

STUDIA ANTHROPONYMICA SCANDINAVICA

Tidskrift för nordisk personnamnsforskning

UTGIVEN AV
EVA BRYLLA OCH LENA PETERSON

UNDER MEDVERKAN AV
EVA VILLARSEN MELDGAARD
OLA STEM SHAUG
RITVA VALTAVUO-PFEIFER

With English summaries

Årgång 28 · 2010

KUNGL.
GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN
FÖR SVENSK FOLKKULTUR

Distribution
SWEDISH SCIENCE PRESS
UPPSALA

Utgivet med stöd av
Nordiska publiceringskommittén för humanistiska
och samhällsvetenskapliga tidskrifter

För bedömning av manuskript till uppsatser i *Studia anthroponymica
Scandinavica* anlitas även vetenskapliga granskare utanför redaktionen.

ISSN 0280-8633

© Respektive författare

Uppsala 2010
Textgruppen i Uppsala AB

Innehåll

<i>Brylla, Eva</i> : Han får heta <i>Madeleine</i> . En dom i Regeringsrätten	151
<i>Hamann, Martin</i> : Fornavnets rytmiske struktur. En analyse af dåbslisterne fra Vor Frue sogn i København 1650–1980 med særligt henblik på treleddede fornavnekombinationer	57
<i>Johansen, Anfinnur</i> : To færøske personnavnelove	131
<i>Källström, Magnus</i> : Ett par norrländska namnproblem: nom. þrusun (Hs 12) och nom. aunhar (M 8)	5
<i>Ryman, Lennart</i> : <i>Brattingsborgh</i> och <i>Frøghdenborgh</i> – och några andra tillnamn i Stockholms medeltida stadsböcker	41
<i>Seim, Karin Fjellhammer</i> : «Dristige forkortninger»? En nytolkning av runeinnskriften i Selbu kirke (N 460)	27
<i>Stemshaug, Ola</i> : <i>Mari</i> og <i>Maja</i> i Noreg	87
<i>Wiggen, Geirr</i> : Bakvendte personnavn	107

Recensioner

<i>Brylla, Eva</i> : <i>Andersson, Pettersson, Lundström</i> och ... <i>Beachman</i> . Om nordiska efternamn i sin europeiska omgivning (2009). Rec. av Gudlaug Nedreid	155
<i>Kohlbeim, Rosa & Volker</i> : Duden. Die wunderbare Welt der Namen (2009). Rec. av Emilia Aldrin	157
<i>van Luik, Colette</i> : Stora boken om namn (2009). Rec. av Katharina Leibring	158
<i>Namn och kulturella kontakter</i> . Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008. Red. av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala (2009). Rec. av Bent Jørgensen	160
<i>Norræn nöfn – Nöfn á Norðurlöndum. Hefðir og endurnýjun! Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse</i> . Handlingar från den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Red. av Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson (2008). Rec. av Maria Löfdahl	162
<i>Theutenberg, Bo J.</i> : Mellan liljan och sjöbladet 1:1. Gamla släkter i Västergötland (2008); 1:2. Källor, bilagor, register (2009). Rec. av Susanne Vogt	166
Författarna i denna årgång	171
Insänd litteratur	173
Förkortningar	177

MAGNUS KÄLLSTRÖM

Ett par norrländska namnproblem: nom. **þrusun** (Hs 12) och nom. **aunhar** (M 8)

Studia anthroponymica Scandinavica 28 (2010), 5–26.

Magnus Källström, Department for Conservation, Swedish National Heritage Board, Visby: Some northern Swedish name problems: nom. **þrusun** (Hs 12) and nom. **aunhar** (M 8).

Abstract

This article deals with the interpretation of two personal names recorded in Viking Age runic inscriptions from northern Sweden. The runic sequence **þrusun** on the rune stone from Hög Church in Hälsingland (Hs 12) has previously been assumed to contain the genitive of the female name *Þóra* and the word *sunn* ‘son’. As is demonstrated in the article, the name can more probably be construed as a form of a male name *ÞróR*, identical to the mythological name OWS scand. *ÞróR*. The second problem concerns the initial name on the Sköle stone in Medelpad (M 8), formerly read as **aunhar** and interpreted as an otherwise unattested name ‘Ögnar’. The correct reading, however, is **tulha** or **tulhar**. This sequence of runes is ambiguous, but is probably best understood as an original byname **Dolga*, related to the New Norwegian verb *dolga* ‘to be lazy’.

Keywords: Hälsingland, Medelpad, Norrland, mythological names, personal names, place-names, runic inscriptions, Viking Age.

Runinskrifterna från Sveriges nordligaste runstenslandskap Hälsingland, Medelpad och Jämtland är inte många. Sammanlagt rör det sig om drygt ett fyrtiotal inskrifter, varav de flesta är vikingatida och ristade i sten. Tyvärr är dessa landskap ännu inte behandlade i det stora korpusverket Sveriges runinskrifter, utan information om inskrifterna måste sökas i andra publikationer, främst Åhlén (1994) och Hellbom (1979, 1994). Även om den norrländska inskriftskorpusen är ganska liten, betyder det inte att inskrifterna alltid är lättlästa och lättolkade, snarare tvärtom. Här finns t.ex. Forsaringen från Hälsingland (Hs 7), som fortfarande innehåller flera mycket dunkla passager, och på runstenarna förekommer en rad personnamn som inte kan sägas vara säkert tolkade. I det senare fallet har framför allt Lena Peterson bidragit med mycket nytt, inte minst genom att med en övertygande omvärdering av ett enstaka runtecken ersätta de hävdvunna namnen *Fē-GylfiR*

och *Frøymundr* på Malsta- och Sunnåstenarna (Hs 14, Hs 15) med *Hē-GylfiR* resp. *Hrō(ð)mundr* (Peterson 1994). Även beträffande flera andra egenartade namn i dessa inskrifter har hon lämnat viktiga bidrag.¹ Det finns dock fortfarande en rad runristade namn i de norrländska runinskrifterna som väntar på att få en mer tillfredsställande förklaring. Jag kommer i denna artikel att ta upp två sådana. Det ena utgörs av ett attribut, som är knutet till den Gudnjut som lät resa en av runstenarna vid Högs kyrka i Hälsingland (Hs 12). Det andra rör namnet på den person som har rest Skölestenen (M 8) i Medelpad.

1. Nom. **þrusun** (Hs 12)

Runstenen Hs 12 vid Högs kyrka (fig. 1) är i sin helhet ristad med stavlösa runor och inskriften har av Sven B. F. Jansson (1984 s. 14 f.) lästs och tolkats på följande sätt:

kuþniutr : þrusun : lit rita stin þina : ak bru kirþi : aftir bruþr sina : asbiurn : ak at kuþlaf

Guðniutr þrusun let retta stæin þenna ok bro gerði aftir brøðr sina Asbiorn ok at Guðleif.

»Gudnjut, Toras (??) son, lät uppresa denna sten och gjorde bron efter sina bröder Åsbjörn och efter Gudlev.»

Som Jansson (s. 16) har framhållit ligger »inskriftens stora tolkningsproblem» i runföljden **þrusun**, där han föreslår att de tre första runorna **þru** kan vara »felristade för **þuru**, *þoru*, gen. av det i runinskrifterna ganska vanliga kvinnonamnet *Þora*, Tora». Han menar också att en sådan felristning är tänkbar, eftersom »det måste ha varit lätt gjort att hoppa över en runa, när man ristade en inskrift med stavlösa runor». Jansson har dock tvekat om tolkningen är riktig, och hans främsta invändning är att man inte väntar sig ett kvinnonamn i denna del av inskriften:

Det är nämligen såvitt jag kan erinra mig något enastående i våra runinskrifter, att moderns namn och ej faderns anges, när en man omtalas. Gudnjuts fader har i så fall varit död, när Högstenen ristades, men jag har tyvärr inte lyckats finna något mansnamn, som skulle kunna dölja sig bakom runorna **þru(s)**.

Runföljden har också behandlats av Evert Salberger (1988), som inte tvekade inför att anta en utelämnad runa i namnet. Detta menade han i stället

¹ Dessa är tyvärr ännu opublicerade, men tillgängliga genom referaten i NRL (se art. *Brīsi, Lini, Umm*).

Fig. 1. Runstenen vid Högs kyrka i Hälsingland (Hs 12). Runföljden **prusun** följer efter det första trepunktsskiljetecknet (‡) till vänster på stenen. Foto förf. 2006.

(s. 116) »vara en ganska vanlig företeelse i våra runinskrifter» och han kunde bl.a. ge tre exempel där just rotvokalen i ett namn med förleden *Þör-* är obetecknad: gen. **þrkls** *Þörkells* Vg 9, nom. [**þrniutr**] *Þörniutr* Sö 341† och ack. [**þr**] *stin* *Þörstein* Sö 343.

Även Janssons uttalande om att det skulle vara »något enastående i våra runinskrifter, att moderns namn och ej faderns anges» gav Evert Salberger anledning att närmare granska namnskicket i både isländska släktsagor och svenska runinskrifter. Med sedvanlig grundlighet kunde han visa att det inte är någon ovanlighet att moderns namn uppträder som bestämning till släktskapsordet *sun*.

Till Janssons försvar måste dock sägas att han kan ha avsett en mera specialiserad användning av modersnamnet än den som Salberger exemplifierar. Förmodligen har Jansson i första hand tänkt på ett namnliknande attribut i direkt anslutning till personnamnet, ett parentonymikon av typen *Ásmundr Kára sunn*. Nästan inget av de 18 exempel som Salberger anför är av denna typ. I stället står ordet *sun* antingen i pluralis (nom. *Ásmundr ok e-ir, synir Gýriðar* U 479) eller också är hela attributet skilt från sitt huvudord genom andra attribut (ack. *at Viniüt, bröður sinn, sun Hælgu* Sö 290) eller hela satsdelar (nom. *Alrikr ræisti stein, sunn Sigríðar, at faður sinn Spiüt* Sö 106). Ett par undantag finns dock i Salbergers material: nom. *Sigviðr, sunn Gillaugar* U 897 och ack. *at Øystein, Alfhildar sun* Sö 254. Dessutom hade Salberger i detta sammanhang kunnat nämna nom. *Finnviðr, sunn Ragnfrið(ar)* som inleder inskriften på U 115. Av dessa är det dock endast exemplet från Sö 254 som har samma ordföljd som på Hs 12, men denna namnfras står samtidigt i ackusativställning. Analyserar man materialet på detta sätt blir en konstruktion nom. *Guðniutr, Þöru sunn* på Högstenen unik i det svenska inskriftsmaterialet. Samtidigt skall det inte förnekas att **pru** mycket väl kan återge ett kvinnonamn. Det kan ju ha varit mycket speciella skäl som har gjort att vissa personer har valt att nämna sin mor framför sin far och dessa har vi i regel ingen möjlighet att komma åt.

Marit Åhlén (1994 s. 42 f.) nämner inte Salbergers utredning, men följer med någon tvekan tolkningen av **pru** som *Þöru* med en runa överhoppad. Hon påpekar dock (s. 43) att det också kan vara ett mansnamn om **s**-runan skall dubbelläsas, men att något sådant »ännu inte låtit sig uppspåras».

Det verkar alltså som om alla forskare som i modern tid har berört namnet på Högstenen har uppfattat det som gen. av kvinnonamnet *Þöra*.² De flesta med undantag för Salberger har dock framfört förslaget med vissa förbehåll (jfr även NRL art. *Þöra*).

Givetvis går det aldrig att utesluta en felristning i en dunkel runföljd, men av metodiska skäl bör man i första hand utgå från att det är korrekt ristat och försöka finna en tänkbar lösning. Något som i detta fall aldrig verkar ha

övervägts är att **prusun** kanske inte innehåller ordet *sun*, utan i stället utgörs av ett binamn av annan typ. Det kunde här ligga nära till hands att tänka på en motsvarighet till fvn. *pr̄sun* f. 'frösing, fnysing, rasing' (Norrøn ordbok s. 664), men detta visar sig vid närmare granskning vara ett hapaxord från skaldediktningen, som tydligen egentligen borde utmönstras. Enligt Lex. Poet. (s. 650) rör det sig nämligen om en »uriktig v[arians] l[ectio] for *fn̄sun*», vilket även stöds av allitterationen i versen som kräver ett ord på *f̄* (se Skj. A2 s. 244 f., Af Hervararsaga 2.6). Denna tolkningsmöjlighet kan man alltså bortse ifrån.

Vad som talar för att **prusun** innehåller ett personnamn i genitiv följt av substantivet *sun* är att sådana attribut är relativt frekventa i de norrländska runinskrifterna. Sammanlagt finns fyra exempel där ett sådant följer namnet på stenresaren samt två fall där det är knutet till runristaren.³ Till dessa kommer ett par exempel som avser den döde.⁴ Ett personnamn följt av binamn verkar däremot i Norrland endast kunna beläggas på den försvunna M 9† från Selångers kyrkogård (ack. [**pur̄p** **siar̄pu**]). Det ligger därför närmast till hands att tolka runföljden **prusun** som innehållande ett personnamn + subst. *sun*. Utgår man från att namnet bara består av de tre runorna **pru** är det inte lätt att finna någon godtagbar mening utan att göra ändringar i runföljden. Det är dock lika möjligt att uppfatta namnet som **prus**, eftersom dubbelläsning av runor är väl dokumenterad i de hälsingska runinskrifterna. På den med stavlösa runor ristade Malstastenen (Hs 14) möter exempelvis skrivningar som nom. ...**faksun** [*Ö*]fags *sun* och nom. **purisun** *Pōris sun*.

En runföljd gen. **prus** låter sig också osökt associeras med ett känt namn, nämligen fvn. *Pr̄or* (Lind sp. 1222 f.). Namnet är i första hand känt som Odensnamn och uppträder bl.a. i Grímnismál 49, där Oden bland sina

² I den äldre litteraturen finns visserligen mer teckennära tolkningar, men dessa har sällan något vetenskapligt värde. Som ett exempel kan nämnas N. H. Sjöborg (1830 s. 132) som översätter det inledande personnamnet som »Isudnjuter Thrusson» och kommenterar: »Det gamla namnet Thru bibehålles ännu i Skåne uti namnet Trued.» Ett annat förslag finns hos U. W. Dieterich (1844 s. 70), som uppfattar runföljden som »ein Frauenname, zusammengezogen aus *Puru* (?), s. *Pur* und *Pura*, oder von isl. *tru*, Treuer [...]». George Stephens (1878 s. 10) tolkar det som »*THRUSON*», men ger inga som helst kommentarer.

³ Resare: nom. ... *Lina sun* Hs 10, *Hr̄(ð)mundr Hē-Gylf̄is sun* Hs 15, ...-*undr Gr̄ipis sun* Hs 16, *Austmaðr Guðfastar sun* Frösöstenen (se von Friesen 1928 s. 66; stenen har i Samnordisk runtextdatabas signum J RS1928;66). – Ristare: nom. *Br̄usi Ásbiarnar sun* Hs 10, *Hr̄(ð)mundr Hē-Gylf̄a sun* Hs 14.

⁴ Beläggen avser samma person (ack. *Hē-Gylf̄a Br̄isa sun*). På Hs 6 förekommer ett attribut ack. *Hr̄eidulfs sun*, men detta är skilt från personnamnet genom appositionen *faður sinn*.

många namn även omtalar att han heter *Þrór þingom at*, »vid ting Tro» för att citera tolkningen hos Brate (1913 s. 47).⁵

Þrór ingår också i några kenningar i den fornvästnordiska skaldediktningen. I Lex. Poet. (s. 647) anförs exemplen *drós Þrós* 'jorden', *Þrós þing* 'kamp' och *Þrós féll* 'spjut'. Namnet har dock inte enbart varit knutet till Oden, utan uppträder även som dvärgnamn och som heiti för galt och svärd (se Lex. Poet. s. 647 f. med hänvisn.). Enligt Hjalmar Falk (1924 s. 30) förekommer *Þrór* tidigast i frasen *niðkvísl Þrós* i Ynglingatal 35, som syftar på ynglingaättens norska gren. Falk antar att namnet från början har »betegnet slektens oprindelige stamfar Frøy (Yngve)» och att det är identiskt med substantivet *þrór* i betydelsen 'galt', eftersom galten var helgad åt Frö. Beträffande namnets betydelse skriver han (s. 30 f.):

Som navn på fruktbarhetens gud opfattedes Tro efter ordets grunnbetydning som „den trivelige“: jfr. *þróask* „tilta i omfang eller størrelse, vokse, modnes, trives“; jfr. Frøys epitet *þroskr* i Skirn. 38. Efter at Oden i Norge var blitt ynglingkongenes stamfar, blev navnet Tro overført på ham (jfr. *Fjölmir*), hvilket bare kunde skje i tilknytning til navnets etymologi. Denne tilknytning lå i myten om Odens hengning i galgen.

Falks förklaring av *Þrór* som en ursprunglig beteckning för galten, vilken överförts på Frö och senare på Oden, verkar ha vunnit anklang. Magnússon (1989 s. 1195, art. 4 *Þrór*) finner det exempelvis troligt »að Óðinn hafi fengið namnið frá Frey og að það sé tengt galtarheitinu *þrór*, sbr. að *svín* voru sérstakslega tengd Vönum». Liksom Falk sammanställer han också namnet med verbet *þróa(st)*.

Att tänka sig ett ursprungligt mansnamn runsv. *Þrōr* med betydelsen 'den som frodas eller trivs' möter inga semantiska problem. Här kan t.ex. erinras om namnen *Uni* och *Una*, som antas vara bildade till verbet (fvn.) *una* 'trivas, vara till freds' (NRL art. *Uni*, *Una*). Till samma ord har även bildats mansnamnet *Unn*, vilket är relativt välbelagt i de norrländska runinskrifterna. Det förekommer på tre hälsingska runstenar (Hs 8†, Hs 14, Hs 15) samt i en inskrift från Medelpad (M 15).⁶ I sammanhanget bör även nämnas personnamnet fvn. *Þrándr*, *Þrōndr*, vilket vanligtvis har tolkats som 'trönder, man från Tröndelag', men där ursprunget enligt Lena Peterson (i NRL art. *Þrōndr* med hänvisn.) snarare är »samma appellativ som bildar grundlaget till inbyggarbeteckningen, en substantivering av pres. part. av vb. (fvn.)

⁵ I tulor finns dessutom ett Odensnamn *Sigþrór*, vilket enligt Falk (1924 s. 26) »er en utvidelse av *Þrór*».

⁶ Ett *Unir* med *ia*-stamsböjning har också med tvekan antagits på M 10 (se NRL s. 243), men denna tolkning är av allt att döma felaktig (jfr Hellbom 1994 s. 41).

þróa(sk) 'trivas'». Namnet förekommer inte i någon norrländsk inskrift, men finns belagt i vikingatida runinskrifter från Östergötland och Uppland.

Precis som *Þrór* uppträder *Þróndr* även som heiti för galt i tulor, och det kanske inte skall uteslutas att det i båda fallen kan röra sig om ursprungliga djurbeteckningar som sekundärt har kommit att användas som personnamn. Namnmaterialet bjuder här på flera goda paralleller. Förutom det ganska frekventa mansnamnet *Jofurr*, som ju egentligen är en beteckning för vildgalten, har även tamgrisen i flera fall fått låna namn åt personer. Från den sammanställning som har gjorts av Henrik Williams (2008 s. 206 med hänvisn.) kan nämnas personnamn som fda. *Galt*, fvn. *Galti*, fsv. *Galt/Galte*, fvn. *Gríss*, fsv. *Gris/Grise* och binamn som fvn. *Gylta*, *Goltr*, fda. *Orne*, fsv. *Urne* och fvn. *Sýr*.

En möjlig invändning mot tolkningen av Högstenens **pru(s)** som genitiv av en motsvarighet till fvn. *Þrór* skulle möjligen kunna vara att detta namn annars främst är känt som Odensnamn, och att det därför kan ha varit tabu som personnamn. Denna invändning är dock förmodligen inte särskilt allvarlig. Bland de 169 heiti för Oden som har samlats av Falk (1924) finns det en del som också är kända som vanliga personnamn, exempelvis *Auðun(n)*, *Bjorn*, *Brúni*, *Gautr*, *Gauti*, *Grimr*, *Hrani*, *Karl*, *Sigtryggr* och *Orn*. Många av dessa namn har varit mycket frekventa under vikingatiden, och enligt Falk (1924 s. 35 f.) är det vanligt att Oden använder ordinära personnamn när han uppträder inkognito i olika sammanhang. Dessutom finns det exempel på att ganska egenartade Odensnamn också har burits av verkliga personer. Odensnamnet fvn. *Ennibrattr* – belagt en gång i tulor – har exempelvis sin motsvarighet i mansnamnet runsv. *Ænnibrantr*, som förekommer på två mellansvenska runstenar (gen. **inibratar** Sö 208, nom. **en[ibrantr]** U 705), och Odensnamnet fvn. *Tveggi* finns belagt som mansnamn på två runstenar i Danmark (runda. *Tvæggi*, gen.(?) **tʰægja** DR 62, dat. el. ack. **tuika** DR 98). Det är därför inte orimligt att något liknande även kan ha gällt namnet (fvn.) *Þrór*.

Vid närmare granskning visar det sig också att det faktiskt kan finnas fler spår av ett sådant personnamn på svenskt område. Här bör i första hand nämnas inskriften på den runsten som 1938 påträffades i Ö. Stenby kyrka i Östergötland (fig. 2).⁷ Enligt Helmer Gustavson, som undersökte stenen i juli 1974 (rapport i ATA, dnr 580/1975), skall inskriften läsas och tolkas på följande sätt:

⁷ Stenen har i Samnordisk runtextdatabas signum Ög ATA580/75.

Fig. 2. Runstenen vid Ö. Husby kyrka, Östergötland, som upptäcktes 1938. Runorna **þru** står först i den kortare slingan på stenens mittyta. Lägg märke till det outnyttjade utrymmet i huvudslingan till höger på stenen. Foto förf. 2006.

...-a × riþi × stin × þinsa × at...þru × sun × ...
 5 10 15 20
 »... reste denna sten efter ... son ...»

Stenen har brustit i två delar och ytlagret på den nedre delen är helt avspjälkat, vilket har skapat ett antal lakuner i texten. Av den bevarade delen

av inskriften är runorna 1–17 placerade i den bågformiga huvudslingan, medan runföljden 18–23 **pru** × **sun** × ... står i en separat slinga innanför denna till höger på ristningsytan. Märkligt nog finns inga spår av runor efter ordet 16–17 **at** trots att ramlinjen går att följa ett långt stycke ned till brottet i stenen (egen granskning den 9 september 2006). Detta kommenteras av Gustavson på följande sätt:

Efter 17 **t** ett 20 cm långt parti som ristaren ej utnyttjat, utan fortsatt i en slinga innan ramlinjen. Möjligen har en begynnande avspjälkning gjorts, att ristaren ej velat nyttja denna del av stenen.

Det kan nämnas att redan Arthur Nordén (1948 s. 334) har gjort samma iakttagelser vid sin undersökning 1939:

Stenen har som nämnt brustit tvärs av, något nedanför mitten, och på hela detta nederstycke har ytlagret nu fallit bort och med detta runskriften. Osäkert är f.ö., om ej tecken till denna bristfällighet visat sig redan under huggningen av inskriften, ty denna är påtagligt avbruten i slingans högra del, vid **at**, och en ny slinga har upptagits innanför den förra. [...] Skiljetecknet efter **at** utgöres i olikhet mot ristningens övriga skiljetecken blott av en punkt och denna är ytterst svag. Därefter är ytan helt slät och oberörd av verktyg mellan slingans bägge linjer, ända ned till trasigheten.⁸

Nordéns och Gustavsons iakttagelser tyder på att ristaren har avbrutit sitt arbete i huvudslingan och fortsatt i den inre slingan. Båda menar också att skälet kan ha varit en begynnande avspjälkning av ristningsytan. Man bör alltså inte räkna med någon textförlust efter 16–17 **at**, utan inskriften kan i stället återges på följande sätt:

...-a × riṭi × stin × pinsa × at | pru × sun × ...

Nordén (1948 s. 335) har översatt den senare delen av inskriften som »efter ..., (sin bror)son ...», vilket visar att han har uppfattat **pru** som slutet av ordet *brōður* med de två sista runorna omkastade. Eftersom ingenting verkar saknas före **pru** bör dock denna runföljd i stället tolkas som ett mansnamn i akkusativ och den svarar då mot den förväntade objektsformen av ett runsv. *PrōR*. Inskriften kan alltså normaliseras och tolkas på detta sätt:

... rētti stēin þenna at Prō, sun [sinn(?)].

»... uppreste denna sten efter Tro, [sin(?)] son.»

⁸ Det punktformiga skiljetecken som Nordén antar efter **at** verkar inte ha godkänts av Gustavson.

Det bör också nämnas att det bland svenska ortnamn finns att antal byggheter som i dag bär namnet *Trosta(d)*. En närmare granskning av namnen visar inte oväntat att förleden är av vitt skilda ursprung. *Trosta*, gård i Gottröra sn, Långhundra hd, Sthlms l., uppträder exempelvis äldst i skrivningen *ij throwalstum* (1383 3/6 Långhundra hdsting SRAp or.), vilket tyder på att förleden utgörs av fsv. *Thorvald* (jfr LB s. 274, Otterbjörk 1948 s. 38 f.). Även i *Trostad*, by i Borgs sn (numera: Norrköpings stad), Memmings hd, Ögl. l. (? *in throdstapum* 1329 9/9 SD 4 s. 129 or.; *j thorostathom* 1366 29/6 Skattna ting SRAp or., SD 9 s. 78; (gen.) *j Thorzstadhomz* 1369 6/10 SRAp hdstinget i Skurusäter i Skärkinds hd, SD 9:2 s. 600 or.), har man räknat med att förleden svarar mot ett personnamn. Enligt Lennart Moberg (1965 s. 23), som verkar vara den som senast har behandlat namnet, innehåller det »säkerligen [...] ett mansnamn, ovisst vilket».

Beträffande *Trosta*, Lunda sn, Seminghundra hd, Sthlms l. (*ij trozsta* 1383 27/6 Seminghundra hdsting SRAp or.) och *Trostad*, Lofta sn, N. Tjusts hd, Kalmar l. (*in throstadhum* 1370 20/2 SD 9 s. 668 or.), räknar däremot Lars Hellberg (1967 s. 488) med att förleden utgörs av appellativet *trod* n. 'gårdsle' (fsv. *trodh* n., fvn. *troð* n.).

Att det uppländska belägget skall tolkas på detta sätt verkar rimligt, men beträffande *Trostad* i Lofta bör det nämnas att redan Lennart Moberg (1947 s. 35 f., 51) har föreslagit att det kan röra sig om ett mansnamn motsvarande det mytologiska namnet fvn. *Þrór*. För den senare tolkningen talar skrivningen med initialt ⟨th⟩, som även förekommer i ett senare diplom (*j throstadæ* 1390 29/6 u.o. SRAp or.). Visserligen framhåller Hellberg att ⟨th⟩ även används för /t/ i båda urkunderna, men i det äldsta diplommet inskränker sig detta till skrivningen av sockennamnet *Lofta* (*Lophum*). De fornsvenska ord som bör ha haft initialt /þ/ återges däremot genomgående med ⟨th⟩: *Thiusti*, *thækan* (fsv. *thäkan* n. 'täckle, matta'), *Thyrkillo*. I texten omnämns dessutom namnet på en åkerlycka, *Tolesrum*, som ser ut att innehålla en motsvarighet till mansnamnet runsv. *TōliR*. I detta fall är initialt /t/ återgivet med ⟨t⟩, vilket tyder på att skrivaren konsekvent har gjort skillnad mellan uddljudande /þ/ och /t/. Det är alltså fullt möjligt att namnet kan innehålla ett mansnamn motsvarande ett runsv. *ÞrōR*.⁹ *Trostad* i Lofta ligger

⁹ Enligt Moberg (1947 s. 35, 51) kan samma namn också föreligga i ortnamnet *Troserum* i V. Eds sn, Kalmar l., som enligt honom skrivs *Throsum* 1385. Enligt excerpten i OAU:s skall dock namnet läsas *j throserum* («Västervik» 1385 24/6 UUBp or.) och måste i så fall antas innehålla en inskottsvokal mellan /s/ och /t/.

centralt i bygden, endast en kilometer från kyrkan, och bör därför vara en bebyggelse med förhistoriska anor.

Både runbelägget ack. **þru** på runstenen från Ö. Stenby kyrka i Östergötland och ortnamnet *Trostað* i Lofta sn i Småland visar att ett mansnamn motsvarande runsv. *ÞrōR* kan ha haft en större spridning än man först anar. Detta stöder också tanken att Högstenens **þru(s)** innehåller en motsvarighet till detta namn. Inskriften bör alltså kunna normaliseras och tolkas på följande sätt:

*Guðniūtr Þrōs sunn lét rētta stēin þenna ok brō gærði æftiR brōðr sīna
Ásbiörn ok at Guðlæif.*

»Gudnjut, Tros son, lät uppresa denna sten och gjorde bron efter sina bröder, Åsbjörn och efter Gudlev.»

2. Nom. **aunhar** (M 8)

Ett mycket besvärligt namnproblem finns i början av inskriften på runstenen M 8 i Medelpad (fig. 3). Stenen kommer ursprungligen från Sköle i Tuna socken, men står sedan 1942 vid hembygdsgården på det s.k. Tor-karlsberget i Matfors. Algot Hellbom (1979 s. 32) återger och tolkar inskriften på följande sätt:

aunhariti stin þinabtir salua u(k) at biurn sunu sinn

»*Ögnar reste denna sten efter Salve och efter Björn sina söner.»

Denna läsning och tolkning upprepas i stort sett ordagrant i den otryckta andra upplagan av samma skrift från 1994 (s. 35). Vissa delar av inskriften är dock sedan länge bortslagna och endast kända genom äldre avbildningar. I Samnordisk runtextdatabas ges därför en läsning, där de förlorade partierna har satts inom hakparentes:

aunhar| |riti stin þina| |abtir salua u[k at biurn s]unu si[nn]

Augnarr retti stēin þenna æftiR Salva ok at Biorn sunu sīna.

Inskriften saknar helt ordskillnadstecken och innehåller dessutom en intressant kombination av olika runformer. Alla **n**-, **a**- och **t**-runor utgörs av kortkvistrunor och har ensidiga bistavar, medan **u**- och **r**-runorna tillhör de stavlösa runorna. Runan **s** är däremot av långkvisttyp (^h), liksom **h**, **b** och **r**. Dessutom kan det nämnas att **þ**-runan är bakvänd, ett ganska originellt

Fig. 3. Runstenen från Sköle i Tuna socken, Medelpad (M 8). Den omdiskuterade runföljden finns upptill till höger på stenen. Foto förf. 2006.

drag som dock förekommer på flera av de medelpadska runstenarna (se Källström 2007 s. 287 f.).¹⁰

Det finns inledningsvis ett par anmärkningar att göra mot Hellboms och databasens återgivning av inskriften. Den viktigaste gäller den antagna

¹⁰ Huruvida den nu försvunna **b**-runan i **biurn** också har varit en vändruna är något oklart, eftersom de äldre avbildningarna här inte stämmer överens (se reproduktioner i Hellbom 1979 s. 17, 32). Både Bureus och Peringskiöld har dock tecknat denna runa som bakvänd.

runföljden **pinabtir** med dubbelläsning av **a**-runan. En närmare granskning av ristningen visar nämligen att denna läsning inte kan vara riktig.¹¹ Den tredje runan i runföljden har alla tidigare undersökare uppfattat som **n**. I dag finns mittpartiet av en lutande huvudstav bevarad, och precis i brottkanten kan anslutningen till en **n**-bistav spåras. Avståndet till nästa runa är 7 cm. Denna runa saknar den övre delen och liknar vid första påseende också en **n**-runa. Den ensidiga bistaven är dock lågt ansatt och det kan knappast betvivlas att det rör sig om resterna av en **o**-runa med ensidiga bistavar snett nedåt höger (𐀛). Först därefter följer **a**-runan i **abtir**. Läsningen är alltså **piṅo abtir**. Beträffande resten av inskriften kan det nämnas att de två sista runorna i **sinn** inte behöver suppleras efter äldre källor. Den sista **n**-runan är nämligen fullständigt bevarad och av den föregående finns spetsen av bistaven samt ett litet spår av huvudstaven i behåll.

Inskriftens stora krux är givetvis det inledande namnet. Hellbom (1979 s. 32) tolkar det som »*Ögnar», men ger inga som helst kommentarer till hur han har kommit fram till denna tolkning och hur ett sådant namn skall förstås. Man kan dock konstatera att han uppenbarligen räknar med en omkastning av runorna **n** och **h**. I Samnordisk runtextdatabas har namnet, förmodligen med ledning av Hellboms översättning, normaliserats som *Augnarr*(?), medan NRL (s. 297) upptar det som **aunhar** under rubriken »Otolkade belägg».

För att kunna diskutera en tolkning av det inledande namnet krävs givetvis att man först kan etablera en entydig läsning av runföljden. Hellbom (1979 s. 33) har här en mycket utförlig beskrivning av hur tidigare undersökare har läst namnet:

SKÖLE-STENENS första runa (*a*) uppfattades av Celsius som en markering för ormens huvud, varför han satte den stavlösa runan *u* som inskriftens första tecken. Sidenbladh tog runan 1 *a* för ett *t*, eftersom bistaven sitter väl högt för att bilda ett normalt *a*. Samma är förhållandet med runan 3 *n*, som har sin kvist rätt högt placerad. Celsius och Björner tog därför denna runa för ett *l*. Bureus däremot visar i avritning och utradning, att han läst *aun-*, en läsning vars riktighet bekräftas av foto från 1942, då stenen var nyrenoverad och uppmålad.

I den otryckta andra upplagan från 1994 (s. 35) hävdas samma läsning, men här uttrycker sig Hellbom (s. 36) mer kortfattat:

Sidenbladh trodde vid undersökning av denna sten 1868 att första runan var **t**, eftersom bistaven sitter väl högt för att bilda ett normalt **a**. På runan 3 **n** pekar kvisten

¹¹ Beskrivningen bygger här och i det följande på min egen undersökning av stenen den 28 juli 2006. Ristningen var då uppmålad.

snett uppåt i stället för nedåt. Celsius och Björner trodde det var ett **l**. Bureus läste däremot **aun**- sommaren 1600.

Alla **n**-, **a**- och **t**-runor i inskriften har som nämnts ensidiga bistavar. Den första runan är 8,5 cm hög och har på den vänstra sidan en ensidig bistav snett nedåt vänster, som är ansatt 1,2 cm nedanför runans topp. Bistavens placering talar i första hand för att runan skall läsas som **t**. I inskriften finns tre säkra **t**-runor att jämföra med. I 8 **t** följer bistaven en naturlig ojämnhet i stenytan, men verkar ansluta till toppen av huvudstaven. Även i 11 **t** ansluter bistaven till runans topp. I 20 **t** sitter däremot bistaven 1 cm nedanför toppen på runan.¹² Bistavarna i inskriftens **a**-runor är däremot placerade ungefär på mitten av huvudstaven, men ibland något högre. Som exempel kan nämnas 5 **a**, där huvudstaven är 8 cm lång och bistaven ansluter 3 cm nedanför toppen, dvs. 1 cm ovanför runans mitt. Jämförelsen med inskriftens **t**- och **a**-runor visar alltså att den inledande runan i första hand bör läsas som **t**.

Av inskriftens tredje runa finns endast den övre delen bevarad, eftersom den nedre delen har försvunnit på grund av en spricka i stenen. På den högra sidan av huvudstaven och 2 cm nedanför runans topp finns en ensidig bistav snett nedåt höger.¹³ Placeringen i höjddled talar i första hand för läsningen **l**. I inskriften finns tyvärr bara ytterligare en **l**-runa (25 **l**). Bistaven är här placerad nedanför toppen av runan, men avståndet är endast 0,5 cm. Vad som talar för att runan 3 verkligen är **l** och inte **n** är att samtliga inskriftens **n**-runor har bistavar som är ansatta på mitten av huvudstaven.

De första fem runorna i inskriften bör alltså läsas **tulha**, vilket överensstämmer med den läsning som Karl Sidenbladh fann 1868 (Sidenbladh 1864–68 s. 335, 410). Eftersom inskriften helt saknar skiljetecken går det inte att avgöra om inledningsrunan i 6–9 **riti** också utgör en del av namnet. Det inledande personnamnet på Skölestenen kan alltså vara både **tulha** och **tulhar**.

Ljudvärdet för ett av tecknen i runföljden behöver knappast diskuteras, nämligen **h**-runan. Denna kan efter **/l/** inte ha något annat ljudvärde än den frikativa varianten av **/g/**, dvs. **[ɣ]**. Andra runor är däremot mångtydiga: **t**-runan kan återge både **/t/** och **/d/** och för **u**-runan finns en rad olika möjlig-

¹² Min numrering av runorna skiljer sig från Hellboms (1979 s. 32, 1994 s. 35), eftersom han inte har tagit hänsyn till den skadade **o**-runan i **pino** (se ovan).

¹³ Att Hellbom (1994 s. 36) hävdar att bistaven i denna runa »pekar [...] snett uppåt i stället för nedåt» beror möjligen på en förväxling med runan 13 **n** som har denna form (**†**); jfr dock hans hårt retuscherade foto där bistaven faktiskt är vänd uppåt (Hellbom 1979 s. 8).

heter: /u/, /o/, /y/, /ø/. Dessutom kan **u** här även svara mot /au/ eller /øy/, eftersom ristaren tydligen använder monografisk beteckning för äldre diftonger (jfr skrivningen **stin stein**).

Försöker man finna tänkbara motsvarigheter i namnförrådet begränsas dock alternativen snabbt. I stort sett finns det endast en känd namnled att laborera med, nämligen fvn. *Dolg-*. Denna förekommer i mansnamnet *Dolgfinnr*, som bl.a. uppträder i skrivningen nom. **tolfin** i en runinskrift (E 3) ristad på en vägg i Carlisle Cathedral i Cumberland (Barnes & Page 2006 s. 289). Enligt Barnes & Page (s. 291 med hänvisn.) förekommer namnet under 1100-talet både i ortnamn i Cumberland och i andra källor. Eilert Ekwall (1960 s. 147) uppger dessutom att namnet *Dolfin* är »common in the north of England in the 11th cent[ury]». De västnordiska beläggen på detta namn är däremot relativt få. Lind (sp. 201) upptar endast en *Dolgfinnr biskup* på Orkneyöarna (1286–1309) samt en *Dolfinn Finntors son* år 1054 (Lind Suppl. sp. 197).

De övriga kända namn där *Dolg-* ingår är mytologiska och det rör sig genomgående om dvärgnamn: *Dolg-*, *Dolgbrasir* och *Dolgpvari* (se Lind sp. 201). Man har allmänt räknat med samma ursprung för elementet *Dolg-* i de ovan nämnda namnen, nämligen substantivet fvn. *dolgr* m. 'fiende; troll; draug' (Norrøn ordbok s. 109), se t.ex. de Vries (1962 s. 79). Till samma ord har även Hans Naumann (1912 s. 85) fört några västgermanska namn: fht. *Dulciold*, västfrank. *Dulcierdis*, *Dulcebert*, men om dessa innehåller ett motsvarande ord verkar rätt osäkert.¹⁴ Slutligen bör också nämnas binamnet fvn. *Frisadólgr* 'Frisernas fiende' (Lind Bin. sp. 91).

På östnordiskt område finns ganska få motsvarigheter till detta ordmaterial. Det besläktade substantivet *dolg* n. 'fiendskap, strid' förekommer visserligen i formen **tulka** (pl. gen.) i drottkvättstrofen på Karlevistenen (Öl 1), men texten anses av många ha en västnordisk författare (se t.ex. SRI 1 s. 30 ff., DR sp. 473 f.). Samtidigt är stenen (och dikten) tillägnad en dansk hövding, vilket förutsätter att ordets betydelse ändå måste ha varit känd i

¹⁴ Till Naumanns uppfattning tycks de Vries (1962 s. 79) och Neumann (1986 s. 275) ha anslutit sig. Förstemann (1900 sp. 432) antar däremot att namnleden hör till lat. *dulcis* 'ljuv, söt, angenäm', men att den kanske också kan ha uppstått »aus einheimischem TULGU nur ins latein umgedeutet». Det nämnda TULGU sammanställer han (sp. 1400) med adj. got. *tulgus* 'fast'. I supplementbandet har Kaufmann (1968 s. 100) tillfogat följande: »In einigen, zu got. *dulg* - 'Schuld', altnord. *dolg* 'feindschaft' gehörigen PN wurde [...] lat. *dulcis* hineingedeutet; so wurde ein burgund. *Dulga-berht-s zu *Dolcanbert* romanisiert.» Kaufmann verkar här utgå från att got. *dulg(s)* och fvn. *dolg* tillhör samma stam, vilket betvivlas i många etymologiska ordböcker (se t.ex. de Vries 1962 s. 78, Magnússon 1989 s. 119).

Östnorden. Här kan också nämnas inskriften på en del av en hornklämna för kamtillverkning, som 1989 hittades ilandspolad på Hvidbjerg strand i Oksby sogn på Jylland. Inskriften lyder enligt Marie Stoklund (1990 s. 150) × **tulkr** : **ri** ;, vilket hon uppfattar som ett mansnamn följt av en förkortad skrivning för pret. av verbet *rīsta* 'rista' (s. 151). Beträffande den mångtydiga runföljden **tulkr** nämner Stoklund (s. 151 f.) att det bl.a. kan röra sig om ett namn *Dolgr*, men föredrar (s. 154) i första hand att tolka den som ett annars okänt mansnamn besläktat med redskapsbeteckningen *tolk* (se även NRL art. *Tulkr/Tolkr*).

Slutligen bör även nämnas det fornsvenska substantivet **dōpdylghia* (*dyl-dylgia*), vilket enligt Emil Olson (1916 s. 65) är avlett med suffixet **-iōn* till en motsvarighet till fvn. *dólgr* 'fiende'. Ordet är dock endast känt genom ett enstaka belägg, vilket härrör från Bonaventuras betraktelser (s. 92): *ok thänkto at the sagho fantasma thz är nakat thz som annorledhis synis än thz är. som man pläghir sighia. at somlike see trol älla dyd dylghio*. Söderwall (1 s. 207) upptar det under uppslagsformen *dyd dylghia* f. och anger betydelsen 'spöke', medan SAOB (D 2582) i stället ansätter betydelsen 'troll'. I SAOB sammanställs det dessutom med det svenska dialektordet *dödolja*, *dödölja* 'trög o. lat kvinna' (se vidare nedan).

Om namnet på Skölestenen har innehållit samma namnled som i de fornvästnordiska namnen kan man som första alternativ räkna med ett **Dolga* f., vilket antingen skulle kunna utgöra en feminin moving till (dvärg)namnet *Dolgr* (som t.ex. *Finna* till *Finnr*) eller också vara bildat direkt (primärt) med **ōn*-suffixet till subst. *dolgr*. En tredje möjlighet är att namnet skall läsas **tulhar**, och det bör i så fall snarast vara en avledning på *-arr* bildande ett annars okänt mansnamn **Dolgarr*.

Vad som kan tala emot den första lösningen är den starkt negativa betydelse som namnet i så fall rimligtvis bör ha haft ('trollkvinna; gengångerska'), vilket gör det mindre sannolikt. Mot alternativet **Dolgarr* finns egentligen inget att anföra, och som förled skulle man då också kunna tänka på subst. *dolg* n. 'fiendskap, strid' (Norrøn ordbok s. 109). Ett sådant namn är egentligen inte konstigare än *Gunnarr* < urn. **Gunþi-harjar* till subst. *gunnr* f. 'strid, ufred' (Norrøn ordbok s. 231). Det kan här också erinras om det mytologiska namnet *Ginnarr* till subst. *ginn* n. 'fals, svik' (se Norrøn ordbok s. 210). Som bekant återgår namnen på *-arr* på tre olika urnordiska efterleder (se NRL art. *-arr*), men som Assar Janzen (1947 s. 101 f.) har framhållit finns det också exempel på namn som »i relativt sen tid [...] nybildades på *-arr* utan att något fullt, sammansatt namn någonsin funnits». Till dessa räknar han bl.a. namn som *Eyjarr*, *Fjallarr*, *Gardarr* och *Isarr*. Det ligger

nära till hands att uppfatta ett eventuellt **Dolgarr* som en sådan nybildning, och det är väl inte omöjligt att det till och med kan ha skapats som en variation av just namnet *Gunnarr*.

Vad som bör mana till viss försiktighet är att förleden *Dolg-* inte verkar ha tillhört variationsnamnen. Förutom de mytologiska exemplen finns endast fvn. *Dolgfinnr*, som i stort sett bara verkar ha varit i bruk i England. Detta har noterats av Gillian Fellows-Jensen (1968 s. 72), som framhåller att namnet »may be an Anglo-Scand[inavian] formation» och att det dessutom möjligen rör sig om »a folk-etymology of a foreign name *Dolphin*». Beträffande det senare namnet hänvisar hon till Erik Björkman (1912 s. 28 f.), som har gjort följande överväganden:

Ich halte noch französischen Ursprung für wahrscheinlich, jedenfalls für möglich (der Name ist in dem Falle mit dem ne. Fischnamen *dolphin* = frz. *dauphin* identisch); [...] Formell liefse der Name sich ja sehr gut aus altwestn. *Dolgfinnr* (Lind S. 201) erklären. Nur e i n *Dolgfinnr* ist aber bekannt (*D. biskup i Orkneyum* 1286–1309), und der Verdacht liegt nahe, daß sein Name auf volketymologischer Umgestaltung eben aus *Dolfin* beruht.

Det fvn. *Dolgfinnr* ger alltså inte något starkt stöd för att Skölestenens **tulha(r)** verkligen innehåller en namnled *Dolg-*, motsvarande fvn. *dolgr*. Det finns dock ytterligare en möjlighet som bör prövas. Från nynorskan känner man ett substantiv *dolg* m., som förutom bl.a. 'klump, knut, tjukkare punkt på tråd el i ty', 'stor halmbundel (stråbundel)' och 'stort menneske el dyr' också har betydelsen 'ein som er lat og tiltakslaus' (NO 2 s. 2). Ordet har jämförts med fär. *dølgur* 'ein som er slø og keiveleg; styving' och nisl. *dølgur* m. 'ein som er stor og klumpeleg og ser illsleg ut, troll' (ibid.). Dessutom förekommer i nynorskan flera besläktade ord inom samma betydelsefält: *dolge* m. 'ein som er lang, tung og lat' (även f. 'lat gjente'), verbet *dolga* 'vera lat, gå og slenga' samt adjektiven *dolgen* 'tung i kroppen, døsig, lite opplagd' och *dolgut* 'lat, seinvoren, roleg av seg' (NO 2 s. 2 f.).

Ordgruppen verkar också ha haft vissa motsvarigheter på svenskt område. I SAOB (D 1899) upptas ett adj. *dolg* 'stor, ansenlig', som dock endast är belagt i formen *dålj* med ett enstaka exempel från Gunno Dahlstiernas Göta Kiämpavisa (ca 1700): *Då swarade hin digre å hin dålje*. Johan Ihre (1766 s. 32) anför också ett *dolg* med denna betydelse från värmländska och dalsländska dialekter, men det verkar saknas i senare dialektsamlingar. Dahlstierna var född i Örs socken i Dalsland och bör därför rimligtvis ha haft kunskap om detta ord från sin egen dialekt.¹⁵

¹⁵ Ett tack till Jan Axelson, Uppsala, som har fäst min uppmärksamhet på detta.

Intressantare i sammanhanget är kanske den ovan nämnda personbeteckningen *dödölja* f. (med varianter), som förekommer i flera svenska dialekter. Rietz (s. 112) anför ordet från Södermanland och Uppland, men i OSDs finns uppteckningar även från Dalarna, Gästrikland, Hälsingland, Närke och Västmanland. I artikeln *döddölja* i SAOB (D 2882) uppges att ordet i folktron betecknar »en afluens ande, gengångare; spöke som varslar om nngns död» och belägg anföras från Olaus Petri 1528 och E. J. Schroderus 1640, 1647 samt från en relativt sen källa (UFT 22, 1899, s. 122). Denna betydelse verkar dock inte alls finnas i dialektmaterialet i OSDs, där den äldsta belagda betydelsen i stället är 'en dålig menniskia' (Södermanland) enligt en anonym uppgiftslämnare före 1766 (UUB Ihre 98:16a s. 2). Liknande betydelser återfinns även i en del senare uppteckningar, exempelvis 'dålig fånig person' (Uppland, Skuttunge), men annars dominerar betydelser som syftar på tröghet och lättja: 'lat och liknöjd kvinna; lat person' (Dalarna, By), 'döddansare, slö människa' (Hälsingland, Enånger), 'trög, lat kvinna' (Närke, Skagershult), 'trög, fåordig kvinna' (Södermanland, Björkvik), 'trög, lunsig kvinna' (Uppland, Husby-Sjuhundra), 'en som har hvarken hog eller lif att göra något' (Västmanland) etc. I flera fall åsyftas en kvinnlig bärare av dessa egenskaper, men i den övervägande delen av uppteckningarna används ordet könsneutralt. Spridningen av beläggen visar att det har varit bekant inom det mellansvenska och sydnorrländska dialektområdet. Rietz (s. 112) nämner dessutom förekomsten av ett *döddolger* m. 'trög, overksam människa' från Hälsingland och Östergötland, men detta verkar inte ha några motsvarigheter i OSDs.

Läsningen **tulha** borde utan problem kunna knytas till det ovan anförda ordmaterialet. Man kan här tänka på en bildning direkt till ett verb motsvarande nno. *dolga* 'vera lat, gå og slenga' på samma sätt som det bekanta namnet fvn. *Sturla* till verbet *sturla* 'skiple, uroe, forvirre, øse, hisse opp' (Norrøn ordbok s. 604). En annan möjlighet är att det rör sig om en feminin motsvarighet till personbeteckningen nno. *dolge* 'ein som er lang, tung og lat' (jfr också det ovan nämnda nno. *dolge* f. 'lat gjente'). Såväl verbet som den maskulina personbeteckningen är dessutom belagd i Tröndelagen, dit det sedan gammalt måste ha funnits goda förbindelser från Medelpad genom den öst-västliga färdvägen genom Jämtland (se t.ex. Norrländsk uppslagsbok 3 s. 135, 139).

Att det nordiska namnförrådet innehåller gott om namnbildningar med närliggande betydelser är väl känt; för paralleller hänvisas till den utförliga redovisningen hos Patrik Larsson (2005 s. 29 ff.). Här skall endast nämnas ett par bildningar från Larssons sammanställning, vilka liksom det antagna

Dolga enklast kan förklaras som bildningar till verb: fvn. *Híma* 'drönare' till *híma* 'gå i tankarna, grubbla, söla' och fvn. *Sála*, vilket Lind (Bin. sp. 302) i första hand jämför med nno. *sála* 'slö, senfärdig person'. I det senare fallet finns det dock även ett verb nno. *sála* 'te sig som en stymper, [...] særlig gaa sløvt og dra sig' (Torp 1919 s. 569) som det går att anknyta till.

Vad som kan vara en invändning mot den föreslagna tolkningen är att såväl det nno. *dolg* som det nyisl. och fär. *dólgur* antas vara identiskt med det fvn. *dolgr*, men att orden har genomgått en betydelseförändring genom inflytande från snarlika ord (se Magnússon 1989 s. 119). Om denna betydelseförändring kan föras tillbaka till vikingatidens slut är knappast möjligt att avgöra, men spridningen i de olika nordiska språken bör tala för en inte oobetydlig ålder. Det är inte heller lätt att avgöra om Skölestenens *Dolga* har syftat på en kvinna eller en man. Den nedsättande betydelsen tillsammans med att det verkar röra sig om en ursprunglig binamnsbildning talar väl snarast för det senare. Åtminstone i det vikingatida runstensmaterialet verkar kvinnor i betydligt mindre omfattning ha burit denna typ av förklenande namn. Skölestenen kan i så fall liksom tidigare antas vara rest av en far efter hans båda söner.

Sammanfattar man den läsning och tolkning som ovan har föreslagits bör inskriften återges på följande sätt:

tulha riti stin þiṇṇ abtir salua u[k at biurn s]unu siṇn

Dolga rētti stain þenna æftir Salva ok at Biorn, sunu sina.

»Dolga uppreste denna sten efter Salve och efter Björn, sina söner.»

3. Slutord

Om mina ovan gjorda antaganden har träffat det rätta, kan den runsvenska personnamnsskatten utökas med två tidigare okända namn: *ÞrōR*, formellt identiskt med det mytologiska namnet fvn. *ÞróR*, bildat till verbet fvn. *þró(a)sk* 'trivas', och *Dolga*, som enklast kan förklaras som en bildning till ett verb motsvarande nno. *dolga* 'vara lat'. I båda fallen rör det sig förmodligen om ursprungliga binamn som har kommit att användas som förnamn/dopnamn.

Referenser

- ATA = Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Barnes, Michael P. & Page, R. I., 2006: *The Scandinavian runic inscriptions of Britain*. Uppsala. (Runrön 19.)
- Björkman, Erik, 1912: *Zur englischen Namenkunde*. Halle. (Studien zur englischen Philologie 47.)
- Bonaventuras betraktelser öfver Christi lefverne. Legenden om Gregorius af Armenien efter gamla handskrifter utg. af G. E. Klemming. 1860. Stockholm.
- Brate, Erik, 1913: *Sámunds Edda*. Översatt från isländskan. Stockholm.
- Dieterich, Udo Waldemar, 1844: *Runen-sprach-schatz, oder, Wörterbuch über die ältesten Sprachdenkmale Skandinaviens, in Beziehung auf Abstammung und Begriffsbildung*. Stockholm–Leipzig.
- E + nr = nummer i Barnes & Page 2006.
- Ekwall, Eilert, 1960: *The concise Oxford dictionary of English place-names*. 4. ed. Oxford.
- Falk, Hjalmar, 1924: *Odensheite*. Kristiania. (Videnskapselskapets Skrifter. 2. Hist.-filos. Klasse. 1924:10.)
- Fellows-Jensen, Gillian, 1968: *Scandinavian personal names in Lincolnshire and Yorkshire*. Copenhagen. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 7.)
- Friesen, Otto von, 1928: *Runorna i Sverige*. En kortfattad översikt. 3 uppl. Uppsala. (Föreningen Urds skrifter 4.)
- Förstemann, Ernst, 1900: *Altdeutsches Namenbuch 1. Personennamen*. 2. völlig umgearb. Aufl. Bonn.
- Hellberg, Lars, 1967: *Kumlabygdens ortnamn och äldre bebyggelse*. Kumla. (Kumlabygden. Forntid – nutid – framtid 3.)
- Hellbom, Algot, 1979: *Medelpads runstenar*. Sundsvall.
— 1994: *Medelpads runstenar*. 2 omarb. uppl. Otryckt. (Ett exemplar tillgängligt på Umeå universitetsbibliotek.)
- Hs + nr = nummer i Åhlén 1994.
- Ihre, Johan, 1766: *Swenskt dialect lexicon*. Uppsala.
- Jansson, Sven B. F., 1984: *Runstenen med stavlösa runor vid Högs kyrka i Hälsingland*. I: *Hälsingrunor 1984*. S. 5–18.
- Janzén, Assar, 1947: *De fornvästnordiska personnamnen*. I: *Personnamn*. Stockholm–Oslo–København. (NK 7.) S. 22–186.
- Kaufmann, Henning, 1968: *Ernst Förstemann: Altdeutsche Personennamen*. Ergänzungsband. München–Hildesheim. (Ernst Förstemann: *Altdeutsches Namenbuch 1. Personennamen*. Ergänzungsband.)
- Källström, Magnus, 2007: *Mästare och minnesmärken*. Studier kring vikingatida runristare och skriftmiljöer i Norden. Stockholm. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm studies in Scandinavian philology. N.S. 43.)
- Larsson, Patrik, 2005: *Ett problematiskt personnamn 4*. Till tolkningen av runföljden **slor** (U 814). I: *SAS 23*. S. 21–35.
- Lex. Poet. = *Lexicon Poeticum. Antiquæ linguæ septentrionalis*. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog. Oprindelig forfattet af Sveinbjörn Egilsson. Forøget og påny udg. for det Konglige Nordiske Oldskriftselskab ved Finnur Jónsson. 2. udg. 1931. København.
- M + nr = nummer i Hellbom 1979.
- Magnússon, Ásgeir Blöndal, 1989: *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík.
- Moberg, Lennart, 1947: *Ortnamnen i Tjust*. En översikt. I: *Tjustbygdens kulturhistoriska förening*. Meddelande 5. S. 5–68.
— 1965: *Norrköpingstraktens ortnamn*. Avd. 2 i: *Norrköpings historia 1*. Från forntid till vasatid.

- Utg. av Norrköpings stads historikkommitté under red. av Björn Helmfrid & Salomon Kraft. Stockholm.
- Naumann, Hans, 1912: *Altnordische Namenstudien*. Berlin. (Acta Germanica. Neue Reihe 1.)
- Neumann, Günter, 1986: *Dulgubnii § 1. Namenkundliches. I: Reallexikon der germanischen Altertumskunde*. 2. Aufl. 6. S. 274–275.
- Nordén, Arthur, 1948: *Östergötlands runinskrifter. Supplement till Erik Brates »Östergötlands runinskrifter» utg. 1911–18.* (Manuskript i ATA.)
- Norrländsk uppslagsbok. Ett uppslagsverk på vetenskaplig grund om den norrländska regionen. Red.: Lars-Erik Edlund. 1–4. 1993–96. Umeå.
- Norrøn ordbok = Heggstad, Leiv, Hødnebo, Finn & Simensen, Erik: *Norrøn ordbok*. 5. utg. av Gamalnorsk ordbok ved Hægstad & Torp. 2008. Oslo.
- Olson, Emil, 1916: *De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Bidrag till den fornsvenska ordbildningsläran*. Lund.
- OSDs = *Samlingarna till Ordbok över Sveriges dialekter*, SOFI, Uppsala.
- Otterbjörk, Roland, 1948: *Sockennamnet Sorunda jämte socknens medeltida by- & gårdnamn. Otryckt uppsats i nordiska språk.* (SOA A1467, SOFI, Uppsala.)
- Peterson, Lena, 1994: *The graphemic system of the staveless runes. I: Proceedings of the third international symposium on runes and runic inscriptions, Grindaheim, Norway, 8–12 August 1990.* Ed. by James E. Knirk. Uppsala. (Runrön 9.) S. 223–252.
- Rietz = Rietz, Johan Ernst, 1862–87: *Svenskt dialektlexikon. Ordbok öfver svenska allmogespråket*. Lund. [Nytryck 1962.]
- Salberger, Evert, 1988: **kupniutr** : **þrusun**. Ett namnskick på Högstenen med stavlösa runor. I: *Studia archaeologica Ostrobotniensia*. S. 114–126.
- Samnordisk runtextdatabas. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
<<http://www.nordiska.uu.se/forskn/samnord.htm>>
- Sidenblad, Karl, 1864–68: *Fornlemningar i Ångermanland och Medelpad 1864–1868.* (Manuskript i ATA.)
- Sjöborg, N. H., 1830: *Samlingar för Nordens fornälskare* 3. Stockholm.
- Skj. = *Den norsk-islandske skjaldedigtning*. A1–2, B1–2. Udg. af Kommissionen for det Arnemagæanske legat ved Finnur Jónsson. 1912–15. København.
- SRAp = *Pergamentsbrev i Riksarkivet*, Stockholm.
- Stephens, George, 1878: *Some runic stones in Northern Sweden from the papers of the late Prof. Dr. Carl Säve*. Uppsala.
- Stoklund, Marie, 1990: *Oksby-hjortetak. En ny runeindskrift og et hidtil ukendt mandsnavn. I: Danske Studier*. S. 150–155.
- Söderwall = Söderwall, K. F. 1884–1918. *Ordbok öfver svenska medeltidsspråket* 1–2. Supplement av K. F. Södervall, W. Åkerlund, K. G. Ljunggren & E. Wessén. 1925–73. Lund.
- Torp, Alf, 1919: *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania.
- UFT = *Upplands fornminnesförenings tidskrift*. 1–. 1871 ff.
- UUBp = *Pergamentsbrev i Uppsala universitetsbibliotek*.
- Williams, Henrik, 2008: *Gris men inte Svin? I: Namn från land och stad. Hyllningsskrift till Mats Wahlberg* 25 maj 2008. Red. av Eva Brylla & Svante Strandberg. Uppsala. (Namn och samhälle 21.) S. 203–208.
- Vries, Jan de, 1962: *Altnordisches etymologisches wörterbuch*. 2. verb. Aufl. Leiden.
- Åhlén, Marit, 1994: *Runinskrifter i Hälsingland. I: Hälsinglands bebyggelse före 1600. Bebyggelsehistorisk tidskrift* 27. S. 33–50.

Summary

MAGNUS KÄLLSTRÖM

Some northern Swedish name problems: nom. **þrusun** (Hs 12)
and nom. **aunhar** (M 8)

This article is devoted to two problematic personal names occurring in runic inscriptions from northern Sweden. The first is found on a rune stone at Hög Church in Hälsingland (Hs 12, fig. 1) and consists of an attribute **þrusun**, following the name of the sponsor of the stone. This sequence of runes has previously been construed as *Þōru sunn* ‘son of Þóra’, which implies that the carver has omitted one rune. Although this explanation cannot be ruled out, it is more attractive to read the name as **þrus** without an alleged miscut and to assume that the **s**-rune should be read twice. This sequence can be interpreted as the genitive of a counterpart of OWS scand. *Þrórr*, which is only attested as a mythological name in Old West Scandinavian sources. According to the present author, there are other possible Swedish examples of this name used as an ordinary personal name. One occurs on a rune stone at Östra Husby Church in Östergötland (fig. 2), where the name of the deceased must be read as **þru**, which corresponds to the expected accusative form of a Runic Swedish *Þrórr*. Another possible example is found in the place-name *Trostad* in Lofta parish in Småland (in *throstadbum* 1370), the first element of which might represent the same name.

The second problem concerns the initial name on a rune stone from Sköle in Tuna parish, Medelpad (M 8, fig. 3). The runic sequence in question has previously been read as **aunhar** and interpreted as an otherwise unattested name ‘Ögnar’. Careful examination of the rune forms in the inscription, however, shows that the name must be read as **tulha**, or perhaps **tulhar** if the **r**-rune of the following word *riti rētti* ‘erected’ is read twice. The name possibly contains a counterpart of the name element OWS scand. *Dolg-*, which is usually derived from OWS scand. *dolgr* m. ‘enemy, fiend’. On the other hand, this name element is only attested in the male name OWS scand. *Dolgfinnr* and in certain mythological names, such as OWS scand. *Dolgr*, *Dolgrasir* and *Dolgvári*. Since the personal name OWS scand. *Dolgfinnr* is found exclusively in Great Britain and might be a folk etymology of the foreign name *Dolphin*, it is doubtful whether **tulha(r)** really is related to it. A more attractive solution therefore is to link the sequence to certain New Norwegian words, for example the nouns *dolg* m., *dolge* m. ‘lazy person’ and the verb *dolga* ‘be lazy, drag oneself around’. The simplest interpretation is perhaps to read the sequence as **tulha** and to construe this as a male byname *Dolga*, identical to a counterpart of the verb mentioned above.

KARIN FJELLHAMMER SEIM

«Dristige forkortninger»?

En nytolkning av runeinnskriften i Selbu kirke (N 460)

Studia anthroponymica Scandinavica 28 (2010), 27–39.

Karin Fjellhammer Seim, Department of Scandinavian Studies and Comparative Literature, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim: 'Bold abbreviations'? A reinterpretation of the runic inscription in Selbu Church (N 460).

Abstract

It is shown here that the runic inscription N 460 in the tower of Selbu Church in Sør-Trøndelag, central Norway, should be reinterpreted as a craftsman's signature, rather than a carver formula, and it is proposed that the rune carver's name should be reinterpreted as *Ólafri Óleifr Farbjörnsson*, rather than *Véleifr Frøybjörnsson*. The author reassesses a number of bind-runes that were previously explained away, and rejects Magnus Olsen's claims, made in the corpus edition of Norwegian runic inscriptions, about bold abbreviations and clumsy spelling in this inscription.

Keywords: personal names, medieval runic inscriptions, runic orthography, craftsman's signature, maker formula.

Denne artikkelen og denne nytolkningen er et resultat av at jeg lenge hadde vært misfornøyd med Magnus Olsens forslag til tolkning av personnavnene i N 460 i NIYR 5 s. 24–26. Om den innskriften hevder Olsen at runeristeren opererer med ubetegnedde vokaler, foretar «dristige forkortninger» og dessuten har en klossete skrivemåte. At Olsens påstander om forkortede skrivemåter og/eller klossete runeristere ikke alltid er holdbare, har jeg erfart tidligere (se Seim 2005 om N 396). Jeg håpet nå at det var mulig å nylese, i det minste nytolke, den delen av N 460 som tydelig inneholder to personnavn, og jeg ønsket i utgangspunktet å være mer velvillig innstilt overfor runeristerens evne til å stave. Den primære hensikten med å undersøke innskriften var altså å forbedre navnetolkningen, men i løpet av dette arbeidet kom jeg overraskende nok til at også andre deler av Olsens translitterering og påfølgende tolkning måtte omvurderes. Selv om jeg i utgangspunktet aldri hadde tvilt på Olsens forslag om at dette var en risterinnskrift, mener jeg nå at grunnlaget for den tolkningen må falle. Både nærlesing av kommentarene i korpusutgaven og påfølgende arkivstudier viste at jeg ikke var

den første som hadde en alternativ lesning, og at Magnus Olsen overså dette alternativet.

Min alternative lesning og nytolkning har tidligere stått på trykk i en foreløpig utforming i et uformelt «festskrift» (Seim 2007) og et årsskrift for det lokale historielaget (Seim 2008). I tillegg er Endresen 2007 en kort redegjørelse angående verbet i den nye tolkningen.

Runeinnskriften N 460 står på klokkestolen i tårnet på Selbu kirke i Sør-Trøndelag. Den er ristet ovenfra og ned, er 30 cm lang og slutter 93 cm over gulvet. Den ble oppdaget av Erling Gjone en gang før 1934 (rapportert i brev til Magnus Olsen i februar 1934), undersøkt av Magnus Olsen og Th. Petersen i 1939, og igjen av Aslak Liestøl i 1956. Innskriften er publisert av Magnus Olsen i NIYR 5 (s. 24–26), som kom i 1960. Alle sitater er hentet derfra, så sant ikke noe annet angis. Olsen gjengir innskriften slik i translitterering i korpusutgaven:

ptæ : skrfāþi : ulæf : frbysun (runen som translittereres **y** er en punktert **u**-rune)

Magnus Olsen tolker innskriften slik: *þetta skrifāði Véleifr Frøybjørnsson* «Dette skrev Veleiv Frøibjørnsson». De to første ordene er tilsynelatende uproblematisk, sett ut fra translittereringen, selv om to vokaler er ubetegnet. Dem skal jeg komme tilbake til. Tolkningen av navnet på runeristeren er ikke så endefram. Olsen tar forbehold ved døpenavnet: «er sannsynlig mannsnavnet *Véleifr*». Han gjør oppmerksom på at det er et sjeldent navn. Det uttrykkes ingen tilsvarende tvil ved farsnavnet *Frøybjørn*, bortsett fra at det sies at det er «ellers ukjent på norrønt område», men fins i Sverige, og at det er klosset skrevet. Et argument for navnetolkningene er at hele innskriften er karakterisert ved manglende vokalbetegnelser, idet det mangler en vokal i hvert av de to første ordene også.

I korpusutgaven kommenteres lesningen av noen av runeformene, og det gjengis et ganske godt foto av innskriften. Både Olsens og Liestøls observasjoner og lesning av runene er gjengitt, med ulike alternativer, og utgiver Magnus Olsens foretrukne lesninger kommer så til syne i translittereringen. Den er grunnlaget for den språklige tolkningen. I kommentarene, som er basert dels på Olsens egne notater fra 1939, dels på Liestøls fra 1956, sies det at r. 6 og r. 15 kan oppfattes som binderune **ar**. Olsens foretrukne lesning er bare **r**, idet han mener at «meningen» (dvs. verbet *skrifāði*) «krever lesningen **R**», og runen translittereres som **r** begge steder. Det som ser ut som en kvist på begge **r**-runene, forklares med at kniven sannsynligvis har glidd forbi staven under utførelsen av **R**. Om r. 17, den

punkterte **u**-runen, sies det at den har en ekstra kvist til høyre, men at den må være tilfeldig, slik at det ikke skal leses binderune **ŷn**. Runen translittereres derfor som **y**. På det trykte fotoet er alle de tre mulige kvistene godt synlige.

På fotografiet kan en i tillegg se en tydelig og lang ekstrakvist på r. 14, den siste **f**-runen. Denne kvisten får runen til å se ut som en høyst uvanlig binderune **fu** (eller **uf**). Dette risset nevnes ikke i kommentarene i korpusutgaven.

I april 2004 undersøkte jeg innskriften i original, og Selbu og Tydal historielag sørget for at en lokal, profesjonell fotograf var med og tok et svært godt fotografi av innskriften (fig. 1). Seinere har jeg fått oversendt kopi fra Runearkivet av både Erling Gjones brev fra 1934, hans avgnidning og kaltering, og av Aslak Liestøls tegning og notater.

I kommentarene til runeformene i korpusutgaven ligger det, som referert ovenfor, observasjoner som Olsen valgte å ikke bygge videre på. Undersøkelsen jeg gjorde av originalinnskriften, bekreftet alle disse observasjonene, altså at det kan være to mulige binderuner **ar** og én mulig binderune **ŷn**, i tillegg til å bekrefte den lange ekstrakvisten på r. 14 som kunne gi en uvanlig binderune **fu** (eller **uf**), men som ikke nevnes i kommentarene. Denne ekstrakvisten går lenger ned enn basis av alle de andre runene, som er jevnlange. Det kan være et tilfeldig riss, på samme måte som flere unevnte skråstreker over innskriften må være tilfeldige. Ekstrastreken på r. 14 har imidlertid en annen retning enn disse skråstrekene.

Undersøkelsen tilførte ellers ikke noe nytt i forhold til det som alt var blitt observert av mulige lesemåter tidligere. Muligheten for å komme videre med innskriften forelå altså ikke i form av nye observasjoner av riss og merker ingen hadde lagt merke til før, men måtte søkes i vurderingen av mulige alternativer fram til den foretrukne lesningen som munner ut i en translitterering. Det var på dette stadiet at det begynte å gå opp for meg at det var atskillig mer å gripe fatt i i Olsens behandling av innskriften enn det tvilsomme farsnavnet til runeristeren.

Magnus Olsens argument i utgaven for ikke å akseptere noen binderune **ar** er at hans tolkning «krever» lesning som enkeltrune **r** i verbet, og at **a**-kvistene kan bortforklares som to ganger glipp med kniven. Dette er å snu vurderingen av alternativer på hodet og gjøre én bestemt tolkning til det primære, som «krever» én bestemt lesning. Det er i beste fall en uheldig uttrykksmåte, og det er en svakhet ved framstillingen i NIYR her at utgiver ikke eksplisitt viser hva den andre lesningen, den med binderune, ville ført

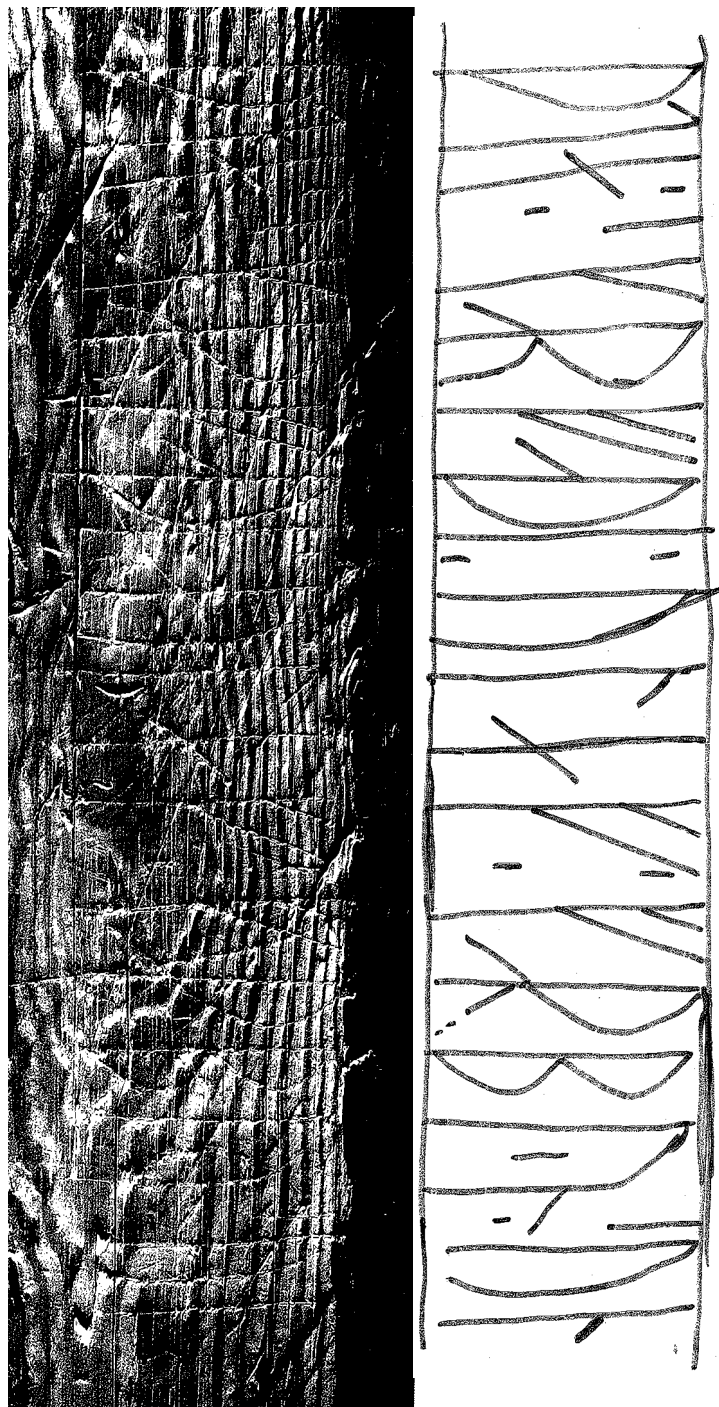

Fig. 1. Runeinnskriften i Selbu kirke (N 460). Fotografi: Garberg Foto. Reintegning av forfatteren.

til. Slik det står nå, påstås det implisitt at det alternativet gir et språklig umulig resultat. Olsens framstilling styrer leseren (og muligens ham selv?) til å akseptere at det fins bare én mulig tolkning, og når en først har sett en rimelig tolkning, er det erfaringsmessig ganske vanskelig å rive seg løs fra den og se på en innskrift med nye øyne. Det tok meg derfor lang tid å greie å flytte blikket og se noe annet enn *skrifði* i N 460.

Et interessant grafisk trekk ved ristningen, som ikke kommer eksplisitt til uttrykk i kommentarene i utgaven, er at ingen andre runer i innskriften enn disse to **r**-runene viser noe trekk som kan tolkes som glipp med kniven tvers over en stav. Riktignok er det ingen flere **r**-runer i innskriften, men det er flere andre runer, også noen med bøyle (to **p**-runer og en **b**-rune), der runeristeren har greidd å stoppe kniven ved staven. Det må også sies at rissene på venstre side av staven er ganske lange til å være resultat av glipp med kniven av en runerister som virker så stø på hånden ellers i innskriften. Kvisten til venstre på den første av de to **r**-runene er like lang som kvisten til venstre på den aksepterte binderunen **ap** i det samme ordet. Det kunne være en tilfældighet at en eventuell glipp har kommet akkurat på to **r**-runer og ingen andre steder, men det er verdt å prøve ut begge alternativene.

Dersom argumentasjonen snus slik at de to alternative lesningene gis prioritet over eventuelle tolkninger, framkommer alternativene **skrfapi** og **skarfapi**, der også det siste viser seg å være et mulig verb i preteritum. Det framstår som et fullt utskrevet verb, som ikke trenger noen utfylling av utelatt vokal, nemlig *skarfaði*. Det må være preteritum av et verb **skarfa*, som rett nok ikke finnes i de norrøne ordbøkene, men som eksisterer i tilsvarende former i eldre dansk, i svensk og i nyere norsk folkemål, og som blant annet betyr 'føje sammen, felde i hinanden' (Kalkars (1881–85) oversettelse av alternativene *skarre*, *skarve* eller *skærve* i eldre dansk) og 'felle i hop' (Nynorskordbokas forklaring på nyere norsk *skarve*). Det kan blant annet være et snekker- eller tømmermannsuttrykk, og for det nyere norske verbet opplyses det samme sted at det er avledet av substantivet *skarv* n. i betydningen 'skøyt, samanfelling med skråsnitt'.

Et norrønt hannkjønnssubstantiv *skarfr* er ført opp hos Fritzner (1886–96) med betydningen 'Stykke som paa skraa frahugges Enden af en Fjæl eller Stok, saaledes at hele Endefluden medtages deri f. Ex. i Tilfælde af at man vil sammenfælde 2 Bord med deri i saadant Øiemed tildannede Ender'. Denne detaljerte og presise utleggingen har nok Fritzner hentet fra sin tids folkespråk gjennom Aasen (1873), som han også henviser til. Det eneste tekststedet Fritzner har ordet fra, en strofe i *Hervarar saga* (*skjallandi skarfr ór gulli*), har ikke en slik kontekst at det kan være dekning for en slik fag-

språklig utlegging som han har, og det er nok mer uvisst hva ordet kan bety i denne strofen. I Norrøn ordbok er substantivet oversatt ‘stubb, bete, bit, skjerv’.

Aasen (1873) har hannkjønnsordet *skarv* i betydningen ‘Endestump af en Fjel eller Planke’ fra blant annet Orkdal (Sør-Trøndelag). Ross (1895) har intetkjønnsordet *skarv* i betydningen ‘Sammenfældning af Fjæle ved Skraasnit’ fra Fosen (Sør-Trøndelag), og verbet *skarva* for ‘sammenfælde’ fra samme område, og tilvisning til *skjerva*. Dette verbet igjen er hos Aasen (1873) forklart som ‘sammenfælde Fjele ved Skraasnit’, med videre henvisning til *skara* med samme eller liknende betydning. Alle verbene er ifølge ordbøkene *a*-verb. Trønderordboka har likeledes både *skara*, *skarve* og *skjerve* med blant annet betydningen ‘felle saman el. skøyte bord ved skråsnitt’, helst i båtbygging. Et verb *skarve* er altså belagt i både eldre og nyere nordisk språk, også fra folkemålet i Trøndelag, og er brukt om å sammenføye og felle sammen på en bestemt måte i snekker- og tømmermannsarbeid.

Runeinnskriften i Selbu kirke, som er en steinkirke, står som nevnt på klokkestolen øverst i tårnet. Klokkestolen er en grindverkskonstruksjon som kirkeklokkene henger i. Den skal ha en nokså enestående konstruksjon (Erling Gjone i brevet til Magnus Olsen i 1934; se også Øystein Ekroll 2002 s. 102–103), og er muligens sekundært tilpasset tårnrømmet og bruken som klokkestol. Gjone er klar på at konstruksjonen er satt inn etter at tårnet var oppmurt. Her er skråband og sammenfelling, og det er ikke urimelig å tenke seg at et verb **skarfa* ‘skarve’ kunne brukes i norrønt om å sette sammen en slik konstruksjon. Innskriften kan da være en tømmermannssignatur (*þetta skarfaði ...* ‘dette skarvet, dvs. sammenfelte, N.N.’) og ikke en ristersignatur. Den bør stamme fra konstruksjonsperioden eller like etter, enten det var klokkestolen som ble bygd eller et tidligere byggverk.

Hva tømmeret opprinnelig kan ha vært brukt til, er ikke mulig å avgjøre, men Ekroll spekulerer på om det kanskje kan være rester av en frittstående bygning, for eksempel en liten stavkirke. Prøver av tømmeret i takverket i skipet på Selbu kirke viser at det er hogd vinteren 1176–77. Alderen på tårnet er ikke kjent, siden tårnet var frittstående ca. 80 cm fra vestveggen i skipet. Skip og tårn kan således i prinsippet være bygd til ulik tid, men det ser ikke ut til å være noe som tyder på at tårnet er yngre enn skipet. Prøver av tømmeret i klokkestolen viser derimot at det må være hogd noen år etter 1283, som er årstallet for den siste bevarte årringen (det aller ytterste laget er fjernet; Ekroll 2002 s. 101–103). Enten tømmeret først har tilhørt en selvstendig bygning eller ikke, kan ikke grindverkskonstruksjonen og ru-

neinnskriften være eldre enn slutten av 1200-tallet. Det er ikke så veldig forskjellig fra Magnus Olsens forsiktige forslag i NIYR om at innskriften kan være fra 1300-tallet.

Erling Gjone har ikke prøvd å translitterere runene i Selbu kirke, og hans kalkering viser ikke noe mer enn det andre har observert. Aslak Liestøls første avtegning (uten translitterering) samsvarer helt med mine observasjoner, inkludert ekstrastreken på **f**-runen (r. 14). Han noterer om denne streken at den er lengre enn de andre stavene og vel helst tilfeldig. Den er sløyfet på reintegningen av innskriften. De to venstrekvistene på Olsens **r**-runer er med på både den første avtegningen og reintegningen til Liestøl. De kommenteres ikke noe sted i notatene hans. Om r. 15, den andre **r**-runen, sies det (som i NIYR) at foten er svak, men at runen ser ut til å være likedan som r. 6, den første **r**-runen. I Liestøls maskinskrevne notater på reintegningen er det translitterert **skārfāpi** og **fārbu sun**. Dessverre har Liestøl aldri føyd til noen tolkningsforslag i notatene sine, så det er ikke mulig å vite om han gjorde seg noen tanker om en tolkning på grunnlag av denne lesningen. Den alternative translittereringen hans har iallfall ikke satt spor etter seg i utgaven.

For å oppsummere så langt: Etter min mening var ikke runeristeren i kirketårnet i Selbu en tilfeldig person som bare ville etterlate seg navnet sitt i skrift på et sted han hadde vært innom. Det er gode grunner for å mene at han var en håndverker som satte sammen denne trekonstruksjonen og deretter signerte verket sitt med et *þetta skarfāði ...* 'dette sammenfelte ...'. Den eneste vokalen han så langt i innskriften muligens utelot, var den i *þetta*. Vi er alle enige om at vi ikke ser noe punkt på noen runestav her, slik at det neppe har vært noen binderune med **e** i dette ordet. Men punkt på en runestav ristet på tre kan erfaringsmessig være vanskelig å skjelve, så Aslak Liestøls forsiktige formulering «ikkje tydeleg punktering» er på sin plass. Så langt er i det minste én av Olsens antatte «forkortede skrivemåter» utfordret, i verbet i innskriften.

Da gjenstår navnet på den som sammenfelte trekonstruksjonen og signerte arbeidet sitt med runer. Når den alternative lesningen med binderune kan gi akseptabelt resultat i verbet, og Olsens påstand om «sterke forkortninger» allerede er en del svekket, ser jeg ingen grunn til å lese noe annet enn binderune **ār** også i farsnavnet. Både Liestøl og Olsen mener at r. 6 og r. 15 er å bedømme på samme måte, bortsett fra den svake foten i r. 15, og Liestøl translittererte som sagt farsnavnet **fārbu** i notatene sine. Et fullt utskrevet førsteledd **fār**- *Far*- i et mannsnavn er like akseptabelt som et førsteledd

Frøy-, der det dessuten må postuleres minst én ubetegnet vokal. Den lange ekstrakvisten i r. 14, som ikke ser ut til å kunne høre til runene på grunn av lang underlengde, er det vanskelig å innpasse i noen tolkning av et personnavn. Aksepterer vi Olsens forslag for det siste leddet, kan farens navn være *Farbjørn*. Ifølge Lind er heller ikke dette navnet belagt på vestnordisk område. Som for *Frøybjørn* må vi til Sverige, der det er belegg på navnet både i runeinnskrifter og seinere kilder (NRL s. 59; SMP 2 sp. 10). Fordelen med å anta at navnet er *Farbjørn*, er at det ikke er nødvendig å operere med noen ubetegnet vokal i det første leddet.

Et mannsnavn *Bjørn/-bjørn* med *s*-genitiv for eldre *ar*-genitiv forekommer i diplomer fra 1300-tallet (Lind). At runeinnskriften ser ut til helt å mangle genitivsmarkering på farsnavnet, skyldes vel at det neste ordet er **sun** *sun/son*, og at konsonanten ikke dobbeltskrives.

Det er også mulig å argumentere bedre for *-bjørn* enn Olsen gjør med sine forslag om utelatelser og forkortinger. I denne sekvensen står den tredje potensielle binderunen, den punkterte **u**-runen (r. 17), som jeg heretter vil translitterere **ü**. Den korte kvisten helt til høyre er godt synlig, men vanskelig å bedømme siden den har samme retning som en del skråstreker som krysser runene flere steder, og som må være tilfeldige. Men streken/kvisten til høyre ser ikke ut til å krysse den lange kvisten på **ü**-runen. Liestøl har tatt med denne kvisten på den første tegningen sin, men sløyfer den på reintegningen og kommenterer der at en kvist til høyre må være tilfeldig. Det argumenteres ikke for denne oppfatningen, verken i notatene hans eller i den trykte teksten i utgaven, der Liestøl siteres på dette.

Korpusutgaven foreslår at en «riktig skrivemåte» for det siste navneleddet kanskje hadde vært **by[on]**. Olsen oppfatter her tydeligvis **ü** som en måte å skrive første element i diftongen /jɔ/ på. Slik stavemåte forekommer av og til i svenske runeinnskrifter (Lagman 1990 s. 89), og i relativt unge norske diplom fins sporadisk ⟨y⟩ for ventet ⟨j⟩ i diftongen i dette navnet (Lind).

Om **ü** heller oppfattes som betegnelse for en vokal som står for hele den opprinnelige diftongen, kan en binderune med **n** passes inn: **bün** = *bjørn*. Det er andre eksempler i det norske runematerialet fra middelalderen på at sekvensen /rn/ i *-bjørn* og i *Bjarni* markeres med bare **n**-rune (for eksempel N 179 **beanar sun**, N 669 **biani** og N 711 **kolbiön**), enten det nå skal oppfattes som en assimilasjon til /nn/ eller til en retrofleks konsonant. Også i diplommaterialet fins stavemåten ⟨n⟩ eller ⟨nn⟩ for opprinnelig /rn/ i dette navnet. Det er altså ingen språklige grunner til å avvise en binderune **ün**, gitt at en aksepterer at **ü** kan fylle plassen for den opprinnelige diftongen /jɔ/. Hvilken vokal dette skulle kunne være, er ikke så endefram å avgjøre, ut over

det at det bør være en rundet vokal.

Den punkterte runen **ü** er sjelden i norske innskrifter, så det er lite å sammenlikne med. Den varierer i fonemverdi fra antatt /y/ i N 159 (**füsta**) til /o/ og (muligens) /ø/ i N 794 (**külbiürn**); den markerer det siste elementet i diftongen /ey/ i N 192 (**maü**), står for enten /y/ eller /o/ i N 748 (**pürkils**), for konsonantisk /u/ i N 128 (**hüilir**) og for enten /o:/ eller konsonantisk /u/ i N 817 og N 835 (begge **iüar**). Trondheimsinnskriftene N 794, N 817 og N 835 er arkeologisk datert til periodene ca. 1225–75 og 1275–1325.¹ Én islandsk og tre grønlandske innskrifter har også **ü** for /o(:)/ (Valþjófsstaðir-døren, IR s. 52; trekors fra Herjolfsnes/Ikigaat, Stoklund 1993 s. 536).

Magnus Olsen har en fotnote til artikkelen om N 460, der han gjør oppmerksom på at ordet *bjørn* nå har formen *bønn* i dialekten i Selbu, som har regelmessig *j*-bortfall i slik kontekst. Denne opplysningen relateres ikke til lesningen og tolkningen, og det er uklart hvor Olsen vil hen med fotnoten når han samtidig foreslår **by[on]** som «riktig skrivemåte». Det er neppe mulig å avgjøre hvor gammelt dette *j*-bortfallet i den lokale dialekten kan være, om det kan gå helt tilbake til middelalderen. Uansett er det slik at når *-bjørn* opptrer som sisteledd i et sammensatt mannsnavn, har det et mangfold av stavemåter (se for eksempel Lagman 1990 s. 31–35 for svenske runeinnskrifter). Skriftformer av *Bjørnl-bjørn* uten ⟨j⟩ forekommer også i noen norske diplom utenfor Trøndelag (Lind). De eldste er fra første halvdel av 1300-tallet (for eksempel DN 3 nr. 156 *Bærnar son*, 1330; DN 2 nr. 186 *Kolbærnar sun*, 1331), de fleste fra 1400-tallet, og da stemmer også vokalbetegnelsen bedre overens med N 460 (DN 9 nr. 217 *Born*, 1413; DN 9 nr. 347 *Torbøn*, 1464; DN 1 nr. 914 *Kolbyrn* og *Kolbyrnsson*, 1476).

Da gjenstår runeristerens eget navn **ulæf**, som Olsen foreslår kan være *Véleif(r)* med ubetegnet vokal i førsteleddet. Også her er det mulig å se alternativer uten slik forkortet skrivemåte, som *Ólaf(r)* og *Óleif(r)*, kanskje særlig det siste. Rett nok har man gjerne villet se de ytterst få innskriftene med **u**-rune for sikker /o(:)/ (eventuelt også /ø/) som er gravd fram i middelalderbyene våre, som representanter for runetradisjonen i utbygdene vest i havet, der slik ortografi beviselig forekommer (Hagland 1988, Hagland: Nettutgaven av NIYR 7, men se også Seim 1989). Disse byfunnene er først og fremst eiermerkelapper, med innskrifter som N 796 **urmr** og N 798 **turfiaukburkr** fra Trondheim (med tre forskjellige mannsnavn, *Ormr*, *Torfi*,

¹ Trondheimsinnskriftene er foreløpig bare publisert i Hagland: Nettutgaven av NIYR 7.

Børkr), altså innskrifter knyttet til handel og varetransport. Slike innskrifter går det an å tenke seg kan ha kommet vestfra og ha et ikke-norsk opphav. Men denne ortografien forekommer iallfall én gang utenfor merkelappene, i den latinske delen av en tospråklig innskrift (N 816, også fra Trondheim), der det står **bater nuster** (mens den norrøne delen bruker vanlig **o**-rune for første del av diftongen /au/). Hagland (nettutgaven av NIYR 7) vil helst forklare **nuster** *noster* med at runeristeren har vært usikker på hvordan vokalkvaliteten i det latinske ordet skulle gjengis.

Også en innskrift fra Bergen har **u**-rune for mulig /o:/: **santi : ulab-** (N 614 b). På grunn av a-linjen (**aria** *Ari á*) er dette en mulig merkelapp, selv om gjenstanden ikke har typisk merkelappform. B-linjen er uvisst med hensyn til både språk og innhold, men den inneholder sannsynligvis mannsnavnet *Ólaf* med «uvanleg skrivemåte på to stader» (Liestøl i NIYR 6 s. 25). Liestøl viser til både eldre stavemåter og grønlandske og islandske innskrifter, men konkluderer med at det er vanskelig å si noe sikkert når vi vet så lite om runetradisjonen vest for havet på denne tiden.

Med innskriften på klokkestolen i Selbu kan man i det minste lufte muligheten for nok en **u**-rune for /o(:)/ på norsk jord. Her er skriftbæreren stedfast, her er det ikke noe fremmedspråk, og det er heller ikke særlig sannsynlig at runeristeren selv har kommet over havet vestfra. Jeg mener at vi bør se alle disse innskriftene som er funnet på norsk område i sammenheng, og revurdere spørsmålet om ikke **u**-rune for /o(:)/ kan være (også) norsk skriveskikk likevel, selv langt ute i middelalderen. De nevnte merkelappene er kanskje så mye som rundt hundre år eldre enn innskriften i Selbu kirke; de dateres fra rundt 1200 til seinest 1225, og N 614 og N 816 ser ut til å være noe eldre enn 1200. Men jeg ser ikke helt hvorfor denne bruken av **u**-runen bare skal heimfestes til øyene i vest, når det på annet hold understrekes at det grønlandske runematerialet har svært mange likhetstrekk med det øvrige runematerialet rundt Nord-Atlanteren (se for eksempel Stoklund 1993 s. 536–540).

Hvis **ulæf** kan være en stavemåte for *Ólaf(r)*/*Óleif(r)*, kan **sun** kanskje også stå for *son*. Men på grunn av sideformen *sun* er det ikke mulig å si noe sikkert her. Vokalen står også i andre omgivelser i **sun**. Det kan være et poeng at **u**-rune for /o(:)/ først og fremst opptrer foran /r/ og /l/ (poengtert i Spurkland 1991 s. 139). Det fins ikke noen vanlig middelaldersk **o**-rune i N 460, for teksten har ingen udiskutable forekomster av /o(:)/. Men dersom **u** kan betegne /o(:)/ i fornavnet, er det ikke urimelig at den punkterte runen **ü** i farsnavnet kan stå for /ø/, altså *Farbøn(n)*.

Ved å lese innskriften N 460 som den «står», det vil si ta potensielle

binderuner på alvor, forsvinner altså noen postulerte forkortelser i tolkningen fra korpusutgaven, og den antatte risterinnskriften forvandles til en håndverkersignatur. Denne håndverkeren er heller ikke spesielt klosset når han staver farsnavnet sitt, som Magnus Olsen beskyldte ham for. Det er bare et annet navn enn det Olsen mente å se. Aksepteres det videre at **u**-runen kan stå for /o(:)/ også i norsk skriveskikk på denne tiden, iallfall i bestemte omgivelser, forsvinner Olsens «ubetegnedede vokal» også i fornnavnet, som forvandles fra et sjeldent til et vanlig mansnavn. Etter min mening er det bare én sannsynligvis forkortet skrivemåte i form av ubetegnet vokal i denne innskriften, og det er i det første ordet, som neppe kan gis noen ny og bedre tolkning. Innskriften bør translittereres **ptæ : skarfapi : ulæf : farbûnsun** og normaliseres og oversettes *þetta skarfaði Ólaf(r)/Óleif(r) Farbjörnsson* «dette sammenfelte Olav/Oleiv Farbjörnsson».

Litteratur

- Ekroll, Øystein, 2002: Steinkyrkjene i Stjørdalafylket. I: Nord-Trøndelag historielag. Årbok for 2002. S. 83–107.
- Endresen, Øyalf, 2007: Har selbukyrkja det eldste kjende belegget på verbet skarve i norsk? I: Ola-boka. Venneskrift til Ola Stemshaug etter eit år som 70-åring 20. januar 2007. Red.: Arnold Dalen. Dragvoll [Trondheim]. S. 43–44.
- Fritzner, Johan, 1886–96: Ordbog over Det gamle norske Sprog 1–3. Kristiania.
- Hagland, Jan Ragnar, 1988: Runematerialet frå gravningane i Trondheim og Bergen som kjelder til is-landshandelens historie i mellomalderen. I: Historisk tidsskrift 1988. S. 145–156.
- Nettutgaven av NIYR 7 = <http://www.hf.ntnu.no/nor/Publik/RUNER/runer-N774-N894.htm>
- IR = Bæksted, Anders, 1942: Islands runeindskrifter. København. (Bibliotheca Arnamagnæana 2.)
- Kalkar, Otto, 1881–85: Ordbog til det ældre danske sprog (1300–1700) 1–6. København. [Fotografisk optryk med ændringer 1976.]
- Lagman, Svante, 1990: De stungna runorna. Användning och ljudvärden i runsvenska steninskrifter. Uppsala. (Runrön 4.)
- Norrøn ordbok = Heggstad, Leif, Hødnebo, Finn & Simensen, Erik: Norrøn ordbok. 5. utg. 2008. Oslo.
- Nynorskordboka. Definisjons- og rettskrivingsordbok. Utarbeidd av Institutt for lingvistiske og nordiske studium, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Språkrådet. 4. utg. 2006. Oslo.
- Ross, Hans, 1895: Norsk Ordbog. Tillæg til «Norsk Ordbog» af Ivar Aasen. Christiania. [Uendret opptrykk Universitetsforlaget, Oslo–Bergen–Tromsø, 1971.]
- Seim, Karin Fjellhammer, 1989: Runeinnskrifter fra Trondheim og Bergen som kilder til Islandshandelens historie? Et innfløkt proveniens-spørsmål. I: Historisk tidsskrift 1989. S. 333–347.
- 2005: Who is confused – the rune-carver or the runologist? Or: A small apology for George Stephens. I: Papers on Scandinavian and Germanic language and culture. Published in honour of Michael Barnes on his sixty-fifth birthday 28 June 2005. Odense. (NOWELE 46/47.) S. 243–247.
- 2007: Runeinnskriften N460 Selbu kirke – en nytolkning. I: Ola-boka. Venneskrift til Ola Stems-

- haug etter eit år som 70-åring 20. januar 2007. Red.: Arnold Dalen. Dragvoll [Trondheim]. S. 45–47.
- 2008: Han som satte opp klokkestolen i tårnet i Selbu kirke. I: Jul i Neadalen. Årsskrift for Selbu og Tydal historielag 2008. S. 26–27.
- Spurkland, Terje, 1991: En fonografematisk analyse av runematerialet fra Bryggen i Bergen. Oslo. (Utrykt dr.avhandling ved Universitetet i Oslo.)
- Stoklund, Marie, 1993: Greenland runes. Isolation or cultural contact? I: The Viking Age in Caithness, Orkney and the North Atlantic. Select papers from the proceedings of the eleventh Viking congress, Thurso and Kirkwall, 22 August – 1 September 1989. Ed. by Colleen Batey, Judith Jesch & Christopher D. Morris. Edinburgh. S. 528–543.
- Trønderordboka. Ved Tor Erik Jenstad & Arnold Dalen. 2. utg. 2002. Trondheim.
- Aasen, Ivar, 1873: Norsk Ordbog med dansk Forklaring. Ny utgåve ved Kristoffer Kruken & Terje Aarset. 2003. Oslo.

Summary

KARIN FJELLHAMMER SEIM

‘Bold abbreviations’?

A reinterpretation of the runic inscription in Selbu Church (N 460)

The runic inscription N 460, on the bell cage in the tower of Selbu Church in Sør-Trøndelag, central Norway, is interpreted by Magnus Olsen in *NIYR* (*Norges innskrifter med de yngre runer*, vol. 5, pp. 24–26) as a carver formula. By explaining away or disregarding several possible bind-runes, he arrives at a transliteration **ptæ : skrfāpi : ulæf : frbysun**, and assuming both significant abbreviations and clumsy spelling, he suggests the following interpretation: *þetta skrifāði Véleifr Frøybjørnsson* ‘Véleifr Frøybjørnsson wrote this’.

The inscription (fig. 1) includes a clearly visible twig to the left of the stem of both the **r**-runes, and an extra twig to the far right of Olsen’s **y**-rune, which is in fact a dotted **u**-rune (referred to below as **ū**). Both Magnus Olsen and Aslak Liestøl have studied this inscription, and both of them, according to *NIYR*, have observed the possible bind-runes. Olsen, as the principal editor of *NIYR*, rejects the first possible bind-rune **ar**, on the grounds that his interpretation of the verb ‘requires’ a single rune, and that the carver’s knife probably slipped in both the **r**-runes.

The present author re-examined the inscription, in the hope of arriving at a more convincing name for the carver, but discovered first of all that the verb had to be reassessed. Despite Olsen’s rejection of the possibility, a bind-rune **ar** produces the preterite form of an acceptable verb *skarfa*. This word is admittedly not found in Old West Scandinavian dictionaries, but is known from modern Norwegian dialects, with the sense ‘join together, scarf’ (i.e. join timbers by means of a scarf joint), and is also attested in Danish and Swedish. As the inscription is carved on the bell cage – the timber framework supporting the bells in the church tower – the verb may in fact refer to the carpentry involved in its construction. The timber of the cage has recently been dated by dendrochronology to just after 1283, and as a craftsman’s signature the inscription can be dated to around 1300.

Taking our attempt to read bind-runes a step further, there is no longer any need to

posit a clumsy and abbreviated spelling of the father's name, which could be *Farbjørn*. Like *Frøybjørn*, this name is not recorded in Old West Scandinavian, but both are attested in Swedish sources. Studying the notes left by Liestøl in the Runic Archives in Oslo, the present author found that, as early as 1956, he arrived at the transliterations **skārfāpi** and **fārbu sun**, but without suggesting any interpretation, and hence without getting them into print in *NIYR*. If the third possible bind-rune is also accepted, the spelling can be further improved, and the inscription as a whole transliterated **ptæ : skārfāpi : ulæf : fārbūnsun**.

Once several of Olsen's assumed abbreviations have been eliminated, we can consider the possibility of **ulæf**, too, being an unabbreviated name, i.e. *Ólaf(r)*, or possibly *Óleif(r)*. Some runologists have regarded such late use of the **u**-rune for /o(:)/ as an Icelandic orthographical feature, but it can be argued that it may also be a Norwegian spelling practice, especially before /l/ and /r/. The inscription would then translate as: 'Ólafir/Óleifr Farbjørnsson joined this together'.

LENNART RYMAN

Brattingsborgh och *Frøghdenborgh* – och några andra tillnamn i Stockholms medeltida stadsböcker

Studia anthroponymica Scandinavica 28 (2010), 41–55.

Lennart Ryman, Institute for Language and Folklore, Uppsala: *Brattingsborgh* and *Frøghdenborgh* – and some other bynames in the medieval city records of Stockholm.

Abstract

The main aim of this essay is to interpret the personal names *Brattingsborgh* and *Frøghdenborgh*, which appear in the city records of Stockholm around 1480. The author interprets them as bynames, borne by unpropertied, ‘disorderly’ women. *Brattingsborgh* corresponds to the identical literary place-name found in a Swedish translation of *Piðriks saga af Bern*. *Frøghdenborgh* corresponds to the German place-name and family name *Freudenberg*/*Freudenburg* and the literary personal name *Frøjdenborg*, known from a Swedish-Danish ballad recorded in later times. Both names are interpreted as allusions to a courtly, literary sphere, intended to have ironic effect.

Keywords: bynames of women, names inspired by literature, Late Old Swedish.

1. Inledning

Den 28 november 1481 blev två personer utvisade ur Stockholm under hot om skamstraff. Vi kan läsa i tänkeboken:

Brattingxborg och Tälpadiwpet vistes aff by innan viij (8) daga her epter, swa framt athe ecke skulo till stwpona. (Efter utgåvan, STb 1 s. 323.)

Den 4 mars 1480 blev en viss Katarina Frøjdenborg hotad av utvisning.

Frøgdenborg [rubrik]

Eodem die fore myn frvas bön skuld tha vntte fogodin Per Michilsson, borgames-tarene och raadet Katerine Frøgdinborg ath bliffua her i stadin. Forbrvther hon sik framdeles, tha gaa til stupane. (STb 1 s. 230.)

Sannolikt omtalas samma kvinna 1476 31/7 (STb 1 s. 65) med anledning av att hon bötfälls för att ha varit i slagsmål. Hon skrivs då med absolut tillnamn.¹

I denna uppsats framlägger jag förslag till tolkning av de uppseendeväckande namnen *Brattingsborgh* och *Froghdenborgh*. Som bakgrund till tolkningen tecknar jag först en bild av den sociala miljö – och det namnskick – som enligt min mening är en förutsättning för de behandlade namnen (avsn. 2). Därefter presenteras beläggen (avsn. 3) och framförs tolkningarna med paralleller (avsn. 4).

2. Socialt sammanhang

Som synes är situationerna som skildras i avsn. 1 likartade; personerna utvisas ur staden eller hotas med utvisning, och dessutom hotas alla med skamstraff. Intressant i sammanhanget är att de alla skrivs med absoluta tillnamn – Katarina Fröjdenborg i rubrik och i notisen om slagsmålet (om det rör sig om samma person, såsom jag i det följande antar), medan de andras huvudnamn aldrig skrivs ut, varför vi inte kan vara säkra på om de är kvinnor eller män.

Mycket tyder på att de ovan omtalade personerna tillhörde ett socialt underskikt av obesuttet, löst folk. Enligt Marko Lamberg (2001 s. 30 med not 23–25, s. 227 med not 95) framhävde uttrycken *löst folk* och *lösa män och kvinnor* »det besuttna borgerskapets [...] syn på obesuttna människor som inte kunde finna en plats i den patriarkaliska samhällsordningen», dvs. inte var städslade av borgarhushållen. Löst folk hotades av förvisning. Lamberg framhåller att särskilt uttrycken *lös kvinna* eller *löskona* hade negativ laddning, eftersom de också användes om beryktade eller fallna kvinnor, och att i synnerhet prostituerade och ensamstående fattiga kvinnor kunde få mycket färgstarka öknamn.

Att stadens styrelse såg löst folk som ett problem och försökte begränsa deras närvaro i staden på olika sätt är väl känt i litteraturen. Det kunde röra sig om tiggare, personer som bedrev köpenskap utan tillstånd eller kriminella (se t.ex. Carlsson 1934 s. 128 f., Sjödén 1953 s. 58 f.). I synnerhet de lösa kvinnorna – och deras ofta drastiska binamn – har kommenterats; särskilt

¹ *Tillnamn* används här som en överordnad term till *binamn* och *släktnamn*. Den överordnade termen används sammanfattande och i de fall då jag inte har tagit ställning till om ett namn är ett binamn eller ett släktnamn.

betonas prostitutionens roll (se KL 13 sp. 508, Schück 1940 s. 210, Ahnlund 1953 s. 492 f., Moberg 1983 s. 118, Dahlbäck 1987 s. 98 f.).

Ett led i stadens strävan att reglera det lösa folket var förordningar om klädedräkt – dessa gällde dock endast lösa kvinnor, ofta talas det om beryktade kvinnor, med vilket torde avses kvinnor som brutit mot sexualmoralen. Uppenbarligen var det viktigare att markera gränsen mellan ära och vanära när det gällde kvinnor än när det gällde män (se t.ex. Lamberg 2001 s. 131, STb 1 s. 125, 269, 412, 430, 446, 451, 459, 479, 489, 495).

Rådets engagemang i dylika frågor liksom vikten av att skilja mellan de otuktiga och de ärbara kvinnorna visas även av den återkommande s.k. pigmjölkningen i avsikt att finna ogifta kvinnor som var med barn (se t.ex. Lamberg a.st.).

I det följande skall jag försöka skissera de lösa kvinnornas namnskick. För att ge en referensram till detta är det på sin plats med en kort karakteristik av det vanliga namnfrasskicket för män och kvinnor i källorna. (Med *namnfras* avser jag ett huvudnamn med eventuella bestämmingar eller en bestämning använd absolut, se Ryman 2008.)

För män i Stockholm gäller att deras namnfraser, förutom huvudnamn, vanligen omfattar särskiljande element som patronymika (*Inge Olsson*, STb 1 s. 230), yrkesbeteckningar (*Joan stadztienare*, a.a. s. 232), släktnamn (*Laurens Hoppener*, a.st.), binamn (*Andres höna*, a.a. s. 242) och angivelse av bosättning i staden (*Olaffsmidh vidh Norre porth*, a.a. s. 227). Om de är i tjänst omtalas ofta deras husbonde (*een myns herres tienare [...] som nempnes Peder Slatte*, a.a. s. 229). För kvinnor gäller i mycket större utsträckning endast huvudnamn och eventuell hustrutitel; om ytterligare identifiering behövs används vanligen maritonymikon (*hustrv Elin Kokx*, a.a. s. 228) eller angivelse av husbondes namn (*Birgitta, Laurens botnekarls pigo*, a.a. s. 230), medan patronymika (*Anna Magnisse dotter*, a.a. s. 82), yrkesbeteckningar (*Birgitta latterska*, a.a. s. 187), binamn (*Anna godamaltid*, a.a. s. 159) och bosättning i staden (*hustru Elin j Bredh grenden*, STb 2 s. 367) är ovanliga; något säkert exempel på ett oförändrat släktnamn buret av en kvinna känner jag inte till.

Somliga kvinnor omtalas emellertid med tillnamn – ofta rör det sig om mer eller mindre drastiska binamn. I en del fall kan dessa kvinnor med större eller mindre säkerhet knytas till det lösa folket på grundval av andra omständigheter än namnskicket, t.ex. genom att de förvisas från staden. Även förhållanden från senare tiders Stockholm och från Bergen (se nedan) är betydande.

En genomgång av 23 förvisade kvinnor omtalade i det andra bandet av

utgåvan av Stockholms tänkeböcker (STb 2, som täcker tiden 1483–92) visar att det i gruppen finns fem tillnamn, vilket är en mycket stor andel, sett till det vanliga namnfrasskicket för kvinnor. Det rör sig om *I bæzte matto* (1484 STb 2 s. 53), *Ketken* (1489 s. 351), *Hvitkop* (1489 s. 365), *Brunt ok blat* (1490 s. 430 f.) och *Bottertunna* (1491 s. 588). Av dessa är som synes två tyskspråkiga binamn eller släktnamn² och tre svenskspråkiga binamn.

Ytterligare exempel på binamn bland utvisade kvinnor är *Kattahiærne* (1477 STb 1 s. 129, se om binamnet Lidén 1933 s. 323, Noreen 1941 s. 18 f.), *Iulatunna* och *Galna (Anna)* (1514 STb 5 s. 10). En utvisad kvinna med avvikande namnfras är vidare *Tile-Margareta* (1475 STb 1 s. 10, 1482 a.a. s. 357, vanligen skriven *Tyle Marget* o.d., någon gång *Marget Tyles*, se om henne Carlsson 1934 s. 144 f.), som är Katarina Fröjdenborgs kontrahent i det ovannämnda slagsmålet. Det framförställda elementet är troligen ett maritonymikon bildat till mansnamnet *Tile*. Att det fått en avvikande form är sannolikt en markering av hennes låga status. Vid en av hennes utvisningar anges skälet vara hennes *bøveri* (lty. *boverie* 'dåligt leverne, osedlighet, lösaktighet', se Söderwall, Söderwall suppl., Moberg 1989 s. 227 f.).

Det förekommer att enskilda kvinnor med binamn förbjuds att bära viss klädsel. Sålunda i en notis 1483 3/3: »tha wordo fogodin, borgamestarene och raadet swa eens, ath Birgitta haltta och andre swa dana qwinnor skulo ecke bära graaskin, hermälin, gwll eller silffwer» (STb 1 s. 408 f.). I ett annat fall får Birgitta med taskan böta för att ha burit stärkt [huvud]duk (1475 STb 1 s. 28), ett klädesplagg som utmärkte den ärbara hustrun. Två kvinnor som av omgivningen anklagas för blodskam respektive trolldom men som försvaras av rätten är Ragnhild Grågås (binamnet skrivs *graagaas*, 1477 a.a. s. 111) och Margareta med munnen (1483 a.a. s. 411).

Ett relativt stort antal binamn burna av kvinnor återfinns i Stockholms skotteböcker (dvs. ett slags skatteböcker), där kontext saknas förutom upplysningar om det betalda skottet och eventuellt om att namnbäraren är inhyses. Något hinder för att dessa skattebetalande i många fall kan vara lösa kvinnor finns inte – att sådana i vissa fall inte var utfattiga visas av klädselbestämmelserna.

En studie över stormaktstida kvinnor i Stockholm på samhällets botten har utförts av Conny Blom (1997). Blom behandlar inte uttryckligen namnskicket men lägger uppenbarligen stor vikt vid det – det exemplifieras både i uppsatsens titel och i den löpande texten. Kvinnor med binamn i framställningen är följande: de prostituerade *Tusendhdieflers Brita*, *Salbergs-Malin*,

² Att, som i *Hvitkop*, lty. initialt ⟨w⟩ återges med ⟨hv⟩ e.d. är inte ovanligt i svenska källor.

Tjocke-Sara, Torsk-Margareta, Pålska Malin, Lång Sophia (s. 246 f.) och *halta Margareta* (s. 248), de för hor och stöld straffade *Mariet ryssedatter, Söta Sigrid* och *Stilleständh* (s. 249), signerskan *halte Margeta* (s. 255) samt tigerskorna *Stumpefottz Karin, Kallesta Anna* och *Barhuffda Segridh* (s. 256).

Att binamn i äldre tid i hög utsträckning användes om lösa kvinnor är känt även från Bergen. Några exempel har jag funnit i Absalon Pederssøns dagbok 1552–72. Där omtalas *Nilsis bolskap ved naffn Gønite Kraffuel* (s. 15), *Kastibrog den gamle skøge* (s. 37), skökan *fru Ribe* (s. 107), den lösaktiga hustrun *Marin Kastibrog* (s. 154), skökan *Trondhiems Pinka* (s. 156), och en kvinna Anna med tvivelaktigt förflutet som av hanseaterna kallas *Bich paa trappe* (s. 218).

Några intressanta drag i den bergensiska binamnsbildningen är att ett namn kan återanvändas (*Kastibrog*), att liknelser med skepp var gångbara (*Kravell* och *Pinka*) och att anknytning till ortnamn förekommer. Binamnen kan användas absolut (*Kastibrog, Trondhiems pinka, fru Ribe* och *Bich paa trappe*). Dessa drag finns också i Stockholm omkring 1500.

Ett återanvänt namn i Stockholms skotteböcker från tiden 1507–21, som troligen hör hit, är *Rødhataskan*. Binamnet bärs först av en *Kristin Rødhataskan* (1507 SSb 2 s. 265, 1508 s. 306, 1509 s. 336, 1509 s. 348), därefter av en *unga Kristin Rødhataskan* (1516 SSb 3 s. 14) och efter hennes död av *Nya Rødhataskan* (1521 a.a. s. 171). Den sistnämnda förekommer troligen i tänkeboken (1517–19 STb 5 s. 160, 190, 256) som *Rødhataskan*.

Ett namnfraselement med anknytning till ortnamn är (*Margit*) *revalska* (1478 STb 1 s. 182, skrivet *ræffliska*). Troligen hör även *Kalmarna silke* (1476–83 STb 1 s. 57, 290, STb 2 s. 11) och *Lybiska baner* hit (1461–62 SSb 1 s. 73, 109). Att binamn kan användas absolut har vi redan sett. Slutligen har de i Bergen gångbara liknelserna med skepp efter min mening förekommit även i Stockholm, vilket skall visas i det följande.

Exkurs: Namnet *Barse*

I SMP 1 sp. 231 redogörs för ett mansnamn *Barse*. (Enligt principerna för SMP skall personnamn som står ensamma behandlas som förnamn om namnbäraren endast är känd under detta namn.) Skrivningarna är bl.a. *lange Barse* (1460 SSb 1 s. 17), *afflange Barse* (1462 a.a. s. 371) och *lange Barse Cristin* (1467 a.a. s. 405, de två senare i listor över erlagda böter). SMP tänker sig tydligen att Kristin är namnbärarens hustru. Emellertid framgår det av notisen från 1462, att namnbäraren är en kvinna: »Primo aff lange Barse xij øre, pro ea fideiussit Karin Dobelers» (SSb 1 s. 371) 'för henne lovade Karin Dobelers'. Troligen är namnbärarens huvudnamn *Kristin*, och detta har vid ett tillfälle tillagts i förtydligande syfte.

Det finns ytterligare två stockholmska belägg som hör hit: *Longa bardzsone* (dativ, 1478 3/8 STb 1 s. 181, ej noterat i SMP eller SMPs), som blivit lägrad av Hanis skinnare och

som möjligen kunde vara identisk med namnbäraren i SMP-artikeln, och *bodelsbarsan* (i objektsställning, 1492 9/3 STb 3 s. 69). Namnbärarna är alltså kvinnor som brutit mot sexualmoralen, i det senare fallet genom en nära relation till den från allt normalt umgänge uteslutne bödeln. Båda beläggen böjs som ett svagt femininum i bestämd form.

Enligt SMP 1 sp. 231 motsvarar *Barse* ett fvn. *Barssi* (med hänvisning till Lind Suppl. vilket under *Bassi* utan kommentar tar upp ett patronymiskt belägg *Barssa* *s[om]* från Sturlungasagan) och är sannolikt ursprungligen ett tillnamn. Artikelns jämför med ett fsv. tillnamn *Barse* och med tvekan med ett fda. tillnamn *Bars*. Slutligen hänvisar man om »ordparet» *barselbasse* 'vildgalt' till en utredning av Sven Benson (se nedan).

Beläggen i SMPs (avd. Tillnamn) under *Barse* kan ifrågasättas. 1436 22/11 [SRAp] *baars* hör troligen inte hit (jfr DGP 2 sp. 40 om ett lty. tillnamn *Bars*). Två belägg kommer från handskriften D 9 1478–86 (*Joan barse* f. 2 r., *haquan barse* f. 11 v., den senares binamn skrivs f. 14 v., 16 v. enligt SMPs *karse*). Alla dessa belägg läses emellertid som *karse* av Henrik Williams (manuskript) och i det senare fallet även i SMP (2 sp. 682, se NRL s. 147 om ett fsv. binamn *Karse*). Efter kontroll mot kopia av handskriften är jag själv osäker om läsningen (även för belägget 14 v. medan för 16 v. *karse* verkar vara att föredra). Slutligen är ett av beläggen i SMPs från en avskrift från ca 1650 och knappast vittnesgillt. En tolkning av namnet bör tills vidare utgå endast från de stockholmska fallen.

Den ovan nämnda utredningen av Sven Benson (1966 s. 35 ff.) syftar till en tolkning av det skånska sockennamnet *Barsebäck*. I namnets förled vill Benson se ett **barse* 'vildgalt', vilket som han själv framhåller inte är känt som appellativ – något hithörande personnamn tar han inte upp. Jag finner det inte tilltalande att lägga ett rekonstruerat appellativ till grund för en tolkning av personnamn vilka – förutom ett isolerat isländskt belägg – endast är belagda från 1400-talet. Därtill kommer att de feminina personnamnsformerna skulle tarva en särskild förklaring. För övrigt tycks Bensons tolkning inte ha vunnit efterföljd (se SkO A 7 s. 23 ff., SOL s. 30).

Exemplen från 1500-talets Bergen på skeppsbeteckningar använda som binamn motiverar att pröva en annan möjlighet. Det fornsvenska feminina *barza* och det feminina, möjligen maskulina *barze* (Söderwall) betecknar en fartygstyp, vilken bl.a. är känd från Stockholms stadsböcker. I Stockholms kämnärsräkenskaper 1472 finner man ordet *bardsen* (SSb 1 s. 461), vilket (i bestämd form) nära nog svarar mot de i SMP redovisade namnformerna, vidare ett ganska fullständigt paradig i bestämd form femininum: *stadzbardsan* (nom., s. 464), *fore stadzbarsonne* (dativ, s. 463), *stadz bardsona* (ack., s. 464). Tolkningen efter fartygsbeteckningen (som framläggs i förbigående av Moberg 1983 s. 126 not 4) ser jag som övertygande.

Ytterligare exempel på fartygsbeteckningar som personbinamn tas upp av Agneta Sundström (2006 s. 56). Hon tar bland dessa upp ett namn *Roghskuta*, som är intressant i mitt sammanhang. Namnbäraren är en kvinna Elin som är känd från Arbogas tänkebok och Stockholms skottebok (se även SMP 1 sp. 652). Vilken social hemvist kvinnan har är osäkert, och Sundström diskuterar inte saken, men att hon i ett fall misslyckas med att värja sig genom edgång (1453 ATb 1 s. 16) kan tyda på att hon var mindre väl sedd.

Knut Helle (1982 s. 761 ff.) redogör för de senmedeltida förhållandena vad gäller tyskarna vid Bergenkontoret och kvinnor. Dessa fick en särskild karaktär på grund av att tyskarna måste vara ogifta. Förutom frillor, som kunde ha en förhållandevis gynnad ställning, var prostitutionen utbredd. Helle tar vidare upp »fattiga kvinnor» i tiondeuppgifter från 1522.

Han finner det troligt att en del av dem drev småhandel men också att en god del var prostituerade. Han anser att en del grova binamn (*tilnavn*) pekar i den riktningen. Som exempel på binamn anförs (Kristine) *Svine-rygg*, (Sunniva) *Rorspinn*, (Magge) *Stompe*, (Elin) *Papegøye*, (Karine) *Slangen*, (Kirstine) *Fiseklinke* och (Magge) *Fem-fingre-i-ræven* (jfr KL 2 sp. 148).

Det är rimligt att anta att en del av mönstren kommer från Tyskland. I en studie av kvinnors kriminalitet under 1500- och 1600-talen nämns (Rublack 1999 s. 117 ff.)³ att kvinnor i den undre världen kunde ha märkliga binamn: *Einhänderin*, *Fliegenmetzgerin* ('flugslakterska', 1999 s. 117 f.), *Grüne Näherin* (1998 s. 171), och *die krumme Anna* (1998 s. 181).

Man bör förvisso vara försiktig med att utifrån namnskicket dra långtgående slutsatser om en kvinnas status, men en avvikande namnfras är en indikation på att det rör sig om en kvinna som på något sätt utmärker sig, kanske enbart som självförsörjande – Ahnlund (1953 s. 493) håller för troligt att nedsättande binamn även gavs till månglerskor och Helle ovan räknar ju med småhandlare bland de fattiga kvinnorna – eller som sjuk, lytt eller relativt fattig, men troligare även som tillhörande det lösa folket.

En intressant fråga är om kvinnornas binamn har skapats inom gruppen av löst folk eller om de har givits utifrån. Sannolikt förekommer båda delarna. Namnen har i vilket fall som helst ibland kommit att användas i skrift. Ett motiv till detta var naturligtvis att namnbärarna på så sätt blev lättare att identifiera, men säkerligen har man dessutom på detta sätt velat markera deras ställning i samhället.

Bland löst folk i Stockholm fanns naturligtvis också män. Det är emellertid betydligt svårare att finna drastiska binamn, burna av män, som kan föras hit. Vidare förekommer drastiska binamn även bland aktade borgare. Detta tillsammantaget gör att de lösa männens namnfraser inte avviker lika klart som kvinnornas.

För att återgå till de namn som i främsta rummet skall behandlas här, *Brattingsborgh*, »*Tælpadiwpet*» och *Frøghdenborgh*: Det sistnämnda bärs av en kvinna, medan det av sammanhanget inte framgår om de två övriga bärs av kvinnor eller män. Jag anser emellertid att det är mycket troligt att namnbärarna i alla tre fallen är kvinnor. »*Tælpadiwpet*» är troligen identiskt med ett *Thiælbodiup* i skotteboken, buret av en kvinna (se avsn. 3), och likheter-

³ Boken föreligger i en tyskspråkig (1998) och en engelskspråkig (1999) version. 1998 är enligt en »Note» i 1999 en förkortad version av 1999. Jag hänvisar i första hand till 1999 men citerar vid behov namnformerna från 1998.

na mellan *Brattingsborgh* och *Frøghdenborgh* är uppenbara, både namntypologiskt och vad gäller kontext. Även om *Brattingsborgh* och *Frøghdenborgh* är avvikande från det vanliga mönstret för de lösa kvinnornas binamn, är det sannolikt att det rör sig om binamn, inte om tyska släktnamn.

3. Belägg

Handskriftsbelägg är lästa i original eller kopia av original.

Brattingsborgh har i SMPs det belägg som omtalas i avsn. 1.

Brattingxborg 1481 28/11 Borgmästare och råds arkiv före 1636 (Tänkeböcker i renskrift) vol. 2 pag. 225 (STb 1 s. 323).

Frøghdenborgh har i SMPs de belägg som omtalas i avsn. 1.

frøghden [radslut] borgh, ffrøghdenborg 1476 31/7 *ibid.* vol. 1 pag. 112 (STb 1 s. 65); ffrøghdenborg [i rubrik], katerine ffrøghdinborg (dativ) 1480 4/3 *ibid.* vol. 2 pag. 65 (STb 1 s. 230).

Belägget »*Tælpadiuþet*» (se avsn. 1) är i SMPs infört under *Tælpadiuþ*. Under samma ledkort finns även belägg från Stockholms stads skottebok 1460–68. Det namnet bärs av en Margareta och används i fem av nio fall absolut. Det är troligt att det rör sig om samma namn i skotteboken och tänkeboken; huruvida namnbäraren är densamma går inte att avgöra.

margite *ibidem* (överstruket:) telbodypp 1460 Borgmästare och råds arkiv före 1636 (Skotteböcker och uppbördsböcker) vol. 80 pag. 20 (SSb 1 s. 21); *margit* tielbodiúpp⁴ 1460 *ibid.* pag. 39 (SSb 1 s. 21); *margreta* tielppadypp 1461 *ibid.* pag. 134 (SSb 1 s. 73); *thielbodypp* 1462 *ibid.* pag. 187 (SSb 1 s. 100); *tielppediúpp* 1463 *ibid.* pag. 239 (SSb 1 s. 136); *margit* tielbodypp 1465 *ibid.* pag. 330 (SSb 1 s. 203); *tielbodypp* 1466 *ibid.* pag. 371 (SSb 1 s. 237); *tielbodiúpp* 1467 *ibid.* pag. 415 (SSb 1 s. 269); *tielbodiúpp* 1468 *ibid.* pag. 466 (s. 312); *tælpadiuþet* 1481 28/11 Borgmästare och råds arkiv före 1636 (Tänkeböcker i renskrift) vol. 2 pag. 225 (STb 1 s. 323).

⁴ Genom ⟨u⟩ har utgåvan av skotteboken ibland ett lodrätt streck. I handskriften motsvaras detta av ett tunt diagonalt streck av ungefär samma utformning som i ⟨ø⟩, här återgivet som ⟨ú⟩. Tecknet motsvarar kanske vanligen fonemet /y/, jfr ⟨grútegiút[er]e⟩ (pag. 465 [SSb 1 s. 311] för *grytogiutare*). Skrivningar med ⟨iy⟩ av ord innehållande fsv. *diuþ* förekommer under 1400-talet (Söderwall s.v. *diuþer*, *diuþlika*, Söderwall suppl. s.v. *diuþet*, *ofdiuþer*, däremot saknas monoftongiska skrivningar med ⟨y⟩ i ordboken).

4. Namntolkningar

Borgnamnet *Brattingsborgh* förekommer (i formen *bratinga borgh*, Sagan om Didrik af Bern s. 231) i Sagan om Didrik av Bern, översatt till svenska före 1457 (Jonsson 1967 s. 18). Namnet är vanligt i danska folkvisor om Didrik och hans kämpar. Thorsten Andersson (1972 s. 10 f.) framhåller att namnets popularitet visas av uppkallelseortnamn i Danmark och av att det inte har någon fast funktion i visorna. Ett flertal *Brattingsborg* är knutna till gamla borgar och befästningar och anknyter enligt Andersson till adjektivet *bratt* 'brant'; i poetiskt språk har namnet till och med kunnat användas som ett appellativ om 'höjtliggende, utilgængelig borg ell. bolig'. I en sägen, först belagd i prästrelationer från Skåne 1624, omtalas ett Brattingsborg, vilket som straff för begångna brott sjunkit ner i djupet i Ivösjön i Skåne. Andersson känner inte till ortnamnet från gammalt svenskt område.

Beläggen för de danska ortnamnen och för legenden om den sjunkna borgen är yngre än det stockholmska tillnamnet, och det finns knappast anledning att anta ett direkt samband. Däremot visar de på namnets förmåga att sätta fantasin i rörelse.

Fröjdenborg är ett namn som bärs av den ena huvudpersonen i en svensk och dansk ballad (SMB 172, DgF 305). Balladen är känd först från ett svenskt skillingtryck från 1757. Den har en tysk förebild, i vilken hjälten dock heter *Brennenburg* och liknande (Hornby 1976 s. 135 s.v. *Frydenborg*). I balladen blir en kungadotters älskade, hertig Fröjdenborg, inspärrad och sedermera dödad av kungen. Hans hjärta blir serverat till kungadottern, som därefter dör. Motivet var i någon form, från en tysk eller nordisk visa, känt för författaren till Frihetsvisan, daterad till 1439 (Jonsson 1967 s. 18). Om namnet *Frøghdenborgh* redan då var knutet till historien är dock helt ovisst. Som tyskt ortnamn och släktnamn är det emellertid knutet till den höviska sfären (se nedan).

Förledens (lty. *vroude*, fsv. *fryghdh*, y. fsv. *frøghdh*) betydelse 'fröjd, glädje' kan ha spelat in vid namnbildningen, möjligen också med sexuella konnotationer. Verbet *frygdha sik* används av Peder Månsson syftande på påfåglares parning (Söderwall suppl.).

Möjliga svenskspråkiga paralleller till *Brattingsborgh* och *Frøghdenborgh* är de medeltida tillnamnen *Stangenbiærgh* och *Frødhaborgh*/*Fredhaborgh*.

Tillnamnet *Stangenbiærgh* bärs av den östgötske frälsemannen Staffan Stangenberg. I ett originalbrev av 1351 24/6 (SD 6 s. 308 nr 4731) omtalar utfärdaren (ack.) Nicholaum de Stangh, fogde i Linköping, sin son (dativ) Stephano Stangenbyergh. Det rör sig om betydelsefulla män i 1300-talets

Östergötland; fadern var byfogde i Linköping, knuten till kungsgården Stång, och sonen blev väpnare och verksam i kretsen kring Bo Jonsson (se SD 11 s. 60 nr 9256 och s. 236 nr 9454 med där angiven litteratur). Tillnamnet används vid flera tillfällen absolut och skrivs även t.ex. *Stongenbergs* (gen., 1368 SD 9 s. 355 nr 7667), *Stangebergh* (1376 SD 11 s. 60 nr 9256) och *Stangom bergh* (1377 SD 11 s. 206 f. nr 9425). Efter Staffan Stangenberg bärs tillnamnet av en tjänare hos hövitsmannen på Viborg (*Stangeberch* [samtida avskrift, tyska] 1414 29/3 FMU 8 s. 374 nr 6614) och av en man som bötfälls av Stockholms rådhusrätt (*Erik stongenbergh* 1475 Borgmästare och råds arkiv före 1636 vol. 1 pag. 39 [STb 1 s. 22]).⁵ Belägget 1414 är troligen ett tyskt släktnamn, medan 1475 är mer osäkert, eftersom namnbäaren bär ett inhemskt huvudnamn.

L. Fr. Löffler (1904 s. 71 f.) framhåller att *Stangenbiærgh* är bildat till fsv. *Stang*, som Nils i Stång brukade som tillnamn (beläggen i SMPs visar att denne i ett antal fall skrivs med *Stang* utan preposition och en gång *Nicholao dicto Stang*, 1360 SD 7:5 s. 366 nr 6337). Enligt Löfflers säkerligen riktiga förmodan är *Stangenbiærgh* bildat efter tyskt mönster. Förebilden torde vara ett existerande tyskt släktnamn *Stangenberg*, visserligen inte känt från Norden förrän i något senare tid (se Kohlheim s. 635, DGP 2 sp. 1056 f.).

Från morfologisk synpunkt är förstås bibehållandet av den tyska kompositionsfogen *-en-* i *Stangenbiærgh* och *Froghdenborgh* anmärkningsvärt. Intressanta i sammanhanget är de ovannämnda skrivningarna *Stongenbergh* o.d., liksom namnformerna från Stockholms tänkebok *Stiærninberg*, *Stiærnenbærgx*, *stiærnenbærg* (1476 Borgmästare och råds arkiv före 1636 vol. 1 pag. 109 [STb 1 s. 63]). Formerna är ju anpassade till svenskan vad gäller vokalismen men har ändå bibehållit *-en-*.

Tillnamnet *Frodhaborgh* (i SMPs under *Fredhaborgh*) bärs av en väpnare Olaf med anknytning till Västergötland och Värmland. Namnet skrivs *frodheborgh* (1401 u.d. Skara SRAp [SDns 1 s. 1 nr 1]), *frydaborg* (1409 24/2 Roggebibl. [SDns 2 s. 90 nr 1042]) och *fredhaborgh* (1413 15?/6 SRAp [NMU 1 s. 91 nr 201]). Intressant är skrivningen 1413: »Jak olawer sonason / huilken mz withirnampn kallas olawer fredhaborgh». Olaf skriver sig vidare i ett brev *Olawer Sonason* (1405 23/3 SDns 1 s. 435 nr 565). Hans sigill har namnformen OLAWI SVNONIS (SDns 2 s. 90, NMU 1 s. 92).

⁵ Enligt SD 10 (s. 410 nr 8727, s. 786) bärs namnet också av en man som i brevet skrivs *Folraad Trekow Stangenberg* och *Folraz Stangenberx* (gen.). Det bör dock enligt min mening röra sig om två personer (så också SMP 2 sp. 106): Staffan Stangenberg (vilken som nämnts är belagd flera gånger skriven med absolut tillnamn) och Volrad Trekow. För detta talar även att antalet sigillremсор på så sätt stämmer med antalet uppgivna sigillanter (se SD 10 s. 410).

Namnet motsvarar säkerligen ett ortnamn. Något inhemskt sådant tycks inte komma i fråga, och därför finner jag det sannolikt att det rör sig om ett tyskt ortnamn (eller snarare om ett tyskt släktnamn bildat till ett ortnamn). Vokalismen i skrivningarna är som synes skiftande, men förleden kunde motsvara ett lty. *Vrouden-* (vars omljud inte markeras i lågtysk ortografi). Att Olaf skulle tillhöra en okänd, från Tyskland invandrad frälsesläkt är inte sannolikt mot bakgrund av formuleringen 1413 och hans i övrigt helt inhemska namnskick. Snarare bör han vara en inhemsk man som på okänt sätt fått ett tyskt släkt- eller borgnamn fäst vid sig som binamn.

Borgnamn på *Freuden-*, *Froh-* och *Frei-* förekommer i Tyskland. Heinrich Boxler (1996 s. 1600) talar om »Prunknamen», med vilka adeln stolt demonstrerade sin självkänsla, bl.a. med namn som *Freudenberg* (motsvarande det franska *Montjoie*), *Frohburg* och *Freiburg*. Adolf Bach (1954 s. 232) talar i liknande ordalag om det ridderliga livets ideal och nämner att Johan den blinde av Luxemburg (1337–44) gav sina borgar namnen *Freudenburg* och *Freudenstein* (se även Kohlheim s. 253, 255).

I sammanhanget måste också inhemska och inlånade kvinnonamn på *-borgh* beaktas. Det rör sig om en relativt vanlig och lätt identifierad efterled, som kan ha haft betydelse som mönster. Det bör också nämnas att det finns ett kvinnonamn *Frøborgh*, med ett enda belägg från de uppländska markgäldslängderna 1312 (SMP 2 sp. 128). Det är troligen ett inhemskt variationsnamn. Men trots likheten (fsv. *Frøborgh* – y. fsv. *Frøghdenborgh*) är det osannolikt att namnet varit mönsterbildande. Om det överhuvud existerade på 1400-talet måste det ha varit mycket ovanligt. Särskilt intressanta är däremot kvinnonamn i folkvisor. Karen Thuesen (1991 s. 212 ff.) framhåller att folkvisans kvinnonamn skiljer sig starkt från de samtida verkliga kvinnonamnen, och att det bl.a. utbildats ett eget variationssystem. I detta system är *-borg* en frekvent efterled. Det förekommer också namn som Thuesen (s. 214 f.) bedömer såsom inspirerade av danska namn på slott etc., däribland *Fredensborg*, *Frisenborg* och *Nyborg*. Avslutningsvis (s. 217) understryker hon att visans kvinnonamn troligtvis har givit ett arkaiskt, poetiskt och höviskt intryck.

Tänkebokens *Brattingsborgh* och *Frøghdenborgh* hör sannolikt samman med riddardiktning med tyska eller danska förtecken. Folkvisans kvinnonamn visar att en viss sammanblandning av kvinnonamn och ortnamn på *-borgh* kunde ske. Ovan har jag försökt visa att namnen inte heller helt saknar paralleller i fornsvenskan. Förutom den speciella höviska kontexten har naturligtvis de i bl.a. Stockholm relativt vanliga tyska släktnamnen på *-berg* och *-borg* kunnat spela roll som förebilder.

De förnämt klingande namnen bör tillsammans med namnbärarnas låga status ha givit ett ironiskt intryck. Möjligen har man också med namnen velat anspela på att kvinnorna var kända för sitt praktfulla yttre eller för motsatsen.

Ett i någon mån liknande ironiskt bruk av folkvisans och aristokratins attribut i tidens binamn är följande. En kvinna i skotteboken 1501 skrivs *ridder frwn* (SSb 2 s. 10). Binamnet återkommer flera gånger i skotteböckerna. Av skrivningen *Kadrin spileres ridder* (1504 SSb 2 s. 131) framgår att hon är änka efter en föga uppsatt man Pedher Mikelsson Riddare (bl.a. nämnd i STb 1 s. 282, då han tillträder ämbetet spilare, se Söderwall suppl. s.v. *spilare* med bl.a. detta exempel). Det förtjänar också att framhållas att en av kvinnorna i Bergen ovan bär *fru*-titel (*fru Ribe*) och att de ovannämnda *Kalmarna silke* och *Lybiska baner* genom sina element *silke* och *baner* alluderar på den höviska sfären.

När det gäller *Thialbodiupet* (om namnet skall normaliseras så), som gör intryck av att vara ett rakt på sak nedsättande binamn, är det möjligt att det i tänkeboken används i medveten motsatsställning till det förnämt klingande *Brattingsborgh*. Detta antagande försvagas dock av att *Thialbodiupet* är det tidigast kända av de två namnen.

Även om det inte helt kan uteslutas att de fyra namn på *-biærgbl-borgh* som har behandlats här är släktnamn anser jag dock att detta i samtliga fall är osannolikt. Namnen har snarare valts med omsorg för att passa omständigheterna. Vid valet av *Stangenbiærg* har man sannolikt velat anknyta till kungsgården Stång och till framför allt tyska namn på *-berg*. Vid valet av *Froghdenborgh*, *Brattingsborgh* och *Froghdenborgh* har man sannolikt velat alludera på en hövisk, ridderlig, till stor del litterär värld, i det första fallet kanske på fullt allvar, i de andra troligen med nedgränsade ironi.

Källor och litteratur

Absalon Pederssøns dagbok 1552–1572. Tekstbind ved Ragnvald Iversen. Dagbok og oration om mester Geble. Tekstbind. 1963. Bergen.

Ahnlund, Nils, 1953: Stockholms historia före Gustav Vasa. Utg. på uppdrag av Stockholms stad. Stockholm.

Andersson, Thorsten, 1972: Litterära ortnamn. I: SOÅ. S. 3–20.

- ATb = Arboga stads tänkebok 1–4. Utg. av Erik Noreen & Torsten Wennström (del 4 utg. av Erik Noreen med register av Sven Ljung). 1935–50. Uppsala. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällskapet 1:53.)
- Bach, Adolf, 1954: Deutsche Namenkunde 2:2. Die deutschen Ortsnamen. Die deutschen Ortsnamen in geschichtlicher, geographischer und psychologischer Betrachtung. Ortsnamenforschung im Dienste anderer Wissenschaften. Heidelberg.
- Benson, Sven, 1966: Sockennamnen i Harjagers härad. I: SOÅ. S. 31–51.
- Blom, Conny, 1997: Torsk-Margareta, Stumpefots-Karin och Tjocke-Sara. Om kvinnorna på samhällens botten. I: Jämmerdal och fröjdesal. Kvinnor i stormaktstidens Sverige. Red.: Eva Österberg. Stockholm. S. 225–266.
- Borgmästare och råds arkiv före 1636. Arkiv (handskriftssamling) i SSA.
- Boxler, Heinrich, 1996: Burgnamen. I: Namenforschung 2. Namenforschung/Name studies/Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik/An international handbook of onomastics/Manuel international d'onomastique. 1–2. 1995–96. Berlin–New York. (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 11:1–2.) S. 1596–1600.
- Carlsson, Lizzie, 1934: De medeltida skamstraffen. Ett stycke svensk kulturhistoria. I: Rig. S. 121–150.
- Dahlbäck, Göran, 1987: I medeltidens Stockholm. Stockholm. (Monografier utg. av Stockholms stad 81.)
- DgF = Danmarks gamle folkeviser 1–12. 1853–1976. København.
- D 9 = Uppbörds- och utgiftsbok för Kalmar nunnekloster 1478–86 (93). Handskrift i SRA.
- Helle, Knut, 1982: Bergen bys historie 1. Kongssete og kjøpstad. Fra opphavet til 1536. Bergen–Oslo–Tromsø.
- Hornby, Rikard, 1976: Personnavne. I: DgF 12. S. 115–184.
- Jonsson, Bengt R., 1967: Svensk balladtradition 1. Balladkällor och balladtyper. Stockholm. (Svenskt visarkivs handlingar 1.)
- Kohlheim = Duden. Familiennamen. Herkunft und Bedeutung. Bearbeitet von Rosa & Volker Kohlheim. 2000. Mannheim–Leipzig–Zürich.
- Lamberg, Marko, 2001: Dannemännen i stadens råd. Rådmanskretsen i nordiska köpstäder under senmedeltiden. Stockholm. (Monografier utg. av Stockholms stad 155.)
- Lidén, Evald, 1933: Till tydningen av Stockholms äldsta stadsböcker. I: ANF 49. S. 295–323.
- Läffler, L. Fr., 1904: Bidrag till vår medeltida personhistoria. I: Personhistorisk tidskrift 6. S. 63–72.
- Moberg, Lena, 1983 = Witt, Lena: Om kvinnors villkor i det senmedeltida Stockholm. Några iakttagelser i samband med filologiska studier i Stockholms stads tänkeböcker 1474–1500. I: Förändringar i kvinnors villkor under medeltiden. Uppsatser framlagda vid ett kvinnohistoriskt symposium i Skálholt, Island, 22.–25. juni 1981. Red.: Silja Aðalsteinsdóttir & Helgi Þorláksson. Reykjavík. (Ritsafn Sagnfræðistofnunar 9.) S. 115–126.
- 1989: Lågtyskt och svenskt i Stockholms medeltida tänkeböcker. Uppsala. (Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 58.)
- NMU 1 = Närke medeltida urkunder 1. Riseberga kloster. Utg. av K. G. Grandinson. 1935. Stockholm. (Närke. Studier över landskapets natur och odling 2.)
- Noreen, Erik, 1941: Bidrag till fornsvensk lexikografi. I: Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning utg. av Styrelsen för Meijerbergs institut vid Göteborgs högskola 3. Göteborg. S. 1–23.
- Roggebibl. = Medeltidsbrev i Roggebiblioteket [tidigare: Stifts- och läroverksbiblioteket], Strängnäs.
- Rublack, Ulinka, 1998: Magd, Metz oder Mörderin. Frauen vor frühneuzeitlichen Gerichten. Frankfurt am Main.
- 1999: The crimes of women in early modern Germany. Oxford. (Oxford studies in social history.)
- Ryman, Lennart, 2008: Svenska namnfraser i äldre tid – presentation av ett forskningsprojekt. I: SAS 26. S. 111–114.

- Sagan om Didrik af Bern. Efter svenska handskrifter utg. af Gunnar Hyltén-Cavallius. 1850–54. Stockholm. (Samlingar utg. af Svenska fornskrift-sällskapet 5.)
- Schück, Henrik, 1940: Stockholm vid 1400-talets slut. Stockholm. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar 48.)
- Sjödén, C. C., 1953: Stadsbor i Sturetidens Stockholm. I: Studier och handlingar rörande Stockholms historia utg. av Nils Ahnlund 2. Uppsala–Stockholm. S. 44–95.
- SMB = Sveriges medeltida ballader 1–5. Utg. av Svenskt visarkiv. 1983–2001. Stockholm.
- SRAp = pergamentsbrev i SRA.
- SSA = Stockholms stadsarkiv, Stockholm.
- SSb = Stockholms stads skottebok. 1. 1460–68. 1926. 2. 1501–10. 1915. 3. 1516–25. 1935. (Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 3. Räkenskaper.)
- STb = Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 2. Tänkeböcker. 1–5. 1917–44. Stockholm.
- Sundström, Agneta, 2006: *Urvædher, Lykkopænninger och Roghskuta. Binamnen i Arboga stads tänkebok.* Opublicerad C/D-uppsats. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Söderwall = Söderwall, K. F.: Ordbok öfver svenska medeltids-språket 1–2. 1884–1918. Stockholm. (Samlingar utg. av Svenska fornskrift-sällskapet 1:27.)
- Söderwall suppl. = Söderwall, K. F.: Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Supplement 1–2. Av K. F. Söderwall, W. Åkerlund, K. G. Ljunggren & E. Wessén. 1925–73. Stockholm. (Samlingar utg. av Svenska fornskrift-sällskapet 1:54.)
- Thuesen, Karen, 1991: Folkevisens kvindenavne. Forbilleder og former. I: *Analogi i navngivning. Tiende nordiske navneforskerkongres. Brandbjerg 20.–24. maj 1989.* Uppsala. (NORNA-rapporter 45.) S. 211–220.
- Williams, Henrik (manuskript): [Utgåva av] D 9. Manuskript.

Summary

LENNART RYMAN

Brattingsborgh and *Froghdenborgh* – and some other bynames in the medieval city records of Stockholm

The main aim of this essay is to interpret the personal names *Brattingsborgh* and *Froghdenborgh*, which appear in the city records of Stockholm around 1480. The author interprets them as bynames, referring to unpropertied, ‘disorderly’ women.

As a background to this interpretation, the social setting is outlined – and the naming practices – which in the author’s opinion are fundamental to the names discussed. While the naming practices for women in general reflected in these sources are extremely restrictive – the names used are, above all, given names, where necessary maritonymics (names derived from a husband’s name), to a lesser extent patronymics, and rarely bynames, family names and the like – it is striking that certain women are often referred to by bynames, which in many cases are more or less derogatory and which are frequently used without a given name. These women presumably deviated from the norm in some way, and in most cases they probably belonged to a social underclass of ‘disorderly’ people. In several instances, the sources indicate as much. The phenomenon has been noted in earlier research, chiefly by historians, and the view has often been that the bearers of such bynames were probably prostitutes.

Naming practices for men regarded as disorderly, on the other hand, do not deviate as clearly from those that existed for propertied men. First, derogatory bynames seem to be used more rarely to refer to disorderly men than to disorderly women, and second, such bynames are also quite commonly used for men with a respected position in society.

The observed use of bynames in relation to disorderly women has clear parallels in Stockholm city records from more modern times and in sources from 16th-century Bergen. It is natural to imagine that these patterns come to some extent from Low German, as both Bergen and Stockholm were subject to a strong North German influence.

Brattingsborgh corresponds to the almost identical literary place-name found in a Swedish translation of *Þiðriks saga af Bern*, from the mid-15th century. *Frøghdenborgh* corresponds to the German place-name and family name *Freudenberg*/*Freudenburg* and the literary personal name *Fröjdenborg*, known from a Swedish-Danish ballad recorded in later times. I interpret both names as allusions to a courtly, literary sphere, intended to have ironic effect.

MARTIN HAMANN

Fornavnets rytmiske struktur

En analyse af dåbslisterne fra Vor Frue sogn i København 1650–1980 med særligt henblik på treleddede fornavne-kombinationer

Studia anthroponymica Scandinavica 28 (2010), 57–85.

Martin Hamann, University of Copenhagen: The rhythmic structure of forenames: A study of the baptismal rolls of the Cathedral Church of Our Lady in Copenhagen from 1650 to 1980, with a special focus on combinations of three forenames.

Abstract

Few studies have been made of the rhythmic structure of forenames. No doubt owing to problems of structural complexity, the structure of longer three-part names (e.g. *Nikolaj Frederik Severin*) in particular has been ignored altogether. The present study, proceeding from a review of existing research in this area, attempts to offer a structural description of the rhythm of names in general and, more specifically, of the phenomenon of complex combinations of three forenames. Empirically, the corpus analysed consists of the names on the baptismal rolls of the Cathedral Church of Our Lady (Vor Frue Kirke) in Copenhagen over the period 1650–1980, as presented in Eva Villarsen Meldgaard's 1990 dissertation.

Keywords: combinations of three forenames, rhythm, 'rhythmic patterning', unit accentuation, Vor Frue Sogn, movierung/feminisation, 'onomastic femininity', cultural semiotics, naming fashions.

1. Navn og rytme

1.1. Hvad skal barnet hedde?

Et spørgsmål vordende forældre må stille sig selv er som bekendt: Hvad skal barnet hedde? For at træffe et reflekteret valg kan man konsultere en håndbog som Politikens med netop denne titel: *Hvad skal barnet hedde?* (Lerche Nielsen 2006). Her får læseren grundige oplysninger om bl.a. navnehistorie, -opkaldelse, -moder, -status og -kombination. Om sidstnævnte fænomen iagttages (s. 25):

Navnekombinationen har sin egen rytme, som man må vælge alt efter temperament. Stavelsesantallet spiller en stor rolle. To navne med kun én stavelse kan let få en lidt hård klang, f.eks. *Ib Bæk*, mens et fornavn med to stavelser er mere harmonisk: *Iben Bæk*.

Afgørende er altså navnets rytmiske karakter – virker det harmonisk? Og ikke mindst: at navnets rytmiske karakter er en temperamentssag. Dansken har – siden Christian den fjerde – haft en forkærlighed for navnekombinationer bestående af flere fornavne; en praktisk foreteelse når man vil hylde mere end blot ét ældre familiemedlem, eller bare få navnet til at klinge smukt eller fint. Dog kan flere fornavne iflg. Lerche Nielsen virke tunge (s. 25):

Navnekombinationer bestående af to og især tre navne er som regel mundrette, f.eks. *Peter Busk Andersen*, *Ida Marie Petersen* og *Jens Peter Rasmussen*. Derimod kan navnekombinationer bestående af fire eller fem led let blive tunge, f.eks. *Jonas Severin Toftgård Hansen* og *Susanne Beate Dorothea Clausen*. Det skal dog ikke afskrække nogen fra at give lange navnekombinationer, for man kan jo altid udelade et eller flere af sine navne for at få navnekombinationen til at swinge.

Barnets navn skal altså swinge, og afgørende for det rette *schwung* er navnets mundrethed. Kombinationer bestående af to og tre navne (inklusive for-, mellem- og efternavn) er mundrette, mens de længere kun sjældnere swinger. Med dette råd artikulerer Lerche Nielsen principperne for en grammatisk-prosodisk regel: *enhedstrykket*. Den vender vi tilbage til.

1.2. Hvad skal fænomenet kaldes?

Også i forskningslitteraturen har denne vores forkærlighed for flere fornavne givet anledning til refleksion. Lad os starte med den terminologiske benævnelse af fænomenet. Hvad skal vi kalde navnekombinationer bestående af to fornavne: »dobbeltnavne« eller »parnavne«? Vi lader her Eva Villarsen Meldgaard (1990 s. 140) opsummere:

Men hvilken term skal vi så anvende for »dobbeltnavne« som *Ebberhardt Andreas*, *Theodor Magdalos*, *Hansine Jesserine*, og *Stefanny Hornbokka*, hvor hele navnekombinationen umuligt kan have været anvendt som kaldenavn? Ifølge Fries er de hverken dobbeltnavne eller parnavne. Hvad er de så? Det var et af de emner der blev diskuteret livligt ved NORNA-symposiet om personnavneterminologi i Lund oktober 1981. Resultatet af denne fællesnordiske diskussion kom først på tryk med fire års forsinkelse: »Jeg tænker her på forskellen mellem parnavne og dobbeltnavne, hvor jeg ved p a r n a v n e forstår to mere eller mindre tilfældigt sammensatte fornavne (*Andreas Japetus*, *Valdemar Harald*), ved d o b b e l t n a v n e en forbindelse af to fornavne, hvor hele navnekombinationen anvendes som kaldenavn og udtales som én trykkombination« – (Meldgaard 1985 p. 90).

Fra citatet fornemmer vi at det ikke har været uproblematisk at nå til en fællesnordisk enighed på navnekombinationens terminologiske område. Præcis hvordan vi skal bestemme *parnavne* synes stadig uafklaret idet parnavne defineres som: »to mere eller mindre tilfældigt sammensatte fornavne«. Sikkert er dog at *dobbeltnavne* er »en forbindelse af to fornavne, hvor hele navnekombinationen anvendes som kaldenavn og udtales som én trykkombination«. Interessant er det at den afgørende præmis som Meldgaard lægger til grund for den terminologiske enighed er netop samme grammatisk-prosodiske regel som bestemmer Lerche Nielsens angivelse af mundretted: *enhedstrykket*. Det sproglige fænomen at en kombination af flere ord, i dette tilfælde personnavne, udtales »som én trykkombination«, altså at det ene ord 'taber' sit hovedtryk (til enten bi- eller svagtryk), fx:

Hans + 'Christian = „Hans 'Christian

Men mere herom senere.¹

1.3. Vægtprincipper i toleddede fornavnekombinationer

I den citerede disputatsafhandling der behandler dåbslisterne fra Vor Frue kirkebog i perioden 1650–1980 registrerer Meldgaard (1990 s. 150) følgende lovmæssighed for toleddede navnekombinationer:

1. Let førsteled – tungt andetled (*Hans Christian, Anne Margrete*).
2. Tungt førsteled – tungt andetled (*Frederik Christian, Adolphine Jensine*).
Først i periode 1950- brydes denne struktur af navnekombinationer som *Johnny Max, Michael Fritz og Pallé Bo* og for pigernes vedkommende *Charlotte Pil, Hanne Jo og Irene Lis*. Altså:
3. Tungt førsteled – let andetled.

Umiddelbart virker denne opstilling intuitivt tilfredsstillende. Men ved nærmere eftersyn synes der at mangle noget: det fremgår ikke entydigt hvordan man afgør om et led er »tungt« eller »let«. Første lovmæssighed: »Let førsteled – tungt andetled (*Hans Christian, Anne Margrete*)« tyder på at man skal lade stavelsesantallet afgøre navnets vægt. Den underforståede regel kunne således lyde:

Navnet med færre stavelser er det lette, mens navnet med flere stavelser er det tunge.

Dog synes anden lovmæssighed »Tungt førsteled – tungt andetled ([...] *Adolphine Jensine*)« at sløre den underforståede regel. Tæller vi sta-

¹ For en undersøgelse af tryktabets æstetiske funktion og anvendelse i moderne poesi se Kjørup & Hamann 2008.

velserne i *Adolphine Jensine*, ser vi at *Adolphine* er på fire stavelser, mens *Jensine* er på tre. Navnet burde vel således angives: tungt førsteled – let andetled. Vi kan på denne baggrund forsøge at revidere vores opfattelse af den tilgrundliggende og uekspliterede regel med denne mere udfoldede:

1. *Navne på én stavelse er lette.*
2. *Navne på to eller flere stavelser er tunge.*
3. *Alle navne på to eller flere stavelser er lige tunge.*

Med denne regel ekspliciteret bør de citerede eksempler passe. Dog synes tredje punkt i den udledte regel: »Alle navne på to eller flere stavelser er lige tunge« at reducere regelens anvendelighed. De fleste kan jo nok nikke genkendende til den umiddelbare oplevelse af forskel i 'tyngde' i navne som fx *Peter* og *Emanuel*. Jeg vil nedenfor angive en anderledes metode til beskrivelse af personnavnets umiddelbart sanselige egenskaber ved at undersøge dets rytmiske struktur.

1.4. Navnekombinationer med mere end to fornavne

Den principielle uklarhed som spores i beskrivelsen af »tunge« og »lette« navne, kan muligvis tolkes som resultat af den uklarhed der generelt hersker om de toleddede navne, jf. Meldgaards omtale af NORNA-symposiet i 1980. Og det antroponymiske problemfelt er jo vanskeligere endnu: der findes som Lerche Nielsen gjorde os opmærksomme på navnekombinationer med mere end to fornavne. Vi kan her lade Linnea Gustafsson der senest har behandlet dette felt i afhandlingen *Novation i norr (2002) gengive state of the art* inden for forskningen i navnekombinationer med tre og fire navne (s. 161):

Hos Meldgaard nämns inte kombinationer av tre och fyra namn i det här sammanhanget, medan Utterström skriver att stavelsestrukturen i de här namnsträngarna är mycket brokig (Utterström 1995:32, 37). Detta anses också av Kvillerud som skriver att ”de rytmiska förhållandena inom trenamnsförbindelserna är synnerligen komplicerade att återge i detalj” (Kvillerud 1980: 127ff.).

De tre forgængere Meldgaard, Utterström og Kvillerud har altså, ifølge Gustafsson, hver især deres vanskeligheder med disse tre- og firleddede navnekombinationer hvorfor de ikke underkaster denne type navne en samlet analyse. Gustafsson behandler udvalgte treleddede navnekombinationer men afstår også fra en samlet behandling af dette navnemateriale. Et teoretisk grundlag for de treleddede navnekombinationer fremstår altså forsk-

ningsmæssigt uafklaret. Jeg vil i det følgende forsøge at præsentere et udkast hertil. Dog må vi først reflektere over metoden. Tillad mig derfor at vende tilbage til de toleddede navnekombinationer og deres udforskning.

2. Metodeovervejelser

2.1. Distribution af hovedtryk

Navnekombinationerne består altså af flere navne. Disse navne kan være af forskellig art, kan opleves som »tunge« og »lette«, og deres indbyrdes kombination er afgørende for navnets karakter. Ifølge Gustafsson (2002 s. 159) er forskningen, metodiske forskelligheder til trods, enig: tendensen er at sætte navne med færre stavelser først i navnekombinationen:

Både Eva Villarsen Meldgaard (1990) och Reinert Kvillerud (1980) gör grundliga undersökningar av flernamnssystemet i sina respektive avhandlingar, liksom Gudrun Utterström i sin Stockholmsundersökning (1995). Resultaten av dessa tre undersökningar är grovt sett samstämmiga: namngivarna har sedan 1600-talet föredragit att placera namn med färre stavelser före namn med fler stavelser i de fall då barnen fått mer än ett namn.

Gustafsson tæller altså som Kvillerud (og angiveligt også Meldgaard) antallet af stavelser. Og Gustafsson lægger sig efter eget udsagn i forlængelse af traditionen (s. 159):

Min definition av lätta och tunga namn överensstämmer med Utterströms (1995: 30 ff.), Meldgaards (1990:145 ff.) och Kvilleruds (1980:119 ff.) respektive definition, med viss reservation för den sistnämnde forskaren som bygger upp ett mycket större resonemang där även t.ex. tryckförhållanden mellan namnen i namnkombinationer beaktas.

Som Kvillerud tæller Gustafsson også antallet af sproglyde der indgår i navnet. Dog bryder Gustafsson med Kvilleruds principper, som hun har »viss reservation för«, idet hun ser bort fra placeringen af tryk i navnene: »Jag har dock valt att helt bortse från betoning och accent i min definition ovan« (Gustafsson 2002 s. 161). Dette principielle greb at »helt bortse från betoning och accent« er forståeligt, idet grebet gør den vanskelige sag mindre kompliceret. Dog har det sine teoretiske konsekvenser som vil ses i det følgende citat (Gustafsson s. 162):

De mest intressanta fallen är de som avviker från huvudmönstret, antingen genom två lika tunga (eller lätta) namn eller genom att det tyngsta namnet kommer före det lättare. När namnen väger jämnt med avseende på namnets stavelselängd borde

namngivaren ha kunnat ordna namnen i vilken följd som helst utan att den önskade rytmen påverkas.

Når det i citatet hedder at: »namngivaren [borde] ha kunnat ordna namnen i vilken följd som helst utan att den önskade rytmen påverkas«, er dette et resultat af det principielle greb. Lad os tage et eksempel: to fornavne *Peter* og *Emil* er begge på to stavelser og indeholder begge fire sproglyde, her noteret i danias lydskrift:

[*'pe'dɔ*] og [*e'mi'l*]

Hedder en person *Peter Emil* – et »dobbeltnavn«, udtalt som »én trykkombination« – vil dette dobbeltnavn lyde:

[*pe'dɔ e'mi'l*]

Navnekombinationen udtales altså med enhedstryk: hovedtrykket i *Peter* reduceres til bitryk ligesom stødet på vokalen [*pe'*] ændres til længde [*pe'*]. Navnets rytmiske struktur kan noteres på følgende vis (idet hovedtryk noteres med /, mens bi- og svagtryk noteres med x):

[*pe'dɔ e'mi'l*] → x x x /

Ændrer vi nu navnenes rækkefølge til *Emil Peter*, ændres også navnets rytme:

[*e'mil pe'dɔ*] → x x / x

Den rytmiske gestalt ændres altså markant ved ombytningen af de to navne som iflg. den ovenfor citerede teori er »lika tunga« idet de rummer det samme antal stavelser og sproglyde. Det afgørende forhold er selvsagt at hovedtrykket er forskelligt distribueret i de to navne og at en ombytning af de to navne derfor vil give to forskellige trykmønstre, hvad vi kunne betegne som *rytme*.

2.2. Enhedstrykket og dets annullering

Af det ovenstående bør det fremgå at rytmen er en afgørende egenskab ved et navn. Og at et navns rytme hænger nøje sammen med dets tryk. Ligeledes er det fremgået at personnavneforskningen endnu ikke har kastet et systematisk blik på de treleddede fornavnekombinationer. Dette skal snart forsøges. Men først må vi konsultere Hansen & Lunds Sæt tryk på (1983) for en præcisering af enhedstrykket i forbindelse med personnavne (s. 19): »Hovedreglen for personnavnehypotagmer er at de har hovedtryk på sidste led,

svagtryk på de andre.« Det viser sig som Lerche Nielsen ovenfor antydede at der for visse navnetyper gælder særlige prosodiske regler: »Derimod kan navnekombinationer bestående af fire eller fem led let blive tunge« (Lerche Nielsen 2006 s. 25). Hansen & Lund fortsætter hvor Lerche Nielsen giver bolden op (s. 20):

En obligatorisk annullering af reglen indtræder når der forekommer mere end to for- eller mellemnavne:

'Nikolaj 'Frederik 'Severin 'Grundtvig

The'rese Bir'gitte Mar'grethe 'Lassen

I sådanne navne synes intet tryktab muligt.

Enhedstrykket sættes altså ud af spil, »intet tryktab [synes] muligt«, når man har tre eller flere for-/mellemnavne. Hvorfor dette vil have vores interesse, fremgår af det følgende.

3. Undersøgelsen

3.1. Empiri: Vor Frue sogns kirkebog

Meldgaard dokumenterer i sin afhandling *Studier i københavnske fornavne 1650–1950* (1990) hvorledes kombinationer bestående af tre fornavne bliver et modefænomen fra omkring 1850: således døbes 157 drenge og 188 piger med tre fornavne i perioden 1850–1900. Denne massive popularitet kombineret med det just beskrevne prosodiske forhold at »[i] sådanne navne synes intet tryktab muligt« gør dette modefænomen en nærmere undersøgelse værd.

Materialet der ligger til grund for min undersøgelse er altså fornavnelisterne fra Vor Frue sogn sådan som de er gengivet af Meldgaard. Som Gustafsson bemærker, går Meldgaard ikke ind på »kombinationer av tre och fyra namn i det här sammanhanget«. De treleddede fornavnekombinationer i Vor Frue sogn fremstår altså endnu teoretisk ubehandlede. Jeg vil i det følgende undersøge samtlige materialets navnekombinationer med tre fornavne.

3.2. Notation

I min notation følger jeg principperne fra Hansen & Lunds eksempel hvorfor jeg fortsat noterer navnenes hovedtryk (*/*) mens bi- og svagtryk noteres under ét (*x*). I min notation ser salmedigterens fulde navn da således ud:

Nikolaj Frederik Severin Grundtvig → / x x / x x / x x / x

3.3. Metodekritik

3.3.1. Metodekritik 1: Bitryk noteres ikke

At jeg undlader at notere bitryk er naturligvis en forsimpning af virkeligheden. Noteret med bitryk (angivet således: \) tager Grundtvigs navn sig ud på denne vis:

Nikolaj Frederik Severin Grundtvig → / x \ / x \ / x \ / \

Navnet fremviser en høj frekvens af bitryk som ville være en nærmere undersøgelse værd. Dog afstår jeg i det følgende fra at notere bitryk ved at følge praksis fra Hansen & Lund. Desuden ville denne notation gøre det følgende, ikke ukomplicerede materiale, endnu vanskeligere formaliserbart. Bitryksstudier må derfor vente.

På dette sted bør det oplyses at jeg, som det netop er fremgået, betragter *Frederik* som et trestavelsesnavn. Dette til trods for at Den store danske udtaleordbog (Brink mfl. 1991 s. 501 f.) registrerer den almindelige udtale af navnet som bestående af to stavelser: [fɾæð̊ræɡ]. Kun i forbindelse med oplæsning af verstekster registrerer ordbogen en udtale med tre stavelser: [fɾæð̊ʔræɡ]. Ordbogens notation stemmer ikke overens med min egen oplevelse af navnets antal af stavelser. Jeg vælger således at forholde mig til min egen opfattelse af navnet hvorfor jeg har registreret *Frederik* som et trestavelsesnavn alle de gange det optræder i materialet.

3.3.2. Metodekritik 2: Navnebærerens egen udtale kendes ikke

Det er et problem at vi ikke ved hvordan de enkelte mennesker der har båret de undersøgte navne har talt: har fx den ukendte *Olaf Arstruk Martin* talt norsk? Og mere præcist: vi ved ikke hvordan de har udtalt deres eget navn. Herunder om de er blevet kaldt deres dåbsnavn i dets fulde længde, eller noget helt andet. Det er vilkår navneforskeren må acceptere. Dog må vi gå ud fra at de navne der er optegnet i Vor Frue sogns dåbslister mindst én gang er blevet udtalt i deres fulde længde: ved dåben. Måske også ved begravelsen og for de ægteviede personer måske igen ved alteret.

3.3.3. Metodekritik 3: Jeg overtager Meldgaards data

Idet jeg overtager Meldgaards udskrift af dåbslisterne, accepterer jeg altså denne som min empiri. Det er derfor nødvendigt at gengive Meldgaards principper for udskriften (1990 s. 9 f.):

Jeg har [...] udvalgt syv perioder med 50 års mellemrum [...]. [Jeg har] ladet hver periode udgøre af navnene på 500 døbte drenge og 500 døbte piger. [...] Perioderne fordeler sig således:

1. 1650- (1650-1655)
2. 1700- (1700-1703)
3. 1750- (1750-1754)
4. 1800- (1800-1803)
5. 1850- (1850-1852)
6. 1900- (1900-1904)
7. 1950- (1950-1960)
- (8. 1980- (1980-1974))

Materialet er udvalgt således, at jeg for hver af de syv perioder har startet udskrivningen med den første dåb i januar måned 1650-, 1700-, 1750- etc. og er fortsat, indtil jeg havde indsamlet navnene på 500 døbte drengebørn og 500 døbte pigebørn fra hver periode.

Ved den mærkværdigt udseende ottende periode sætter Meldgaard følgende opklarende note (s. 18):

Denne periode, som ikke indgår i selve materialet, er resultatet af et ønske om at vise de nyeste modestrømninger inden for Vor Frue sogns navneflora. [...] Det besynderlige tal 1980-74 er fremkommet ved, at jeg ønskede at starte med de på udskrivningstidspunktet nyligst givne fornavne. Da der døbes eller navngives så få børn i Vor Frue sogn på dette tidspunkt, var jeg nødt til at gå baglæns i tid for at få samlet 100 drengefornavne og 100 pigefornavne sammen.

Til denne ottende periode må også bemærkes et væsentligt forhold som hovedteksten meddeler angående udeladelsen af én type af navne (s. 10):

Anderledes forholder det sig i periode 1980-, hvor en betragtelig del af Vor Frue sogns indbyggere er af fremmed herkomst. Da denne undersøgelse primært drejer sig om, hvad der foregår i hovedet på danske forældre, når de vælger fornavne til deres børn, har jeg af denne ene grund valgt at udelade de fremmede fornavne i periode 1980-. [...] Og i modsat fald ville jeg være nødt til at inddrage fremmede navnemønstre og fremmede fornavne, hvoraf en del end ikke tilhører den europæisk-amerikanske kulturkreds, i undersøgelsen. Det er altså udelukkende praktiske hensyn, der har dikteret denne udeladelse.

Med Meldgaards principper klarlagt kan vi fortsætte nærværende undersøgelse.

3.4. Definition af begreber anvendt i undersøgelsen

I min undersøgelse af de treleddede fornavnekombinationer vil jeg beskrive navnenes 'rytmiske mønstre'. Jeg finder det derfor hensigtsmæssigt indled-

ningsvis at afklare hvad jeg mener hermed: *Et rytmisk mønster* er et struktur-fænomen som viser sig på basis af sansningen af gentagne strukturelle komponenter som her er *stavelsesgrupper*. Hver stavelsesgruppe er defineret ved et enkelt hovedtryk plus et antal svagtryksstavelser (muligvis nul), se tabel 1.² Jeg undersøger kun rytmiske mønstre som dannes af tre sammensatte fornavne. Med andre ord, fænomenet *den treleddede fornavnekombination*, hermed rytmisk defineret, udgør undersøgelsens fokus.

3.5. Løbenavnets rytmiske mønster

Inden vi betragter de treleddede navnekombinationer, må vi dog først gøre et ophold og se på de enkelte løbenavne som optræder i navnematerialet.

Efter at have gennemgået materialet har jeg fundet at de enkelte pige- og drengenavne udviser 10 rytmiske mønstre; se tabel 1.

3.5.1. Løbenavnenes rytme og frekvens i perioden 1650–1980

For at få overblik over det store materiale har jeg analyseret samtlige 1 151 løbenavne, fordelt på 499 dreng- og 652 pigenavne. Dernæst har jeg systematiseret dem efter deres rytmiske struktur. Resultatet af denne proces bringes i tabel 2–5.

Resultaterne får kortvarigt lov at stå ukommenterede. Dog vender jeg i afsnit 4 tilbage hertil, idet jeg sammenholder de rytmiske mønstre som treleddede navnekæder giver anledning til med den ovenfor anførte rytmiske struktur og frekvens af de enkelte løbenavne.

3.6. Treleddede fornavnekombinationer

I min undersøgelse noterer jeg altså alle de rytmiske mønstre materialets treleddede fornavnekombinationer danner. Ud fra en alene kombinatorisk betragtning ville løbenavnenes rytmiske mønstre, som registreret i tabel 1–5, kunne give anledning til $10^3 = 1\ 000$ forskellige rytmiske mønstre. Dog realiserer empirien kun 68 forskellige mønstre. I tabel 6 og 7 inddeler jeg for klarhedens skyld de rytmiske mønstre i 19 grupper. *Første gruppe* består af navne med *tre tryksammenstød*. Af sådanne navne har jeg registreret tre forskellige typer i empirien, dem benævner og noterer jeg således:

² Alla tabeller är placerade i slutet av uppsatsen. – *Red.*

Type	Mønster	Eksempel
1A:	/// x	<i>Fritz Svend Hugo</i>
1B:	/// x x	<i>Lars Mads Frederik</i>
1C:	x /// x	<i>Johan Niels Gottlob</i>

I den fortsatte opstilling tillades gradvist flere ubetonede stavelser imellem trykkene, startende bagfra: *Anden gruppe* består således af navne med *to tryksammenstød* og derefter én ubetonet stavelse (//x/...). Jeg har registreret seks forskellige typer af denne slags navne. Disse noteres og benævnes som følger:

Type	Mønster	Eksempel
2A:	//x/	<i>Svend Adolf Knud</i>
2B:	//x/x	<i>Carl Bernhard Rudolf</i>
2C:	//x/xx	<i>Knud Edgar Frederik</i>
2D:	x//x/	<i>Emil Rudolph Charles</i>
2E:	x//x/x	<i>Johan Anton Evald</i>
2F:	x//x/xx	<i>Emil Harald Ferdinand</i>

Således når vi frem til tabel 6 og 7, oversigten over samtlige 68 rytmiske mønstre for treleddede fornavnekombinationer jeg har registreret i materialet.

4. Resultaterne

At give børn tre fornavne antager altså fra omkring år 1800 karakter af et massivt modefænomen i Vor Frue sogn. I materialet ser vi de mange treleddede fornavnekombinationer i tre perioder: 1800–, 1850– og 1900–. I perioden 1850– kulminerer fænomenet for både drenge og piger med hhv. 157 og 188 forekomster. Fra 1950– går denne tendens af mode hvorfor frekvensen af treleddede fornavnekombinationer falder brat for både drenge og piger, således med kun 3 og 7 forekomster i 1950. I det følgende skal vi se nærmere på de rytmiske mønstre der viser sig i drengenavnene.

4.1. Treleddede drengenavne i de to perioder

I min behandling af resultaterne har jeg valgt at fokusere på de tre rytmiske mønstre som i perioderne 1850– og 1900– forekommer hyppigst. Disse anføres i tabel 8 og 9.

Idet de treleddede fornavnekombinationers samlede rytmiske struktur jo er afhængig af de deri indgående løbenavnets struktur, har jeg for overskue-

lighedens skyld fremstillet figur 1 på baggrund af resultaterne i tabel 2 og 3. Figur 1 viser de tre mest udbredte drengenavnstyper, nemlig navne af typen / x (fx *Peter*), / (fx *Svend*) og / x x (fx *Frederik*).

4.1.1. Nummer 1 i perioderne 1850– og 1900–: 8B

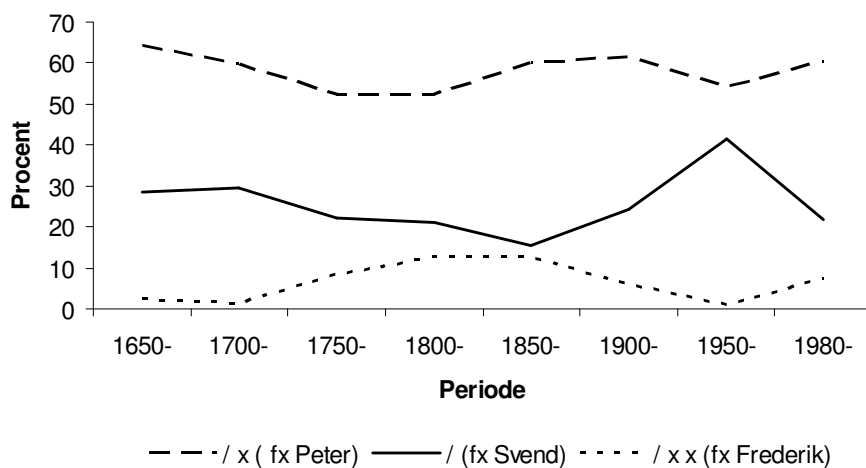
Det rytmiske mønster 8B (/ x / x / x, som i fx *Christian Adolph Wilhelm*) nyder i begge perioder den højeste frekvens. Sammenholder vi dette faktum med løbenavnestatistikken i figur 1, kan den høje frekvens af 8B forsøges forklaret. I alle de perioder undersøgelsen spænder over er 'traditionelle' tostavellesnavne med førsteledstryk (fx *Peter*) uden undtagelse de mest populære. Vælger forældre således tre af alle tiders mest populære drengenavne (rytmisk set, naturligvis), vil navnets rytmiske mønster tage sig sådan ud: / x / x / x. I alle de registrerede tilfælde, med undtagelse af ét, dannes det rytmiske mønster altså ved kombinationen af tre tostavellesnavne med førsteledstryk: / x + / x + / x. Som nævnt har jeg i det samlede materiale kun registreret én afvigelse fra denne regel, nemlig ved navnet *Svend Andreas Michael* som optræder i perioden 1900–. Denne atypiske navnekombination realiserer rigtig nok det rytmiske mønster 8B, men det sker på en unik måde:

8B *Svend Andreas Michael* → / + x / x + / x

Når enstavelsesnavnet *Svend* efterfølges af *Andreas Michael* dannes den regelmæssige vekslen mellem stærktryk og svagtryk. Denne regelmæssige vekslen, der kan beskrives som *trokæisk* eller *bisyllabisk*, må vi formode at forældre i de to perioder 1850– og 1900– har fundet passende til drengbørn idet den nyder så høj en frekvens. Hhv. 21,0 % og 25,6 % af alle drengbørn med tre fornavne har altså i de to perioder båret denne bisyllabiske rytme i og med deres navn. Vi skal i afsnit 4.2. se et parallelt tilfælde. I de samme to perioder vil det mest frekvente rytmiske mønster for pigerne nemlig også ses at bestå af en regelmæssig vekslen mellem stærktryk og svagtryk. Dog med den afgørende forskel at pigenvavnene danner en *daktylisk* eller såkaldt *trisyllabisk rytme*: / x x / x x / x (fx *Anne Katrine Sophie*). Denne særlige struktur og den kulturelle semiotik vi kan forsøge at udlede heraf vender vi tilbage til senere.

4.1.2. Nummer 2 i perioderne 1850– og 1900–: 2B

Det rytmiske mønster 2B (/ / x / x, som i fx *Carl Christian Anton*) nyder i begge perioder den næsthøjeste frekvens på hhv. 13,3 % og 14,1 %. I alle

Figur 1. Procentuel fordeling af de tre mest frekvente drengeløbenavne fra 1650– til 1980–.

registrerede tilfælde, også her med undtagelse af ét, dannes det rytmiske mønster ved kombinationen af tre fornavne på hhv. 1, 2 og 2 stavelser, sidstnævnte med førsteledstryk: / + / x + / x.³ Sammenholder vi nu dette med løbenavnstatistikken i figur 1, kan vi se at énstavelsesdrengnavne (fx *Svend*) i perioden 1850– falder i popularitet til et historisk lavpunkt på 15,6 %. Til trods for navnets relative ‘upopularitet’, vælger 13,3 % af forældrene i perioden 1850– at lade deres barn døbe med det rytmiske mønster 2B. Betragter vi ydermere tabel 6 og fokuserer på de rytmiske mønstre der indledes med to tryksammenstød, ser vi at 42 ud af 157 (26,9 %) drengbørn bærer et énstavelsesnavn som det første i navnekombinationen. Vi kan altså konstatere at treleddede navnekombinationer med énstavelsesnavne som første led er upåvirkede af denne relative upopularitet netop énstavelsesnavnet oplever i perioden. Vi må derfor formode at navnekombinationer der indledes med tryksammenstød i perioderne 1850– og 1900– har oplevedes at være særlig velvalgte til drengbørn.

4.1.3. Nummer 3 i perioden 1850–: 9B

De to mest frekvente rytmiske mønstre for drenge er altså stabile i de to perioder. Dog indtages ‘tredjepladsen’ af to forskellige mønstre i de to perio-

³ Undtagelsen er følgende navn: *Knud Svend Johannes* som optræder i perioden 1900–. Navnet danner på utraditionel vis typen 2B: / + / + x / x.

der. Hvad angår denne i perioden 1850–, typen 9B (/ x / x x / x, som i fx *Christian Frederik Julius*), ses nu i modsætning til de to førømtalte typer en større variation i forhold til hvordan det samlede trykmønster realiseres. Jeg har her registreret hele tre forskellige måder som realiserer 9B. De tre variationer opstilles i tabel 10 ordnet efter hyppighed.

Sammenholder vi den hyppigst valgte kombinationen / x + / x x + / x (13 ud af 20) med løbenavnsstatistikken i figur 1, ser vi at drengenavne med rytmen / x x (fx *Frederik*) stiger i popularitet i perioderne 1800– og 1850– og når op på en frekvens på hhv. 12,5 % og 12,8 %. Vi kan altså konstatere at i de 13 ud af de 20 gange typen 9B (/ x / x x / x) forekommer i 1850–, er det med det med et af disse ‘nye’ modenavne placeret midt i den treleddede fornavnekombination.

4.1.4. Nummer 3 i perioden 1900–: 5B

Og således når vi frem til den nye ‘tredjeplads’ i perioden 1900–, typen 5B (/ x / / x, fx *Adam Jens Peter*). Denne vil vise sig at være et overraskende resultat, dette af flere årsager.

Ser vi nærmere på navnekombinationen 5B, bemærker vi at den ganske modsat hvad vi hidtil har set, rummer et tryksammenstød mellem kombinationens andet og tredje hovedtryk. Den nye distribution af hovedtryk ændrer på markant vis navnets rytmiske gestalt. Det nye tryksammenstød mellem kombinationens andet og tredje hovedtryk giver altså navnet en anderledes rytmisk karakter end den behandlede type 2B (/ / x / x, fx *Carl Bernhard Rudolf*), hvor der også forekommer tryksammenstød, her i stedet mellem navnekombinationens første og andet hovedtryk. Når man udtaler et navn af typen 2B, artikulerer man tryksammenstødet som det første i udtalen, hvilket måske kan siges at give navnet en særlig slagkraftig klang, en sådan slagkraftighed som forældre i perioden altså må have fundet passende til et drengebarn.

Tilbage til udtalen af typen 5B (/ x / / x): Når man udtaler et navn af denne type, fx *Adam Jens Peter*, optræder tryksammenstødet først et godt stykke inde i navnet, mere præcist mellem andet og tredje hovedtryk. Dette forhold virker, i hvert fald på denne artikels forfatter, nok slagkraftigt men også overraskende.⁴

Overrasker det rytmiske mønster på et rent sanseligt plan, må det også

⁴ Min umiddelbare oplevelse er at denne trykfordeling er mindre mundret end de øvrige behandlede typer. Jeg vil opfordre læseren til selv at udtale typerne 2B og 5B og opleve den rytmiske forskel.

overraske på et teoriehistorisk. Linnea Gustafsson er ovenfor citeret for følgende forskningshistoriske sammenfatning (2002 s. 159):

Resultaten av dessa tre undersökningar [Meldgaard 1990, Kvillerud 1980, Utterström 1995] är grovt sett samstämmiga: namngivarna har sedan 1600-talet föredragit att placera namn med färre stavelser före namn med fler stavelser i de fall då barnen fått mer än ett namn.

Der er altså ifølge Gustafsson forskningsmæssig enighed om at tendensen siden 1600-tallet har været at sætte det kortere navn først i fornavnekæden, og Meldgaard (1990 s. 150) konstaterer som vi også har set: »Først i periode 1950– brydes denne struktur [at sætte det kortere navn først] af navnekombinationer som *Johnny Max*, *Michael Fritz* og *Palle Bo* [...]«. Meldgaard placerer altså begyndelsen af den nye tendens, at sætte det længste navn først i navnekæden, i perioden 1950–. Betænker vi nu at typen 5B dannes ved et indskud af et énstavelsesnavn midt i den treleddede navnekæde,⁵ ja, da må vi konstatere at denne tendens allerede er begyndt i de treleddede fornavnekombinationer perioden inden, nemlig 1900–. De treleddede navnekombinationer foregriber så at sige den udvikling som først sætter ind i perioden 1950– for de toleddede navnekombinationer som Meldgaard undersøger.

4.2. Treleddede pigenavne i de to perioder

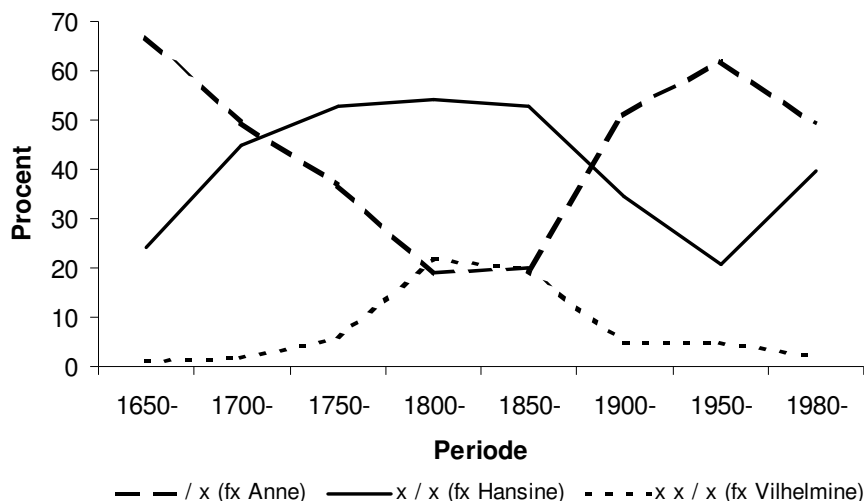
I min behandling af pigenavnene vælger jeg samme metode som ved drengenavnene. Jeg fokuserer derfor også her på de tre hyppigste forekomster i perioderne 1850– og 1900–. Disse anføres i tabel 11 og 12.

4.2.1. Moveringens rytmiske implikationer

Inden vi analyserer resultaterne i tabel 11 og 12, vil jeg bringe figur 2, en opstilling af de tre mest populære rytmiske mønstre for pigeløbenavne i det samlede materiale, nemlig navne af typen / x (fx *Anne*), x / x (fx *Hansine*) og x x / x (fx *Vilhelmine*). Figuren er fremstillet på baggrund af tabel 4 og 5.

Som det fremgår af figur 2 er pigeløbenavne med rytmen x / x de oftest valgte i perioden 1850– med en frekvens på 52,7 %. Pigenavne med denne rytmiske struktur er i reglen moverede navne af *-ine*-typen, fx *Han'sine*, idet der til moveringssuffikset knytter sig en særlig prosodisk regel, således ifølge

⁵ I 11 ud af de 14 forekomster placeres et énstavelsesnavn som det midterste i den treleddede fornavnekombination, fx *Adam Jens Peter*. De tre undtagelser fra denne regel er *Carl Emil Erland*, *Carl Johan Rasmus* og *Svend Johan Vilhelm*.

Figur 2. Procentuel fordeling af de tre mest frekvente pigeløbenavne fra 1650– til 1980–.

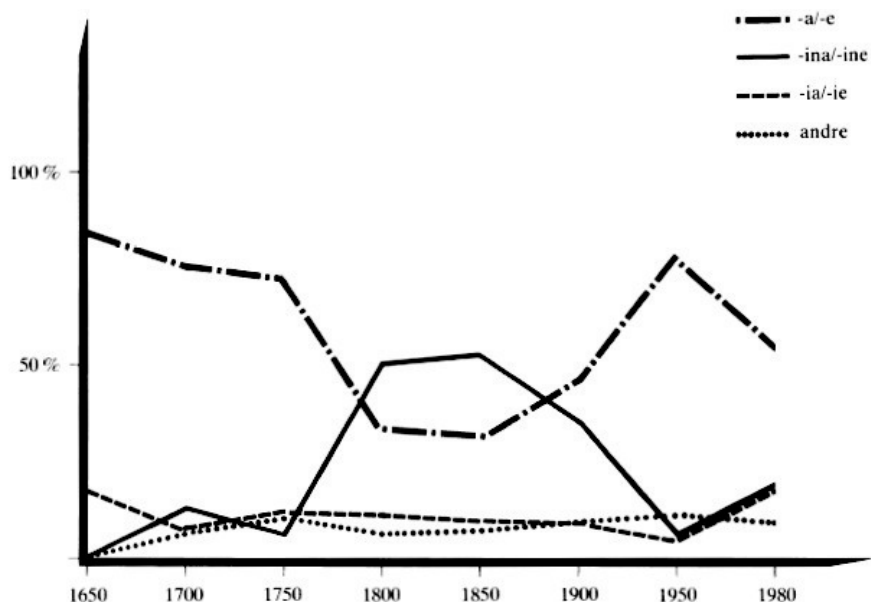
Aage Hansens behandling af »Betegnelser for kvinder afledte af betegnelser for mænd« (Hansen 1967 s. 259 ff.): »En række fremmede feminimums-suffikser der giver ordene hovedtryk på næstsidste stavelse træffes ved mindre ordgrupper« (s. 261). Hansen angiver her seks suffikser som angiver den kvindelige afledning og som giver ordene det særlige hovedtryk på næstsidste stavelse (s. 261):

-esse: baronesse [...]; med varianten -isse: abbesisse [...]; -ette: pjerrette (: Pjerrot) [...]; -trice (især til mandlige betegnelser på -tør): billetrice [...]; -øse (-euse) (ligeledes til ord på -ør, -eur) [...]; -ine: heroine (: hero)[...].

Og afgørende for denne undersøgelse påvirker moveringssuffikset også hovedtrykkets distribution i personnavnet. Således videre ifølge Hansen (s. 261):

Almindelig i fornavne: Hansine, Jakobine, Jensine, Josefine, Jørgine, Kristine, Laurine, Nielsine, Petrine, Vilhelmine, Karoline, Alexandrine ofl. Variant -ina: Kristina, Albertina, Clementina ofl. – I fornavne træffer vi endvidere -a: Petra, Poula, Augusta, Haralda, Johanna, Julia, Alexandra, Fraciska, Ulrikka og -e: Kristiane, Frederikke, Louise.

Moveringen kommer altså i stand ved tilføjelsen af suffikset som lægges til navnet som en ekstra efterhængt stavelse. (Dog er der mere sjældne tilfælde hvor stavelsesantallet forbliver intakt, fx *Peter* → *Petra*). Reglen for moveringssuffikser betyder følgelig at moverede navne typisk er længere end de ikke-moverede, og de indeholder derfor også flere ubetonede stavelser.

Figur 3. De forskellige suffiksers procentdel af det samlede antal leksikalske moveringer (Meldgaard 1990 s. 173).

I sin afhandling registrerer Meldgaard alle moverede navne i materialet. Jeg gengiver her i figur 3 Meldgaards diagram (1990 s. 173), »De forskellige suffiksers procentdel af det samlede antal leksikalske moveringer«. Sammenholder vi nu resultatet af Meldgaards undersøgelse med nærværende arbejdes figur 2, da ser vi en sammenhæng: Idet antallet af moveringssuffikser af typen »-ina/-ine« stiger, ses også navne med hovedtryk på næstsidste stavelse (x / x og x x / x) at stige. Ligeledes spores også en sammenhæng mellem moverede pigenavne af typen »-a/-e« og pigenavne på to stavelser med førsteledstryk.

4.3. Resultaterne for piger i perioden 1850–

Vi har i det foregående set hvorledes kombinationen af tre af tidens hyppigst valgte drengenavne resulterer i rytmen / x / x / x. Hvis forældre vælger blindt mellem tidens mest populære pigenavne af typen x / x (i perioden 1850– er 52,7 % af alle pigeløbenavne af denne type), da må vi formode at det mest frekvente rytmiske mønster for de treleddede navnekæder vil være af typen 13C (x / x x / x x / x, fx *Christine Marie Sophie*). Dette er dog ikke tilfældet. Det rytmiske mønster 13C udgør nemlig kun andenpladsen i perioden

1850-. Førstepladsen i begge perioder er derimod typen 13A (/ x x / x x / x, fx *Anne Sophie Cathrine*) som dannes ved kombinationen af / x + x / x + x / x. Dette er interessant af følgende årsag: Pigenavne af typen / x falder i perioden 1850- til et historisk lavpunkt på 19,8 %, mens løbenavne af typen x / x har en frekvens på 52,7 %. De forældre som i perioden 1850- vælger at døbe deres pigebarn med det rytmiske mønster 13A vælger altså et relativt mindre populært navn at sætte først i den treleddede navnekæde. Det rytmiske mønster 13A har måske oplevedes som særlig velegnet til piger? Perioden 1900- synes at bekræfte denne formodning.

4.4. Resultaterne for piger i perioden 1900-

I perioden 1900- ser vi en interessant udvikling. Af figur 2 fremgår to bemærkelsesværdige bevægelser: For det første falder frekvensen af pigenavne af typen x / x fra 52,7 % i 1850- til 34,5 % i 1900-, mens navne af typen / x udviser en markant stigning fra 19,8 % i 1850- til 51,1 % i 1900-. Vi burde nu kunne forvente en overvægt af navnekombinationer med rytmen / x / x / x (fx *Alma Gerda Henny*) idet tostavelssnavnet med førsteledstryk nu bliver et regulært modenavn. Denne kombination er dog ikke den hyppigst valgte. Ja, den er end ikke blandt de tre mest populære. Den oftest valgte kombination er derimod den samme som i 1850-. Faktisk fordobles frekvensen af pigebørn der døbes med denne kombination fra 19,6 % i 1850- til 35,9 % i 1900-. Vi ser altså en markant stigning som optræder netop hvor en kombinatorisk sandsynlighed for samme daler.

Det ser altså ud til at perioden 1850- bliver starten på et nyt modefænomen, nemlig pigenavne af typen 13A, et fænomen som kulminerer i den efterfølgende periode. Netop modefænomenskarakteren bekræftes idet afstanden mellem 'første-' og 'andenpladsen' forøges betydeligt mellem de to perioder: I 1850- er førstepladsen på 19,6 %, mens andenpladsen er på 13,1 %. I 1900- er førstepladsen derimod på 35,9 %, mens andenpladsen er på 15,5 %. Afstanden øges altså kraftigt.

Har jeg registreret materialet korrekt, og tolker jeg resultaterne rigtigt, da ser det ud til at der i perioden 1900- eksisterer en almindelig udbredt opfattelse af at et 'rigtigt' treleddet pigenavn er et navn med rytmen 13A. Dette til trods for den modsatte tendens til at give piger tostavelssnavne med førsteledstryk.

5. Kulturemiotiske implikationer

Vi ser altså hvordan de mest populære rytmiske mønstre for både drenge- og pigeboørn på samme tid har lighedstræk, men er afgørende forskellige. Begge køns rytmiske mønstre er ensdannede: drengenavnet danner en bisyllabisk rytme, mens pigenavnet danner en trisyllabisk. Både drenge- og pigenavne kan ud fra en gestaltteoretisk betragtning siges at være velformede idet de, i kraft af deres ensdannedhed, danner en *god gestalt*. Hvor rytmen i drengenavnemønstret muligvis er en tilfældig funktion af sammenstillingen af tre af de til alle tider mest populære drengenavne, da virker pigenavnet *ikke* tilfældigt formet. Min påstand er at forældre i perioden 1900– har oplevet den trisyllabiske rytme som særlig feminin, en sådan feminin kvalitet som kan skyldes den trisyllabiske rytmes ‘vuggende’ karakter. Rytmen kan altså have forekommet særlig yndefuld og på den måde fungeret som et billede på de feminine egenskaber man gerne måtte se inkarneret i dåbsbarnet.

Grænserne mellem kønnene er altså endnu klart definerede også når det gælder navngivningen. Fremtidige arbejder må vise hvordan dette forhold enten ind- eller udvikler sig i den følgende tid.

6. Konklusion

Det er en kendt sag at det er vigtigt hvordan et navn lyder. Og ikke mindst at navnets rytme opleves som god, at det *svinger*. Inden for navneforskningen har der været forskellige bidrag til en undersøgelse af fænomenet rytme i forbindelse med navne. Dog er ingen systematisk undersøgelse af de treleddede navnekombinationer som bliver voldsomt populære fra omkring 1850 til ca. 1900 hidtil blevet gennemført. Nærværende artikel er forsøg herpå.

Min undersøgelse dokumenterer forskellige tendenser inden for navngivningen: I perioden 1900– bliver det populært at sætte et kort navn som det midterste i drengenavnekombinationen. Dette er overraskende idet man normalt tilskriver tendensen at sætte et kortere navn efter et længere til perioden omkring 1950–. Derudover har min undersøgelse dokumenteret en tendens til særlige rytmiske mønstre for drenge og piger: Drengedørnernes treleddede fornavnekombinationer danner oftest et bisyllabisk, trokæisk, rytmisk mønster af typen 8B (*l x / x / x*, fx *Christian Adolph Wilhelm*), mens pigernes treleddede fornavnekombinationer danner et trisyllabisk, dakty-

lisk, rytmisk mønster af typen 13A (/ x x / x x / x, fx *Anne Katrine Sophie*). I perioden 1900– forstærkes tendensen på trods af en ny navnemode hos pigerne, at give tostavellesnavne med førsteledstryk. Pigerne burde altså bære navne der rytmisk set lignede drengenes. Artiklens påstand er at forældre til pgebørn med tre fornavne i perioderne 1850– og 1900– ikke vælger tilfældigt blandt tidens mest populære navne, men derimod aktivt vælger tre navne der tilsammen danner tidens populære trisyllabiske rytme, en særlig ‘pigerytme’ som kan være blevet opfattet som inkarnerende en særlig feminin kvalitet. Hvis rigtig analyseret og tolket er denne tendens til at navngive med ‘pige-’ og ‘drengerytmer’ af stor historisk betydning, ikke mindst i forhold til studiet af en onomastisk kultursemiotik.

Litteratur

- Brink, Lars mfl., 1991: Den store danske udtaleordbog. København. (Munksgaards ordbøger).
- Gustafsson, Linnea, 2002: Novation i norr. Nya dopnamn och namngivningsmönster i Skelleftebygden 1791–1890. Umeå. (AS 12).
- Hansen, Erik & Lund, Jørn, 1983: Sæt tryk på. Syntaktisk tryk i dansk. København.
- Hansen, Aage, 1967: Moderne dansk 2. Sprogbeskrivelse. København.
- Kjørup, Frank & Hamann, Martin, 2008: Formation og deformation i poesi. En analyse af den funktionelle integration af rytmisk, grafisk, syntaktisk og semantisk struktur i et digt af Klaus Høeck. I: Edda. Nordisk tidsskrift for litteraturforskning 95. S. 212–233.
- Kvillerud, Reinert, 1980: Förnamn i Göteborg. Namnskick för skolbarn födda 1958. Göteborg. (Nordistica Gothoburgensia 12).
- Lerche Nielsen, Michael, 2006: Hvad skal barnet hedde? [16. udg.] København.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1985: Regionale og sociale aspekter på dansk fornavneskik i København over for Sydvestjylland omkring år 1900. I: Regional och social variation i nordiskt personnamnskick. Handlingar från NORNA:s tionde symposium i Umeå 3–5 maj 1983. Red. av Sigurd Fries & †Roland Otterbjörk. Uppsala. (NORNA-rapporter 29). S. 88–95.
- 1990: Studier i københavnske fornavne 1650–1950. København. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning 32).
- Utterström, Gudrun, 1995: Dopnamn i Stockholm 1621–1810. Uppsala. (Nomina Germanica 19).

Tabel 1. Rytmisk struktur af løbenavne som optræder i materialet.

Stavelsesgrupper							Pigenavne	Drengenavne
I			/				Gry	Carl
II			/	x			Hanne	Vilhelm
III			/	x	x		Irmelin	Frederik
IV			/	x	x	x	Adelgunde	–
V			x	/			Konstance (fransk udtale)	Emil
VI	x	x	/				Antoinette (fransk udtale)	–
VII			x	/	x		Mathilde	Arnoldus
VIII			x	/	x	x	Elisabeth	Emanuel
IX		x	x	/	x		Annelise ^a	Zacharias
X	x	x	x	/	x		Eleonora	Bartholomæus

^a Jeg betragter som Meldgaard (1990 s. 142) »[b]indestregsnavne (Anne-Lise) og sammenskrivninger (Annelise) [...] som ét fornavn«.

Tabel 2. Rytmisk struktur og frekvens af drengeløbenavne i perioden 1650–1980: Absolutte tal.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
	/	/ x	/ x x	/ x x x	x /	x x /	x / x	x / x x	x x / x	x x x / x
1650	144	325	12	0	9	0	10	0	4	0
1700	158	318	8	0	16	0	27	0	2	2
1750	134	318	52	0	39	0	55	3	5	1
1800	180	447	106	1	50	0	61	3	3	0
1850	175	673	144	0	58	0	60	4	7	1
1900	254	646	64	0	26	0	43	9	7	0
1950	284	371	6	0	16	0	8	0	0	0
1980	30	83	10	0	2	0	9	0	3	0

Tabel 3. Rytmisk struktur og frekvens af drengeløbenavne i perioden 1650–1980: Procentuel angivelse.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
	/	/ x	/ x x	/ x x x	x /	x x /	x / x	x / x x	x x / x	x x x / x
1650	28,6	64,4	2,3	0	1,9	0	2,0	0	0,8	0
1700	29,7	59,9	1,5	0	3,0	0	5,1	0	0,4	0,4
1750	22,1	52,3	8,6	0	6,4	0	9,1	0,5	0,8	0,2
1800	21,2	52,5	12,5	0,1	5,9	0	7,2	0,3	0,3	0
1850	15,6	60,0	12,8	0	5,2	0	5,3	0,4	0,6	0,1
1900	24,2	61,6	6,1	0	2,5	0	4,1	0,9	0,6	0
1950	41,4	54,2	0,9	0	2,3	0	1,2	0	0	0
1980	21,9	60,6	7,3	0	1,4	0	6,6	0	2,2	0

Tabel 4. Rytmask struktur og frekvens af pigeløbenavne i perioden 1650–1980: Absolutte tal.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
	/	/ x	/ x x	/ x x x	x /	x x /	x / x	x / x x	x x / x	x x x / x
1650	8	346	29	0	2	0	124	1	6	0
1700	0	322	19	0	0	0	293	3	12	2
1750	0	301	20	0	0	0	434	20	44	1
1800	0	194	14	1	3	0	550	30	221	2
1850	0	236	15	1	0	5	621	56	233	12
1900	10	559	44	0	0	5	377	34	55	10
1950	25	421	24	0	12	6	140	12	34	4
1980	6	66	2	0	0	0	53	1	3	2

Tabel 5. Rytmask struktur og frekvens af pigeløbenavne i perioden 1650–1980: Procentuel angivelse.

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
	/	/ x	/ x x	/ x x x	x /	x x /	x / x	x / x x	x x / x	x x x / x
1650	1,6	67,0	5,6	0	0,4	0	24,0	0,2	1,2	0
1700	0	49,5	2,9	0	0	0	45,0	0,5	1,8	0,3
1750	0	36,8	2,4	0	0	0	52,9	2,4	5,4	0,1
1800	0	19,1	1,4	0,1	0,3	0	54,2	2,9	21,8	0,2
1850	0	20,0	1,3	0,1	0	0,4	52,7	4,7	19,8	1,0
1900	0,9	51,1	4,0	0	0	0,5	34,5	3,1	5,0	0,9
1950	3,7	62,1	3,5	0	1,8	0,9	20,6	1,8	5,0	0,6
1980	4,5	49,3	1,5	0	0	0	39,6	0,7	2,2	1,5

[Tab. 6–7 har placerats efter tab. 12. – *Red.*]

Tabel 8. De tre mest frekvente rytmiske mønstre for drenge 1850–.

Type	Mønster	Eksempel fra perioden	Antal	Procentuelt
8B	/ x / x / x	<i>Christian Adolph Wilhelm</i>	33	21,0%
2B	// x / x	<i>Carl Christian Anton</i>	21	13,3%
9B	/ x / x x / x	<i>Christian Frederik Julius</i>	20	12,5%

Tabel 9. De tre mest frekvente rytmiske mønstre for drenge 1900–.

Type	Mønster	Eksempel fra perioden	Antal	Procentuelt
8B	/ x / x / x	<i>Albert Bernhard Peter</i>	29	25,6%
2B	// x / x	<i>Carl Bernhard Rudolf</i>	16	14,1%
5B	/ x // x	<i>Adam Jens Peter</i>	14	12,3%

Tabel 10. Rytmiske variationer inden for typen 9B.

Mønster	Eksempel	Antal
/ x + / x x + / x	<i>Oscar Frederik Vilhelm</i>	13
/ x + / x + x / x	<i>Newton Arthur Emilius</i>	6
/ + x / x + x / x	<i>Lars Christopher Johannes</i>	1

Tabel 11. De tre mest frekvente rytmiske mønstre for piger 1850–.

Type	Mønster	Eksempel	Antal	Procentuelt
13A	/ x x / x x / x	<i>Laura Alvilda Johanne</i>	38	19,6 %
13C	x / x x / x x / x	<i>Jensine Lovise Hansine</i>	25	13,1 %
14A	/ x x / x x x / x	<i>Emma Elisabeth Cathrine</i>	23	12,0 %

Tabel 12. De tre mest frekvente rytmiske mønstre for piger 1900–.

Type	Mønster	Eksempel	Antal	Procentuelt
13A	/ x x / x x / x	<i>Agnes Hansine Thomine</i>	51	35,9 %
9B	/ x / x x / x	<i>Valborg Julie Augusta</i>	22	15,5 %
12A	/ x x / x / x	<i>Ida Viola Martha</i>	11	7,8 %

Tabel 6. Fordeling af rytmiske mønstre af treleddede fornavnekombinationer i Vor Frue sogn, 1650–1980: Absolutte tal.

	Rytisk mønster	Drengenavne								Pigenavne							
		1650-	1700-	1750-	1800-	1850-	1900-	1950-	1980-	1650-	1700-	1750-	1800-	1850-	1900-	1950-	1980-
1	A	///x					1	5	1								
	B	///xx						1									
	C	x///x					1										
2	A	//x/					1	1									
	B	//x/x				4	21	16		1					1		
	C	//x/xx				2	12	8	1								
	D	x//x/					1										
	E	x//x/x				3	2	1									
	F	x//x/xx				1	3										
3	A	//xx/					1										
	B	//xx/x			1		7	7									
	C	//xx/xx				1											
	D	x//xx/					1										
	E	x//xx/x				1	1										
4	A	//xxx/x						1									
	B	x//xxx/					1										
5	A	/x//					1	1	1								
	B	/x//x					7	14									
	C	/x//xx					1										
6	A	/xx//x					4										
7	A	/xxx//x					1										
8	A	/x/x/					2	3									
	B	/x/x/x			2	3	33	29		2					10	1	
	C	/x/x/xx				1	8	6							3		
	D	x/x/x/x				1	1								1		
	E	x/x/x/xx				1	2										
9	A	/x/xx/					3	3									
	B	/x/xx/x				2	20	7				1		2	22	1	
	C	/x/xx/xx					2							1	2		
	D	x/x/xx/x					2	1		1				1	2		
	E	x/x/xx/xx					1										
	F	xx/x/xx/x											1	1			
10	A	/x/xxx/					1	1									
	B	/x/xxx/x												1	4		

	C	/x/xxx/xx							1										
	D	x/x/xxx/x													2				
	E	xx/x/xxx/x										1							
11	A	/x/xxxx/x													1				
	B	x/x/xxxx/x													1				
12	A	/xx/x/x			1	3	9	5							1	11			
	B	/xx/x/xx					2	1							1	2	1		
	C	x/xx/x/x			1	1									1				
	D	xx/xx/x/xx												1					
13	A	/xx/xx/x					2					1	8	38	51	1			
	B	/xx/xx/xx						1						4	4				
	C	x/xx/xx/x									2	17	25	5	1				
	D	x/xx/xx/xx										2	1						
	E	xx/xx/xx/x										3	9	1	1				
	F	xx/xx/xx/xx												1					
	G	xxx/xx/xx/x												1					
14	A	/xx/xxx/x									1	6	23	9					
	B	x/xx/xxx/x									1	6	13	1					
	C	xx/xx/xxx/x										1	2						
	D	xxx/xx/xxx/												1	1				
	E	xxx/xx/xxx/												1					
15	A	/xx/xxxx/x												3					
16	A	/xxx/x/x													4				
	B	/xxx/x/xx					1												
	C	x/xxx/x/x												1					
17	A	/xxx/xx/x									1	5	11	7					
	B	/xxx/xx/xx												1					
	C	x/xxx/xx/x												8	20				
	D	xx/xxx/xx/x									1	3	4						
	E	xx/xxx/xx/x												1					
18	A	/xxx/xxx/x												1	7				
	B	x/xxx/xxx/x												2	11				
	C	xx/xxx/xxx/													2				
19	A	/xxxx/xx/x													1				
	I ALT		0	0	4	24	157	113	3	3	1	1	8	69	188	140	7	1	

Tabel 7. Fordeling af rytmiske mønstre af treleddede fornavnekombinationer i Vor Frue sogn, 1650–1980: Procentuel angivelse.

	Rytisk mønster	Drengenavne								Pigenavne							
		1650-	1700-	1750-	1800-	1850-	1900-	1950-	1980-	1650-	1700-	1750-	1800-	1850-	1900-	1950-	1980-
1	A	///x					0,7	4,5	33,3								
	B	///xx						0,9									
	C	x///x					0,7										
2	A	//x/					0,7	0,9									
	B	//x/x				16,6	13,3	14,1	33,3							14,3	
	C	//x/xx				8,4	7,7	7,1	33,3								
	D	x//x/					0,7										
	E	x//x/x				12,4	1,3	0,9									
	F	x//x/xx				4,2	1,9										
3	A	//xx/					0,7										
	B	//xx/x			25,0		4,5	6,2									
	C	//xx/xx				4,2											
	D	x//xx/					0,7										
	E	x//xx/x				4,2	0,7										
4	A	//xxx/x						0,9									
	B	x//xxx/					0,7										
5	A	/x//					0,7	0,9	33,3								
	B	/x//x					4,5	12,3									
	C	/x//xx					0,7										
6	A	/xxx//x					2,6										
7	A	/xxxx//x					0,7										
8	A	/x/x/					1,3	2,6									
	B	/x/x/x			50,0	12,4	21,0	25,6	66,6						7,0	100,0	
	C	/x/x/xx				4,2	5,0	5,3							2,1		
	D	x/x/x/x				4,2	0,7									14,3	
	E	x/x/x/xx				4,2	1,3										
9	A	/x/xx/					1,3	2,6									
	B	/x/xx/x				8,4	12,5	6,2				12,5	1,2	15,5	14,3		
	C	/x/xx/xx					1,3						0,6	1,5			
	D	x/x/xx/x					1,3	0,9		100,0			0,6	1,5			
	E	x/x/xx/xx					0,7										
	F	xx/x/xx/x										1,4	0,6				
10	A	/x/xxxx/					0,7	0,9									
	B	/x/xxxx/x											0,6	2,9			
	C	/x/xxxx/xx						0,9									

Summary

MARTIN HAMANN

The rhythmic structure of forenames

A study of the baptismal rolls of the Cathedral Church of Our Lady in Copenhagen from 1650 to 1980, with a special focus on combinations of three forenames

We all appreciate the importance of the sound of a name, including its rhythm, and a number of studies have been devoted to the rhythm of names. The important, because distinctive, phenomenon of rhythmic *patterning* within names, however, remains unexplored. A pattern is a structure that emerges from the perception of repeated structural components. For the present purpose, focusing specifically on Danish names (as naturally formed/perceived according to the rules of rhythm, or prosody, in Danish), a rhythmic pattern is defined as one made up of repeated components of syllable groups, each defined by a single major stress plus a number (possibly zero) of unstressed syllables; repetition here, then, arises from the sequencing of such groups. Theoretically, moreover, patterning is defined as the repetition (sequencing) of more than two components, that is, at least three. Methodologically, for reasons of simplicity, only sequences – composite forenames – consisting of exactly three components are studied here. In other words, the focus of the investigation is the phenomenon of combinations of three forenames, from a rhythmic point of view. The corpus forming the empirical basis for the study is that of Eva Villarsen Meldgaard (1990).

Proceeding from a description of rhythmic patterning as defined above, the present investigation aims to identify different naming tendencies. In the period 1900–, the tendency to insert a short boy's name between two longer ones becomes popular. This may be surprising, in that the period 1950– is when it becomes popular, in combinations of *two* forenames, to put a shorter name before a longer one. Yet, perhaps no less significantly, the study points to a possible tendency in the rhythmic patterns of the three-forename combinations given to boys, as opposed to those given to girls. The combinations given to boys most often form a rhythmic pattern of the disyllabic (trochaic) type: / x / x / x (*Christian Adolph Wilhelm*), while those given to girls form a rhythmic pattern of a predominantly trisyllabic (dactylic) type: / x x / x x / x (*Anne Katrine Sophie*). The popularity of this rhythm pattern for girls' names peaks in the period 1900–, perhaps somewhat surprisingly, given that a new vogue in the naming of girls is taking root during that period, namely that of choosing constituent names of only two syllables, with the stress on the first syllable. Although parents selecting a three-name combination for their girls might have chosen randomly from the readily available pool of the most popular individual names of the period, in which case the resultant rhythm of girls' names would have become more similar to that of boys' names, the present study shows that this is not what happened. Rather – contrary to what we might expect as the composite result of combining forenames, given the dominant overall fashion – an increase can be noted in the representation of what may be considered, all the more significantly, to be a distinctive rhythmic marker of a particular quality of 'onomastic femininity'. That is to say, the rhythmic pattern most frequently emerging from three-part combinations of girls' names gives the distinctive impression of a culturally based (but not necessarily consciously adopted) rhythmic structure of trisyllabicity, associated – though of course not explicitly – with what might be termed 'girl's-nameness', as

opposed to the manifest disyllabicity informing the rhythmic structure of 'boy's-nameness'. The main claim of the study, differently put, is that in the periods 1850– and 1900– the three-forename combinations given to girls were probably not selected arbitrarily, but seem to have been arrived at with a certain culturally iconic intention in mind, namely that of imparting to such combinations the particular, historically specific, rhythmically based connotation of femininity. If described and explained correctly, this tendency of rhythmic patterning of girls' versus boys' names, finally, would seem to have major historical and cultural implications, demonstrating the scholarly relevance of onomastics to the broader study of cultural semiotics.

OLA STEMSHAUG

Mari og *Maja* i Noreg

Studia anthroponymica Scandinavica 28 (2010), 87–105.

Ola Stemshaug, Department of Scandinavian Studies and Comparative Literature, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim: *Mari* and *Maja* in Norway.

Abstract

This article explores the reasons why the Swedish book title *Min docka Maja* (My Doll Maja) was translated into Norwegian as *Mari-dokka mi* in 1982. It discusses whether the name change was a result of the language attitudes of the publisher. On the basis of name statistics, a survey of attitudes to names, and studies of the spoken variants of *Maria*, it is reasonable to conclude that the change from *Maja* to *Mari* is a reflection of a private language policy on the part of the publishing company – something Norwegian publishers have been accused of pursuing in the later part of the twentieth century.

Keywords: women's names, name attitudes, personal names in modern literature and society, Norwegian language controversy, dialectal forms of *Maria*, book titles, Norway.

Utgangspunktet for denne artikkelen er opplysningar som kom fram da kona mi og eg utarbeidde manuset til ei bok om leiker (Stemshaug 2004). I 1982 hadde den svenske barneboka *Min docka Maja* (Sedwall 1982) vorte omsett til norsk med tittelen *Mari-dokka mi*. Det er ei grei endring av både form og syntaks, men sjølv namneendringa frå *Maja* til *Mari* verka unektelig litt pussig, ja, kanskje merkverdig.

Vi tok difor kontakt med omsetjaren, Siri Ness, som nokså indignert fortalte at denne endringa var mot hennar vilje, men at «det var forlaget som overkjørte meg».¹ Forlaget, Gyldendal Norsk Forlag, hadde argumentert overfor Ness med at norske barn ikkje ville kjenne jentenamnet *Maja*! Dette er interessant også for di norske forlag gjennom lang tid har vore skulda for å overkøyre både forfattarar og omsetjarar i språklege samanhengar, og det har da òg vore ein del av den norske språkpolitiske kvardagen.²

¹ Siri Ness i samtale med artikkelforfattaren 7. oktober 2002.

² No nyleg utgreidd i ein medie- og språkpolitisk samanheng av Helge Sandøy (Dag og Tid 13/2 2009).

Skiftet frå *Maja* til *Mari* i dette tilfellet ser ut til å vera eit utslag av namneholdningar, kanskje òg med bakgrunn i den spesielle norske språksituasjonen. Det er dette vi vil sjå nærare på i denne artikkelen. Vi har undersøkt dei kulturelle ytringane vi kan finne i Noreg i tilknytning til desse to namna og dei næraste slektningane deira det siste halve hundreåret godt og vel. I tillegg har vi vinteren 2008–09 gjennomført ei holdningsundersøking for m.a. kvinnenamna *Mari* og *Maja* blant ungdommar og pensjonistar i Trondheim og Trondheimsområdet.

Det språklege opphavet til både *Mari* og *Maja* er det bibelske *Maria*, namnet på Jesu mor. I førreformatorisk tid var *Maria* nesten ikkje bruka på norsk grunn, men viser seg litt i kjeldene noko ut i mellomnorsk tid (NPL, TSH s. 326 f.), og liknande tilhøve har det vore i resten av Norden (Oterbjörk 1979). Dette gjeld også Island, der ein t.d. reknar med at «stedsnavn sammensatt med *Maria* som stammer fra middelalderen, er benevnt efter Jomfru Maria» (Lárusson & Olsen 1951 s. 39). Den vanlege forklaringa på dette har vore at namnet på Jesu mor var halde for heilag til å bli nytta i oppkalling av personar (Brylla 2007 s. 23, Dybdahl 2005 s. 64, Hald 1974 s. 73 f.). I ymse nemningssamanhengar kunne det likevel brukast, som t.d. *marihøne* f., *marikåpe* f., *marispene* m., og sjølvsgagt *marimess(e)* f., med såpass ulike former som t.d. *mårmoss* i målføret i Brydalen i Hedmark (Eggen 1957 s. 401). Dessutan har vi blant fiskarar på Sunnmøre noaordet *blånke-Mari* for 'sola' (Solheim 1940 s. 100). Frå slutten av 1500-talet vart *Maria* i ymse former eit populært namn i Noreg og har stort sett vore det sia.

I løpet av ein lang tidbolk som helgen- og personnamn har *Maria* vorte splitta i det som vi i dag må karakterisere som sjølvstendige namneformer, slik *Marjal Maria*, *Mari* og *Maja*. Desse formene viser at trykket må ha vore på første staving. Annleis er det med den noverande talemålsforma *Marie* /mari: 'e/ med trykket på andrestavinga og tonem 1. *Marie* har òg vore ein svært vanleg skrivemåte i Noreg dei siste hundreåra, og mykje bruka som andrenamn i dobbelnamn. Slær ein i hop talet på *Marie* i alle posisjonar, finn Alhaug (2004 s. 179) at «*Marie* står fram som det desidert mest frekvente kvinnenamnet i Noreg i heile undersøkingsperioden (1900–75)». Også resten av hundreåret er namnet og skriftforma *Marie* svært populært (Kristiansen & Ouren 1998 s. 51).

Talemålsforma *Marie* må i all hovudsak ha komme etter innverknad frå skrift, ikkje minst etter fransk innverknad på 1700-talet og utover. Det kan, pussig nok, òg vera tilfelle i *e*-målsområda. Frå det nordlege *e*-målsområdet

Sunnmøre har eg såleis fått opplyst frå dei aller fleste bygder at den gamle uttalen var eit skriftnært /mar`ja/, og altså tonem 2, dvs. eit lydleg systemavvik i endingsvokalen. Ein informant frå Sunnmøre kommenterer den vanlege skriftforma *Marie* med at «den folkelege seiemåten hadde ending på *-a*».³ Slik er det òg i *e*-målet i Romsdalen. Dei sørlege *e*-måla på Agder ser i all hovudsak ut til å ha hatt forma /mari:´e/ den seinare tida, med trykk på *i*-en, og med *Mari* som den gamle folkemålsforma.

Tilhøva i dei nordlegaste *e*-måla på Vestlandet samsvarar bra med eldre tilhøve i dei nordnorske dialektområda, der t.d. Elstad (1982 s. 78) fortel at i borgfjerdingsmålet i Lofoten «har vi to former, ei eldre med frontaksent og T₂ og ei med infortis 1. staving og T₁: [...], [mar:´ia] = [mari:´e]». Hveding (1935 s. 103), med talemål frå Tysfjord, skriv *Marja* frå det nordlege Hålogaland, og dette blir stadfesta for tradisjonelt mål i sørtromske bygder.⁴ Men den noko yngre Stangnes (2000 s. 127) har både trestavingsformer *Marie* og *Maria* med trykk på andrestavinga (*i*-en) frå 1900-talet i *ela*-målet på Senja.⁵ Her skal vi nok i den eldre uttalen sjå innverknad frå bibelspråket, men altså ikkje nødvendigvis i *ela*-måla i nord. Slik innverknad skal vi sikkert òg spore i den trøndske *Marja*, som har vore vanleg talemålsform i det trøndske språkområdet, og der ein heilt fram mot midten av 1900-talet kunne bruke *Marja* om jenter som var døypte *Marie*.

I jamvektsmåla på Austlandet kan *Maria*, med trykk på førstestavinga og tonem 2, i teorien vera ei lydrett form, med same utvikling som *ja*-verba, t.d. *verja* /vær`ja/ inf. I det norske målet i Härjedalen fortel ei samansetning som *marjatårer* at vi nok har hatt ei tilsvarende utvikling der (sjå Modin 1911 s. 725). I *a*-måla på Vestlandet og Agder er forma *Marjal* *Maria* lydrett, men det er interessant å sjå at dikteren Arne Garborg i romanen *Fred* ved slutten av 1800-talet strekar under at «Jorina, Serina, Maria osfr., i det heile alle tristavde Ord, vert ut-tala med tvo tunge Stavingar og ei lett [...], *ikkje* Jorina, Maria osfr.». Til dette kommenterer Særheim (2001 s. 116) at «desse opplysningane er heilt i samsvar med uttalen av dei nemnde kvinnenamna i

³ Oddbjørg Tvergrov (f. 1939) frå Hjørundfjorden i brev av 15. mai 2008.

⁴ Elling Ellingsen uttrykkjer det slik i eit e-brev frå Lavangen 19. nov. 2008: «Når det gjelder Marie, så var dette et nokså vanlig navn her i området. I dag går det mest på Maria. I gamle dager ble det gjerne uttalt Marja, med trykk på første stavelse. Også i sammensatte navn der Marie kom i andre posisjon, ble uttalen den samme, men gjerne med trykk på første navnet: *Ane-Marja* (Anne Marie). Denne måten å uttale Marie på ser ut til å ha forsvunnet utover 1900-tallet. Ei dame født i 1930 heter Anne-Marie, uttalt rett fram. Hun er oppkalt etter oldemora, og hun omtales som *Ane-Marja*.»

⁵ Oppl. i e-brev oktober 2008.

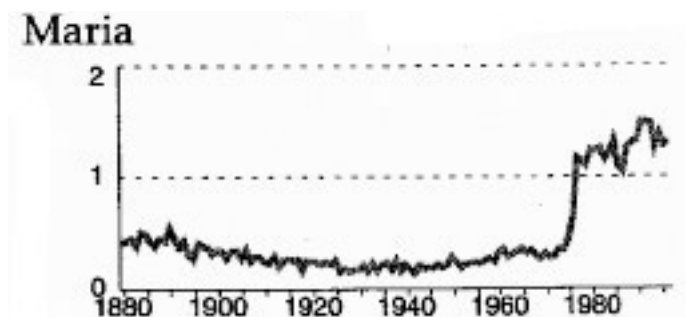

Diagram 1. Bruken av *Maria* som fornamn i Noreg framover mot år 2000. (Etter Kristiansen & Ouren 1998.)

nedervd jærmål – med trykk på førstestavinga og tonelag 2». Liknande forhold har det visstnok òg vore på Indre Agder.⁶ I dag er denne uttaleforma på sterk retur i Noreg, også nordafjells. Skriftform og uttale *Maria* /mari:'a/, med trykk på andrestavinga og tonem 1, breier seg snøgt i vår samtid, ikkje minst etter innverknad frå internasjonal popkultur, men truleg òg frå uttalen av varianten *Marie*, jf. diagram 1 (der y-aksen viser prosent).

Nordleg samisk har hatt forma *Marja*, t.d. i samansetninga *Marja-bæivve* 'Maridagen, 22. mars' (Demant-Hatt 1913 s. 118). Elles er det i forma *Maja* dette kvinnenamnet har vorte svært populært blant samar.

Mari /ma:'ri/ er ei gammal talemålsform, i eldre tid òg bruka om /jom`fru ma:'ri/ (jf. t.d. Braset 1910 s. 279) og som førsteledd i ei rad samansetningar. Også sørvestlandske *a*-målsbygder kan i dag unntaksvis ha /ma:'ri/ som einaste folkemålsform i den eldste generasjonen, slik t.d. Årdal i Sogn. Forma er heller ikkje uvanleg av og til i skrift frå etterreformatorisk tid til ut på 1800-talet da bruken av namneforma minkar sterkt (NPL). Ho har heilt sikkert vakse fram frå den eldre uttalen av *Maria* med trykket på førstestavinga. Men *Mari* som folkemålsform må likevel ha hatt ein avgrensa bruk. Såleis fortel Marie Lovise Widnes (2001 s. 6) frå Søre Sunnmøre at *Marie* vart «til Marja eller ein sjeldan gong til Mari». I mange bygder var likevel *Mari* inga folkemålsform av personnamnet til langt ut i siste halvta av 1900-talet, slik eg kjenner tilhøva frå mange bygder på Nordmøre og Sør-Trøndelag.

Mari blir etter kvart meir bruka i første halvta av 1900-talet, men det er usikkert om det kunne ha fått drahjelp frå engelsk *Mary* som vart populært i Noreg på denne tida, i norsk vanlegvis uttala /ma:'ry/ eller /ma'r:y/ med

⁶ Brev frå Jon Linjord, Åseral, i mars 2009.

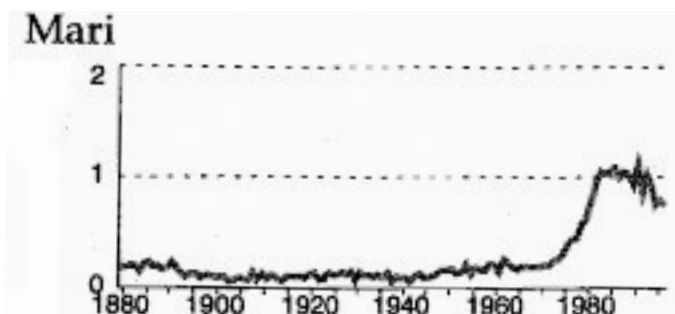

Diagram 2. Bruken av *Mari* som fornamn i Noreg framover mot år 2000. (Etter Kristiansen & Ouren 1998.)

tonem 1 (jf. elles Alhaug 1991).⁷ Men uttalen /maːri/ har òg vore i bruk, heller sjeldan òg skrivemåten *Marri* som departementet aksepterte rett etter at Noreg fekk si første personnamnlov i 1923 (Klokkerud 1985 s. 124).⁸

Spor etter runding av trykkvokalen finst visst berre unntaksvis, mellom labialar i samansetningar som *mårmooss* 'marimesse' – og eg kjenner forma berre frå Nord-Østerdalen (jf. ovafor). Men eit ord som /mɑːˈrispeːne/ fem. 'marispene, jomfruspene' i Indre Sogn (Bjørkum 1974 s. 441, 452) fortel kanskje at lydutviklinga kan vera meir innfløkt, men tydelegvis avgrensa til samansetningar.

Ut frå vårt utgangspunkt – namneskiftet frå *Maja* til *Mari* – blir det svært interessant å sjå på det statistiske grunnlaget for desse namna både lokalt og på landsbasis. Skriftforma *Mari* som første- og mellomnamn er såleis lågfrekvent fram til 1980, men får, til liks med *Maria*, ei heller bratt stigning først i 1980-åra (Kristiansen & Ouren 1998 s. 50), jf. diagram 2. I vår samanheng er det interessant å sjå at i Oslo er *Mari* som første- og mellomnamn på popularitetstoppen i 1981. Da vart heile 61 jenter namngjevne *Mari*. Men landstoppen kjem først mot slutten av 1980-åra med 316 namngjevne *Mari*-er i 1989 – ei ikkje uvanleg utvikling for namnemotar som startar i Oslo vest.⁹ Det skal vera vanskeleg å unngå å karakterisere begge desse namna som både motenamn og såkalla markørnamn i dette tiåret (jf. Alhaug 2004 s. 37 f.).

⁷ Det er likevel interessant å sjå at i Bjørnstjerne Bjørnsons roman *Mary* frå 1906 endrar ungjenta *Marit* namnet sitt til *Mary* straks før ho skal reise til Amerika – tidsriktig plassert i ei oppgangstid for *Mary* i det norske samfunnet.

⁸ Seinare drog departementet tilbake denne godkjenninga.

⁹ Opplysningar frå Statistisk sentralbyrå.

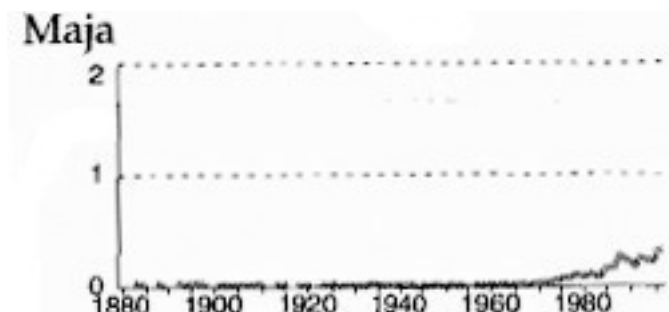

Diagram 3. Bruken av *Maja* som fornamn i Noreg framover mot år 2000. (Etter Kristiansen & Ouren 1998.)

Det yngre *Maja*, i dag sjeldnare med skriftforma *Maia* og berre unntaksvis med det finskpåverka *Maija* (t.d. Adresseavisen 14/4 2008), har opphavet sitt i *Marial/Marie*. Skal vi tru innskifta på to grønlandske runekrossar frå Herjolfsnes, så er ikkje uttaleforma *Maja* noko nytt påfunn i vestnordisk, der i forma **maia**, tidfesta til først på 1300-talet, om lag samtidig med dei første svenske belegga for forma (Indrebø 2000 s. 9, Olsen 1932 s. 232 f., 246 f. mrk. 6). Men i Noreg har ho vore «lite brukt som offisielt førenamn» på 1900-talet (NPL), og det gjeld nok før den tid òg. Dette er i motsetning til i svensk, der namnet generelt har stått mykje sterkare og alt av Rietz (1867) var karakterisert som «Allm[änt]».

Som vi ser av diagramma, har det vorte ein snunad på dette. Og i ein statistikk over nynamn frå perioden 2004–06 er skriftforma *Maja/Maia* meir populær enn *Mari* i Noreg, men godt bak *Maria* og så vidt bak *Marie* (Ouren 2007 s. 229, 231). Så gangbart har det vorte at forfattarinna Kim Småge kunne ta det i bruk som namn på hovudpersonen i ei mjølkekartongforteljing i 2007.¹⁰

Maja har vanlegvis vorte karakterisert som kjælenamn, men i tillegg har mange av dei eldre informantane mine poengtert at forma var «familiar», og med det ville dei nok få fram at namneforma var meint for ein noko trongare brukarkrins.¹¹ Det same gjeld nok oftast òg det meir sjeldne *Majen/Maien*, m.a. kjent frå eldre bergensmål, vel nærast å oppfatte som ei slags genus commune-form (t.d. Adresseavisen 6/4 1968, 25/6

¹⁰ Kortforteljinga «Hvem stjal myntene» (om ein klassetur til Nidarosdomen) stod på 1,5 liters mjølkekartongar ved påskeleitet i 2007.

¹¹ Om den fonetiske bakgrunnen for framvoksteren av /ma`ja/-typen kan ein t.d. sjå MacQueen (1999 s. 79 ff.) og Torp (2007 s. 64 ff.).

2007, Aftenposten 28/4 2009). Truleg kan vi sjå eit vitnemål om dette i dei mange dødsannonsane dei siste tiåra med *Maja* i parentes ved det eigentlege fornamnet, vanlegvis for *Maria* og særleg *Marie*.¹² Ja, enda til *Marianne* kan få bruksforma *Maja* i talemålet.¹³ I struktur og lagingsmåte passar såleis *Maja* godt som kjælenamn eller familiært namn, med tostavingsform og tonem 2, med den vanlege suffigeringa for slike feminina og dessutan kort trykkvokal, som t.d. *Ella*, *Kalla*, *Magga*, *Mossa* o.likn. (jf. Riad 2002 s. 54 f.). Men det er òg rett å peike på at denne hypokoristiske forma slett ikkje har vore i bruk alle stader. Dette gjeld t.d. store delar av det trøndskspråklege området, særleg i bygdemåla. Ja, så liten har *Maja*-bruken vore på bygdene i Trøndelag og på Nordmøre at det på mange måtar kan fortone seg som eit byfenomen – men med unntak for somme austlege område med ein viss nærleik til Sverige (som t.d. Stordalen i Meråker, Tydal).

Uttalen av *Maja* har oftast vore /ma`ja/ med tonem 2 og kort trykkvokal. Men frå svært mange bygder på Sunnmøre fortel informantane at ein sa /mei`a/ i første halvta av 1900-talet, og forfattaren Marie Lovise Widnes frå Vanylven jamfører dette heilt rett med at da vart «Maia til meia, hai m. til hei og kai f. til kei».¹⁴ Slik har det vore i dei fleste bygder på Sunnmøre og i alle fall store delar av Nordfjord, og det vitnar om ei spesiell tilpassing av den innlånte diftongen /ai/, slik vi òg kjenner elles frå lånord.¹⁵ Dette gjeld òg personnamn, t.d. *Eirin* da hitlåten «Irene, good-night Irene ...» var på topp ved slutten av 1940-åra – den gongen uttala og sungen med den amerikanske tostavingsforma og diftong i førsteleddet i den engelskspråklege versjonen. Til og med det samiske *Laila* kan få både uttale og skriftform med /ei/-diftong, *Leila* (NPL).¹⁶ Kvinnenamnet *Kaja*, som til liks med *Maja* har fått eit oppsving den siste fjerdedelen av 1900-talet, har derimot ein lik-

¹² No sist i Adresseavisen 5/5 2009 (for *Marie*) – slik har eg òg, utan å granske dødsannonsane systematisk, funne eit einstaka tilfelle ved *Maren* (Nordmørsposten 27/6 1988).

¹³ Eit slikt observert tilfelle er ei Marianne i Orkdal, f. 1905 (Elda 1974 s. 91). Ho gjekk heile livet under namn av *Maja* i daglegtalet.

¹⁴ I brev av 16/4 2008 til artikkelforfattaren.

¹⁵ Slik tilpassing av lånord er kjend også lenger nord (Romsdal, Nordmøre) t.d. /ha:´i/ m. med to stavingar '(fisken) hai' eller /ka:j/ f. 'kai(e), bryggje', slik òg det allmennorske /ma:´is/ m. '(planta) mais' med to stavingar, dessutan månadsnamnet /ma:´i/ m. Kanskje skal vi òg ha i minnet det bibelske /ka:´in/. – Også den sjeldan bruka diftongen /ai/ kan i eldre målføre bli realisert på liknande måte med indre junktur, t.d. i stadnamnet /kå:´isø:n/ *Koisjøen* ved Reinsgrenda i Rissa, Sør-Trøndelag (opplyst av lærar Anders Halten til forf. 12/1 1971). Førsteleddet i stadnamnet er *koie* fem.

¹⁶ Av plassomsyn drøftar vi ikkje arabisk (og Byronsk) *Leila*.

nande uttale som *Maja* (minimalt par), slik òg fuglenamnet *kaie* f. (corvus monedula).

Rundt 1980, altså i starten for framgangen for *Maja* i Noreg, ser det offisielle kvinnenamnet, dvs. døypenamnet, fornamnet, *MajalMaia* ut til i særleg grad å ha vore eit søraustlandsk fenomen.¹⁷ Såleis har Oslo og Akershus i 1982 litt over ein tredel av alle dei offisielle *Maja*-ene i Noreg, og også elles er Oslofjordsområdet sterkt representert i *Maja*-bruken. Dette er i motsetning til dei indre delane av Austlandet og for så vidt resten av landet òg.

Hausten 2008 granska vi holdningar til dei aktuelle namna våre ved skriftlege spørjeskjemaintervju blant pensjonistar og skoleelevar i Trondheim og Trondheimsområdet. Dei aller fleste skoleelevane var 18 år, pensjonistane frå 60 år og oppover til rundt 80. Elevane fylte ut spørjeskjemaet i ein skoletime, og pensjonistane på eit ordinært pensjonistmøte, og rettleiaren/artikkelforfattaren var heile tida til stades. Til saman fekk vi 95 svar frå pensjonistane, nokre færre frå skoleelevane. 21 svar vart lagde til sides for di svararane var fødde i utlandet og hadde vore mesteparten av levetida si der, eller for di store delar av skjemaet var ufullstendig utfylt, i eit par tilfelle òg for di avkryssinga var lik for absolutt alle namna.

Dei namna som var av særleg interesse for oss, var *Maria*, *Marja*, *Marie*, *Mari* og *Maja*. I spørjelista var dei spreidde mellom 25 andre kvinnenamn med varierende bakgrunn, slik t.d. *Anna*, *Gerd*, *Ingrid*, *Julia*, *Magnhild*, *Nikoline*, *Terese*, *Åse* osv. Intervjuobjekta skulle gjera tre avkryssingar for kvart namn, ei for om namnet var *vakkert* eller *mindre pent*, ei for *gammalt* eller *nytt* og ei for *norsk* eller *utalandsk*. I vår samanheng er det dei to første variablane vi skal fokusere på.

For granskinga vår er svara frå ungdommane berre som ei rettesnor å rekne og vi drøftar ikkje dei her, men det er interessant å sjå at at både *Maria* og *Maja* er fullt ut «aksepterte» som gangbare, norske namn blant ungdommen.

Det er naturlegvis svara frå pensjonistane som burde kunne fortelje noko om oppfatningane av desse kvinnelege fornamna først i 1980-åra. No må vi likevel ikkje vera for optimistiske til reliabiliteten i desse svara med tanke på holdningane for rundt 25 år sia. Det vi måler er jo holdningane i dag, men på den andre sida er det vel grunn til å tru at oppfatningane er relativt stabile i den aldersgruppa vi har tatt for oss. Visse ting i svara kan likevel tyde på at

¹⁷ Etter opplysningar frå Statistisk sentralbyrå (ved Jørgen Ouren).

Tabell 1. Namneholdningar blant pensjonistar i Trondheim, februar 2009.

Namn	Vakkert (%)	Mindre pent (%)
<i>Maria</i>	89,2	10,8
<i>Marja</i>	32,5	67,5
<i>Marie</i>	81,0	19,0
<i>Mari</i>	79,7	20,3
<i>Maja</i>	50,0	37,8 ^a

^a 12,2 % var utan avkryssing.

holdningane hos pensjonistane kan ha endra seg litt med åra. Resultatet av undersøkinga hos pensjonistane for variablane *vakkert* og *mindre pent* namn blir vist i tabell 1.

Det er sjølvsagt mange atterhald ein må ta når ein skal tolke dette resultatet. Det viktigaste er nok at talet på informantar er i snauaste laget. Dette kan likevel langt på veg oppvegast ved at skilnadene mellom variablane for dei fire første namna er så tydelege, det aukar reliabiliteten monaleg. Resultatet her strekar berre under det vi ventar oss og som vi på ein måte kan seie er vanleg oppfatning om desse namna. At *Maria*, *Marie* og *Mari* alle blir oppfatta som nokså sterkt positive, er ikkje overraskande, tvert imot. Når *Maria* skorar svært høgt, så skal det truleg forklarast med at namnet har fått teologisk-kyrkjeleg drahjelp, men vel òg litt med den generelle bruksauken namnet har fått det siste kvart hundreåret. Folkemålsforma *Marja* på si side er tydelegvis halden for litt upassande i det gode selskapet, venteleg òg av konnotative årsaker. Det har nok, som vi òg elles kan få opplyst, vorte oppfatta som ei forvansking av det meir offisielle og høgverdige *Maria* og med klart lægre status.

Det mest interessante resultatet finn vi ved *Maja*. Her har svært mange ikkje kryssa av for nokon variabel *vakkert/mindre pent*. Dette tolkar eg som ei krysspressløyving, informanten har rett og slett vore tvilrådig. Det kan han ha vore for di folkemålsforma opplagt har fått ei statusheving dei siste tiåra, jf. Geir Lystrups poetiske bruk av *Maja* (sjå nedafør). I motsett lei ville truleg negative konnotative oppfatningar frå namn som *Svart(e)marjal-maja* verke. I retrospektivt lys skulle ein tru at «vakker-prosenten» (50 %) som *Maja* får her, truleg ville ha vore mindre rundt 1980. For oss er det likevel nok i og for seg å konstatere at *Maja* kjem ut med ein klart lægre prosent for variabelen vakker enn *Mari*.

Vi har òg undersøkt korleis *Mari* og *Maja* vart bruka i den norske skjønnlitteraturen i 1982. Frå bokutgjevingane dette året har vi trekt ut 20 tilfeldi-

ge romanar og novellesamlingar utgjevne på såkalla «anerkjente» forlag.¹⁸ Alle bøkene er førstegongsutgjevingar (originalutgjevingar). 9 av bøkene var skrivne på nynorsk, 11 på bokmål. I tillegg har vi gått igjennom 10 barne- og ungdomsbøker frå same året, 5 på nynorsk og 5 på bokmål.¹⁹ Desse er òg førstegongsutgåver (originalutgjevingar). Ingen av barne- og ungdomsbøkene er utgjevne på Gyldendal Norsk Forlag. Alle dei 30 forfattarane er nordmenn.

Dette materialet er sjølv sagt for snau til å kunne fastslå noko definitivt om den skjønnlitterære bruken av våre aktuelle namn først i 1980-åra, men det bør likevel i sum kunne vera ein peikepinn om dei preferansane forfattarane har hatt. Sjølv om det i og for seg ikkje er utan interesse for ei seinare personnamnutvikling, så er det i 1982 mindre interessant at Jon Michelet i den kritikarrote romanen *Terra roxa* frå Brasil har mange ulike *Maria*-namn, som *Ana Maria* (ei indianarkvinne), *Ester Maria* (ei sovjetkvinne), den historiske *Maria Stuart* og mange ulike variantar av den katolske *Jomfru Maria*. Hit kan vi òg under ein viss tvil føre eit hapaxbelegg på *Maria* i Vigdis Stokkeliens roman *Båten under solseilet*. Det same gjeld Ragnar Hovlands *Marie* og *Marie Claire* (parisarinner) eller Arne Grimstads og Bjørg Viks *Mary* (høvesvis kvinner frå Kanada og Filippinane), medan Idar Kristiansens *tante Mary* frå Finnmark ter seg som eit truverdig kvinnenamn frå mellomkrigsåra.

7 romanar eller novellesamlingar har ingen døme på våre aktuelle namn på norske romanfigurar. Tilbake står vi da med 13 verk der dei namna vi er interesserte i, blir bruka om nordmenn. Det er desse som vil bli drøfta vidare.

Dei norske *Marie*-ene – vi har ingen sikre *Maria*-døme – er helst berre som bipersonar å rekne og utan altfor tydelege konnotasjonar (i bøkene til Jacobsen og Moe). Det er i alle fall ikkje noko negativt som heftar ved desse skjønnlitterære namneberarane. Heller kan det vera litt positivt, som t.d. når Knut Faldbakken karakteriserer «mora» *Marie* som «den peneste, den som drømte seg bort» i den sterkt omdiskuterte romanen *Bryllupsreisen*.

Dei namna som verkeleg er opplyssande i vår samanheng er *Mari* både i

¹⁸ Nynorskforfattarane var I. H. Arnestad, A. Grimstad, S. Heie, K. Hauge, R. Hovland, G. Nygårdshaug, T. Obrestad, T. Skagestad, T. Solheim. Bokmålsforfattarane var B. Eggen, A. K. Elstad, K. Faldbakken, E. Haslund, R. Jacobsen, I. Kristiansen, J. Michelet, T. Nilsen, T. Stigen, V. Stokkelien, B. Vik.

¹⁹ Barnebokforfattarane var, for nynorsk O. S. Bjørlykke, J. Donner, B. Rognan, T. Sund, M. Rygg, for bokmål A. Havelid, Mathis Mathisen, A. Nyquist, V. Sandbeck, I. D. Sem.

Inger Helene Arnestads Løgn, i Knut Hauges novellesamling Veng og Vale og Siv, og ikkje minst i Ebba Haslunds Skritt i mørke, og så *Maja* i Tove Nilsens Skyskraperengler. Det er særleg dei to siste bøkene som er informative for oss. Arnestads *Mari* er forholdsvis perifer i romanen, men ho er sagt å vera ein velutdanna person i forskarstilling. Hauge har to *Mari*-er frå eit aristokratisk fjellbygdmiljø, ei odelsjente og ei gardkone (som berre dukkar opp på ein gravstein). Også Obrestad har to *Mari*-er i novellesamlinga Sjå Jæren, gamle Jæren. Det er to heilt periferare figurar utan nærare karakterisering (den eine berrre sagt å bu i urbanmiljø, Trondheim, den andre er ei bondedotter). – Utanom personnamnflokken har Torolv Solheim i tillegg i novellesamlinga Siglemerket *Mari* som namn på eit kvernhus.²⁰

I alt har vi da 6 norske *Mari*-er i dei tretti bøkene vi har gått igjennom, men berre ei *Maja*. Alle døma er frå vaksenlitteraturen. I dei ti barne- og ungdomsbøkene finst det ingen døme på desse to namna, berre eit einsleg tilfelle med ei østfolddame *Marie*, busett i Oslo (Mathisen 1982 s. 26).

Ebba Haslunds *Mari* er ein hovudperson i romanen hennar, medan Tove Nilsens *Maja* er mindre i sentrum, men til stades i heile forteljinga. I alder skil det godt og vel ein generasjon mellom dei to forfattarane, Haslund er fødd i 1917, Nilsen i 1952.

Nilsens roman handlar om drabantbyliv på Bøler på austkanten i Oslo og er tidfest i innleiinga til 1959. Personane høyrer til arbeidar- og funksjonærgruppa. Språket i romanen er svært folkeleg, det ein ofte kallar radikalt bokmål – og vel så det! Så fekk da òg forfattaren Språklig samlings litteraturpris i 1984 (Språklig samling 25 (1985):1 s. 5). Elles synest den lokale koloritten i Skyskraperengler å gje boka ein svært så autentisk svip. Interessant i vår samanheng er det at forfattaren krydrar framstillinga med ei mengd tilnamn, både på vaksne og born, det òg gjev boka eit folkeleg preg.

Ebba Haslund let gjerne handlinga gå føre seg i borgarleg miljø – og personane er ofte borgarlege kvinner (jf. Dahl 1989 s. 180). Slik er det òg i

²⁰ Dette kvinnenamnet er bruka i det svært så spesielle namnet *Mari kvern*. «Det var den største og det var den beste kverna» skriv Solheim (1982 s. 102), og han jamfører «ho Mari» med det vidgjetne prosastykket til Alphonse Daudet, *Lettres de mon moulin*. Utanom fiksjonslitteraturen er det vel tvilsamt at noko vanleg, norsk kvernhus har vorte beæra med noko særnamn, men i ei gransking av holdningar til personnamnet *Mari* bør dette ikkje vera unemnt. (Av eit heilt anna slag er *Gråmølne*, ei dampmølne i Trondheim frå 1840-åra. Ho fekk namn etter eigaren, Andreas Graae.) – Annleis er det når sjølve kverna og kvernsteinane kan bli namngjevne, og kanskje er det dette som har vore i framgrunnen hos namngjevaren Solheim. M.a. frå Romerike blir det fortalt at «dei hadde sitt eie mål, kvennene» (Ribsskog 1948 s. 110).

Skrutt i mørke. Handlinga i denne romanen har basis frå eit velståande skipsreiar- og forretningsmiljø. Språket til Haslund er sobert, konservativt bokmål, godt ispedd riksmålsformer, sjølv om ho unntaksvis ikkje kvir seg for å sleppe til folkemålsformer i somme replikkar, særleg i den seinare delen av forfattarskapen sin. Ho fekk riksmålsprisen i 1968 (Frisprog 30/11 1968), og ho arbeidde aktivt for riksmålssaka i tiåra etter krigen.²¹

Begge desse forfattarane er tydeleg merkte av opphav og miljø, Haslund frå Oslo Vest, Nilsen frå Oslo Øst.

Sjølv med dette spinkle materialgrunnlaget er det eit heller tydeleg bilete som stig fram i den litterære bruken av *Mari* og *Maja*. For prosaforfattarane ser *Mari* ut til å ha ein dåm av solsida i seg, nytta om vellykka kvinner eller kvinner som kjem frå eller opererer i dei noko høgre sosiale laga. *Maja* er derimot solid planta i eit klart arbeidar- og lågstatusmiljø.

I tillegg til dette som vi kanskje kunne kalle den meir seriøse delen av litterær produksjon, har vi òg *Mari* og *Maja* i lettare og meir folkeleg forma dikting. Dette gjeld først og fremst songar, dikt og viser av ulik art i det tidsrommet som særleg interesserer oss, etterkrigstida fram til rundt 1980.

I denne poetiske diktinga er det eit markant skilje i *Mari*- og *Maja*-bruken. *Mari* blir i særleg grad nytta i litt romantisk, ja, til dels høgstemt poesi, *Maja* i meir folkeleg rimsmedkunst.

Som eit døme på den første typen kan vi rekne Jakob Sandes dikt «Da Daniel drog» frå 1945. Som førstereisgut får Daniel med seg «eit lite flekkut skilderi, der med blomstret barneskrift ein skimtar: 'Di til døden trufaste Mari'». Utafor rimstilling har Astrid Krog Halse same varstemte tonen i diktet «Fjell-Mari» (1969). Det same gjeld Stein Ove Bergs vemodige vise til den eitt år gamle dotter si i «Stine Maris vise» (1979). Og den mest kjende av dei poetiske *Mari*-ene frå vår nære fortid, i Alf Prøysens vise «Mari du bedåre ...» (1958), var ei skikkeleg landeplage om ei jente som kunne «stå og skinne på langande lei» (Prøysen 1969 s. 19 f.).²² Elles finn vi frå den nære etterkrigstida *Mari* og *Pål* bruka om prototypar på eit kjernesunt søskenpar i den lyriske barneforteljinga *Mari* og *Pål* på bestefars gård (Wattne 1946). Både i dette og andre tilfelle skal vi ikkje sjå bort frå at det nærlike kvinne-namnet *Kari*, som blir bruka om sjølv prototypen på den trauste, norske

²¹ M.a. var Ebba Haslund i ei årrekke styremedlem av Forfatterforeningen av 1952, redaktør av tidsskriftet *Ordet* ei tid og hadde bak seg «en glimrende medarbeiderskap som litteraturanmelder» i kampbladet *Frisprog* (Frisprog 30/11 1968).

²² Grammofonplata vart laga saman med songarinna Gerd Røskaft.

gjennomsnittskvinna (gjernast i namneparet *Ola og Kari*), kan ha hatt ein viss innverknad på oppfatninga av *Mari*.²³

Går vi så til *Maja*, får vi eit heilt anna bilde. *Maja*-bruken openberrar seg som noko klart anna enn *Mari*-bruken. *Maja* er tydeleg eit svært «folkeleg» namn og klart folkemålsbruka, reservert kvinner frå det som i all hovudsak må seiast å vera lågstatusgrupper. Det kan gjelde *Maja* i Kostervalsen, ein populær både tekst og melodi også i Noreg, sunge inn på plate av grammo-fonsjarmøren Jens Book Jensen i 1950-åra. I etterkrigstidas populærmusikk var òg «Bakklandets vakre Maja» mykje populær (Arvid Mørners «Båklan-dets vackra Maja»). Begge desse tekstene er opphavleg svenske, medan den sjarmerande visa «Hu Maja» frå 1945 er laga av nordmannen Jens Gundersen, og *Maja* er gjennomgangsfigur i den første delen av diktsamlinga med same namn (Gundersen 1945). Også Alice Tegnér's vise med den norsk-språklege tittelen «Jeg har ei jente som heter Maja» er omsett til eit folkeleg norsk frå svensk.

Maja var dessutan eit velbruka kvinnenamn i revyviser og revyar på oslo-scener i etterkrigstida. Det gjeld særleg den *Maja* Alfred Næss skildra i visa «På Enerhaugen», i revyen «Folk skal trives» frå 1960 (NPRL).²⁴ I Arvid Nilssens eminente framføring både på scena og seinare på plate vart dette både ei svært omtykt og velkjend vise utover i 1960-åra. Både Enerhaugen og Grønlands kjærke, der «a Maja sa sitt ja» ligg på austkanten i Oslo, og heile visa er forfatta på folkeleg austkantmål. – Utafor Oslo-området kan vi konstatere ein liknande bruk i Ole Uteliggers (alias Hans Rotmo) CD (1989) frå arbeidarmiljø i Trondheim. Her minnest ein aldrande mann refrengets «vakre Maja» frå unge (matros)år. Teksten viser tydeleg innverknad frå visa «På Enerhaugen» og dei norske skillingsvisene, vel òg «Bakklandets vakre Maja».

I meir tilfeldig rimbruk har vi *Maja* i ei gammal, folkeleg regle frå gruve-samfunnet Sulitjelma, nytta for å plukke ut den som skal stå når ein t.d. leika gjømsel – her slutten av regla: «Silke Maja butt i kaia. Ditt dumme phø!» (Berg 2001 s. 77).

Dessutan kan vi finne *Maja* i reine (pejorative) utnamn, som talemålsvariant til *Svartemarja* 'politibil' (t.d. Fløgstad 1983 s. 44). Og frå Arendal nemner Magnus Olsen (1932 s. 247, mrk. 6) i mellomkrigstida at *Maja* har vore bruka i den ikkje ordboksbelagte eiden eller utropet «å' du Hi'lle

²³ Slik kan *Kari* òg bli bruka i mange propiale samansetningar, t.d. *Kari-klubben*, ein jente-klubb i Målselv i Troms rundt 1960 (Kåsan 2008 s. 10 f.). For appellativisk bruk sjå NO.

²⁴ Dei beste visene frå denne revyen er gjevne ut på ein CD i 2000.

Ma`ja».²⁵ Vi kan òg leggje merke til at *Maja* rundt 1980 vart bruka i oslo-slang for *Majorstua* på Oslo vest (Tryti 1984 s. 31, 38).

Som appellativ har vi (*strykar*)*maja* ‘omflakkande kvinne’ frå Østerdalen (Aasen 1873), også bruka i fiksjonslitteraturen frå desse traktene t.d. hos Halvor Floden (1968 s. 122). Han festar ordet til tatrane, og det er klart at det er snakk om eit lågstatusord. Her skil da *Maja* seg tydeleg frå *Mari*, som med bakgrunn i helgennamnet *Maria* har vorte positivt oppfatta, m.a. som førsteledd i ei rad plante- eller blomsternemningar. Liknande holdningar har det vore til eit meir fornemnt *Marie*, som vi endatil kan finne i det salsfremjande produktnamnet *Marie(kjeks)*.²⁶

Maja har òg vore eit velkjent namn i samisk, og det er truleg at denne uttaleforma kan løyne seg attom nokre *Maria*-er. Frå sørsamisk seier Løøv (2002 s. 62) at «det vanligste kvinnenavnet er *MarialMarie*», men talemålsforma er *Marja*, fortel han. Eg vil tru at det er liten grunn til å dra inn i denne diskusjonen sørsamisk *maa(i)je*, med ulike tydingar (Bergsland & Mattsson 1993).

Det folkelege preget som *Maja* har, blir understreka i dei mange dødsannonsane med *Maja* i parentes ved sida av døypenamnet *Marie* (jf. ovafor). Dette skal temmeleg sikkert oppfattast som ein familiær bruk av *Maja*. Dessutan er det her det vi kunne kalle ei klar «underrapportering», det at det ikkje er høveleg å nemne kjælenamnet i ein slik offisiell samanheng. Eg kjenner fleire liknande døme. Meir sjeldan, men ikkje heilt uvanleg, er det at denne kjælenamnsforma kjem til syne i norskspråklege stadnamn – i samiske namn har vi fleire formlike, men tydingsulike førsteledd (t.d. *Majavatn*). Eit slikt norskspråkleg døme er t.d. *Majafjellet* i Sandefjord. «Navnet kommer av Maia (Marie) Jacobsen som var siste eier av den østligste av Øvre Gokstadgårdene», fortel Roger Davidsen (2008 s. 226). Eit anna er *Majahollet* i Fitjar. Det «er eit minne om Tveita-Maio ...» (Aarø & Rabben 2001 s. 195).

Her er det likevel klart at omdømmet til *Maja* på norsk jord har endra seg det siste kvart hundreåret, slik vi kan lesa det direkte ut av fornamsstatistikken. Når hovudpersonen heiter *Maya* i den norske barnefilmen *Maya Steinansikt* frå 1996, så vitnar det nok om same holdningsendringa.²⁷ – Av ei lik-

²⁵ Jf. òg den såkalla Holberg’ske Ed: «Mare...» frå 1700-talet (Thrap 1902 s. 10).

²⁶ Kvinnenamn er også elles bruka i fabrikkprodusert (søt)kjeks, slik t.d. *Selma*, *Pepita*. Og på søtsaker som konfekt, pastillar og anna sukkertøy er det rikeleg med kvinnenamn (t.d. *Sonja*, *Brynhild* (salt) – det siste laga med grunnlag i firmanamnet).

²⁷ Skrivemåten *Maya* viser nok til at hovudpersonen har visse indianske faktar og åtferd, vel assosiert med Maya-folket i Mellom-Amerika.

nande årsak, men med eit heilt anna bakteppe er det når lyrikaren og vise-songaren Geir Lystrup først på 2000-talet diktar og komponerer viser om «Maja», «Jomfru Maja» og «Maja mor» (men «Møy Maria»).²⁸ Geir Lystrup har bakgrunn frå Telemark.

Granskinga vår viser da at rundt 1980 og dei næraste tiåra føreåt høyrer *Mari* og *Maja* til to ulike stilsfærer i Noreg. *Mari* er eit namn med positive konnotasjonar og kan nyttast i alle samfunnslag både i skrift og tale. *Maja* er derimot først og fremst ei folkeleg talemålsform, eit namn som oftast er reservert til kjælenamnsbruk og familiær bruk og er enno rundt 1980 heller sjeldan som offisielt namn (jf. ovafor). Særleg gjeld dette Oslofjordsområdet og ikkje minst Oslo der *Maja* ofte blir dokumentert frå det folkelege austkantmålet.

Årsaka til dette kan botne i lydsymbolske tilhøve. Den spesielle tonem-strukturen i lågtonemåla som vi har på Austlandet, gjer at utlydsvokalen i tostavingsord blir høg, i oslodialekten faktisk ekstra høg jamført med t.d. nordlege austlandsmål og ikkje minst trøndsk.²⁹ Slik vil utlydsvokalen i oslomålet måtte feste seg ekstra godt i språkmedvetet – noko som m.a. er ei årsak til at mange danskar synest at dette målføret er svært så «feminint». Slik kan endingsvokalen i *Mari* og *Maja* bli ekstra vektlagt i det språklege medvetet og dei lydsymbolske oppfatningane om /i/ og /a/ spela inn. Alt sidan Otto Jespersens dagar har jo /i/-en vorte oppfatta som noko som kjenneteiknar små, spinkle og skjøre ting, gjerne bruka i diminutivsuffiks og i ord for barn og unge, medan /a/-en kan vera reservert for større, tyngre, kraftigare og meir vektige ting. Men det er viktig å vera merksam på at dei fleste som meiner noko om lydsymbolikk i dag, strekar under at «ordenes karakter sannsynligvis ikke bare er avhengig av enkelte isolerte lyder, men heller lydstrukturen i hele ordet» (Patat 2000 s. 26 ff.). Slik blir da det høge utgangsfonemet i tostavingsorda i lågtonemålet i særleg vestkantmålet i Oslo òg viktig. «Alle forskere er enige i at det er *i* og *a* som danner de to motpolene mellom små og store ting» (Patat op. cit. s. 70). På denne måten kan jentenamnet *Mari* (og *Marie*) lett bli oppfatta som meir feminint veltilpassa enn *Maja*, som vil vera eit heller traust og tyngre kvinnenamn.

Når Gyldendal Norsk Forlag i 1982 hevda at norske barn ikkje ville kjenne namnet *Maja*, så må det i all hovudsak vera feil. Det er vanskeleg å forstå at forlagsredaktøren kunne ha handla i særleg god tru. Slik sett kan ein lett

²⁸ På CD-en *Stjerna fra øst. På taigaen* (FXCD 260) 2002.

²⁹ Jf. Arnold Dalens (2008) utgreiing s. 22.

tolke avgjerda om å skifte ut originalens *Maja* med det meir salongfåhige *Mari* som eit utslag av den språktvungen osloforlaga har vorte skulda for, men det er likevel vanskeleg påstå noko sikkert om kor bevisst dette har vore. For bak dette namnevalet kan det òg liggje liknande tankar og tru som når foreldre namngjev barna sine, «de är i hög grad begränsade av sin kultur och sociala miljö» (Daun 1978 s. 12).

Her vil det òg liggje nær å fundere generelt over kva som i røynda går for seg når boktitlar blir omsette og altså endra. Vanlegvis er det nok sjølv innhaldet i tittelen som folk og særleg forfattarane er opptekne av, og når slike endringar er drastiske nok, kan dei stundom bli oppfatta som eit åtak på sjølv åndsverket.³⁰ Gjerne er det da snakk om omsetjingar mellom fjernare språk enn mellom norsk og svensk. Men i vårt tilfelle er det altså både form og i ikkje liten grad innhald som har vorte endra.

Slike endringar, sjølv i så nærskylde språk som norsk og svensk, ser ikkje ut til å vera noko særsyn. Resultata er ikkje alltid overtydande. Som eit døme på dette kan vi nemne at Ivar Lo Johanssons store roman *Analfabeten* frå 1951 fekk tittelen *Mannen uten navn* i norsk omsetjing same år. Om ikkje den norske tittelen er direkte misvisande, så er han i alle fall etter innhaldet lite pregnant. – Men om slike ting har vi, så vidt eg veit, inga seriøs undersøking. Det burde vera ei oppgåve for framtidig språkgransking.

Litteratur

- Alhaug, Gulbrand, 1991: Frå *Dagny* og *Jenny* til *Björgny* og *Perly*. Nye kvinnenamn på -y etter mønster av namn med liknande struktur i norrønt og engelsk. I: *Analogi i navngivning*. Tiende nordiske navneforskerkongres, Brandbjerg 20.–24. maj 1989. Red. af Gordon Albøge, Eva Villarsen Meldgaard & Lis Weise. Uppsala. (NORNA-rapporter 45.) S. 13–47.
- 2004: Fornamn i Noreg frå 1900 til 1975 – med vekt på endringar i namnemønsteret. Oslo. (Tromsøstudier i språkvitenskap 23.)
- Berg, Gunnar, [2001]: *Ka du ässja me? Ord og uttrykk fra Bodø og Salten – med en liten forklaring*. Haugesund.
- Bergsland, Knut & Magga, Lajla Mattsson, 1993: *Åarjelsaemien-daaroen baakoegærja*. Sydsamisk-norsk ordbok. Oslo–Kautokeino.
- Bjørkum, Andreas, 1974: *Generasjonsskilnad i indresognsmål*. Oslo–Bergen–Tromsø. (Skrifter frå Norsk målførearkiv 30.)

³⁰ Det siste eg har sett av slik omsetjingskritikk, er eit oppsett i *Adresseavisen* (12/1 2009), der omsetjinga til tysk av Erlend Loes debutsuksess *Naiv Super* fekk tittelen *Die Tage müssen anders werden. Die Nächte auch*.

- Braset, Karl, 1910: Øventyr, Sagn. Gamalt paa Sparbumaal. Oslo.
- Brylla, Eva, 2007: Mångfald i det »svenska» förnamnsbeståndet. I: Namn och mångkultur – flerspråkiga miljöer och kulturella influenser. Föredrag vid Ortnamnssällskapets i Uppsala 70-årsymposium 21–22 oktober 2006. Utg. av Ortnamnssällskapet i Uppsala i samarbete med Institutet för språk och folkminnen. Red. av Katharina Leibring, Staffan Nyström & Mats Wahlberg. Uppsala. S. 21–31.
- Dahl, Willy, 1989: Norges litteratur. Tid og tekst 1935–1972. Oslo.
- Dalen, Arnold, 2008: Trøndermåla ca. 1950–1850. I: TSH (sjå dette). S. 19–82.
- Daun, Åke, 1978: Namnskicket i Laknäs, Leksand. Stockholm.
- Dauidsen, Roger, 2008: Et sted i Sandefjord. Lokalhistorisk stedsnavnsleksikon. Sandefjord.
- Demant-Hatt, Emilie, 1913: Med lapperne i höjfeldet. Stockholm.
- Dybdahl, Audun, 2005: Tiendpengeskatten som kilde til folk og samfunn ca. 1520. Med alle skatteyttere fra Sunnfjord til Namdalen. Trondheim.
- Eggen, Eystein, 1957: Tyllidalen-Brydalen bygdebok. Trondheim.
- Elda, K. M., 1974: Gardtales i Orkland. Svorkmo. [Første utg. 1934.]
- Elstad, Kåre, 1982: Borgfjerdingsmål 2. Tonelag i borgfjerdingsmål. Oslo. (Tromsøstudier i språkvitenskap 4.)
- Floden, Halvor, 1968: Ein fjellgard. Oslo. (Norsk folkeminnelag 102.)
- Fløgstad, Kjartan, 1983: U 3. Oslo.
- Garborg, Arne, 1892: Fred. Kristiania.
- Gunderssen, Jens, 1945: Hu Maja. Oslo.
- Hald, Kristian, 1974: Personnavne i Danmark 2. Middelalderen. København. (Dansk historisk fællesforenings håndbøger.)
- Halse, Astrid Krog, 1969: Oska og elden. Trondheim.
- Hveding, Johan, 1935: Folketru og folkeliv på Hålogaland. Oslo. (Norsk folkeminnelag 33.)
- Indrebø, Gustav, 2000: Norrøne innskrifter på Grønland. I: Nordica Bergensia 22. S. 7–20.
- Klokkerud, Øystein, 1985: Navnet skjemmer ingen!? Justisdepartementets behandling av fornavnsaker 1923–1950. Bergen. (Uprenta hovedfagsoppgåve ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. Stensil.)
- Kristiansen, Jan Erik & Ouren, Jørgen, 1998: Fornavn i Norge. Navnemoter og motenavn. Oslo.
- Kåsan, Thora, 2008: Lykkelig barndom i et veikryss i Målselv. I: Jul i Bardu og Målselvdalen. Årbok 46. S. 9–12.
- Lárusson, Ólafur & Olsen, Magnus, 1951: Maríufiskur. I: MM. S. 34–41.
- Løov, Anders, 2002: Sørsamiske personnavn fra førkristen tid til nåtid. I: Kristendommens indflydelse på nordisk navngivning. Rapport fra NORNA's 28. symposium i Skálholt 25.–28. maj 2000. Red. af Svavar Sigmundsson. Uppsala. (NORNA-rapporter 74.) S. 59–66.
- MacQueen, Donald, 1999: Engelskt uttal: Mysteriet med det försvunna 'r'-et. I: Kultur och samhälle i språkets spegel. En essäsamling från språkvetenskapliga fakulteten. Red. av Gunilla Gren-Eklund. Uppsala. S. 79–81.
- Mathisen, Mathis, 1982: For Tors skyld. Oslo.
- Modin, Erik, 1911: Växtnamn samt folkligt bruk ock föreställningar rörande växter i Härjedalen. I: Festskrift til H. F. Fejlberg fra nordiske sprog- og folkeminddeforskere på 80 års dagen den 6. august 1911. Stockholm–København–Kristiania. (MM 1911.) S. 697–737.
- NPRL = Norsk pop & rockleksikon. Populærmusikk i hundre år. [Red.:] Jan Eggum, Bård Ose & Siren Steen. 2005. Oslo.
- Olsen, Magnus, 1932: Kingigtórsoak-stenen og sproget i de grønlandske runeinnskrifter. I: Norsk tidsskrift for sprogvidenskap 5. S. 189–257.
- Otterbjørk, Roland, 1979: Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon. 3 uppl. Stockholm. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 29.)

- Ouren, Jørgen, 2007: Den store norske navneboka. Oslo.
- Patat, Bence, 2000: «Træk ikke i snoren for Bimmelim, kun for Bummelum». Lydsymbolikk og onomatopoetikon i nordiske språk. Budapest. (Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszéke. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Stensil.)
- Prøysen, Alf, 1969: Så seile vi på Mjøsa og andre viser. Oslo.
- Riad, Tomas, 2002: Svensk smeknamnsfonologi. I: SAS 20. S. 51–98.
- Ribsskog, Øyvinn, 1948: Litt tå hårt frå gamle dager. I: Romerike. Studier og samlinger 1. Oslo. S. 109–114.
- Rietz, Johan Ernst, 1867: Svenskt dialekt-lexikon. Ordbok öfver svenska allmogespråket. Malmö–Köpenhamn–Leipzig–London. [Nytrykk Lund 1962.]
- Sande, Jakob, 1945: Guten og grenda. Oslo.
- Sedwall, Barbro, 1982: Mari-dokka mi. Oversatt av Siri Ness. Oslo.
- Solheim, Svale, 1940: Nenningsfordomar ved fiske. Oslo.
- Solheim, Torolv, 1982: Siglemerket. Eventyr frå andre tider. Oslo.
- Språklig samling 1–. 1960 ff. Oslo.
- Stangnes, Helge, 2000: Kjöss meg på måndag – så har du heile vekka fri. Gamle ord, ordtak og regler frå Senja, Sør-Troms og Nord-Troms. Finnsnes.
- Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no>
- Stemschaug, Marit & Ola, 2004: Dette leika vi med. Oslo.
- Særheim, Inge, 2001: Kjelvur med Vibur og Heluna. Jærmål og midlandsmål hjå Arne Garborg. I: Jæren. Årbok for Jærmuseet. Nærbø. S. 107–19.
- Thrap, D., 1902: En ukjendt Beskrivelse over Nordfjord. Meddelt ved D. Thrap. Bergen. (Bergens historiske forening. Skrifter 8.)
- Torp, Arne, 2007: R – ei urokråke i språket. Oslo.
- Tryti, Tone, 1984: Norsk slang. Oslo.
- TSH = Trøndersk språkhistorie. [Ved] Arnold Dalen, Jan Ragnar Hagland, Stian Hårstad, Håkan Rydving & Ola Stemschaug. 2008. Trondheim. (Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab. Skrifter 2008:3.)
- Wattne, Frank, 1946: Mari og Pål på bestefars gård. Stavanger.
- Widnes, Marie Lovise, [2001]: Målet hennar mor. Volda.
- Aarø, Kari Lønning & Rabben, Jan, 2001: Namnevandring i Stord og Fitjar. Stord.
- Aasen, Ivar, 1873: Norsk Ordbog med dansk Forklaring. Christiania.

Summary

OLA STEMCHAUG

Mari and *Maja* in Norway

This study takes as its starting point the translation of the Swedish book title *Min docka Maja* (My Doll Maja) as *Mari-dokka mi* in the Norwegian edition published in 1982. Is this a reflection of particular language attitudes and unnecessary language control on the part of Norwegian publishers?

The author has studied variants of these and closely related women's names in spoken and written Norwegian in the latter half of the twentieth century. A survey of attitudes to the names *Maria*, *Marja*, *Marie*, *Mari* and *Maja* was conducted among pensioners in

Trondheim in 2009. In addition, 30 prose works published by various Norwegian writers in 1982 were examined with a focus on these names, and the use of *Mari* and *Maja* in Norwegian revues and popular songs was studied.

These various studies showed that *Maja* was clearly a more provincial variant, while *Mari* was accepted by all sections of the population and had many positive connotations. This probably suggests that Oslo publishers have indeed exerted a degree of linguistic pressure in such contexts, as they have been accused of doing. It is not entirely uncommon, even between closely related languages, for book titles to come in for rough treatment, but this has not been studied in a wider context.

GEIRR WIGGEN

Bakvendte personnavn

Studia anthroponymica Scandinavica 28 (2010), 107–130.

Geirr Wiggen, Department of Teacher Education and School Development, University of Oslo, Oslo: Reversed personal names.

Abstract

In this article, the author puts forward such rare examples as he has found of fully reversed personal names in Scandinavia, adding instances of partially reversed and anagrammatic ones. There are reversals of existing family names to create new family names, as well as further developments of such reversals. There are reversals of existing first names, but also of existing family names, to form new first names. And there are reversals of existing family names to create new place-names, and possibly vice versa. Non-permanent artists' names are also mentioned. The author discusses various possible driving forces behind such name formations. Most of the name reversals presented here date back to the nineteenth and the early twentieth century, although recent instances show that this type of name formation remains productive.

Keywords: onomastics, anthroponymy, personal names, family names, surnames, personal names in place-names, socio-onomastics, name change, back slang, anti-language, playfulness, magic.

Innleiing

I arbeidet med et helt annet emne enn navnegransking gjennom deler av 2009 kom jeg til å støte på det svenske slektsnavnet *Nosslin*. Det er det mer kjente patronymikonet *Nilsson* snudd bak-fram. Fenomenet kilte interessa mi både for språksosiale forhold i Norden og for den mer allmennmenneskelige språklige kreativiteten som må ligge bak navnedanninga.

Etter at både min norske nordstikk-kollega Gulbrand Alhaug, Universitetet i Tromsø, og den svenske personnavn-eksperten Eva Brylla, Uppsala universitet, har gjort meg oppmerksom på at det knapt fins noen onomastisk beskrivelse av fenomenet, har jeg funnet det verdt å skrive den foreliggende artikkelen om det jeg har kunnet registrere, og det jeg har gjort meg av tanker om det. Heller ikke etnologen Charlotte Hagström ved Lunds universitet, som for få år sia har gitt ut ei avhand-

ling om personnavn og identitet (Hagström 2006), kjenner til at det er skrevet noe om slike omvendte etternavn (e-brev til meg 8. september 2009). Leseren bør derfor ikke vente seg mye av det jeg har å legge fram her. Men kanskje kan det likevel være noe til inspirasjon for videre studier av emnet?

Bakvendte etternavn: *Nosslin* < *Nilsson* og andre

Den svenske dialektologen Ingemar Ingers (1977:99) har *Nosslin*-navnet med i ei liste over økenavn og kjælenavn på kjente personer i Lund: «*Bakvände Nilsson*, en teolog på 1860-t., som genom att vända bakfram på sitt efternamn Nilsson antog släktnamnet *Nosslin*; sedermera kyrkoherde i Dalköpinge, †1919.» Denne teologens sønnesønn, professor emeritus, med. dr. Bertil Nosslin (f. 1919), har høsten 2009 opplyst meg om den vesle flokken av slektninger som har båret og ennå bærer *Nosslin*-navnet, og han har fortalt meg at han ikke kjenner til at andre enn han sjøl er blitt kalt *Bakvände Nilsson*, et økenavn som han i yngre år syntes var plagsomt. Han synes godt om å hete *Nosslin*.

Det utelukker naturligvis ikke at Ingers kan ha rett i at farfaren òg kan ha fått dette økenavnet knytt til seg, enda det som lundensisk økenavn kunne synes mer sannsynlig at Bertil Nosslin har rett: Det er han som etter oppvekst i Malmö har vedblitt å være lundenser fra sine studentår av, ikke farfaren, Vilhelm Nosslin < Nilsson (1836–1919), og det er Bertil Nosslin som i løpet av si levetid, mer enn noen av sine slektninger, har vunnet seg størst nasjonalt og internasjonalt ry gjennom sitt akademiske yrke, og som derfor sannsynligvis har vært mest allment kjent i universitetsbyen Lund. Vilhelm Nosslin vokste opp i Kristianstad og bodde med sine foreldre der med slektsnavnet *Nilsson* til han begynte å studere i Lund i 1857. *Nilsson*-navnet beholdt han gjennom hele studietida si. Det var først da han skulle prestevies i 1864 at han endra etternavnet til *Nosslin*, og fra da av bodde han ikke lenger i Lund, men tjenestegjorde i ulike stillinger andre steder i Skåne (Ansedel u.å.): Gladsax, Brandstad, S. Åsum, Fränninge, Ilstorp, Knästorp, Trelleborg og, fra 1885 til sin død i 1919, i Dalköpinge og Gislöv. I S. Åsum var han lærer, de andre stedene prest.

I Akademiska föreningen i Lund blei det holdt en minnetale over Vilhelm Nosslin kort etter hans død. Der vies etternavnet oppmerksomhet (Lysander 1919:115):

Det är mig icke bekant, vid vilken tidpunkt den unge Vilhelm hittade på att vända bak och fram på sitt efternamn. Det väckte emellertid en ganska vidsträckt uppmärksamhet; alla logo först och tyckte sedan med skäl att det var ganska kvickt påhittat.

I 1919 synes altså oppkomsten av *Nosslin*-navnet glømt i de akademiske kretsene i Lund. Men minnetaleren gir likevel med den siste setninga si indirekte støtte til Ingers' påstand om at (også) navneskaperen kan ha fått øke-navnet *Bakvände Nilsson* knytt til seg. Disse 'alle' som lo av *Nosslin*-navnet som teologen Vilhelm Nilsson tok etter at han hadde forlatt Lunds universitet, må mest sannsynlig ha vært de tidligere studiekameratene hans der. Og de kan sjølsagt ha snakka om det og ledd av det i en del år deretter. Men under navnet *Nosslin* bodde presten sjøl ikke i Lund.

I sin omfattende biografi over alle prestene i Lunds stift etter reformasjonen veit imidlertid Gunnar Carlquist (1951:323) å fortelle at det ikke var Vilhelm Nosslin sjøl som tok initiativ til å endre det opphavelige slektsnavnet sitt. Carlquist skriver at det var biskop [i Lund, Wilhelm] Flensburg (1819–97) som i samband med prestevigselen (10. oktober 1864) foreslo for Vilhelm Nilsson å endre det slektsnavnet han hadde hatt fra barndommen av. Den likelydende opplysninga i Ansedel (u.å.) bygger etter alt å dømme på Carlquists omtale. Det går ikke klart fram om Flensburgs forslag var avgrensa til å endre etternavnet – i så fall måtte det være fordi *Nilsson* ikke var godt nok for en som skulle være prest, et interessant språksosialt poeng i seg sjøl – eller om forslaget var spesifisert til *Nosslin*. Lysanders omtale av *Nosslin*-navnet (Lysander 1919:115; se forrige avsnitt) innebærer at det var den unge teologen sjøl som fant på å vende *Nilsson* til *Nosslin*, da han først var blitt bedt om å skifte navn. Den navneendringa må uansett ha blitt godtatt av biskopen.

Jeg lurer likevel på om Carlquist har rett i at det var Wilhelm Flensburg som var initiativtakeren til denne navneendringa. Det er ingen grunn til å tru at det var andre enn biskopen av Lund som prestevigde Vilhelm Nosslin, for Svenska kyrkan har – ulikt de lutherske kirkene i andre nordiske land – opprettholdt den apostoliske suksesjonen i prestskapet. Men 10. oktober 1864, da Vilhelm Nosslin blei prestevigd, var Wilhelm Flensburg ennå ikke blitt biskop. Det blei han først høsten 1865 etter at forgjengeren døde i juli det året. Det er mindre sannsynlig at det er prestevigselsdatoen som er feil, for Carlquist oppgir også at Vilhelm Nosslin tiltrådte det første presteembedet sitt to dager etter den nevnte vigselsdatoen i oktober 1864.

Denne detaljen er et poeng i vår sammenheng, for de to biskopene av Lund var av ulik karakter på et vis som kan motivere ulike forståelser av hva

som kan ha ligget under oppkomsten av *Nosslin*-navnet. Mens Wilhelm Flensburg var kjent som en høgkirkelig lutheraner som, før han blei biskop, hadde vært professor i Lund i dogmatikk og moralteologi (Nordisk familjebok 8, 1908:574), var hans forgjenger i biskop-embetet, Johan Henrik Thomander (1798–1865), kirkepolitisk liberal og motstander av den klerikale episkopalismen, og han hadde ikke bare vært Flensburgs forgjenger i dogmatikk- og moralteologi-professoratet, men hadde også vært professor i pastoral teologi og var kjent for «sin överlägsna förmåga som polemiker och satiriker. Denna förmåga öfvergav honom aldrig. Men med åren mildrades den och miste något av ungdomens respektlöshet» (Rohde 1919:1128–1129). Han etterfulgte Atterbom i Svenska Akademien, der han vant en pris for veltalenhet, virka som både forfatter og skjønnlitterær oversetter og beholdt en livslang interesse for europeisk litteratur, som i yngre år hadde dominert så mye at han lenge hadde drømt om et professorat i estetikk (loc.cit.). Rohde (op.cit.:1131) viser til at

[e]n god karakteristik af T. ger G. Ljunggren, hans minnestecknare i Svenska akad., hvilken framhåller det gåtfulla i hans personlighet, den underliga blandningen af skämt och allvar, som gjorde honom just som präst och biskop mindre tilltalande i mångas ögon.

En annen karakteristik Rohde (op.cit.:1128) siterer, framholder Thomander som «öfverlägsen genom sin friska natur, [...], sina lifliga maner, sin hittighet, sin kvickhet, [...] sin dristighet, sin aplomb».

Dersom det var Thomander som bød Vilhelm Nilsson å skifte navn i 1864, kan det – etter den karakteristikken av Thomander som er gjengitt ovafor – godt tenkes at *Nosslin* var ei nydanning biskopen sjøl hadde foreslått, men også ei som kunne falle i hans smak etter Nilssons eget påhitt. I begge fall ligger det nær å tru at det er skapt av en språklig lekenhet og kreativitet som de begge må ha delt.

Dersom det av en eller annen grunn likevel skulle være den ikke like attestert lekne Flensburg som bød Vilhelm Nilsson å skifte navn i 1864 – i så fall må det ha vært som oppnevnt stedfortreder for Thomander – finner jeg det mest sannsynlig at Vilhelm Nilsson kan ha snudd etternavnet sitt bak-fram som et satirisk-kreativt uttrykk for et sosialt 'pek' oppover, som likner den type språkspill som ellers er kjent fra såkalt hemmelige språk/anti-språk (jf. Lefkowitz 1991; Jahr 2003). Der er reversering av fonem-/grafem-/stavingsrekkefølgen et karakteristisk trekk (jf. den engelske termen *back slang*; Burkardt 2007). Slik forstått dreier det seg altså om en reaksjon på den biskoplige underkjenninga av det folkelige navnet *Nilsson* som reflek-

terer den unge Vilhelm Nilssons herkomst fra folkedjupet: Hans far var postiljong (posttjenestemann, postbud). Det samme kan imidlertid også ha vært et viktig element i navn-ømdanninga om initiativet til navneskiftet kom fra Thomander, for han var også kjent for sin evne til «att göra sig själf viktig och alla andra till bagateller» (Rohde 1919:1128).

Vilhelm Nosslin fikk ni barn, hvorav seks døtre ikke førte det nye etternavnet videre (Ansedel u.å.). Av de tre sønnene var én (apotekeren Gunnar Karl Nosslin, f. 1875) barnløs. En av de to andre (Per Ejlert Willhelm Nosslin, f. 1873) fikk én sønn, bankmannen Thorsten Nosslin (Trelleborg), som nå også er død og etterlater seg éi datter, som i sitt ekteskap ikke har opprettholdt *Nosslin*-navnet. Den siste av presten Nosslins tre sønner, Folke Emanuel (f. 1883, bibliotekar i Malmö), fikk to døtre og én sønn, Bertil Nosslin (f. 1919, professor i medisinsk kjemi, Lund/Malmö), hvis eneste sønn, Claes, døde som barn (1955–60). Bertil Nosslins datter har beholdt *Nosslin* som det første leddet i et sammensatt etternavn etter sitt giftermål: *Nosslin-Kyle* (f.t. bosatt i Göteborg). Men hennes døtre mener, etter det Bertil Nosslin har fortalt meg (2. september 2009), at det for deres del holder med *Kyle* som etternavn. Dermed kan *Nosslin*-navnet synes å dø ut med Bertil Nosslin og hans kone, Maj-Britt Hultén-Nosslin – om da ikke en helt annen familie velger det samme navnet på et seinere tidspunkt.

Til nå har den eksisterende familien Nosslin avvist ønsker fra andre om å ta samme navn. I februar 1989 fikk Bertil Nosslin en henvendelse fra en mann i Leksand som ønska å ta navnet *Nozlihn* til etternavn. Utgangspunktet for denne mannen var også patronymikonet *Nilsson*, men han ville skille si navneendring fra bakvendt-forma til familien Nosslin ved å stave sitt ønska navn annerledes. Han anfører at han helt fra gymnastida i Halmstad hadde kalt seg *Nozlihn*, og at han i årevis deretter hadde brukt det navnet som dansebandartist og på bank- og forsikringsdokument. Først da han etter mange år søkte om å få det navnet godkjent av patentverket, fikk han avslag med den grunngevinga at det likna for mye på det eksisterende slektsnavnet *Nosslin*. Da familien Nosslin, etter å ha drøfta denne henvendelsen seg imellom våren 1989, fant ikke å kunne godkjenne navneforma *Nozlihn*, blei Leksand-mannen ved en alternativ etternavnsinnovasjon, *Nizlihm* (Nizlihm 1989).

I fiktive verdener er det derimot ingenting i vegen for å leke med navn uten å spørre om lov. I ei av sine ungdomsbøker skriver den svenske forfatteren Per Nilsson (f. 1954) seg sjøl inn i teksten med etternavnet baklengs: Per *Nosslin* (Nilsson 2000). Jeg kommenterer den øvelsens relevans for barn og unge avslutningsvis her.

Det skal finnes andre forklaringer på det faktiske *Nosslin*-navnet enn den Carlquist anfører. Bertil Nosslin mener å huske (personlig opplysning 2. september 2009), skjønt noe uklart, at ei slik alternativ navneforklaring er gitt av forfatterinna Signe Höjer (1896–1988) i hennes memoarer, men jeg har ikke klart å finne noe slikt der (Höjer 1982).

Erik Noreen (1890–1946; professor i nordiska språk ved Lunds universitet 1931–40 og ved Uppsala universitet 1940–46) nevner *Nosslin* som ei bakvendt form av *Nilsson* som eksempel på ord-/navnedanningstypen palindrom (Noreen 1952:257). Termen *palindrom* dekker dels ord som forblir de samme enten de sies/leses forlengs eller baklengs (*Anna, Otto*), dels ord som gir mening enten de sies/leses forlengs eller baklengs (*Roma – Amor, ave – Eva, nos – son*). Etnologen Charlotte Hagström mener for øvrig «att åtminstone av *son*-namnen är det i princip bara Nilsson som fungerar» i bakvendt form (e-brev til meg 8. september 2009). Ifølge en anonym manuskriptkonsulent (referee) for denne artikkelen bekreftes det langt på veg av den svenske Statistiska centralbyråns oversikt over personnavn primo 2000, som inkluderer navn med flere enn ti navnebærere. Den oppgir knapt ti navn på *Nos-*, og ingen av dem kan leses som bakvendt-navn. De som fins, må altså ha færre enn ti bærere.

Av etternavn nevner Erik Noreen (loc.cit.) ellers *Krikortz < Strokirk* i tillegg til *Nosslin*, og av fornavn kjælenavnet *Kir(r)e* av *Erik*. *Krikortz*-eksemplet har han nok fra sin far, nordistprofessoren Adolf Noreen (1854–1925), som også nevner *Laetz* av *Staël* (Noreen 1903:123). Det siste er i så fall anagrammatisk mer enn et palindrom, om ikke vokalsambandet oppfattes som en diftong, som det ikke er i det franske utgangspunktet. Anagrammatisk er også etternavnet *Sleincour*, som Adolf Noreen (op.cit.:124) mener har fornavnet *Cornelius* som utgangspunkt.

Patronym-sisteledet *-son* i svensk har i regelen *-sen* som sin parallell i dansk og norsk, enda *-son* også kan forekomme i norsk tradisjon. I de norske folketellingene er etternavnet *Neslein* – det er *Nielsen* omsnudd – registrert første gang i 1900, og da med fem medlemmer av én og samme grossererfamilie i hovedstaden (Kristiania). Mer enn sosialt opposisjonelt kan det navnet ha vært attraktivt for en norsk urgrosserer sist på 1800-tallet gjennom sisteledets assosiasjon til tysk, og dermed til «den store verden», trass i dets diminutive betydning i det språket. Pr. 5. oktober 2009 finner jeg 18 treff i den norske telefonkatalogen på etternavnet *Neslein*, de aller fleste stadig bostatt i Oslo-regionen, bare tre annetsteds (Bergen, Førde og Geilo). Der finner jeg også åtte personer med etternavnet *Neslin*. Fem av dem har *Neslin* som eneste etternavn, to har det som mellomnavn, og éi har det som siste-

navn etter annet mellomnavn. Sju av dem bor i Meråker (øst i Trøndelag). En bor i Finnsnes i Troms fylke. *Neslin* kan være *Nilsen* omsnudd, men trenger ikke være det; *-lin* kan like godt være ei talemålstradert feminin dativform av subst. *li*. I danske telefonkataloger (både den danske telefonkatalogens Gule Sider og Krak.dk) har jeg samme dag funnet bare tre personer med etternavnet *Neslein*, alle med tilknytning til den samme private næringsbedriften og dermed sannsynligvis i samme familie, men ingen med forma *Neslin*. I Danmark presenterer i tillegg en ung mann, Nikolaj Nielsen, seg med både for- og etternavn bakvendt på Facebook: *Jalokin Neslein*.

Bakvendte fornavn: *Egron*, *Rodle* og andre

Jalokin er neppe et permanent omsnudd fornavn, men mer et uttrykk for kontekstspesifikk sjonglering med fødenavnet. Kanskje kan bakvending av etablerte personnavn for å skape artistnavn være mer utbredt enn det samme for å skape nye, permanente personnavn? Jeg har ikke gjort mye for å undersøke det videre. Men ovafor har vi sett at en musikkartist har brukt *Nozlihn* slik i Sverige, og at forfatteren Per Nilsson har skrevet seg sjøl inn i en av sine ungdomsromaner med bakvendt navn. En berømt parallell til det siste er den franske nobelprisvinneren i medisin (1912) Alexis *Carrel* (1873–1944), som i en posthumt utgitt ikke-fiktiv, men dramatisert beretning om sitt vitne til den mirakuløse (dvs. vitenskapelig ikke-forklarlige) helbredelsen av Marie-Louise Bailly i Lourdes i 1902 omtaler seg sjøl som dr. *Lerrac* (Carrel 1949; jf. Cuny 1970:17 ff.). Uten hold er derimot de tyske nazistenes forsøk på å defamere antikrig-forfatteren Erich Maria *Remarque* (1898–1970) ved blant annet å hevde at han var en fordekt jøde som skjulte sin identitet gjennom bakvending og franskdanning av et opphavelig navn *Kramer*. Det er blitt grundig tilbakevist, men traderes stadig i enkelte framstillinger (Erich Maria Remarque-Friedenszentrum 2002). Den propagandistisk motiverte påstanden om bakvending i *Remarques* tilfelle er interessant utover seg sjøl fordi den kan tenkes å spille på ei viss allmenn erfaring med pseudonymdanning i form av bakvending av opphavelige navn.

I Norge er jazz-/pop-/rapmusikeren og tv-programlederen Ivar Christian Johansen (f. 1976 i Tønsberg) mer allment kjent under artistnavnet *Ravi*, d.e. fornavnet omsnudd. I hans tilfelle er det nærliggende å vurdere bakvendinga av fornavnet i sammenheng med en talemålssamsvarende, ortografinormbrytende skriftspråksbruk i tekstene, slik de kommer til uttrykk i flere

utgivelser, ikke bare i omslagstitler og i trykte tekstvedlegg, men i musikk-videoene også sjanger-brytende i form av teksting. Det hele vitner om bevisst autoritetsutfordrende språklig-formell lekenhet. Se Eggum & al. (2005:434), Flem (2006), Bettum (2008:207). Men bakvendtnavnet *Ravi* < *Ivar* er blitt brukt kontekstspesifikt av flere andre òg. For eksempel gav Andøy-læreren Ivar Gamman ut ei fortelling under pseudonymet *Nammag Ravi* i 1922, der både for- og etternavnet er omsnudd, også slik at fornnavnet framstår som etternavn og omvendt; og arkitekt Ivar Sulebakk kaller i 2009 forretningsforetaket sitt i Fosnavåg *Ravi Design*. Et enkelt internettsøk («Navnet stavet baklengs») gir for øvrig opplysning om andre artistnavn som er skapt ved bakvending: flere norske popmusikere *Erot* av *Tore* – jf. bakvendte kristelig-religiøse ord og fraser i titler og tekster hos black metal-band, parallelt til oppned-vending av det kristne korsmerket: et sjangerspesifikt uttrykk for 'back slang'/antispråk; den engelske skuespilleren *Everts* (opprinnelig *Murphy*) av samme manns fornavn *Steve*; den svensk-amerikanske skuespilleren *Peter Stormare*, som opprinnelig het *Storm*, og som tok *Stormare* som etternavn da han ikke fikk godkjent den fullstendige bakvendinga av sitt opprinnelige navn som han primært hadde hatt ønske om: *Retep Mrots*. Wolfgang Amadeus *Mozart* skreiv også navnet sitt baklengs noen ganger: *Trazom*, én enkelt gang tilmed fornnavnet: *Gnagflow* (Sprague 2005) – ved ett tilfelle kryptografisk for å skjule identiteten sin (loc.cit.), men ellers truligst som uttrykk for den barnlige lekenheta han ofte viste også på andre språklige nivå, som språkblanding (tysk og italiensk) og syntaktisk omkastning (Qvamme 1943:49).

Bakvending er det for øvrig tradisjon for i avissignaturer, både reelle og pseudonyme. Den norske dialektologen Johan Anthon Schulze (1991:60) nevner et eksempel på det siste fra Skien-avisa *Varden* i 1875: *Nemilepos*, d.e. pseudonymet *Sopelimen* bakvendt. Hvor omfattende er og hvor langt tilbake går den tradisjonen?

Som fast, ordinært personnavn (ikke artistnavn eller pseudonym) har jeg funnet *Erot* brukt bare i ett tilfelle som mellomnavn i den norske telefonkatalogen: *Peter Erot Esekon* (Flekkefjord). Det er imidlertid ikke et tilfelle av bakvendtnavn. Det har opphav i det nordvestlige Kenya, der *erot* er et frekvent appellativ ('veg', 'sti') i det nilotiske språket turkana, liksom *esekon* (en tresort). Begge brukes som proprier der (e-brevlig bekrefta 9. desember 2009 av Kyoto-afrikanisten Itaru Ohta).

I Sverige er kjælenavnet *Kir(r)e* av *Erik* nettopp nevnt, og som kjælenavn er det mer permanent i bruk der. I motsetning til sin sønn, Erik Noreen, som mener det siste er et bakvendt-navn (se ovafor), oppfatter Adolf Noreen

Kirre som ei kjælenavn-form av *Kristian*, liksom *Birre* av *Birger* og *Pirre* av *Peter* (Noreen 1903:119). Det gjør han vel å merke ikke fordi han er fremmed for bakvendtforming av personnavn. Han nevner sjøl flere slike (Noreen 1903:123 f.): *Dormin* av *Nimrod* i familien Frunck, der begge de to fornavna har vært i bruk i tillegg til det anagrammatiske *Mindor* av samme opphav, altså bakvending av hver staving, men stavingene likevel i rett rekkefølge. Bakvending av deler av navn fins det flere eksempel på. Fra Sverige nevner Adolf Noreen (op.cit.:107) *Erementia* av *Emerentia* og, mer anagrammatisk, *Rejusalem* av *Jerusalem*. Slikt kan være motivert av underliggende artikulatiske forhold mer enn annet. I norsk tradisjon kjenner vi *Sygni* som slik variant av *Signy* (Veka 1991:71, 75). Anagrammatisk er også det svenske guttenavnet *Ador* i familien Frunck, som Noreen (1903:124) mener er avleda av jentenavnet *Dora*. Han nevner ellers noen fornavn som han mener er bakvendte slektsnavn eller stedsnavn (loc.cit.): *Edor* av etternavnet til biskop *Rohde*, respektive anagrammet *Hedor* av samme opphav; og *Nedron* av områdenavnet *Norden*. Mens han ikke ser en parallell til det siste i *Egron* av *Norge*, slik andre gjør (se nedafor), mener han *Oriel* (Afzelius) er danna som bakvending av samme primære navnedanningstype som han for sin del mener *Egron* er et resultat av (se nedafor): «le i ro!» (op.cit.:123). Otterbjörk (1979:44) nevner *Adar*, *Aldor* og *Edor* blant flere 1800-talls guttenavn på *-ar*, *-er* og *-or* som han forstår som sekundære nydannelser av populære kvinnenavn, men uten å nevne bakvending i den sammenhengen.

At fono-/grafotaksomkasting i et eksisterende navn likevel kan brukes for å skape et nytt navn for motsatt kjønn, som muligens er belagt i tilfellet *Ador* av *Dora*, synes vi å ha et klart tilfelle av i kvinnenavnet *Ninel*. Den svenske sosialdemokratiske fagforeningslederen Ninel Jansson (f. 1943 i Piteå) bærer det fornavnet, og Andersson & Jacobsson (2004) skriver i et intervju med henne at det blei gitt henne av kommunistisk aktive foreldre som bakvending av (det pseudonyme) etternavnet til Sovjetunionens første leder, Vladimir Iljitsj *Lenin* (eg. Uljanov; 1870–1924):

Har hon aldrig velat byta namn? – Jo, när jag var yngre, men då var det många som kallade mig Nina i alla fall. Jag får ofta bokstavera Ninel, folk tror inte att det är ett riktigt namn. Men i jobbet – ja, något slags signal skickar det väl, och det kanske inte är så dumt.

Men foreldra hennes trenger ikke å ha bakvendt *Lenin*-navnet sjøl. Det eksisterte allerede før Ninel Jansson kom til; jf. den kjente russiske ballerinaen Ninel Kurgapkina (1929–2009). Kurgapkina kan derimot være av de første som fikk fornavnet *Ninel*, født i Leningrad som hun også var, men

neppe den eneste i Sovjetunionen/Russland. Ninel Janssons far bodde en periode i Sovjetunionen før datteras fødsel (personlig opplysning fra Ninel Jansson 31. oktober 2009) og kan ha merka seg det der. Nettstedet Baby-Namer.com (samme tidspunkt) oppgir *Ninel* som et russisk jentenavn, og forklarer det som i Ninel Janssons tilfelle:

It is a backward spelling of the last name of Communist revolutionary leader Vladimir Ilyich Lenin, the first president of the Union of Soviet Socialist Republics.

Hanks & Hodges (1990:251) forklarer det like ens. I dag bæres fornnavnet av unge kvinner i flere språksamfunn, ikke minst romanskspråklige, uten noen nødvendig tilknytning eller assosiasjon til kommunisme; jf. den mexicanske film-, modell- og sangstjerna Ninel Herrera Conde (f. 1970), sørafrikanske Ninel Lara Musson, sivilingeniøren Ninel Alver (Tyrkia), indremedisineren Ninel Kandel (USA) o.a. I Danmark er det òg i bruk: musikeren Emma Ninel (Alvine Gargulak) er født (1968) og oppvokst der. Disse og mange andre finner en opplysninger om ved internettsøk på *Ninel*, som gir 195 000 treff på den nordiske søkemotoren Kvasir og hele 1 130 000 på den internasjonale Google.

Egron er et mannlige fornavn i Sverige med en viss utbredelse, som noen har ment kan være av samme bakvendt-type (se neste avsnitt). Mest allment kjent er det nok blitt gjennom den svenske 1800-tallskunstneren Egron Sel-lif Lundgren (1815–75). I en omtale av han i nettleksikonet Wikipedia er det fremste fornnavnet hans kommentert slik: «Hans lite egendomliga förnamn är givet av en omtänksam fader som önskade sin lille nyfödde ett rofylld liv, *eg-ron*.» Førsteleddet må da være tenkt som stammen av vb. *äga*, tidl. *ega*. Mens Wikipedia-artikkelen om Egron Lundgren er opplyst å bygge på en tilsvarende omtale av kunstneren i Nordisk familjebok, er den siterte navnetolkinga ikke med der (Nordensvan 1912). Det er den derimot i første bind av Lundgren-biografien til Karl Asplund (1914:4), som utlegger for- og mellomnavnet slik: «Eg ron [och ett] säll[t] lif». Han har Adolf Noreen (1903:123) som kjelde. Er dette rett, er fornnavnet ikke bakvendt. Å lage personnavn på en slik måte virker uten tvil bisart for de fleste i Norden i dag, vil jeg tru, og var det også på 1800-tallet, da Egron Lundgren fikk sitt navn. Men fantasifull navnelaging topper seg i Norden nettopp på 1800-tallet, da det ennå ikke var etablert regulerende navnelagingsregler, og da materiale til navnelaging blei henta fra hele verden. Blant annet var gudenavna *El* og *Jahve* populære, både som første- og sisteledd i nylaga navn (*Jahve* forkorta til *Jo-* som forledd og *-ja*, i norsk bare den greske varianten *-ias*, som etterledd; personlig opplysning fra navnegranskeren Kristoffer Kruken, Univer-

sitetet i Oslo, i oktober 2009 resp. januar 2010; jf. Stuart 1986:486 f.). Egron Lundgrens foreldre gav således et annet av sine barn navnet *Varsaniel* («Var san[n] i Ell»; Asplund 1914:3). Navnelaging av denne typen må innebære ei forestilling hos foreldra om at de gode formaningene eller intensjonene som de på denne måten nedfeller i barnas navn, skal ha ei viss kraft. Da er det tale om magisk navnesetting. I tilfellet *Oriel* (se forrige avsnitt) ser vi at bakvending kan inngå i slik navnelaging. Se mer om magiforestillinger mot slutten av denne artikkelen.

Blant nordiske navneforskere i dag oppfattes *Egron* imidlertid av enkelte som ei bakvendt-form av landsnavnet *Norge* (personlig opplysning fra Gulbrand Alhaug 2. september 2009). Otterbjörk (1979:43) nevner rett nok først den navnetolkinga som er gitt i avsnittet ovafor her, men gjør deretter oppmerksom på ei mulig baklengslesing av *Norge*. Jamfør parallellen *Nedron* av *Norden* (ovafor). Den svenske Förnamnsboken (Allén & Wählin 1995: 70) oppgir at det i 1973 var 421 personer i Sverige, de fleste i vestlige deler av landet (nær Norge?), som hadde *Egron* som fornavn. Pr. 1. januar 1995 er antallet sunket til 260, stadig mest i Vest-Sverige. Navnet var mest i bruk i det andre og tredje tiåret av 1900-tallet. I Norge er det ikke registrert noen med det fornavnet (personlig opplysning fra Gulbrand Alhaug 2. september 2009). Region- og tidskonsentrasjonen av navnebruken i Sverige kan tenkes å styrke oppfatninga av *Egron* som et bakvendt-navn. At den svenske uttalen av *Norge* er /norjel/, trenger ikke være noe argument mot bakvendt-forståelsen av personnavnet *Egron*. Andre eksempel på bakvendtforma navn tyder på at det kan ligge et skriftspråklig, grafofonematisk utgangspunkt for slike navneformer (se nedafor her).

Hvilken av de to navnetolkingene som er rett, og hvilken en folkeetymologi eller nytolking i ettertid, har jeg ingen kvalifisert mening om.

I Norge fins bakvendtforma *Rodde* av *Eldor*. I 1975 var det fem menn i Nord-Norge, to i Troms fylke og tre i Finnmark, som hadde *Rodde* som fornavn. Samme år var det 226 menn som hadde den ureverserte utgangsforma *Eldor* som fornavn (personlig opplysning fra Gulbrand Alhaug 2. september 2009). Også *Eldor* er et typisk nordnorsk mannsnavn, en mer ukonvensjonell navneleddkombinasjon av mer utbredte første- og sisteledd (*El-* respektive *-dor*) enn det som er vanlig lengre sør i Norge (Alhaug 1986:126, 131 f.). Jf. *Aldor* og andre nylaginger etter samme uortodokse leddkombinasjonsprinsipp i svensk (Otterbjörk 1979:44 og ovafor her). Kan en i norsk sammenheng tenke seg at den relativt større individuelle kreativiteten i Nord-Norge enn i (deler av) Sør-Norge når det gjelder å lage nye navn gjennom oppkalling av navneledd, altså ikke nødvendigvis av hele navn, kan ha

vært den samme navnekulturelle impulsen (nylagingsåpenhet) som har ført noen til å snu slike typisk nordnorske navneleddskombinasjoner bak-fram?

I Norge blei for øvrig mansnavnet *Reodor* først skrevet *Reodol* (i Gudbrandsdalen og Østerdalen på 1800-tallet) og er, etter det Kristoffer Kruken mener (personlig opplysning 12. oktober 2009), truligst ei bakvendtform av *Lodver* (gammalnorsk: *Hloðvér*), som er en kjent variant i Gudbrandsdalen av den mer brukte forma *Lodve* i Norge i dag. Skiftet mellom konsonantgrafemet ⟨v⟩ og vokalgrafemet ⟨o⟩ i dette tilfellet (⟨ver⟩ – ⟨Reo⟩), er ikke så merkelig: Fonemet /v/ realiseres ofte halvokalsk. Jf. liknende dialektale skifter mellom konsonant- og vokalfonem reflektert i svenskregistrerte navnevarianter som *Lagra* av *Laura* og *Magris* av *Maurits* (Noreen 1903:107). Det finale ⟨-l⟩–⟨-r⟩-skiftet i *Reodor* er heller ikke uvanlig, enten det reflekterer «tjukk l» (retrofleks ‘flap’, som i *Zegol* av *Sigurd*; Noreen loc.cit.) eller ikke: Fonemskillet /l/ – /r/ hører ikke med til de mest utbredte i verdens språk; og i de språksamfunna som har det skillet, som de nordiskspråklige, etablerer det seg som noe av det siste i den individuelle fonologiske normalutviklinga (ontogenesen). Begge er stemte likvider som i de fleste varieteter realiseres apikalt mot alveoli (skarre-områda unntatt).

Dersom Veka (1991:127) har rett i at mansfornavnet *Nidolf* er «norsk, nylaga av *Nid-* med uvisst opphav, og ‘ulv’», er det navnet irrelevant her. Men verken Aasen (1912 [1878]), Vågslid (1930) eller Stemshaug (1982) nevner det. Når jeg gjør det, er det fordi det kan tenkes å ha et ikke-norsk opphav som innebærer bakvending. Det kan dreie seg om en import til Norge fra Sverige av det stedsnavnet *Nidolf* som oppstod i Västerbotten i 1826 og var allment akseptert og brukt der seinest 1836, og som kom til gjennom bakvending av etternavnet *Flodin* (se neste avsnitt). I så fall har vi å gjøre med et personnavn (etternavn) som først er blitt bakvendt for å brukes som stedsnavn, og da med sterke sosiale (antispråklige) konnotasjoner (se avsnittet nedafor), for om lag en generasjon deretter å tas i bruk igjen som personnavn i nabolandet, men der og da som mannlig fornavn. Som fornavn i Norge er det registrert tidligst med én forekomst i folketellinga for 1865: Nidolf Johansen, født 1860 i Sem (Vestfold), sønn av husmannsforeldre fra samme fylke. Folketellinga for 1900 har registrert sju med *Nidolf* som fornavn, én fisker og én gjeter i Trøndelag, en gardbruker/skysskar i Sogn og Fjordane, én tømmermann og én matros i Vestfold (matrosen er den husmannssønnen som blei født i Sem i 1860), en skogsarbeider i Oppland og en sønn av en fabrikkarbeider i hovedstaden (Kristiania). Det er den samme arbeiderklassetilknytninga for dette personnavnet i Norge som for stedsnavnet i Sverige (se neste avsnitt). I den norske telefonkatalogen er det oppført

i alt elleve før jul 2009, hvorav to har det som eneste fornavn, en som det første av to fornavn og sju som det andre av to. En av dem bor i Nordland, to på Vestlandet (Sunnmøre, Sogn og Fjordane), to i Oslo-regionen og seks i Trøndelag. Nå er altså navnekonsentrasjonen blitt størst i den delen av Norge som ligger nærmest (rett vest for) det Västerbotten-området der det samme navnet oppstod som stedsnavn for ca. 180 år sia. Det siste trenger likevel ikke innebære noen forbindelse, enda det kan gjøre det. Det er heller ikke nødvendig å lese den samme øvrighetsopposisjonelle impulsen som gav nybyggergrenda *Nidolf* i Västerbotten det navnet i 1826 (se neste avsnitt), inn i navngivinga av Nidolf Johansen i Norge i 1860, enda det heller ikke kan utelukkes et slikt språksosialt ekko. Enda mindre rimelig er det å vente noen tanke hos guttens husmannsforeldre om et samband mellom førsteleddet og norrønt *nid* ('ne, minkende måne'; Vågslid (1930:165) hevder betydninga 'son, ætting, skylding' i norske personnavn med *Nid-* som førsteledd) eller *nid* ('hån, skam'). Foreldra kan derimot godt ha kjent til nybyggergrenda *Nidolf* i Sverige, der det bodde mennesker i noenlunde samme stand og livssituasjon som dem sjøl, og funnet navnet velegna som guttenavn på grunn av sisteleddet *-olf*, som var og er veletablert i nordiske mannsnavn fra gammalt av.

Stedsnavn < bakvendte personnavn: *Nidolf*, *Matsneke*, *Volvat*, *Deør* og andre

Både i Sverige og i Norge fins det eksempel på stedsnavn som er danna som bakvending av personnavn (slekts-/etternavn). «[...] i Västerbotten finnas två bynamn *Nidolf* och *Matsneke*, som tillkommit på det sättet, att några lantmätare eller vilka det var, *Flodin* och *Ekenstam*, vände sina namn bakfram!» (Lindberg 1935:10; mine uthevinger). Lindberg var filologisk licentiat, så han burde være ei relativt stø kjelde. Desto mer beklagelig er presjonsmangelen når det gjelder yrkesbestemninga av de personene som fikk sine slektsnavn omsnudd slik. Begge personnavna konnoterer imidlertid – dels gjennom sisteleddstrykket i *Flodin* (jf. ovafor om *Nossins* større akseptabilitet for Lunds biskop enn *Nilsson*), dels gjennom sammensetningsledda i *Ekenstam* – en sosial tilhørighet over/utenom de lokale nybyggerne på de aktuelle stedene.

I ei stamtavle for ei slekt i området (Olofsson u.å.) finner vi fire personer med etternavnet *Flodin*. De er født i henholdsvis 1755, 1787, 1792 og

1817, to av dem menn med yrke som commisarie og kronolänsmann, d.e. øvrighetspersoner. Stedsnavnet *Nidolf* opptrer i denne stamtavla som fødselssted for personer som er født tidligst 1836, eller som dødssted på et senere tidspunkt, alle nybyggere, bønder eller arbeidere. Johansson (2000:10 f.) opplyser at stedet blei grunnlagt i 1826 og var bosatt fra 1829, men nå ligger øde sia 1950. I alt elleve familier har gjennom de 122 åra med bosetning funnet seg et strevsomt livsutkomme i Nidolf. Se tilsvarende om *Matsneke* nedafor.

Igjen kan bakvendinga av slektsnavna og bruken av dem som navn på sosialt beskjedne steder være uttrykk for den typen folkelig anti-språkbruk som er omtalt ovafor her. Skuespilleren, regissøren og kulturkonsulenten Christer Flodin (f. 1948 og oppvokst i Stockholm-førstedene Hökarängen og Hässelbygård med mor fra Öland og far fra Småland) driver ei ideell kulturforening som han kaller *Nidolfs Kultur*. Også han framhever sin arbeiderklassebakgrunn (Flodin 2006). Se ovafor om samme opphavelige klassesl-knytning for *Nidolf* som personnavn i Norge fra 1860 av.

Ellen Flodin McLaughlin bruker pikenavnet sitt bakvendt i e-postadressa hun oppgir som klassekontakt for en skole i USA: nidolf@aol.com. Den nordiske søkemotoren Kvasir gir i alt 83 treff på søkeordet *Nidolf* 2. oktober 2009. Den samme søkemotoren har ti treff på søkeordet *Matsneke* samme dag.

Matsneke kom opp som gardsnavn midt på 1800-tallet (DAUM 2009):

Gården som fick namnet *Matsneke* togs upp som krononybygge (kronotorp) genom anläggningsutslag den 2/12 1850. Som anläggare står i syneprotokollen Robertsfors bruksägare. Namnet är ett s.k. *nybyggesnamn* och har omnämmts i ortnamnslitteraturen i några skilda artiklar, på grund av dess speciella karaktär. Redan år 1915 tolkar t. ex. den kände språkvetaren Adolf Noreen namnet som en "bakframläsning av familjenamn" (Namn och Bygd 3, sid 5. Uppsala 1915). Ortnamnsforskaren Gusten Widmark gör samma iakttagelse i en uppteckning från 1951 där han beskriver namnet som en "baktängsläsning av Ekenstam, en lantmätare" (DAUM 2554). Det var dock inte någon lantmätare som lånade ut sitt efternamn till nybygget, utan namnet kom från en förman vid bruket.

DAUM nr. 2554 (u.å.) er i alt sju seddeloppskrifter ved Dialekt-, ortnamns- og folkminnesarkivet i Umeå, som har flest referanser til Adolf Noreen når det gjelder navnetydinga. Widmark (1963:61) omtaler også *Nidolf* og *Matsneke* som bakfram-former.

DAUM (2009) framholder, som vi ser av siste setning i sitatet ovafor, et folkelig-sosialt utgangspunkt for også dette bakvendte navnet. I protokollen for etableringa av nybygget (se faksimile i Edlund 1991:232) kan en lese at etableringa skjedde mot protest fra en bergmester Ekenstam. Det virker

høgst rimelig å forstå stedsnavnet *Matsneke* som et svar på denne øvrighetsprotesten, et uttrykk for makta snudd opp-ned.

Lars-Erik Edlund (op.cit.:233), professor i nordisk språkvitenskap ved Umeå universitet, nevner ellers to andre steder i Umeå sokn som han er blitt fortalt er baklengsnavn: *Floda* av mannsnavnet *Adolf* og *Nirak* av kvinnenavnet *Karin*. Disse personenes historie er ukjent for meg.

I Norge fins stedsnavnet *Volvat*. Det benevner en tidligere t-banestasjon og et nåværende boligområde en snau kilometer vest for bydelen Majorstua i Oslo. *Volvat* var ifølge Oslo byleksikon (2005:482) opprinnelig navn på en privateiendom der i området som tilhørte apotekeren Harald Conrad Thaulow (1815–81), faren til maleren Frits Thaulow. Stedsnavnet kunne en tenke seg var kommet til enten som et folkelig danna baklengsnavn på grunnlag av den lokale uttalen av det danskætta og overklassekonnoterende slektsnavnet *Thaulow*: /tavlov/ eller /tævlov/ (jf. oslodialektalt /tæv/ for *tau*, /sæv/ for *sau*, /hæv/ for *haug* o.a.) – og i så fall kan vi ha å gjøre med det samme anti-språk-fenomenet som er nevnt flere ganger ovafor – eller som en familiær og sosialt ikke-opposisjonell omsnunad av den norske Thaulow-familiens opphavssted på Jylland, landsbyen Tavlov.

I Akershus-kommunen Vestby ligger ellers boligområdet *Deør*, utbygd fra og med 1972. Navnegranskeren Botolv Helleland, Universitetet i Oslo, opplyser at også det er skapt som en omvendt skrivemåte av et slektsnavn, nemlig *Røed* (Helleland 2003:71). Det er etternavnet til den tidligere eieren av Røed skog, Arnold Røed, som er utgangspunktet (Gudmundsen & al. 2002:68). Bakvending av personnavn for å skape nye stedsnavn er tydeligvis stadig en produktiv navnelagingsmåte i Norden.

Eksempla ovafor gjelder bakvending av ulike personnavn for å skape nye stedsnavn. Et eksempel på det motsatte gir en anonym manuskriptkonsulent for denne artikkelen, som forteller at hans/hennes far og farbror ville bytte etternavn på 1940-tallet og søkte om å få bakvende heimlass-navnet *Skived* (Värmland) for det formålet: *Deviks*. Det blei avvist fordi det nye navnet ville begynne på *De-* og dermed kunne bli skrevet *de Viks*, så det fikk (urettmessig) adelsklang.

Underliggende reverseringsimpulser

Umiddelbart virker det rett for meg, det navnegranskerne Gulbrand Alhaug og Eva Brylla har sagt, at bakvendte navn er sjeldne. Mer erfarne navne-

granskere enn jeg kan likevel trulig, ikke minst gjennom slike store navnedatabaser de veit om og har tilgang til, finne flere eksempel og studere dem grundigere enn jeg har gjort.

Det mener jeg kan være bryet verdt. For navn som er helt eller delvis bakvendte, eller som har fått sine navneledd, stavinger eller fono-/grafotaks endra, kan kaste lys over både

- språksosiale forhold på bestemte tidspunkt, som i de tilfella der jeg har pekt på muligheter for anti-språklig navnemetatese ovafor,
- allmennmenneskelig lekenhet og språklig formingsglede både hos barn og unge og hos voksne, og
- kulturhistorisk traderte magiforestillinger om forholdet mellom ord (*in casu*: navn) og virkelighet.

Studier av disse navneformingsaspekta vil samtidig kaste lys over reint språkstrukturelle begrensninger og muligheter i den forbindelsen (jf. Jahr 2003:280 ff.; se nedafor her).

Det anti-språklige har jeg alt tematisert og vist til litteratur om. Parisisk *verlan* etablerer sin lågsosiale eksklusivitet gjennom omkasting på stavingsnivået (< /laɪ̯vɛr/, *l'envers*; se likevel ei alternativ utlegging av sjøelve varietetsnemninga hos Lefkowitz 1991:60). Mandalsk *smoi* manipulerer ordelementfølgen på både stavings-, morfem- og fonemnivå. Begge bygger helt eller i hovedsak på talespråklige utgangspunkt, skjønt Jahr (2003:282) gir et eksempel på at også skriftspråklige (ortografiske) former kan være utgangspunktet for strukturomkastingene i *smoi*. Også i allmenn svensk språkbruk har det nedfelt seg eksempel på *verlan*-liknende stavingsomkasting av ord, som vb. *fika* i 1900-tallsbetydninga 'drikke kaffe' (av eldre sv. /kafi/, *kaffi*; Gibson 1978:38), ifølge den svenske stockholms- og ungdomsspråkforskeren Ulla-Britt Kotsinas (1996:48) med opphav i månsing («västgötaknallarnas hemliga ordförråd»; op.cit.:169), som deretter har fått betydningsutvidelser til annen drikke og visse typer matinntak i bestemte kontekster. I norsk skjønnlitteratur har forfatteren Kjartan Fløgstad gleda og irritert mange lesere med sin omfattende bruk av en type folkelig språkleik som inngår i arbeiderklassesynsvinkelen hans, ikke minst leik med og personkarakteristikk ved navn, inkludert bakvending av dem. Et eksempel kan være påpekinga til en av karakterene hans av et samband mellom poplegenden *Elvis* (Presley) og (den norske arbeiderdikteren Per) *Sivle* (Fløgstad 1986:220); jf. andre med samme poeng både før og etter han (Nistad 1981; Rolness 1998).

Barnespråklig lekenhet og glede over å manipulere ord er trulig allment

kjent. Astrid Lindgren har brukt det (som såkalt «røverspråk») i bøkene sine om mesterdetektiven Blomkvist («Pop-e-ror O-lol-a-vov», *Per Olav*; Lindgren 1951 og seinere), overtatt av mange barn i flere generasjoner deretter. Erkjennelsen av språkstrukturelle element på alle nivå er en hovedbeskjeftigelse for alle friske barn fra tidlige førskoleår av, og slik fonologisk og annen språkstrukturell bevissthet er både mål for og middel i pedagogisk arbeid med språkferdighetsutvikling i før- og barneskolen i og langt utover Norden. Flere studier (f.eks. Selmer-Olsen 1987; Søbstad 1990) har vist at en svært stor del av barns humor har sine poeng i nettopp brudd på/manipulasjon av voksenspråkets traderte former (både ord og ordelement). Søbstad (op.cit.:26 ff.) knytter blant annet barns humor til reversalteori, som innebærer at den aktuelle språkbruken nettopp er «metamotivasjonell» (se ovafor). Det kan også gjelde navneformer. Å *bake snakkevendt* (snakke bakvendt) er generelt moro for barn. Å snu bak-fram på eget og andres navn hører heime i den sammenhengen.

Fra mine egne barneår husker jeg med hvilken glede jeg gjorde nettopp det når det gjaldt både eget og de nærmeste familiemedlemmenes navn. Eternavnet blei /negiv/ (*Wiggen*) og fornavna /ri:eg/ (*Geirr*), /sunitram/ (*Marthinus*, far min), /tebasile/ (*Elisabeth*, mor mi), /ni:etsy:el/ og /nrøyb/ (brødrene *Eystein* og *Bjørn*). Slik kunne jeg bruke dem baklengs i det private rommet i flere år. I dette vesle materialet kan jeg i ettertid notere at de rettforma navnas tonelag fulgte med over i bakvendinga: Både eternavnet og mors og fars fornavn beholdt tonelag 1, mens bror Eysteins bakvendte navn beholdt tonelag 2. Det enstava og derfor tonelagsløse /gæir/ blei derimot tostava og fikk tonelag 1 i bakvendt form. Ei tilpassing til eternavnets og/eller fornavnas dominerende tonelag i denne kjernefamilien? Eller er det grunn til å oppfatte tonelag 1 som umarkert og tonelag 2 som markert i bakvendingsprosessen? Kona mi, *Berit*, og begge døtrene mine, *Frøydis* og *Gunnhild*, som uttaler navna sine med tonelag 2 i sine norske varieteter, har og hadde (i barndommen) bakvendt-uttalene /ti:reb/, /si:dyørf/ og /dli:næg/ med tonelag 1. Diftongene /æi/ og /øy/ i henholdsvis *Geirr* og *Eystein* splitta seg, som vi ser, i to separate vokalrealiseringer når de blei bakvendte: /i:e/ respektive /y:e/, så en kunne tru at det måtte ligge et skriftspråklig (grafofonematisk) utgangspunkt til bakvendt-ordforminga på de punkta. Det samme gjelder den finale konsonantgruppa i uttalen av *Bjørn*, som er realisert som én retrofleks nasal i tråd med den allmenne østnorske assimilasjonen av /r/ + dentaler. Uttalt bakvendt etablerer /n/ og /r/ seg som separate fonemrealiseringer, dessuten i suveren forakt for norske fonotaksregler (initial */nr/), slik tilfellet er med */dl/ i /dli:næg/ (*Gunnhild*). Hva mer kan en ikke

finne i et grundigere studium av baklengsnavn? Og er det andre tilganger og regler i så måte i voksnes opprettholdte navneomforminger enn i barns? Hvor kommer i så fall de ifra?

Voksne opprettholder dessuten også i vår tid og kultur mer eller mindre av eldre tiders mer omfattende og eksistensielt djuperegående oppfatning av et reelt (d.e. ikke bare formelt) forhold mellom tegnet og det det betegner, altså mellom ord og realitet. I kabbalismens og andre mystisk-religiøse forestillingsverdener har det vært lagt betydning i både talls og bokstavers kombinasjoner (*gematri*: studiet av sammenhengen mellom navn og omgrep og deres tallverdier; Crenshaw 1998:68; Aschehoug & Gyldendals store norske leksikon 6, 1997:64; jf. Agrell 1927:31 f. om bokstavmystiske grafotaksomkastinger i kristen mystikk). Å bli «kalt ved navn» og «sette navn» på noe var (og er ennå for mange) handlinger med sterk betydning og kraft. Å tukle med navna som var gitt, kunne være å utfordre den gitte ordenens mening og krefter.

Vår tids matematiske kombinatorikk og kryptologi arbeider med å leite etter og finne/legge betydning i ulike normbrytende tegnkombinasjoner, både når tegnas sammensetning og rekkefølge synes normal, og når den synes aparte. Det omfatter også navneformer. Gammelspråksfilologer (inkl. runologer) har måttet gjøre det, og gjør det ennå, i tolkinga av gamle tekster utover deres denotasjoner, enda slik sterkt fokusert tallmagisk fortolking av runeinskripsjoner som dem til Sigurd Agrell (1927, 1930) må sies å være et tilbakelagt stadium. Men de var det ikke på 1800-tallet og i første del av 1900-tallet, da rommet for individuell navnelaging (inkludert -omlaging) var som størst i Norden. Et skjellsettende oppgjør med rune-tallmagiske hypoteser, som i Norden var blitt målbåret sterkest av de norske og svenske professorene Magnus Olsen, Hugo Pipping og Sigurd Agrell, kom med en bokutgivelse av den danske runologen Anders Bæksted (1952).

Den norske matematikeren Ben Johnsen (2001:57) mener likevel femti år etter at bakvending og/eller grafotaktiske omkastinger har vært brukt for å tilføre både navn og andre språklige uttrykk et magisk element. Han viser blant annet til François Rabelais' bruk av det anagrammatiske pseudonymet *alçofribes nasier*. Rune-eksempla hans er imidlertid ikke holdbare: Johnsen (op.cit.:21) gjengir inskripsjonen av mannsnavnet *Erlingr* på Kingigtórsoak-steinen fra Vest-Grønland som «ELNIKR», som gir inntrykk av grafotaktisk omkasting. Magnus Olsen (1932:199) gjengir det som **ellikr**, liksom **baanne** for *Bjarne* og **osson** for *Oddson*, alle med dobbelskriving av rune som skal uttrykke lang konsonant. Når vi så tar i betraktning at runetegnet for /k/ kan brukes i runeinnskrifter for å gjengi ei velar konsonant-

gruppe nasal + plosiv – «[n]asaliteten foran *k* uttrykkes ikke unntatt hvor den nasale *a*-runen er brukt» (Johnsen 1968:40); jf. Grønvik (1985), som viser at heller ikke den eldre, komplekse *ing*-runen, en ligatur av runetegna for henholdsvis /i/ og velar nasal, er mye brukt – er det urimelig å legge noen gematrisk betydning i denne runiske skrivemåten for *Erlingr*. Jeg kan heller ikke finne igjen noen (anagrammatisk) skrivemåte «SIVNE» for *Svein* i den svære inskripsjonen på den svenske Rök-steinen, som Johnsen (2001:57 f.) mener tilfører et magisk element. Det nærmeste jeg kan komme et liknende navn der, måtte være **sibi**, som det har vært vanlig å utlegge som mannsnavnet *Sibbe* (Isaksson 1992:16–18; Andersson 2006; i NRL 2007:189 utlagt som kortform av *Sigbjörn*), men som Göteborg-professoren Bo Ralph i ei alternativ tolking av Rök-steinens tekst leser som et appellativ, «en släkt (*sibi* fem.dat.sg.; jfr fvn. *sif*)» (Ralph 2007:141). Omstridt som jeg forstår at Ralphs tolking er i flere enkeltheter, framfor alt i tradisjonsavvikende ordanalyser i en del runestrenger, ligger styrken i den for et ikke-runologisk filologisk og lingvistisk blikk som mitt især i dens større forklaringskraft. – For fullstendighets skyld vil jeg legge til at Johnsen (2001:59) også nevner et anagram **miltiaki** for *liti a mek* i runeinnskrifta fra Spirit Bond, enten den nå er falsk eller ekte, som eksempel på grafotaksomkastinger i runeinskripsjoner. Johnsens framstilling bygger på runologisk forelda/tilbakeviste kjelder og må ses bort fra her. Se Axelson, Knirk & Nordby (2004:54) for en mer direkte karakteristik av den.

Norske rune- og norrønkyndige som jeg har konsultert i samband med dette vesle arbeidet (Jon Gunnar Jørgensen, James Knirk, Erik Simensen, Terje Spurkland), kjenner ikke til noe klart tilfelle av navnereversaler eller -anagram i runeinskripsjoner eller (andre) norrøne tekster. Den mest oppdaterte utgava av Nordiskt runnamnslexikon (NRL, 2007) gir heller ingen slike eksempel, heller ikke noen av de tidlige personnavnstudiene i nordiske og andre germanske språk jeg har lest (bl.a. Markali 1983; Peterson 1993). I *Bósa* saga forekommer det rett nok ei runerekke i samband med et forbannelsesformular, som sagateksten omtaler som ‘nöfn’ på karer, og som er skrevet grafotaktisk kryptert (som en gåte): først ei rekke på seks ulike runer, så fem rekker à seks like runer (Jiriczek 1893:19; Hanssen 1970:34, 77, note 6; Tómasson 1996:15, 74). De skal leses slik at hver av de seks ulike første-runene er første tegn i ulike ‘nöfn’ med identisk fortsettelse: *ristil*, *oistil*, *þistil*, *kistil*, *mistil* og *uistil*. Betydninga av dem er imidlertid stadig dunkel, og ‘nöfn’ kan leses som ‘nemninger’/‘benevnelser’, og dermed altså som appellativer, like gjerne som ‘navn’ = proprium. Det fins tilsvarende formularer i fem kjente runeinskripsjoner, én i Dan-

mark, tre i Norge og én i Sverige (Tómasson 1996:74). På det norske runearkivets innskrift A39 (fra Tønsberg 1250–1300) kan en lese (transliterert): **uilit·tu·gifta·mer·æina·þa·en·þârer·þisar** [‘Vil du gifte meg med en av disse’] **mrthk iiii ssss tttt iiii llll** (Gosling 1989:185; de kursiverte tegna som sifferruner). Konteksten leder unektelig tanken til *proprier* (kvinne-navn?) bak den krypterte tegnrekka; men det er slett ikke nødvendigvis tilfelle. Det er ei *-istil*-rekke som i *Bósa saga*, tre av dem lest som *mistil* (‘misteltein’), *ristil* (‘plogkniv’) og *kistil* (‘liten boks’), de to øvrige utolka, alle grammatisk maskuline, så Gosling (op.cit.:181–182) er ikke fremmed for et spill med kjønn i sakssammenheng. Men *proprier*? Jørgensen (1997:102 f.) holder formularet i *Bósa saga* for å være en renessansetids-karikatur med ironisk-humoristisk snert til den eldre tekst-tradisjonen.

Fra vår egen tid har ikke desto mindre en kollega ved Universitetet i Oslo, matematikdidaktikeren Torgeir Onstad, gitt meg (i en personlig samtale 25. september 2009) et aktuelt eksempel på at en levende opplevelse av språkligformell magi kan innebære grafotaksomkasting: Ikke bare gir slike språklig-numeriske magiforestillinger seg utslag i utbredt unngåelse av tallet *tretten* (13), så til de grader at flyselskap verden over unngår det tallet som seterad-nummer, men i romanskspråklige land ved Middelhavet, i hans tilfelle opplevd i Italia, også tallet (og flyseteradnummeret) *syttten* (17): For mange flypassasjerer i de språksamfunna assosierer (spontant?/kulturtradert?) det tallets romanske skrivemåte XVII med den grafotaksomkasta latinske verbforma VIXI, ei preteritumsform av inf. *vivere* som oppfattes som ‘jeg levde’ med implikasjonen ‘ikke lenger’ (avslutta fortid). Spontane grafemomkastinger av omsyn til magiske implikasjoner er altså ennå høgst levende. Også i nordisk språkkultur fins det tradisjonelle omskrivinger av navn og nemninger på element og forhold som inngyter respekt og potensiell fare. Mest kjent er trulig bruken av helt andre ord enn allmennspråkets (noaord), som sjøfolks *Rasmus* (‘opprørt hav’). Hva fins av navneform-omkastinger i en slik sammenheng? Kan noen være utført for å utfordre og/eller skape gitte ordener?

Dette får avslutte mitt vesle bidrag til framtidige studier av baklengsforma navn og nemninger, anagrammer som palindromer. Jeg har tematisert og gitt noen eksempel på først og fremst bakvendte navneformer i nordiske språk, men også noen anagrammatiske, holdt fram realiakunnskap som kan forklare dem og pekt på noen allmenne så vel som kulturgitte forutsetninger for enhvers evne til og glede ved å manipulere sosialt traderte former. Mer profesjonelle navnegranskere får fortsette.

Jeg takker først og fremst Bertil Nosslin, som åpna dette temaet for meg, men ikke mindre Gulbrand Alhaug, Grethe Biering, Eva Brylla, Curt Dahlgren, Claes Börje Hagervall, Botolv Helleland, Charlotte Hagström, Ninel Jansson, Jon Gunnar Jørgensen, Henning Karlstad, James Knirk, Kristoffer Kruken, Itaru Ohta, Torgeir Onstad, Johan A. Schulze, Erik Simensen, Terje Spurkland, Frøydis Wiggen, Kjell Åberg, Terje Aarset og en anonym manuskriptkonsulent for innspill og opplysende brevskifter og samtaler.

Tilvisinger

- Agrell, Sigurd, 1927: Runornas mystik och dess antika förebild. Lund.
 — 1930: Rökstenens chiffergåtor och andra runologiska problem. Lund.
- Alhaug, Gulbrand, 1986: Nanneleddsoppkalling i Nord-Norge på 1900-tallet. I: Nordlyd. Tromsø university working papers on language & linguistics 11. S. 118–135.
- Allén, Sture & Wåhlin, Staffan, 1995: Förnamnsboken. De 10 000 vanligaste förnamnen. 3., utökade och reviderade uppl. Stockholm.
- Andersson, Bosse & Jacobsson, Cecilia, 2004: Tuff lönerörelse väntar Handels. I: Dagens Nyheter 9. februar 2004. <www.dn.se/ekonomi/tuff-lonerorelse-vantar-handels-1.242795>
- Andersson, Thorsten, 2006: Varin och Vamod – och Sibbe. I: Namn och runor. Uppsalastudier i onomastik och runologi till Lennart Elmevik på 70-årsdagen 2 februari 2006. Uppsala. (Namn och samhälle 17.) S. 1–9.
- Ansedel u.å. = Ansedel för Willhelm [*sic*] Nosslin, Kyrkoherde. I privat eie (Bertil Nosslin, Lund).
- Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon. 3. utg. 1–16. 1995–99. Oslo.
- Asplund, Karl, 1914: Egron Lundgren 1. 1815–1859. Stockholm. (Sveriges allmänna konstförenings publikation 23.)
- Axelson, Jan, Knirk, James E. & Nordby, K. Jonas, 2004: Runic bibliography for 2001. I: Nytt om runer 17 (2002, publ. 2004). S. 47–66.
- BabyNamer, 2009: Ninel. <www.babynamer.com/Ninel>
- Bettum, Magnus Andersen (red.), 2008: Norske plateomslag. Et tilbakeblikk på norsk musikk utsende. [Høvik.]
- Burkardt, John, 2007: Back Slang. Butchering the Language. <http://people.sc.fsu.edu/~burkardt/fun/wordplay/back_slang.html>
- Bæksted, Anders, 1952: Målruner og trolldruner. Runemagiske studier. København. (Nationalmuseets skrifter. Arkæologisk-historisk Række 4.)
- Carlquist, Gunnar, 1951: Vilhelm Nosslin. I: Lunds stifts herdaminne från reformationen till nyaste tid. Ser. 2. Biografier 3. Skytts och Vemmenhögs kontrakt. Lund. S. 322–324.
- Carrel, Alexis, 1949: Le voyage de Lourdes. Paris.
- Crenshaw, James L., 1998: Education in ancient Israel. Across the deadening silence. New York etc.
- Cuny, Hilaire, 1970: Carrel [et les greffes d'organes]. Présentation. Choix de textes. Bibliographie. Illustration. Paris. (Savants du monde entier.)
- DAUM 2009 = Om gå[r]den Matsneke i Bygdeå. I: Dialekter. Västerbotten. Umeå: Dialekt-, ortnamns- og folkminnesarkivet i Umeå. <www.sofi.se/1625> (oppdatert 14. juli 2009).
- DAUM nr. 2554 u.å. = Matsneke. Sju seddeloppføringer med acc.nr. 2554 i Dialekt-, ortnamns- og folkminnesarkivet i Umeå.
- Edlund, Lars-Erik, 1991: Namn på nybyggen. I: Västerbotten [utg. av Västerbottens läns hembygdsförbund, Umeå] 1991:4. S. 228–236.

- Eggum, Jan, Ose, Bård & Steen, Siren (red.), 2005: Norsk pop- og rockleksikon. Populærmusikk i hundre år. Oslo.
- Erich Maria Remarque-Friedenszentrum, [2002]: Hieß Remarque nicht eigentlich Kramer? I *ibid.*: Wissenswertes zu Leben und Werk Remarques. <www.remarque.uni-osnabrueck.de>
- Flem, Tina Mari, 2006: Ravinert landeplager. I: *Oss mennesker imellom* 5:2. S. 1, 10–13.
- Flodin, Christer, 2006: Nidolfs Kultur. <www.nidolfs.se/page12/page0/page0.html>
- Fløgstad, Kjartan, 1986: Det 7. klima. Salim Mahmood i Media Thule. Oslo.
- Folketelling 1865/1900. Oslo: Riksarkivaren. <www.digitalarkivet.uib.no>
- Gamman, Ivar. Se Ravi, Nammag.
- Gibson, Haldo, 1978: Svensk slangordbok. 2. uppl. Stockholm.
- Gosling, Kevin, 1989: The runic material from Tønsberg. I: Universitetets Oldsaksamling. Årbok 1986–88. Oslo. S. 175–187.
- Grønvik, Ottar, 1985: Über den Lautwert der Ing-Runen und die Auslassung von Vokal in den älteren Runicsschriften. I: *Indogermanische Forschungen* 90. S. 168–195.
- Gudmundsen, Ivar & al. (red.): *Son leksikon*. Encyclopaedia Sonensis. [Son.]
- Hagström, Charlotte, 2006: Man är vad man heter ... Namn och identitet. Stockholm.
- Hanks, Patrick & Hodges, Flavia, 1990: *A dictionary of first names*. Oxford.
- Hanssen, Eskil, 1970: Forord. Noter. I: *Boses saga* [omsatt av Eskil Hanssen]. Oslo. S. 5–16, 77–78.
- Helleland, Botolv, 2003: Stedsnavn. I: *Almanakk for Norge for året etter Kristi fødsel 2004*. Årgang 191. Oslo. S. 70–74.
- Höjer, Signe, 1982: *Mitt i livet*. Stockholm.
- Ingers, Ingemar, 1977: *Lundensisk slang. Skolslang og studentslang samt akademiskt vardagspråk i Lund*. Lund.
- Isaksson, Folke, 1992: *Rökstenens gåta*. Stockholm.
- Jahr, Ernst Håkon, 2003: A Norwegian adult language game, anti-language or secret code. The *Smoi* of Mandal. I: *Social dialectology*. In honour of Peter Trudgill. Amsterdam–Philadelphia. S. 275–286.
- Jiriczek, Otto Luitpold (Hrsg.), 1893: *Die Bósa-Saga in zwei Fassungen. Nebst Proben aus den Bósa-Rimur*. Strassburg.
- Johansson, Thure, 2000: Tio byars historia i Bygdeå. I: *Slakten*. Medlemsblad för Södra Västerbottens genealogiska förening 17:1. S. 10–12.
- Johnsen, Ben, 2001: *Kryptografi*. Den hemmelige skriften. Trondheim.
- Johnsen, Ingrid Sannes, 1968: *Stuttruner i vikingtidens innskrifter*. Oslo.
- Jørgensen, Jon Gunnar, 1997: *Bósi hét annarr son þeirra*. I: *Frejas psalter*. En psalter i 40 afdelinger til brug for Jonna Louis-Jensen. København. S. 101–106.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1996: *Stockholmslang*. Folkligt språk från 80-tal till 80-tal. Stockholm.
- Lefkowitz, Natalie J., 1991: *Talking backwards, looking forwards*. The French language game Verlan. Tübingen. (Language in performance 3.)
- Lindberg, Carl, 1935: *Ortnamnsforskningens praktiska oppgifter*. I: *Ströms hembygdsförenings årspublication 1935*. Strömsund. S. 1–12.
- Lindgren, Astrid, 1951: *Mästerdetektiven Blomkvist lever farligt*. Stockholm.
- Lysander, Albert, 1919: Vilhelm Nosslin. I *idem*: *De bortgångnes minne 1912–1919*. Minnestal över präster i Lunds stift hållet å Akademiska föreningen i Lund vid prästmötet 1919. Lund. S. 115–117.
- Markali, Kjersti, 1983: *Personnavnmaterialet i runeinnskriftene fra Bryggen i Bergen*. Hovedoppgave i nordisk ved Universitetet i Oslo høsten 1983. (Duplikat.)
- Nilsson, Per, 2000: *Ett annat sätt att vara ung*. Stockholm.
- Nistad, Ingvar, 1981: elvis og sivle. I: *Basar*. Norsk litterært tidsskrift 7:1. S. 61.

- Nizlihm, Jan-Göran, 1989: Brev til Bertil Nosslin om aksept av navneskifte 21.02.89. Svar fra Bertil Nosslin 22.03.89. I privat eie (Bertil Nosslin, Lund).
- Nordensvan, Georg, 1912: Lundgren, Egron Sellif. I: Nordisk familjebok 16. S. 1399–1402.
- Nordisk familjebok. Konversationslexikon och realencyklopedi. Ny, rev. och rikt illustrerad uppl. [= 2. utg.] 1–38. 1904–26. Stockholm.
- Noreen, Adolf, 1903: Huru uppstå nya förnamn i våra dagar? I idem: Spridda studier. Andra samlingen. Stockholm. S. 106–125.
- 1915: Moderna bostadsnamn. I: NoB 3. S. 1–9.
- Noreen, Erik, 1952: Palindrom. I: Svensk uppslagsbok 22. 2. uppl. Malmö. S. 257.
- Olofsson, Lars, u.å.: Stamtavla för kyrkvärden och bonden i Junkboda 2.
<www.qhurth.com/stam/larso.htm>
- Olsen, Magnus, 1932: Kingigtórsoak-stenen og sproget i de grønlandske runeindskrifter. I: Norsk tidsskrift for sprogvidenskap 5. S. 189–257.
- Oslo byleksikon. 4. utg. [Hovedred.: Knut Are Tvedt.] 2005. Oslo.
- Otterbjörk, Roland, 1979: Svenska förnamn. Kortfattat namnlexikon. 3. uppl. Stockholm. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden 29.)
- Peterson, Lena (red.), 1993: Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk. Handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 16–19 augusti 1991. Uppsala. (NORNA-rapporter 51.)
- Qvamme, Børre, 1943: Wolfgang Amade Mozart. Oslo.
- Ralph, Bo, 2007: Rökstenen och språkhistorien. I: Nya perspektiv inom nordisk språkhistoria. Föredrag hållna vid ett symposium i Uppsala 20–22 januari 2006. Uppsala. (Acta Academiae regiae Gustavi Adolphi 97). S. 121–143.
- Ravi, Nammag [= Gamman, Ivar], 1922: Julekvelden åt den framande guten. I: And-ungen. Jul 1922. [Risøyhamn.] S. 23–26.
- R[ohde], E. M., 1919: Thomander, Johan Henrik. I: Nordisk familjebok 28. S. 1127–1132.
- Rolness, Kjetil, 1998: Berre ein hound dog. I: Dagbladet [Oslo] lørdag 19. september 1998. S. 4.
- Schulze, Johan A., 1991: Bøheringsmål i forn og nye. Eit kjeldeskrift. Oslo.
- Selmer-Olsen, Ivar, 1987: Ugh, ugh, pølse med lugg! Barns vitser og gåter fra et formsynspunkt. Analyse og vurderinger basert på et innsamlet materiale blant 5–8-åringer i Trondheim. I: Barn og humor. Artikkelsamling fra et tverrfaglig forskningsseminar, Mariaholm skolesenter, 26.–28. januar 1987. Trondheim. (NAVFs senter for barneforskning. Rapport 13.) S. 86–137.
- Sprague, Catherine, [2005]: Wolfgang AMADEUS?? Mozart: Mozart's real and recreated names. I: Mozart Forum Articles [May 2005], Mozart the Man, His Life.
<www.mozartforum.com/Lore/article.php?id=229>
- Stemshaug, Ola (red.), 1982: Norsk personnamnleksikon. Oslo.
- Stuart, D[ouglas], 1986: Names, proper. I: The international standard Bible encyclopedia. Fully revised ed. 3. K–P. Grand Rapids, Michigan. S. 483–488.
- Søbstad, Frode, 1990: Førskolebarn og humor. Trondheim. (Pedagogiske rapporter 1.)
- Tómasson, Sverrir, 1996 (utg.): Bósa saga og Herrauds. Reykjavík.
- Veka, Olav, 1991: Namneboka. Oslo.
- Vågslid, Eivind, 1930: Norsk navnebok. Døypenavn med tydingar. Oslo.
- Widmark, Gusten, 1963: Ortnamnen. I: Bygdå sockens historia. På uppdrag av socknens kommunalfullmäktige red. av Karl Fahlgren. Umeå. S. 52–76.
- Aasen, Ivar, 1912 [1878]: Norsk Navnebog eller Samling af Mandsnavne og Kvindenavne. Kristiania–Kjøbenhavn.

Summary

GEIRR WIGGEN

Reversed personal names

The Swedish family name *Nosslin* is the patronymic *Nilsson* reversed. That particular reversal goes back to 1864 and tells a sociolinguistically interesting story, which is recounted at the beginning of this article. Then, having searched in vain for a focused onomastic account of this type of name formation in Scandinavia, the author himself puts forward such rare examples as he has found of fully reversed personal names in the region, adding instances of partially reversed and anagrammatic ones. There are reversals of existing family names to create new family names, like *Nosslin*, as well as further developments of such reversals (6 instances). There are reversals of existing first names, but also of existing family names, to form new first names (15 instances); outside Scandinavia, to create new surnames as well. And there are reversals of existing family names to create new place-names (6 instances), and possibly vice versa. Examples are also given of reversals used to form non-permanent artists' names. The author discusses various possible driving forces behind such name formations, finding sociolinguistic ones the most likely (cf. back slang/anti-language parallels), along with human playfulness in general. He presents and discusses a number of what have been claimed to be magically intended name reversals in runic (con)texts and considers them invalid, but nonetheless believes reversals and anagrams for magical purposes, both past and present, to be possible. Most of the name reversals presented here date back to the nineteenth and the early twentieth century, although recent instances show that this type of name formation remains productive.

ANFINNUR JOHANSEN

To færøske personnavnelove

Studia anthroponymica Scandinavica 28 (2010), 131–150.

Anfinnur Johansen, Faculty of Language and Literature, University of the Faroe Islands, Tórshavn: Two Faroese personal name laws.

Abstract

The first Faroese Personal Names Act, which was quite restrictive, came into force on 16 October 1992. This article deals with the next two Faroese laws in this area, which took effect on 1 July 2002 and 30 April 2007, respectively. It describes the legislative process in the Faroese Parliament (the Løgting), the background to the first executive order concerning the naming of children after relatives, and the role which the name *Victoria* came to play, giving rise for example to a much more liberal executive order on naming after relatives, which was incorporated in the most recent Personal Names Act. Finally, an account is given of the impact of the legislation.

Keywords: Faroese, legislation on personal names, middle names, surnames, patronymics, *-sen* names, personal names.

1. Indledning

I artiklen *Hin fyrsta føroyska fólkanavnalógin*, som stod i SAS 11 (1993), gennemgik jeg den første færøske personnavnelovs forhistorie, dens indhold og berørte desuden lidt dens virkning. Men det er en kendsgerning, at denne navnelov vakte stor vrede blandt befolkningen, og navneudvalget, som skulle tage stilling til navneansøgninger, blev sat under stort pres, ikke kun fra befolkningen, men også fra den politiske myndighed, landsstyret, som kunne tilsidesætte navneudvalgets beslutninger. Fx fik navneudvalget en ansøgning om navnet *Randal* til en dreng, som skulle opkaldes efter bedstefaderen med samme navn. Han stammede fra bygden Viðareiði, og navnet *Randal* er en daniseret form af stednavnet *Ranndalur* i samme bygd. Kort før havde landsstyret givet tilladelse til slægtsnavnet *Ranndal*, dvs. en stammeform uden endelse, identisk med akkusativ, som er den almindeligste navneform i sådanne slægtsnavne, fx *Bjarnadal*, *Eysturdal*, *Fagradal*, *Krossdal* og *Sevdal*. Navneudvalget gav ansøgeren afslag på ansøgningen om navnet *Ran-*

dal, da navnet ikke var i overensstemmelse med de færøske sprogeregler, som loven påbyder. Navneudvalgets afgørelse blev anket til landsstyret, som er ankemyndighed, og som gav ansøgeren tilladelse til navnet *Ranndalur*, dvs. stednavnet anvendt som personnavn i nominativform.

2. Lovudvalg

I august 1999 afgjorde Høgni Hoydal, landsstyremand, med ansvar for forvaltning af lovanliggendet, at personnavneloven fra 1992 skulle revideres. I den forbindelse nedsatte han den 12. november samme år et udvalg, bestående af seks medlemmer, der skulle udarbejde et forslag til lovændringer. Udvalgets medlemmer var: Anna Brimnes, etnolog, Anfinnur Johansen, filolog, begge valgt efter indstilling fra Fróðskaparsetur Føroya, Marjun Bæk, sognepræst, valgt efter indstilling fra Færøernes Præsteforening, og Jákup Nielsen, jurist, valgt efter indstilling fra Færøernes Stiftsøvrighed. Lagmandsadministrationen valgte to jurister, Sørin Pram Sørensen og Eyðbjørn Larsen, der blev udvalgets formand.

Udvalget fik til opgave at revidere loven både teknisk og sprogligt, således at de erfaringer, man havde gjort siden lovens ikrafttrædelse 1992, skulle ligge til grund for de forandringsforslag, som ansås nødvendige (Álit s. 4):¹

Der skal overvejes, om reglerne for fornavne skal forandres således, at også andre hensyn end kun de sproglige skal betænkes, når afgørelse om godkendelse af navne bliver besluttet. Disse hensyn kan fx være, at navne, skønt de ikke opfylder reglerne for etymologisk ortografi, har vundet traditionel hævd gennem flere generationer og således kan siges at være en kulturhistorisk del af den færøske kultur. Desuden skal loven gøres nemmere at administrere.

Lovudvalget afholdt 20 møder. Den 1. juni 2001 afleverede udvalget en betænkning og et lovforslag med bemærkninger til landsstyremanden (Álit). Dette blev grundlaget for lagtingslov om personnavne, som blev fremlagt af landsstyremand Høgni Hoydal i lagtinget den 16. oktober 2001 (Lagtings-sag nr. 13/2001).

Når det kommer til en nøjagtigere behandling af spørgsmålet om fornavneregler, kunne lovudvalget ikke enes, hvilket resulterede i, at udvalgets medlemmer delte sig i to lige store dele, juristerne i den ene og de tre andre i den anden. De tre sidste ville have reglerne stort set uforandret, og det

¹ Alle citater i det følgende er i oversættelse fra færøsk.

medførte, at udvalget kom med to alternative forslag til formulering af en ny § 2, stk. 4, i lovforslaget. Lovudvalgets betænkning, især pkt. 5.2.1, behandler de indholdsmæssige krav til fornavne. Udvalget er stort set enig i, at navnet skal være i overensstemmelse med sprogreglerne og siger om dette spørgsmål (Álit s. 24): »Kravet om at navnet skal være i overensstemmelse med sprogreglerne hentyder derfor til, at navnet – uden at skulle passe som fod i hose til sprogreglerne – skal kunne bøjes, skrives og siges på færøsk.«

Det er særligt spørgsmålet om undtagelse fra kravet om sprogregler i forbindelse med opkaldelse, som bliver behandlet af udvalget under pkt. 5.2.2.1 i betænkningen. Udvalget siger om dette spørgsmål bl.a. (Álit s. 24)

at opkaldelse må siges at være en del af vores navnekultur, og at der blandt befolkningen findes en konkret utilfredshed angående den gældende lov, som ikke kan siges at tillade opkaldelse, hvis navnet ikke er i overensstemmelse med sprogreglerne, og hvis navnet ikke findes i en færøsk form.

Angående opkaldelse efter slægten kommer udvalget med den begrundelse, at dette delvist er skik og brug. Der er til dels enighed i udvalget om, at undtagelse fra kravet om, at navnet skal være i overensstemmelse med sprogreglerne, derfor kan tillades, hvis der er tale om opkaldelse. I forslaget til en ny navnelov, som udvalget kom med, blev resultatet angående fornavne, at udvalget som nævnt delte sig i to lige store dele, når det kom til formulering af § 2, stk. 4, i lovforslaget.

Det første forslag er sålydende (Álit s. 43):

Navneudvalget kan efter ansøgning gøre undtagelse fra bestemmelsen i § 1, stk. 2, 1. pkt., angående fornavne. På samme måde kan undtagelse gøres fra stk. 2 [kravet om at navnet skal være i overensstemmelse med færøsk sprogbrug]. Hvis undtagelse bliver tilladt efter 1. eller 2. pkt., er det en betingelse, at navnet ikke i forvejen findes i navnelisten i en færøsk navneform.

Det andet forslag (juristernes) er sålydende (Álit s. 43): »Navneudvalget kan efter ansøgning gøre undtagelse fra bestemmelserne i § 1, stk. 2, 1. pkt., angående fornavne. På lignende måde kan undtagelse gøres fra stk. 2.« Dvs. der er ingen betingelse for undtagelse.

2.1. Lagtingets behandling

Lagtingets behandling af landsstyremandens lovforslag findes dokumenteret i to tingssager: Lagtingssag nr. 13/2001 og Lagtingssag nr. 86/2001 (efterfølgende oplysninger er hentet fra lagtingets hjemmeside og fra Årsfrågreiðing 2003). I anmærkningerne til § 2, stk. 4, siger landsstyremanden (Årsfrågreiðing 2003 s. 129):

Undtagelsesreglen i stk. 4 er ny. Her tænkes der bl.a. på opkaldelse efter slægten og andre tilfælde, hvor det er sædvanligt at opkalde. Eksempler herpå er opkaldelse efter nærbeslægtede personer eller venner i forbindelse med dødsfald på grund af sygdom eller ulykke. [---] I henhold til 2. pkt. kan der også gives undtagelse fra sprogreglerne. [---] Bestemmelsen er derfor ikke tænkt at være vidtfavnende. Fx kan der ikke gives tilladelse til navnet *Leif*, fordi *Leivur* er den korrekte færøske navneform. Ej heller kan *Christian* opkaldes bogstavret, da den korrekte stavemåde er *Kristian*, og formen *Finn* kan ikke tillades, fordi *Finnur* er den korrekte færøske form.

Første lagtingsbehandling af lovforslaget var den 6. november 2001, og sagen blev henvist til behandling i retsudvalget, som kom med en betænkning den 11. marts 2002. Retsudvalget delte sig i et flertal bestående af 5 medlemmer og et mindretal bestående af 2 medlemmer. Retsudvalgets flertal mente ikke, at hjemmelen at gøre undtagelse i forbindelse med opkaldelse skulle være begrænset, og flertallet fremsatte derfor et ændringsforslag, som gav navneudvalget hjemmel til at gøre undtagelse fra de færøske sprogregler i forbindelse med opkaldelse. I overensstemmelse med dette fremsatte flertallets medlemmer sålydende ændringsforslag til § 2, stk. 4, 3. pkt. (Årsfrågreiðing 2003 s. 131): »Hvis undtagelse bliver gjort efter 2. pkt., er det et krav, at navnet ikke i forvejen findes i en færøsk form undtagen når det drejer sig om opkaldelse efter slægtsmedlemmer.«

Retsudvalgets mindretal fremførte, at personnavneloven, som havde været i kraft siden 1992, havde fungeret godt, og derfor var det unødvendigt at komme med et ændringsforslag. Mindretallet støttede landsstyremandens forslag og beklagede, at lagtingets retsudvalgs flertal tilrådede en ændring, som medførte en slækkelse af lovgivningen, og som dermed medførte, at det, som var blevet opbygget siden gældende lov trådte i kraft, gik tabt. Retsudvalgets mindretal henvendte sig derfor til navneudvalget og bad om en skriftlig vurdering, som er dateret den 9. marts 2002. I denne skrivelse modsiges navneudvalget flertallets forslag og fremfører bl.a., at dets forslag vil blive vanskeligere at forvalte end nugældende lov, som kun med enkelte ændringer stort set ville være fuldkommen. Endvidere fremfører navneudvalget (Årsfrågreiðing 2003 s. 131 f.), at

Navneudvalget accepterer slet ikke flertallets formulering, for her bliver der gjort forskel på mennesker, så det forslår, og desuden bliver det meget svært for navneudvalget at forvalte denne lovparagraf. For hvad er opkaldelse efter slægten? Er det direkte eller er det også sidegrene? Og hvor langt tilbage? Er det hele navnet, dele af navnet eller kun et enkelt bogstav? Og hvorfor skal der være forskelsbehandling? [---] Navneudvalget har bl.a. anstrengt sig af alle kræfter på, at navne af nordisk proveniens skal staves i overensstemmelse med vores etymologiske ortografi.

Lovforslagets anden behandling var i lagtinget den 13. marts 2002, flertallets forslag og ændringsforslaget blev vedtaget af lagtinget med 16 stemmer for og 8 imod, mens 3 undlod at stemme. Forslaget kom derefter til 3. behandling, men inden 3. behandling bebudede Høgni Hoydal, landsstyremand, på lagtingsmødet den 15. marts, at han trak sit lovforslag tilbage.

Det virker, som om enkelte lagtingsmedlemmer har haft færtten af, at dette ville ske, for den 4. marts 2002 fremlagde 3 lagtingsmedlemmer – Rúna Sivertsen, Hans Pauli Strøm og Alfred Olsen, som også repræsenterede retsudvalgets flertal – forslag i lagtinget til lagtingslov om personnavne (Lagtingssag nr. 86/2001). Dette forslag havde samme ordlyd som landsstyremandens forslag i Lagtingssag nr. 13/2001, dog med de ændringer tilføjet, som et flertal af udvalgets medlemmer havde foreslået og som blev vedtaget ved 2. behandling i lagtinget. I forslagens bemærkninger siger de bl.a. (Lagtingssag nr. 86/2001), at

nu viser det sig, at udvalget, med undtagelse af de to repræsentanter for det republikanske parti, foreslår ændringer i landsstyremandens forslag. Men der er fare for, at landsstyremanden trækker sit forslag tilbage for at undgå, at ændringer bliver vedtaget af tinget. Tidligere var ordlyden i lagtingets forretningsorden, § 58, således, at blev et forslag trukket tilbage, kunne ethvert tingmedlem tage det frem igen på samme behandlingsstadium, men regelen blev ændret ved den seneste ændring af forretningsordenen, så at dette er ikke længere muligt.

Forslagsstillerne syntes det var udemokratisk, hvis landsstyremanden repræsenterende et mindretal i lagtinget skulle have mulighed for at forhindre, at forslaget blev udført i indeværende tingsamling ved at trække det tilbage. Af den grund blev der fremlagt et enslydende forslag som forslaget i Lagtingssag nr. 13/2001 med de ændringer indskrevet, som et flertal i retsudvalget foreslår.

Efter at dette forslag havde været til 1. behandling den 8. marts 2002, blev det henvist til retsudvalget, som fremlagde en betænkning den 15. marts 2002, dvs. samme dag, som lagtingsformanden bebudede, at landsstyremanden havde trukket sit forslag tilbage. Nu blev sålydende ændringsforslag tilføjet § 2 (Lagtingssag nr. 86/2001) : »§ 2, stk. 4: Navneudvalget kan efter ansøgning gøre undtagelse fra stk. 2, når der bliver opkaldt efter folk i slægten. Landsstyremanden fastsætter i en bekendtgørelse nærmere regler om undtagelse.« Dette forslag blev ved 3. behandling den 15. marts 2002 vedtaget af lagtinget med 21 stemmer for, 9 imod og 0, som ikke stemte. Navneloven blev således endelig vedtaget af lagtinget med den ordlyd, som fulgte med forslaget i Lagtingssag nr. 86/2001 og bekendtgjort som

Lagtingslov nr. 41 af 26. marts 2002 om personnavne (se Appendiks). Hovedforskellen mellem denne lov og loven fra 1992 er især fornavnene, da man nu kan gøre undtagelser fra sprogreglerne i forbindelse med opkaldelse, og desuden er antallet af fornavne øget fra to til tre.

2.2. Bekendtgørelse nr. 71

Ved hjemmel i § 2, stk. 4, i loven blev bekendtgørelse nr. 71 af 29. juni 2002 angående undtagelse til navneopkaldelse bekendtgjort. Den er sålydende i oversættelse:²

§ 1. Er et navn ikke i overensstemmelse med § 2, stk. 2 i loven, kan navneudvalget efter ansøgning i forbindelse med navngivning alligevel give lov til navnet, når det er direkte opkaldelse efter barnets forældre eller bedsteforældre. Navneudvalget kan også i særlige tilfælde give undtagelse til opkaldelse efter barnets søskende eller forældres søskende, som dør under usædvanlige omstændigheder.

§ 2. Ansøgning om dispensation til opkaldelse, som nævnt i § 1, skal skriftligt sendes til navneudvalget.

§ 3. Ansøgeren skal give navneudvalget dokumentation på navnet på vedkommende slægtning og dets forbindelse til barnet.

Ordet »direkte« i § 1 skulle forstås og tolkes således, at navne ortografisk skulle være fuldstændig identiske. Derfor skulle det ikke være muligt at opkalde på tværs af kønnene, fx en dreng efter bedstemoderen eller en datter efter bedstefaderen. Dette havde sin begrundelse i at gøre navneudvalgets arbejde lettere at administrere ansøgninger om opkaldelse, for uden en sådan regel ville navneudvalget som administrerende myndighed have svært ved at afgøre, hvad der er opkaldelse og hvad der ikke er opkaldelse.

2.3. *Victoria*-navnet

Den 5. august 2002 fik navneudvalget en ansøgning fra et forældrepar, som ønskede at opkalde efter bedstefaderen *Victor*, så deres datter kom til at hedde *Victoria*, skrevet på denne måde. På den alment godkendte personnavneliste stod *Viktoria*. Navneudvalget behandlede ansøgningen på et møde den 16. august og gav forældrene afslag med den begrundelse, at § 1 i bekendtgørelse om undtagelse til navneopkaldelse ikke giver hjemmel til det, således som denne paragraf skulle tolkes, dvs. angående direkte opkaldelse.

² Kunngerð um undantak til navnauppkalling. Nr. 71.

Den 24. september 2002 rettede lagtingsmedlem Jógvan á Lakjuni, som er broder til bedstefaderen Victor, som skulle opkaldes, en skriftlig forespørgsel til landsstyremand Høgni Hoydal. Forespørgslen er sålydende (á Lakjuni): »Hvornår agter landsstyremanden at forandre bekendtgørelsen angående opkaldelse, så den belyser begrebet 'i slægten' i overensstemmelse med lagtingets vilje og færøsk kultur?« I bemærkningen til forespørgslen siger Jógvan á Lakjuni bl.a., at bekendtgørelsen begrænser opkaldelsen meget – ja mere end det, som lagtinget ville, for ifølge bekendtgørelsen er der meget, som ikke kan tillades i forbindelse med opkaldelse i slægten. Han nævner disse eksempler: 1. Oldefaderen hedder *Andreas*. Oldesønnen kan ikke opkaldes bogstavret efter ham. Men det kan sønnesønnen. 2. Oldefaderen hedder *Olaf*. Oldesønnen kan ikke blive opkaldt efter ham. Men det kan sønnesønnen. 3. Bedstefaderen hedder *Victor*. Sønnedatteren kan ikke blive opkaldt efter ham. Men sønnesønnen kan kaldes *Victor*.

Den 6. november svarede landsstyremand Høgni Hoydal forespørgslen fra lagtingsmedlem Jógvan á Lakjuni (á Lakjuni). Han siger, at han ikke havde tænkt sig at ændre bekendtgørelsen. Hvis der i bekendtgørelsen var blevet fastsat, at der kunne gives tilladelse til opkaldelse længere ud i slægten end bedstemødre og bedstefædre, kunne der sættes spørgsmålstegn ved, om bekendtgørelsen ikke ville underminere grundlaget for hovedprincippet i loven om, at fornavne skal være i overensstemmelse med færøske sprogregler. Blev undtagelsen udvidet længere ud i slægten, og der blev slækket på kravet i bekendtgørelsen angående direkte opkaldelse, således at der kunne gives tilladelse til opkaldelse på tværs af kønnene lige som i eksempel 3 hos spørgeren, dvs. *Victoria* efter *Victor*, ville det ikke længere være muligt på en klar måde at efterforske, om det drejede sig om opkaldelse. Konsekvensen ville være, at der næsten ingen regulering ville være tilbage på området, og da ville undtagelsen blive hovedregel.

Den 26. september 2002 ankede ansøgerne navneudvalgets afgørelse til landsstyremanden, som i en svarsskrivelse dateret 5. november ikke gav dem medhold. I en skrivelse dateret 25. november anmodede forældrene justitsministeriet om at genoptage sagen, men den 12. december svarede justitsministeriet og sagde, at landsstyremandens første afgørelse stod ved magt (Årsfrågreiðing 2003 s. 125–156).

Forældrene opgav sagen ikke af den grund, men kæmpede videre og forelagde nu sagen for lagtingets ombudsmand, som tog sagen op til behandling. Han kom til den konklusion, som er dateret den 20. juni 2003, at bekendtgørelsen om undtagelse til navneopkaldelse var alt for restriktiv, fx står ordene »direkte opkaldelse« hverken i den gældende lov, i bemærkningerne til

loven eller i landsstyremandens oprindelige lovforslag. Ombudsmanden opfordrede derfor landsstyremanden til at forandre bekendtgørelsen, så den var i overensstemmelse med loven. Han skrev desuden, at navneudvalgets og justitsministeriets afgørelse om ikke at tillade navnet *Victoria* heller ikke var i overensstemmelse med loven. I en skrivelse fra justitsministeriet dateret 13. august fik forældrene tilladelse til navnet *Victoria*, begrundet på opkaldelse efter bedstefaderen Victor (*Årsfrågreiðing* 2003 s. 149–155).

Den 13. august skrev justitsministeriet en besked til lagtingets ombudsmand om, at der blev arbejdet på at forandre bekendtgørelse nr. 71 af 29. juni 2002 angående undtagelse til navneopkaldelse (*ibid.* s. 155). Men sidst på året blev der udskrevet valg til lagtinget, som blev afholdt den 19. januar 2004, og derfor faldt alt det arbejde til jorden.

2.4. Bekendtgørelse nr. 78

Efter lagtingsvalget tiltrådte et nyt landsstyre og en ny landsstyremand, Jógvan við Keldu, som kom til at administrere navneområdet. Han var partifælle med Jógvan á Lakjuni. Jógvan við Keldu kom først den 9. december 2004 med en ny bekendtgørelse, bekendtgørelse nr. 78, angående undtagelse til navneopkaldelse, som trådte i kraft den 11. december samme år. Den lyder således i oversættelse:³

§ 1. Når der skal vurderes, om undtagelse kan gives til opkaldelse, skal der lægges vægt på, at navnet i hovedtræk ligner navnet på den, som skal opkaldes. I den forbindelse skal der tages hensyn til:

- 1) navnets etymologi
- 2) navnets ortografi samt
- 3) navnets udtale

§ 2. Opkaldelse i slægten bliver begrænset til, at den, som skal opkaldes, er:

- 1) barnets søskende
- 2) forældre, bedsteforældre eller oldeforældre
- 3) forældrenes søskende
- 4) søskendebørn
- 5) bedsteforældrenes søskende

Med denne bekendtgørelse kunne det konstateres, at den sproglige fornyelse, som loven fra 1992 skulle give, var ophævet, og man var faktisk

³ Kunngerð um undantak til navnauppkalling. Nr. 78.

faldet tilbage til den tradition, som har været rådende i århundreder, dvs. »du hedder ét, men skrives noget andet«, du hedder *Jógvan*, men det skrives *Joen*. En beretning i denne henseende skal gengives. Der var et forældrepar, som skulle opkalde deres søn efter oldefaderen, som til dagligt blev kaldt *Mikkjal*, men som i kirkebogen var skrevet *Michael*. Forældrene insisterede på at have skriftformen *Michael*, men sagde til præsten, at da sønnen skulle døbes, skulle han sige *Mikkjal*, som skulle være drengens kaldeform!

2.5. Den tredje færøske personnavnelov

Den 20. februar 2007 fremlagde Jacob Vestergaard, der er partifælle med *Jógvan við Keldu* og hans efterfølger som landsstyremand, forslag til en ny navnelov. I bemærkningerne siges det, at grunden til, at forslag til ændringer i navneloven bliver fremlagt i lagtinget er, at der er et særligt behov for at revidere de bestemmelser i loven, når det drejer sig om opkaldelse i slægten. At loven skulle revideres var også en aftale i forbindelse med regeringsgrundlaget (Lagtings sag nr. 67/2006).

Den 30. april 2007 trådte så den tredje personnavnelov i løbet af kun 15 år i kraft, »Løgtingslóg nr. 41 frá 25. mars 2002 um fólkanøvn, sum broytt við løgtingslóg nr. 33 frá 30. apríl 2007« (se Appendiks). Forskellen mellem denne lov og loven fra 2002 er især, at bekendtgørelsen om navneopkaldelse fra 11. december 2004 nu er inkorporeret i loven. Men denne inkorporering af bekendtgørelsen i loven har tilbagevirkende kraft, så den også er gældende for den første personnavnelov fra 1992 og endda længere tilbage i tiden. Navneudvalget fik fx disse ansøgninger om navneforandring de første par uger, efter at loven trådte i kraft: *Finnur* → *Finn*, *Guttormur* → *Guttorm*, *Niklas* → *Niclas*, *Rannadalur* → *Randal*, *Elisabet* → *Elisabeth*, *Gudbjörg* → *Gvøðbjörg* og *Turið* → *Thurid*, dvs. navne som var i overensstemmelse med færøske sprog- og retskrivningsregler, men som med navneforandringen har fået en ukorrekt sprogform.

3. Lovenes virkning

I § 19 i »Løgtingslóg nr. 41 frá 26. mars 2002 um fólkanøvn« står, at i forbindelse med navngivning eller navneforandring skal pågældende myndighed meddele vedkommende myndighed navnet eller navneforandringen. Navneudvalget er sådan en myndighed, som får tilsendt 1. Med-

delelse om dåb/navngivning, 2. Meddelelse om vielse og 3. Meddelelse om navneforandring. Alt dette navnemateriale bliver registreret i en navnedatabase, så navneudvalget er altid ajour med hensyn til, hvad der sker på navneområdet. Men lige siden den første personnavnelovs ikrafttræden har navneudvalget efter anmodning fra de kirkebogsførende præster fået tilsendt de allerfleste af disse meddelelser. Navneudvalget fik desuden tilladelse til at konferere sit tilsendte dokumentationsmateriale med landsfolkeregisterets materiale og supplere det, så dokumentationen skulle være fuldkommen.

I tidsrummet 16. oktober 1992 til 31. december 2008 er der på Færøerne født og døbt/navngivet 11 130 børn, 5 654 drenge og 5 476 piger. I samme periode blev der indgået 3 049 ægteskaber.

I det følgende bliver mellemnavne, efternavne, giftenavne og fornavne gennemgået.

3.1. Mellemnavne

I 5-årsperioden 1951–55 blev der født og døbt/navngivet 3 778 børn på Færøerne, af dem havde 577 et mellemnavn, som svarer til 15,3 %. I tidsrummet 1992–2008 fik 41,1 % af alle børnene et mellemnavn, i 1993 var tallet 35,7 %, men i 2008 var dette tal steget til 46,7 %. Mellemnavnsprocentandelen er svagt stigende. 15,3 % af børnene fik et patronymikon, men kun 0,6 % fik et metronymikon som mellemnavn. 4,2 % af børnene fik faderens mellemnavn og 7,6 % fik moderens mellemnavn. 1,4 % af børnene fik faderens efternavn som sit mellemnavn, men 7,8 % fik moderens efternavn som sit mellemnavn. Loven tillader kun et mellemnavn.

3.2. Efternavne

I 1993 fik 5,0 % af de 762 fødte børn et patronymikon og 0,1 % et metronymikon, dvs. 5,1 %. I 2008 var dette tal steget til henholdsvis 14,3 % og 1,0 %, dvs. sammenlagt til 15,3 %. I perioden fra den første lovs ikrafttrædelse den 15. oktober 1992 og til udgangen af 2008 fik 9,0 % af børnene et patronymikon og 0,3 % et metronymikon, ialt 9,3 %. Af de 762 fødte børn i 1993 fik 57,0 % et *-sen*-efternavn og 43,0 % et ikke-*-sen*-efternavn. Af de 641 fødte børn i 2008 fik 39,8 % et *-sen*-efternavn og 60,2 % et ikke-*-sen*-efternavn, dvs. de sidste 15 årene har *-sen*-efternavnene haft en tilbagegang på 17,2 %. Det skyldes først og fremmest patronymikonnavnene og at bopæls- og husnavnene ikke længere er forbeholdte, jfr. § 11, stk. 3, i navneloven, som siger, at »bopæls- eller husnavne er kun forbeholdte

således, at andre, som kan påvise, at de har tilknytning til bopæl eller hus med samme navn, også kan få lov til navnet«. Derfor er der andre, som har antaget efternavne som *i Jógvansstovu, i Lon* osv. end dem, som havde dem som forbeholdte navne. 4 345 børn, dvs. 39,0 %, har samme efternavn som begge forældrene. 3 790 børn (34,1 %) har faderens efternavn, mens 1 901 børn (17,1 %) har moderens efternavn. Loven tillader kun et efternavn, og intet navn kan forbindes sammen med bindestreg.

3.3. Giftenavne

Før den første lovs ikrafttrædelse i 1992 fik kvinden automatisk mandens efternavn i forbindelse med giftermål. Hvis hun ikke ønskede det, skulle hun anmode om at beholde sit eget efternavn. Med den nye lov er det omvendt. I 1993 anmodede 81,1 % af kvinderne om at erholde mandens efternavn i forbindelse med ægteskab, men dette tal er faldet til 55,4 % i 2008. I tidsrummet 15. oktober 1992 til 31. december 2008 blev der indgået 3 409 ægteskaber på Færøerne, men kun 1 % af mændene anmodede om at erholde kvindens efternavn, i de allerfleste tilfælde havde manden et *-sen*-efternavn, mens kvinden havde et andet efternavn. I samme tidsrum antog 70,2 % af kvinderne mandens efternavn.

3.4. Fornavne

Af de 11 130 børn, der er døbt/navngivet i perioden 15.10.1992 til 31.12.2008 fik 1 142 drenge (20,2 %) og 1 012 piger (18,5 %) 2 fornavne. 3 fornavne, det højst tilladte, fik 22 drenge og 8 piger. Det samlede antal løbenavne udgør derfor 13 314 løbenavne, som fordeler sig på de to største proveniensgrupper med henholdsvis 52,1 % kirkelige navne og 37,4 % nordiske navne.

Fra den 1. juli 2002, da den første bekendtgørelse om opkaldelse trådte i kraft, og til den 11. december 2004, da den næste bekendtgørelse trådte i kraft, fik navneudvalget 136 ansøgninger om opkaldelse, 13 af dem fik afslag. Ansøgninger om opkaldelse efter henholdsvis bedstefædre og bedstemødre var 68 og 54. Navneudvalget fik 55 ansøgninger om navne, som ikke står på den godkendte personnavneliste, 12 ansøgninger fik afslag. Fra den 11. december 2004, da den næste bekendtgørelse om opkaldelse trådte i kraft, og til udgangen af 2008, fik navneudvalget 377 ansøgninger om opkaldelse. Ansøgninger efter bedstefædre var 146, efter bedstemødre 139, efter oldefædre 26 og efter oldemødre 32. De andre ansøgninger var efter

andre familiemedlemmer. I samme periode fik navneudvalget 78 ansøgninger om navne, som ikke står på den godkendte personnavneliste, 9 ansøgninger fik afslag.

De navne, som efter opkaldelsesreglerne bliver godkendt, bliver ikke sat på personnavnelisten, for intet af disse navne opfylder betingelserne i § 2, stk. 2, i loven, som siger, at navnet skal være i overensstemmelse med færøsk sprogbrug. Det er mandnavne som fx *Daniel, Joen, Knúð, Simon* og *Thórleif* og kvindenavne som fx *Bireta, Gvøðbjörg, Osla, Ranvá* og *Thurid*. En af forklaringerne til sådanne navneformer skyldes først og fremmest danske præster, som uden forståelse for sproget har skullet føre kirkebøgerne langt op i tiden. At tilpasse sådanne navne til den færøske skriftform har slået fejl i forbindelse med opkaldelse, da man fx ikke vil opkalde en bedstefader med den skrevne form *Michael* som *Mikkjal*. Det skal være bogstavret!

Men det skal dog siges, at der har været en vis navnevækst siden den første navnelovs ikrafttrædelse, da der er flere navne, som er taget i anvendelse, som næppe har været anvendt på Færøerne tidligere – har de eksisteret, har de været unikke. Det er mandnavne af nordisk proveniens som fx *Finnfriði, Hallfríður, Óðin, Sproti, Týrur* og *Treysti*. For kvindenavnenes vedkommende er der sket en endnu større fornyelse, som fx disse navne af nordisk oprindelse: *Brá, Bríma, Børka, Eira, Embla, Fljóða, Flykra, Froya, Følva, Geira, Gylta, Ingibjört, Narvør, Royða, Rún, Súnbjört* og *Yngva*.

Da den første officielle personnavneliste blev udfærdiget i forbindelse med loven fra 1992, indeholdt den 1 492 navne, 780 mandnavne og 612 kvindenavne. Den er ved årets udgang i 2009 øget med 223 navne, 75 mandnavne og 148 kvindenavne, så den nu indeholder 1 715 navne, 855 mandnavne og 760 kvindenavne.

4. Afslutning

Før 1992 havde færinger ingen selvstændig personnavnelov, men i løbet af de næste 15 år har de fået tre navnelove. Med den første lov, der enstemmigt blev vedtaget i lagtinget, var der håb om at komme vanrøgten af navne til livs. Men der var en stor modstand imod loven, og med den næste lov med undtagelser fra sprogreglerne i forbindelse med opkaldelse, og med udvidelse af denne bekendtgørelse i den sidste lov, er man næsten faldet tilbage til tilstanden før 1992.

Man kan næppe forvente endnu en ny lov de næste mange år, men helt

stille er der ikke på navnefronten, for i efteråret 2009 fremsatte lagtingsmedlem Sjúrdur Skaale en forespørgsel til landsstyrekvinde Annika Olsen om at få indført det klassiske latinske alfabet, så navnene kan skrives i overensstemmelse med det, fx *Christian, Alexander, Christina* og *Victoria*. I sit svar til Sjúrdur Skaale siger landsstyrekvinden, at hvis vi får et autoriseret alfabet, der også indeholder bogstaverne *C, W, Q, Z* og *X*, er man nødt til at overveje, om navneloven skal tilpasses disse forhold. (Se Skaale.)

Kilder og litteratur

- Álit = Álit og uppskot til lógaruppskot við viðmerkingum. 2001. Tórshavn. (Utrykt.)
Ársfrágreiðing 2003. Løgtingsins umboðsmaður. 2004. Tórshavn.
Kunngerð um undantak til navnauppkalling. Nr. 71. Kunngerðarblaðið A. Hefi 20. 2002. Tórshavn.
Kunngerð um undantak til navnauppkalling. Nr. 78. Kunngerðarblaðið A. Hefi 28. 2004. Tórshavn.
Lagtingsdag nr. 13/2001: <http://logting.elektron.fo/logtingsmal/logtingsmal01/vanlig%20tingmal/013.01%20navnalog.htm>
Lagtingsdag nr. 86/2001: <http://logting.elektron.fo/logtingsmal/Logtingsmal01/Vanlig%20tingmal/086.01%20folkanoevn.htm>
Lagtingsdag nr. 67/2006: <http://logting.elektron.fo/logtingsmal/Logtingsmal06/VanligTingmal/067.06Folkanovn.htm>
á Lakjuni, Jógvan: <http://logting.gebs.ro/casewritten/view.gebs?caseWritten.id=321>
Navneudvalgets arkivalier. Tórshavn.
Skaale, Sjúrdur: <http://www.logting.fo/files/casewrittenquestion/66/024.09%20Svar%20f.%20A.%20Olsen%20-%20r.%20S.%20Skaale-Navnanevndin-alfabetid.pdf>

Appendiks

Lagtingslov nr. 41 af 26. marts 2002 om personnavne, som er forandret ved lagtingslov nr. 33 af 30. april 2007.⁴

Kapitel I Navne og navngivelse

§ 1. Hvert barn skal ved dåb eller navngivelse have navn, før det er 6 måneder gammelt.
Stk. 2. Ingen skal have flere end tre fornavne, et mellemnavn og et efternavn, sml. dog § 2, stk. 4. Navne kan ikke forbindes sammen med bindestreg.

⁴ Forfatterens danske oversættelse.

Stk. 3. Forældre eller den, som har forældremyndigheden, skal anmelde navnet til registreringsmyndigheden inden den frist, som er påbudt i stk. 1. Registreringsmyndigheden er den kirkebogsførende sognepræst i det præstegæld, hvor moderen bor, da barnet bliver født.

Stk. 4. Navneforandringer sker med anmeldelse til registreringsmyndigheden eller med tilladelse fra landsstyremanden.

Kapitel II

Fornavn

§ 2. Som fornavne kan ikke anerkendes navne, der ikke er egentlige fornavne, og andre navne, der kan være til ulempe for personen.

Stk. 2. Navnet skal være i overensstemmelse med færøsk sprogbrug.

Stk. 3. Navne, som ikke står på navnelisten, kan forældre eller den, som har forældremyndigheden, forelægge navneudvalget, sml. § 21, stk. 1, som tager stilling til, om navnet kan tillades.

Stk. 4. Navneudvalget kan efter ansøgning gøre undtagelse fra stk. 2, når der er tale om opkaldelse efter folk i slægten.

Stk. 5. § 1. Når der skal vurderes, om undtagelse kan gives til opkaldelse, skal der lægges vægt på, at navnet i hovedtræk ligner navnet på den, som skal opkaldes. I den forbindelse skal der tages hensyn til:

- 1) navnets etymologi,
- 2) navnets ortografi samt,
- 3) navnets udtale.

Stk. 6. Opkaldelse i slægten bliver begrænset til, at den, som skal opkaldes, er:

- 1) barnets søskende,
- 2) forældre, bedsteforældre eller oldeforældre,
- 3) forældrenes søskende,
- 4) søskendebørn, eller
- 5) bedsteforældrenes søskende.

Stk. 7. For hvert navn, der bliver givet, kan der kun opkaldes efter et navn.

§ 3. Et navn kan ved anmeldelse til registreringsmyndigheden ændres eller ombyttes med et andet navn. Den, som har flere navne, kan ved anmeldelse til registreringsmyndigheden få et eller flere af dem slettet.

Stk. 2. En, som tidligere har fået navnet ændret eller ombyttet ved anmeldelse, kan kun få navnet ændret eller ombyttet igen med tilladelse fra landsstyremanden.

Stk. 3. I forbindelse med adoption kan barnets fornavn/fornavne ændres ved anmeldelse til registreringsmyndigheden. Adopterede kan med tilladelse fra landsstyremanden antage det oprindelige navn igen eller som tilføjelse til navnet.

Stk. 4. I de tilfælde, der er nævnt i stk. 1 og 2, finder § 1 og § 2, stk. 1–4, tilsvarende anvendelse. I det tilfælde, der er nævnt i stk. 3, 1. pkt., finder §§ 1 og 2 tilsvarende anvendelse.

Kapitel III

Mellemnavn

§ 4. Et mellemnavn kan være faderens eller moderens mellemnavn eller et navn, som barnet kan få som efternavn efter bestemmelserne i §§ 7–8 og § 11, stk. 1, nr. 1.

Stk. 2. Landsstyremanden kan ligeledes efter ansøgning give tilladelse til et mellemnavn, som barnet kan få som efternavn eller har en særlig tilknytning til.

§ 5. Den, som vil antage et mellemnavn eller ændre det, skal anmelde det til registreringsmyndigheden. Mellemnavnet skal da være et af de navne, som er nævnt i §§ 7–8 og § 11, stk. 1, nr. 1.

Stk. 2. Den, som vil antage et mellemnavn eller ændre det, kan også med tilladelse fra landsstyremanden antage et mellemnavn i henhold til bestemmelserne i § 10 og § 11, stk. 1, nr. 2–3.

Stk. 3. I forbindelse med adoption kan barnets mellemnavn ændres ved anmeldelse til registreringsmyndigheden. § 4 finder tilsvarende anvendelse.

Kapitel IV Efternavn

§ 6. Angående et efternavn bliver der enten sondret mellem et slægtsnavn, som er eller kan være et fast efternavn, eller et efternavn, som er faderens eller moderens fornavn i genitiv med tilføjelse af »-son« eller »-dóttir« i overensstemmelse med barnets køn.

Stk. 2. Et slægtsnavn, som er eller bliver et fast efternavn, kan gives videre. Et efternavn, som er faderens eller moderens fornavn i genitiv med tilføjelse af »-son« eller »-dóttir« i overensstemmelse med barnets køn, kan ikke gives videre, hverken til efterkommere eller til ægtefælle.

§ 7. Et efternavn kan enten være

- 1) faderens eller moderens slægtsnavn,
- 2) et slægtsnavn, som en af forældrene senest har båret og som ikke er erhvervet på grund af ægteskab.

Stk. 2. I stedet for slægtsnavn kan barnets efternavn være faderens eller moderens fornavn i genitiv med tilføjelse af »-son« eller »-dóttir« i overensstemmelse med barnets køn. Er faderens eller moderens fornavn et dobbeltnavn, bruges kun det ene navn i dette tilfælde.

§ 8. Et efternavn kan ved anmeldelse til registreringsmyndigheden ændres til et af følgende navne:

- 1) Et af de efternavne, der er nævnt i § 7, stk. 2.
- 2) Et af de slægtsnavne nævnt i § 7, stk. 1, nr. 1–2, dog ikke såfremt navnet er erhvervet på grundlag af ægteskab.
- 3) Et slægtsnavn, som en af forældrene har erhvervet efter barnets fødsel og som ikke er erhvervet på grundlag af andet ægteskab. Er navnet erhvervet i henhold til § 10, skal forældrene eller den, som har forældremyndigheden, give tilladelse til anmeldelsen.
- 4) Et slægtsnavn, som vedkommende tidligere har båret, dog ikke om navnet er erhvervet på grundlag af ægteskab.
- 5) Det slægtsnavn, stedfaderen eller stedmoderen, bærer, medmindre navnet er erhvervet på grundlag af ægteskab, eller det slægtsnavn, stedfaderen eller stedmoderen senest har båret, som ikke er erhvervet på grundlag af ægteskab. Stedfaderen eller stedmoderen skal samtykke i anmeldelsen.

§ 9. Et adopteret barn får adoptivforældrenes slægtsnavn efter bestemmelserne i § 7, stk. 1, nr. 1–2, eller efternavn efter bestemmelserne i § 7, stk. 2.

Stk. 2. Det kan dog i adoptionsbevillingen bestemmes, at barnet fortsat skal beholde sit eget efternavn.

§ 10. Landsstyremanden kan bevilge et slægtsnavn, som ikke kan erhverves ved anmeldelse i henhold til § 8, nr. 2–5 eller § 13.

Stk. 2. Tilladelse i henhold til stk. 1 bliver efter ansøgning bevilget ved navnebevis.

Stk. 3. Landsstyremanden kan dog ikke bevilge en ansøgning efter stk. 1, hvis

- 1) navnet er forbeholdt efter § 12,
- 2) navnet er et almindeligt kendt historisk efternavn,
- 3) navnet ligner så meget de navne, der er nævnt under nr. 1 og 2, at forveksling let kan ske,
- 4) navnet ikke er i overensstemmelse med færøske sprogregler,
- 5) navnet er navnet på et land, ø, by eller bygd,
- 6) navnet er navnet på en virksomhed, vare, selskab og lignende, som er indregistreret,
- 7) navnet er et egentligt fornavn, eller
- 8) navnet er upassende eller kan vække anstød.

Stk. 4. Søges der om et slægtsnavn, der ikke er et af de slægtsnavne, som er nævnt i § 11, stk. 1, nr. 1–3, og der er tvivl om navnet er i overensstemmelse med færøske sprogregler, forelægges sagen navneudvalget til udtalelse.

Stk. 5. Er der tvivl om navnets stavning eller form, træffer landsstyremanden afgørelse efter indhentet udtalelse fra navneudvalget.

§ 11. Uanset § 10, stk. 3, nr. 1–8, kan landsstyremanden efter ansøgning meddele navnebevis efter § 10, stk. 1, såfremt

- 1) det ansøgte slægtsnavn er et slægtsnavn, der bæres eller har været båret som slægtsnavn af en af ansøgerens forældre, bedsteforældre, oldeforældre eller medmindre navnet er erhvervet på grundlag af ægteskab,
- 2) det ansøgte slægtsnavn er plejefaderens eller plejemoderens slægtsnavn, hvis plejefaderen eller plejemoderen giver samtykke,
- 3) det ansøgte slægtsnavn er et slægtsnavn, som ansøgeren har en ganske særlig tilknytning til, eller
- 4) ansøgningen drejer sig om at korrigere stavemåden.

Stk. 2. Uanset at et navn er forbeholdt efter § 12 er det tilladt uden ansøgning at kaldes ”-son” eller ”-dóttir” af fader eller moder, jfr. § 7, stk. 2, og § 8, nr. 1. Det er herefter ikke tilladt at antage nye slægtsnavne, der består af et fornavn med tilføjelse af ”-son” eller ”-dóttir”.

Stk. 3. Bopæls- eller husnavne er kun forbeholdte således, at andre, som kan påvise, at de har tilknytning til bopæl eller hus med samme navn, også kan få lov til navnet. Det er dog en betingelse, at ansøgeren selv, ansøgerens forældre eller bedsteforældre bor eller har boet på bopælen eller i huset.

§ 12. Forbeholdte navne er:

- 1) navne, der er forbeholdte efter § 12 i lagtingslov nr. 142 af 8. oktober 1992 om personnavne,
- 2) slægtsnavne, der i fremtiden tillades i henhold til § 10, stk. 1.

Stk. 2. Ved anmeldelse til landstyremanden kan endvidere forbeholdes slægtsnavne, der bæres af personer med bopæl på Færøerne.

Kapitel V

Mellem- og efternavn i forbindelse med giftermål

§ 13. Ønsker ægtefæller samme efternavn, kan den ene ægtefælle med samtykke fra den anden med anmeldelse til vielsesmyndigheden antage den anden ægtefælles slægtsnavn, medmindre det er erhvervet på grundlag af ægteskab.

Stk. 2. Den, der har antaget et slægtsnavn på grundlag af ægteskab, kan ved anmeldelse til vielsesmyndigheden genantage det efternavn, vedkommende bar ved ægteskabets indgåelse, eller det efternavn, vedkommende senest har båret og som ikke er erhvervet ved ægteskab.

Stk. 3. Den af ægtefællerne, som har antaget den anden ægtefælles slægtsnavn, kan give vielsesmyndigheden meddelelse om, at vedkommende ønsker at anvende det efternavn, som vedkommende senest har båret og som ikke er erhvervet ved ægteskab.

Kapitel VI Gebyr for navnebevis o.a.

§ 14. For navnebevis betales et gebyr på kr. 1.000,- til landskassen. Gebyret betales samtidig med at ansøgningen om navnebevis bliver sendt til landsstyremanden.

Stk. 2. Omfatter ansøgningen flere personer, betales der et gebyr for hver enkelt person.

Stk. 3. Dog skal der kun betales et gebyr, hvis ansøgningen omfatter:

- 1) ægtefæller,
- 2) søskende under myndighedsalder eller
- 3) forældre og deres børn, som er under myndighedsalder.

Stk. 4. Angående sted- eller plejebørn bliver forordningen i stk. 3 angående søskende og børn under myndighedsalder anvendt tilsvarende.

Stk. 5. Bliver et navnebevis ikke udstedt, bliver gebyret tilbagebetalt til ansøgeren/ansøgerne.

§ 15. Gebyr bliver ikke betalt for navnebevis til et barn, hvis ansøgningen er sendt til landsstyremanden inden 6 måneder efter at barnet er født, eller inden 6 måneder efter at barnet er adopteret.

§ 16. Personer, som ikke er registreret i en kirkebog på Færøerne eller ikke er blevet gift hos en myndighed her i landet, men som i andre henseender har ret til at ændre et navn ved anmeldelse, kan ved navnebevis fra landsstyremanden få lov til at ændre navnet.

Stk. 2. Navneændring, som kan tillades ved anmeldelse – enten til registreringsmyndigheden eller til vielsesmyndigheden – kan også tillades ved navnebevis i forbindelse med at et navn bliver ændret ved hjemmel i § 5, stk. 2, §§ 10 og 11.

Stk. 3. Intet gebyr skal betales for navnebevis i henhold til stk. 1.

§ 17. Intet gebyr bliver betalt for navnebevis ved hjemmel i § 11, stk. 1, nr. 4.

Kapitel VII Anmeldelser og ansøgninger

§ 18. For personer, som ikke har opnået myndighedsalderen, skal anmeldelser og ansøgninger om navneforandringer indsendes af forældrene eller den, som har forældremyndigheden.

Stk. 2. Vedrører anmeldelsen eller ansøgningen en person over 12 år, kræves samtykke til anmeldelsen eller ansøgningen fra denne. I særlige tilfælde kan dog afvigelser gøres fra denne bestemmelse.

§ 19. I forbindelse med navngivning eller navneændring skal pågældende myndighed meddele vedkommende myndigheder navnet eller navneændringen.

Kapitel VIII Navneudvalg m.m.

§ 20. Landsstyret nedsætter et udvalg med 3 medlemmer og 3 suppleanter.

Stk. 2. Udvalgets formand, som skal være filolog, bliver valgt efter indstilling fra Føroyamálsdeildin på Færøernes Universitet (Fróðskaparsetur Føroya). Færøernes Præsteforening og Kulturministeriet indstiller hvert sit medlem.

Stk. 3. Navneudvalgets valgperiode er 5 år.

Stk. 4. Landsstyremanden laver reglement for navneudvalget.

§ 21. Navneudvalget udfærdiger en vejledende liste med fornavne og reviderer denne med jævne mellemrum. Udvalget skal rådgive om personnavne, deres stavning, bøjning o.a. Navneudvalget skal udbrede viden om færøsk navneskik og forestå udgivelser af materiale angående dette. Landsstyret kan anmode om udtalelser fra udvalget, før det giver tilladelse til navneforandringer.

Stk. 2. Udvalget træffer beslutninger i sager, der bliver lagt for dette efter § 2, stk. 3 og 4.

Stk. 3. Afgørelser, der forelægges for udvalget efter stk. 2, kan indankes for landsstyret.

§ 22. Landsstyret afholder udvalgets udgifter.

Stk. 2. Udvalgets medlemmer får udbetalt mødepenge og rejsepenge i overensstemmelse med landsstyrets bestemmelser. Honorar til formanden skal godkendes af landsstyret.

Kapitel IX Overtrædelse af loven og straf

§ 23. Den, der uberettiget benytter et navn, straffes med bøde. Påtale finder kun sted, når en forurettet begærer det, eller hvis almene hensyn kræver det.

Stk. 2. Den, der kan godtgøre, at en anden uberettiget benytter vedkommendes navn eller et navn, der har en sådan lighed hermed, at forveksling let kan ske, kan ved dom få den anden tilpligtet til at ophøre med brugen af navnet.

Stk. 3. Den, som overtræder bestemmelserne i § 1, stk. 3, 1. pkt., straffes med bøde.

Kapitel X Forskellige bestemmelser

§ 24. Landsstyret kan fastsætte nærmere regler om lovens gennemførelse.

§ 25. Landsstyret kan indgå overenskomst med Danmark, Grønland og andre stater om forholdet mellem færøske og fremmede retsregler om personnavne, herunder om navnebeskyttelse.

Stk. 2. Landsstyret kan fastsætte regler om forholdet mellem færøske retsregler om personnavne, herunder om navnebeskyttelse og tilsvarende regler gældende i Danmark, Grønland og i de andre nordiske lande.

Stk. 3. Personer fra andre lande kan med landsstyrets tilladelse erholde lov til at navngive deres barn i overensstemmelse med navneskikken i pågældende land.

Kapitel XI Ikrafttrædelse og overgangsregler

§ 26. Denne lagtingslov træder i kraft 1. juli 2002.

Stk. 2. Ved samme tid træder lagtingslov nr. 142 fra 8. oktober 1992 angående personnavne ud af kraft.

§ 27. Navneudvalget, som er nedsat ved hjemmel i § 16, stk. 1, i den i § 26, stk. 2, nævnte lagtingslov, skal være valgt på ny senest den 31. december 2003.

Tórshavn, 26. marts 2002

Anfinn Kallsberg, (sign.)
lagmand

Summary

ANFINNUR JOHANSEN

Two Faroese personal name laws

On 16 October 1992, the first Personal Names Act came into force in the Faroes. Since then, there have been another two laws on names, which are the subject of this article. In 1999 a legislative committee was set up to propose both technical and linguistic amendments to the original Act. The intention was to introduce an exception to the existing rules on the linguistic forms of names, for names given after a relative of the child concerned, but the committee could not agree on how the new provisions should be worded and therefore put forward two proposals, one more restrictive than the other. The minister responsible put the more restrictive version before the Faroese Parliament (the Løgting), but when the new Act was passed by Parliament on 15 March 2002 it was with the other version of the exemption rules. In the end, the Act made provision for the minister to lay down, by executive order, more detailed regulations concerning exemptions in conjunction with naming after a relative. On 29 June 2002, two days before the Act came into force, the minister issued an order permitting the Names Committee to grant exemptions from the linguistic rules in cases where a child was to be named directly after his or her parents or grandparents. The word 'directly' was to be interpreted to mean that the names were to be orthographically identical.

On 5 August 2002, the Names Committee received an application from a couple wishing to name their daughter *Victoria* after her grandfather *Victor*. The application was rejected on the ground that, because different genders were involved, this was not a case of a child being named directly after a relative. The parents appealed against the Committee's decision to the Faroese Government, which is the appellate authority, but their appeal was not upheld. They then turned to the Parliamentary Ombudsman, who concluded that the executive order regarding naming after relatives was too restrictive and asked the minister to issue a new order. Parliamentary elections were subsequently announced, and the new coalition government that took office issued a very radical executive order, permitting almost anything when it came to naming children after family members. When the Government was formed it was agreed that the Act would be amended, and on 30 April 2007 the third Personal Names Act, incorporating the most recent executive order, came into force.

Since the first Act of 1992, the Names Committee has been sent information on all baptisms/giving of names, marriages, and changes of name. Over the period 16 October 1992–31 December 2008, 11,130 children were born and baptised/named, 5,654 of them boys and 5,456 girls. 41.1 per cent of these children were given a middle name, the figure rising from 35.7 per cent in 1993 to 46.7 per cent in 2008. 15.9 per cent of the children were given a patronymic/metronymic as their middle name, 1.4 per cent their father's surname as their middle name, and 7.8 per cent their mother's surname as their middle name.

In 1993, 5.1 per cent of children were given a patro-/metronymic as a surname; by 2008, the figure had increased to 15.3 per cent. For the period as a whole, the figure was 9.3 per cent. In 1993, 57.0 per cent of children were given a surname in *-sen* and 43.0 per cent a surname not ending in *-sen*. By 2008, the corresponding figures were 39.8 and 60.2 per cent, i.e. *-sen* names had declined by as much as 17.2 per cent. Over the entire period, 39.0 per cent of children had the same surname as both parents, 34.1 per cent had their father's surname, and 17.1 per cent their mother's surname.

Before the first Act came into effect in 1992, a woman automatically assumed her husband's surname on marrying. If she did not wish to do so, she had to apply to keep her own surname. Since 1992, the converse has been true. In 1993, 81.1 per cent of women applied to take their husband's surname on marrying, but by 2008 the figure had fallen to 55.4 per cent. Over the period mentioned, only 1 per cent of men applied to take their wife's surname; in most such cases, the man had a surname in *-sen*, while the woman had a surname of another type. During the same period, 70.2 per cent of women took their husband's surname.

Most of the other applications received by the Names Committee relate to exemptions from the language rules in connection with naming after relatives. Permission has been given to use male names such as *Daniel*, *Joen*, *Knúð*, *Simon* and *Thórleif*, and female names such as *Bireta*, *Gvøðbjørg*, *Osla*, *Ranvá* and *Thurid*. These names have not been put on the approved list, as they do not comply with the linguistic rules laid down by the Act.

The last two Personal Names Acts have in fact resulted in a return to the disarray that characterised the name stock before 1992: that is to say, many individuals are officially called one thing, but are known as something else. A person might, for example, officially have the name *Jógvan*, but be known as *Joen*.

The article ends with an appendix containing a Danish translation of the Faroese Personal Names Act of 2007.

Han får heta *Madeleine*

En dom i Regeringsrätten

Studia anthroponymica Scandinavica 28 (2010), 151–154.

Eva Brylla, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University:
He may take the name *Madeleine*. A judgment of the Supreme Administrative Court.

Abstract

This article deals with a judgment of the Supreme Administrative Court of Sweden, which gave an adult man permission to take the name *Madeleine* as an additional forename. The judgment can be applied to an adult who wishes to add to his or her existing forename(s) a name that is normally borne by the opposite sex. The question is whether it can also be applied to parents' choices of given names for their children. According to the present author, the judgment does not provide the guidance which the lower courts and authorities need when considering future notifications of forenames.

Keywords: name legislation, female and male forenames, gender-neutral names.

Regeringsrätten (RR) gav i en dom 2009-09-08 (mål nr 2893-09) en vuxen man tillåtelse att lägga till förnamnet *Madeleine*. Skatteverket hade yrkat att RR skulle upphäva Kammarrättens i Sundsvall dom 2009-03-31 (mål 426-089), i vilken mannen hade fått rätt att lägga till detta namn.

I lagtexten (NL 1982:620) finns inte något explicit förbud mot könsneutrala förnamn. Av 34 § namnlagen framgår att ett förnamn inte får godkännas om det kan väcka anstöt, om det kan antas leda till obehag för den som skall bära det eller om det av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn. Utgångspunkten är således att ett namn skall godkännas, om inte något av de uppräknade kriterierna är för handen.

Praxis vid bedömning av manliga förnamns lämplighet för kvinnor/flickor och omvänt har fram tills nu varit avslag på grund av att sådana inte ansetts lämpliga. I tidigare kammarrättsdomar har myndigheterna iakttagit restriktivitet. En av domarna meddelades 2001-10-15 av Kammarrätten (KR) i Göteborg (mål nr 2053-2001) och gällde en anmälan från en vuxen transsexuell man att lägga till namnet *Malin*. Kammarrätten avlog ansökan med motiveringen:

Enligt svensk namntradition kan namnet Malin inte anses vara ett manligt förnamn utan det har en klart feminin prägel. Namnet Malin är därför uppenbarligen inte lämpligt som förnamn på en man.¹

Ytterligare en dom meddelades 2003-02-26 av KR i Jönköping (mål nr 2647-02 E) och avsåg tillägg av *Allan* som förnamn på en vuxen kvinna. Här fastslog KR en dom från Länsrätten, som hade yttrat följande:

I praxis har förnamn med maskulin prägel inte ansetts lämpligt som förnamn för en kvinna. Allan är enligt svensk namntradition ett manligt förnamn som inte nyttjas av kvinnor. Det måste därmed anses att det uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn för en kvinna.

I samband med RR:s dom 2009 gav Länsrätten i Stockholm en kvinna rätt att lägga till *Sven* i sitt förnamn med motiveringen att då kvinnan var vuxen och *Sven* är ett vedertaget namn, finns det inget som hindrar att hon får bära båda namnen. Enligt TT:s tidningsnotis är det bara transpersoner som fått rätt av domstolar att bära namn som är typiska för både män och kvinnor. Detta skulle vara det första fallet där icke transpersoner fått denna rätt (Dagens Nyheter 2009-09-23).

Hur ser det ut i andra länder? Enligt den danska lagen från 2006-04-01 skall man välja ett namn som svarar mot barnets eller personens kön. Nytt i lagen är att man nu kan välja könsneutrala namn som *Kim*, medan den äldre lagen tydligt drog en gräns mellan pojk- och flicknamn (Lerche Nielsen 2007 s. 107 f.).

I Norge gäller en ny personnamnslag från 2003-01-01. I den utredning som föregick lagen (Lov om personnavn, 15. Merknader til de enkelte paragraferna i lovforslaget; www.regjeringen.no) står:

Det kan ikke velges guttenavn for jenter og omvendt. Om dette følger av ulempekriteriet, eller av utkastets § 14 om ”sterke grunner”, har mer teoretisk enn praktisk betydning. Noen fornavn har opphav eller tradisjon både for gutter og jenter. Slike fornavn skal godtas for begge kjønn. Det kan innhentes uttalelser fra navnefaglig hold om navn har slikt opphav eller tradisjon. Det må legges stor vekt på den navnefaglige vurderingen og konklusjonen.

I Tyskland måste namnbärens kön framgå av förnamnen. Det krävs ett tillägg av ett könsbestämt förnamn om ett könsneutralt namn väljs, t.ex. *Kim Svenja*, *Kai Juli* (se exempelvis Kohlheim 2007 s. 29 f.).

I den angloamerikanska världen förekommer könsneutrala namn. En

¹ Intressant nog hade anmälan bifallits i en länsrätt, men efter överklagande från Skatteverket, tog RR upp fallet till prövning (uppgifter från Thomas Erikson, Skatteverket, i e-brev 2008-05-19).

genomgång av Patrick Hanks & Flavia Hodges, *A concise dictionary of first names* (2001) visar ett flertal exempel. Det rör sig bland annat om kort- eller smekformer, som sammanfallit, när de bildats av kvinno- respektive mansnamn, t.ex. *Bobbie* av *Roberta* och *Robert*. Andra är ursprungliga mansnamn, som genom association med växt- eller fågelbeteckningar kommit att bli flicknamn, t.ex. *Robin* 'rödhake'. En stor del av de könsneutrala namnen är ursprungliga släktnamn, t.ex. *Cameron*, *Madison*. Den vanliga orsaken till att ett släktnamn gått över till att bli ett förnamn är att en kvinna bär sitt ogiftnamn, i regel från faderns släkt, som ett extra efternamn. Detta har sedan uppfattats som ett förnamn (Hanks & Hodges 2001 s. XII, Brylla 2007 s. 192 f.).

Som skäl för godkännandet av *Madeleine* som förnamn till en mansperson anför Regeringsrätten (dom 2009-09-08):

Av 34 § namnlagen framgår att ett förnamn inte får godkännas om det kan väcka anstöt, om det kan antas leda till obehag för den som ska bära det eller om det av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn. Utgångspunkten är således att ett namn ska godkännas, om inte något av de uppräknade kriterierna är för handen.

Madeleine är ett vanligt förnamn. Namnet i sig kan därför inte väcka anstöt. Inte heller kan namnet, som AA själv valt, antas leda till obehag för honom. Frågan är om den omständigheten att namnet *Madeleine* traditionellt bärs av kvinnor medför att namnet uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn för en man. Valet av förnamn är en så personlig angelägenhet att en omfattande valfrihet måste tillerkännas den enskilde. Särskilt gäller detta när en myndig person önskar byta ut eller, som i förevarande fall, lägga till ett förnamn. Regeringsrätten finner att det inte finns skäl att anse att namnet *Madeleine* uppenbarligen inte är lämpligt för AA. Överklagandet ska därför avslås.

Domen är intressant såtillvida att den kan tillämpas på en vuxen person som önskar lägga till ett namn som normalt bärs av det andra könet. Säger då domen något om en generalisering? Kan den tillämpas på föräldrars val av förnamn för sina barn? Det får vi inte veta. RR skriver »Valet av förnamn är en så personlig angelägenhet att en omfattande valfrihet måste tillerkännas den enskilde.» Också föräldrars val av namn skulle kunna anses som en personlig angelägenhet. Detta blir en tolkningsfråga. Domen har således inte givit den vägledning som inte minst Skatteverket kan behöva i sin fortsatta hantering av anmälan om förnamn.

Regeringen har nyligen tagit beslut om direktiv för en utredning (Kommittédirektiv 2009 s. 7). I direktiven står bland annat:

[...] frågan om namnet kan antas leda till obehag ska bedömas från namnbärens synvinkel. Väsentligt vid tillkomsten av denna reglering, som har sin grund i 1963 års namnlag, har ansetts vara att förhindra att barn belastas med kuriösa och frånstötande namn (prop. 1963:37 s. 134).

Enligt PRV [Patent- och registreringsverket], Institutet för språk och folkminnen och Skatteverket har tillämpningen av denna bestämmelse lett till en alltför varierande praxis, både i myndigheter och domstolar. Det är svårt att med hjälp av praxis få vägledning för bedömningen av vilka förnamn som bör godkännas. Den rättsosäkerhet som därmed uppstår för enskilda är otillfredsställande.

Kommittén ska undersöka hur bestämmelsen tillämpas och kartlägga föreliggande praxis. Mot bakgrund av undersökningen ska kommittén analysera vad skillnaderna i praxis beror på och föreslå åtgärder som främjar en mer enhetlig tillämpning. I sammanhanget ska det övervägas om regleringen kan få en bättre utformning i syfte att förhindra klart olämpliga förnamn.

Utredningen skall redovisa sitt uppdrag den 1 mars 2013. Förhoppningsvis tar man fasta på att tillämpningen av den gällande namnlagen lett till en alltför varierande praxis i både myndigheter och domstolar och ger tydligare riktlinjer för hanteringen av personnamn.

Källor och litteratur

- Brylla, Eva, 2007: "A boy named Sue". Om flicknamn och pojknamn. I: Språk och kön i nutida och historiskt perspektiv. Studier presenterade vid den sjätte nordiska konferensen om språk och kön, Uppsala 6–7 oktober 2006. Red. av Britt-Louise Gunnarsson, Sonja Entzenberg & Maria Ohlsson. Uppsala. (Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 71.) S. 191–207.
- Dagens Nyheter 2009-09-23.
- Erikson, Thomas, Skatteverket, Stockholm: e-brev 2008-05-19.
- Hanks, Patrick & Hodges, Flavia, 2001: A concise dictionary of first names. 3rd ed. Oxford.
- Kammarrätten, Göteborg: dom 2001-10-15.
- Kammarrätten, Jönköping: dom 2003-02-26.
- Kammarrätten, Sundsvall: dom 2009-03-31.
- Kohlheim, Rosa & Volker, 2007: Duden. Das große Vornamenlexikon. 3., völlig neu bearbeitete Aufl. Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich.
- Kommittédirektiv 2009 = Kommittédirektiv. En översyn av namnlagen. Beslut vid regeringssammanträde den 21 december 2009. 2010. Stockholm. (Dir. 2009:129.)
- Lerche Nielsen, Michael, 2007: Et år med den nye danske navnelov. I: SAS 25. S. 95–117.
- Lov om personnavn. Tradisjon, liberalisering og forenkling. Utredning fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Justis- og politidepartementet ved brev 22. april 1999. Avgitt 20. desember 2000. Oslo. (NOU 2001:1.) (www.regjeringen.no; senast besøkt april 2010.)
- NL 1982:620 = Namnlag; utfärdad den 24 juni 1982. 1982. Stockholm. (SFS 1982:670.) – Lag om ändring i namnlagen (1982:670); utfärdad den 16 december 1982. 1982. Stockholm. (SFS 1982:1134.)
- NOU = Norges offentlige utredninger.
- Regeringsrätten, Stockholm: dom 2009-09-08.
- SFS = Svensk författningssamling.

Eva Brylla

Recensioner

Eva Brylla: Andersson, Pettersson, Lundström och ... Beachman. Om nordiska efternamn i sin europeiska omgivning. 128 s. Uppsala: Bokförlaget Bombus 2009. ISBN 978-91-976381-6-6.

Eva Brylla har skrivt ei kort og grei oversikt over etternamn i Norden, særleg Sverige, «i sin europeiska omgivning», representerte ved Tyskland og England, dei landi som har hatt størst betydning i utviklingi av nordisk etternamnsskikk. Dette er ei bok for alle, i føreordet står det at ho er tenkt for studentar, elevar på høgare og lågare nivå, og den interesserte ålmenta. Forfattaren har lukkast svært godt med å skriva ei fagleg solid bruksbok som alle kan lesa.

Boki er strukturert med kort føreord og innleiing, tre hovudkapitel om «Efternamn i Tyskland og England», «Efternamn i Sverige» og «Efternamn i övriga Norden», og ein sluttdel med resymé, terminologiordliste og register. Kvart hovudkapittel er strukturert med underkapittel, der kvart land er handsama for seg. Me finn Tyskland og England (i den rekkjefylgja) i fyrste hovudkapittel, Sverige for seg i det andre hovudkapitlet, og Island, Danmark, Færøyane, Noreg og Finland i tredje hovudkapitlet. Etter kvart kapittel er det oversyn over den litteraturen kapitlet byggjer på.

Kvart underkapittel har nokolunde same innhald, og det kjem i same rekkjefylgja. Dette er ein stor føremon når ein vil samanlikna landa imellom. I omtalen av alle land finn me fyrst ei utgreiing om utviklingi av arvelege slektsnamn i vedkomande land. Vidare finn me eit oversyn over namneretten i omtalane av alle land unnateke England. Det står ikkje eksplisitt, men eg tenkjer meg til at grunnen må vera at det der ikkje er lovgjeving på området.

I kapitli om Island, Danmark, Færøyane og Noreg er det berre desse to underkapitli, om utviklingi og om namnejusen. I omtalane av Tyskland og England finn me også underkapittel om etternamnstypar i begge land, og under Finland eit underkapittel om svenske slektsnamnstypar i Finland. I det store kapitlet om Sverige er dei ulike etternamnstypane utgreidde i underkapitlet om utviklingi av arvelege slektsnamn. Her er det ogso eit eige underkapittel om innlånte namn, og eit underkapittel om staving av etternamn.

Under kvart land blir det brukt kjende etternamn som døme på dei ulike typane, til dømes *Beckenbauer*, *Biermann* og *Fassbinder* som døme på tyske etternamn danna av yrkesnemningar, og *Celsius*, *Linné* og *Nobel* som døme på lærde etternamn i Sverige. Dette fungerer som gode illustrasjonar og morosame smakebitar. Det same gjer ti på topp-listone frå kvart land. Dei tre listone frå Sverige, Danmark og Noreg har det til felles at dei alle inneheld berre sekundærpatronym, og det er interessant å sjå at det er store overlappingar mellom listone. Det seier noko om kor store likskapar det er i nordisk namneskikk, trass i mange nasjonale sær eigenheiter. Diverre er det ein trykkfeil i den norske lista (s. 102), *Petersen* på sjuandeplass skal vera *Pedersen*.

Sekundærpatronym er dominerande på Færøyane òg, men her får me to listor, ei med dei ti vanlegaste sekundærpatronymi, og ei med dei ti vanlegaste etternamni av ikkje-patronymisk type («icke -sen-namn»). Men listone er ikkje fletta, derfor går det ikkje fram om

Djurhuus eventuelt skulle vera inne på ti på topp-lista. Lista over ikkje-patronymiske namn er interessant som eit døme på nasjonal namneskikk, og det ville ikkje ha vore unaturleg om der ogso hadde vore med tilsvarende oppsett frå Sverige, Danmark og Noreg. Ei slik liste for Noreg ville bestå av *Berg, Haugen, Hagen, Dahl, Lund, Moen, Strand, Solberg, Eide* og *Bakken*.

Ogso frå Island får me to listor, ei for dei ti vanlegaste patronymi med mannlege berarar og ei for dei med kvinnelege berarar (-*son-* og -*dóttir-*namn). Men sidan dette er primærpatronym, er listone godt som identiske. *Einar* og *Kristján* som føreledd har bytt plass, men det er dei same ti namni på begge listone. Slik må det nødvendigvis vera når listone viser frekvensen av mannsførenamn som er og har vore i bruk i ei ikkje fjernare fortid enn at berarane har nolevande avkom, dei som er dagens patronymberarar. Det finst ingen kjend samheng mellom visse førenamn og evna til å bli far til høvesvis søner eller døtrer, og av den grunn ville det vore sensasjonelt om det hadde funnest vesentleg skilnad. Derfor er det kanskje overflødig å operera med to listor i dette tilfellet.

Derimot er det informativt og naturleg at det er to listor frå Finland, for dei reflekterer dei «båda inhemska språken» i Finland. Me får både liste over dei ti vanlegaste etternamni i Finland, som alle er finske, og ei liste over dei ti vanlegaste svenske etternamni i Finland. Her hadde det i tillegg vore interessant å sjå opplysningar om kva plassiffer desse namni har på den nasjonale rangeringi. Den finlandssvenske lista avvik frå dei andre nordiske listone på den måten at det er berre fire sekundærpatronym mellom dei ti vanlegaste. Men det har me alt fått ei forklaring på, i dei store bylgjone med namnebyte var det særleg folk med svenske patronym som bytte til finsk etternamn (s. 107).

Boki er informativ, og det ein ventar seg å finna i ei slik bok, er med. Det er særleg nyttig at namni blir sette inn i ein europeisk samheng. Den noverande etternamnsskikken i Norden (bortsett frå Island) er på mange måtar ein tilpassa utløpar av (særleg) tysk namneskikk. Hovudvekta ligg på det svenske namneforrådet, som rimeleg er, i ei svensk bok. Svensk namneskikk er ogso so spesiell (jamført med dansk og norsk), at han må få brei plass når han skal presenterast for eit nordisk publikum. Samstundes er her gode forklaringar om utviklingi av etternamn i heile Norden, so boki kan fungera godt som innføring for studentar i andre land enn Sverige. Framstillingi er førebiletleg klår og lettforståeleg, tydeleg skrivi for ikkje-spesialistar. Her er brukt folkelege termar, spesielle faguttrykk blir forklarte etter kvart, og det er terminologiordliste til slutt. Det er til stor hjelp for ferske studentar og den interesserte ålmenta.

Heile innhaldet blir oppsummert i resymeet til slutt. Her blir det lagt vekt på den utanlandske innverknaden. «Det nordiska efternamnsskicket är med undantag av Island och Färöarna till mönster och bildning beroende av utländskt inflytande.» Her vil eg nok setja spørjeteikn ved om Færøyane høyrer med til dette unntaket. Når dei vanlegaste etternamni på Færøyane er sekundærpatronym, og det aller vanlegaste har dansk skrivemåte (*Joensen*), må vel det heller vera eit overtydande vitnemål om at utanlandsk påverknad har dominert på Færøyane òg.

Gudlaug Nedrelid

Rosa & Volker Kohlheim: Duden. Die wunderbare Welt der Namen. 117 s. Mannheim: Dudenverlag 2009. ISBN 978-3-411-73421-4.

»Über Namen kann man lachen, schmunzeln und staunen« – så står det i baksidestexten på denna bok och precis så upplever jag också läsningen. Rosa och Volker Kohlheim har skapat en lättillgänglig text som är både upplysande och underhållande. Bokens format är litet, grafiken tilltalande och sidantalet inte avskräckande stort, vilket gör att den torde lämpa sig utmärkt för en bred icke-akademisk läsekrets. Redan titeln *Die wunderbare welt der Namen* fångar effektivt in läsaren och väcker nyfikenhet för ämnet. Även bokens inledning fungerar intresseväckande och bjuder läsaren med på en fortsatt resa in i namnens värld. I själva verket handlar det enbart om personnamn: förnamn, efternamn och binamn. Trots att den möjliga läsekretsen är vid och det inte finns något krav på förkunskaper kan boken med fördel också läsas av namnforskare. Boken ger nämligen en introduktion till namnskick och namnlag i Tyskland och erbjuder även talrika exempel från andra kulturer i olika delar av världen som kan vara av intresse.

Boken är indelad i sju kapitel, utöver inledningen. Några av dessa är mycket korta och sträcker sig endast över ett fåtal sidor, medan andra är längre och omfattar mellan 20 och 30 sidor. Blandningen skapar en lästlät textmassa. Kapitlen är utformade för att belysa ett antal teman, snarare än att ge en klassificerande översikt över olika typer och funktioner, vilket gagnar den populärvetenskapliga stilen. Inom varje kapitel tas flera olika ämnen upp som belyser temat ur olika perspektiv. Detta ger en stor variation i läsningen, men ibland framstår texten som lite osammanhängande. Längst bak i boken finns en litteraturlista och en nyckel för fonetisk transkribering.

Det första kapitlet handlar om namn, tro och magi i olika kulturer. Här beskrivs hur kunskapen om eller bruket av ett personnamn ibland antas kunna ge makt över namnbäranden, hur namn har använts som skyddande besvärjelser och hur gudar fått sina namn.

Det andra kapitlet är mycket kort och behandlar hur ett förnamn kan spegla föräldrarnas önskan om att inte få fler barn – eller i somliga kulturer inte få fler flickor.

I det tredje kapitlet diskuteras vilka förnamn som anses lämpliga eller lyckosamma i olika kulturer. Bland annat tar författarna upp vilka slags appellativer som brukar omvandlas till namn, skillnader mellan pojkars och flickors namn, namn som uttrycker religiösa budskap och förnamn bildade av efternamn. Här finns också ett avsnitt om hur några vanliga tyska namn existerar i andra former i andra språk och kulturer.

Bokens fjärde kapitel fokuserar på ovanliga förnamn, både i samtiden och i historien. Här ges exempel på kända personers val av namn, förnamn med extremt många bokstäver och fullständiga namn med extremt många förnamn. Den tyska namnlagen och dess implikationer diskuteras också i detta kapitel. Läsaren får bland annat reda på att tyska förnamn inte får vara till nackdel för namnbäranden, måste till sin form stämma överens med barnets kön och måste ha namnkaraktär, men att detta liksom i många andra länder bedöms på olika sätt av jurister och allmänhet. Några problematiska typer av förnamn som uppges allt oftare godkännas i Tyskland trots lagtextens förbehåll är förnamn med tydlig appellativisk karaktär (t.ex. *Sonne*), förnamn med efternamnskaraktär (t.ex. *Adermann*) och pojknamn som till sin form påminner om flicknamn (t.ex. *Luka*). Kapitlet ger också inblickar i andra länders mer liberala namnlagstiftningar, såsom Brasilien, England, Honduras, Indonesien, Israel, Nederländerna, Nya Zeeland och USA.

Bokens femte kapitel behandlar efternamn. Förutom en kort historik över de tyska efternamnens historiska framväxt finns här en intressant översikt över etymologin hos några ovanliga tyska efternamn (t.ex. *Frauenschläger*), några efternamn som är bildade av öknamn (t.ex. *Grimm*) och några efternamn som förekommer både i den tyska befolkningen och

hos den turkiska minoriteten (t.ex. *Türk*). Vidare innehåller kapitlet en beskrivning av hur tyska utvandrades efternamn genom assimilering till andra uttals- och stavningsregler har omvandlats till nya intressanta namnformer.

I det sjätte kapitlet diskuterar författarna i vilken mån ett personnamn kan påverka bärens liv. De konstaterar bland annat att det förvånansvärt nog är 38 % vanligare med namnet *Bäcker* ('bagare') bland tyska bagare än bland slaktare, medan det omvänt är 171 % vanligare med namnet *Metzger* ('slaktare') bland slaktare än bland bagare.

Bokens sjunde och sista kapitel handlar om namn i ordspråk och fasta uttryck samt hur namn kan ge upphov till nya ord. Här får läsaren veta mer om *Otto Normalverbraucher*, *Struwwelpeter* och *dumme Lise*. Det ges också förklaringar till uppkomsten av ord såsom *Boykott*, *Saxofon*, *Praline* och *Silhouette* – och uttryck såsom *die Gretchenfrage* och *das Sankt-Florian-Prinzip*.

Som en första introduktion till personnamnsområdet lämpar sig *Die wunderbare Welt der Namen* mycket väl. Den har genomgående en lättillgänglig, trevlig och intresseväckande stil och tar upp flera viktiga och spännande teman. Det enda jag saknar är tips för vidare läsning om de ämnen som tas upp, och jag skulle gärna ha sett en tydligare forskningsanknytning i framställningen med explicita referenser till den forskning som refereras. Boken är emellertid högst läsvärd och kommer helt säkert att skapa ett ökat intresse för namn bland sina läsare.

Emilia Aldrin

Colette van Luik: Stora boken om namn. 224 s. Stockholm: Alfabet 2009. ISBN 978-91-501-1136-1.

Det tycks ha blivit allt viktigare och allt mer komplicerat att välja rätt namn till sitt barn. Det förefaller som om väldigt mycket av det nyfödda barnets framtid hänger på att det ges det optimala namnet, ett namn som inte bara ska passa dess personlighet och göra det till en egen individ utan också ge barnet goda förutsättningar för ett framgångsrikt liv. Namnsajter finns i mängd och flera populära böcker om förnamn och namngivning har kommit ut de senaste åren. Journalisten Colette van Luik hakar på den här trenden med sin *Stora boken om namn* – en volym som blandar namnlistor, intervjuer, fakta om namn och namngivning på ett inte helt systematiskt och vederhäftigt sätt men som ändå ger vissa nya aspekter och insikter i hur vi människor resonerar när vi namnger.

Colette van Luik vänder sig framförallt till blivande föräldrar men i förordet säger hon sig också ha tänkt på »alla andra som är intresserade av namn» och då speciellt namnval. Boken är uppdelad i tretton kapitel med rubriker som »Varför heter inga prinsessor Moa?», »Lite svensk namnhistoria», »Så gör kändisarna!» och »Framtidens namn». Texten i kapitlen utgörs främst av intervjuer med namngivare och namnskribenter men också en del av förf:s egna iakttagelser och kommentarer samt referat av andra författare.

Mellan och inom dessa kapitel finns insprängt över 80 namnlistor av skilda slag, mest hämtade från populärkulturens olika områden. Många är förteckningar över kända personer, t.ex. skådespelare, fotbollsspelare, kvinnosakskämpar, popstjärnor osv., men här finns också smalare områden som namn från låtar av Kinks, jazziga namn, naturnamn, namn från *Star Wars*-filmerna, namn som Hugh Grant burit i sina filmer osv., osv. Jag vet inte om listorna är utslag av förf:s egen smak eller intressesfär, men de många förteckningarna

ger ett rörigt intryck i mina ögon och de tillför inte särskilt mycket namnmässigt. I är-
lighetens namn ska tilläggas att här också finns mer traditionella topplistor, även regionala
och från olika decennier. Förf. försöker även vidga det använda namnbeståndet genom att
föreslå namnlistor som »Utländska namn som skulle kunna passa på svenska barn» och »Al-
ternativa franska namn». Många av namnen på den första listan används dock redan, t.ex.
Esmeralda, Arja och *Antonia*.

Förf. har bl.a. intervjuat de två etnologerna Charlotte Hagström och Åke Daun, som ju
båda studerat namnskick och frågor kring namn och identitet men inte har den namn-
vetenskapliga kompetensen. Detta kan vara en orsak till att vissa frågor får överraskande
svar. Åke Daun säger t.ex. (s. 83 f.) att skicket att uppkalla efter far- och morföräldrar har
ökat under 1900-talet – då undrar man om han inte känner till de välbelagda upp-
kallelsemönstren under 1700- och 1800-talen. Också Skatteverkets rättslige expert Lars
Tegenfeldt intervjuas och får svara på frågor om vilka namn som godkänns och framförallt
inte godkänns.

En rätt stor del av boken upptas av intervjuer med framförallt kända föräldrar (Kim An-
derzon, Katarina Di Leva, Henrik Johnsson, Annika Jankell) men också med mer okända
personer om deras namnval. De här intervjuerna är bland det som framstår som intressant-
ast och de visar att det för många blivande föräldrar verkligen ses som ett enormt ansvar
att barnet ska få rätt namn. Också hur man förhåller sig till namn i syskonskaror belyses ur
ett antal aspekter. Att man kan se namn på olika sätt illustreras tydligt, även om väl inte
alla föräldrar talar om det perfekta namnet som något som ska ge rätt vibrationer och god
energi så som Katarina Di Leva gör. Också ett avsnitt om adopterade barn och hur man ska
förhålla sig till deras tidigare namn (behålla eller ge ett svenskt?) väcker intresse.

Om hur barn själva uppfattar sitt och andras namn handlar ett kort och inte så lite
roande kapitel, där bl.a. barns naturliga självcentrering kommer fram, som i citatet (s. 93)
från Adam 5 år: »På mitt gamla dagis gick det en annan som hette Adam, fast då hette han
Adam Jansson, för att man skulle förstå att det inte var jag som skulle lyssna när man
ropade.» Barnen får berätta om vilka namn de tycker är fina respektive fula och vad de
tycker är viktigt, när de själva väljer namn på sina leksaker.

Boken har en trevlig ton och är, bortsett från de många listorna, lättläst och ganska väl-
skriven. Vissa veckotidningsinslag finns, som kap. 13 med rubriken »Namntest». Förf. har
konstruerat ett antal frågor med svarsalternativ, och utifrån dessa svar karakteriseras så fem
familjetyper (mysfamiljen, traditionsfamiljen osv.), som ges olika namnförslag. Negativt är
att för en del begrepp och även namn ges felaktiga förklaringar – och att källor sällan anges.
Termen *patronymikon* förklaras (s. 49) missvisande som att »en pojke fick sin fars efter-
namn som tiltalsnamn». Det hade också varit intressant att veta varifrån uppgifterna om
lokala skillnader i svenskt namnmode härstammar (s. 22–23). Här tycks generationerna
blandas friskt med *Glenn* i Göteborg och *Moses* i Norrland.

Sist i texten finns två sidor med länk- och boktips. Det är enbart svenska och engelsk-
språkiga sajter och böcker som nämns. I litteraturlistan saknas det nyaste pålitliga namn-
lexikonet, nämligen *Eva Bryllas Förnamn i Sverige*, medan Solveig Norbergs ovederhäftiga
Namnguiden tas upp. Inga nordiska namnlexikon förtecknas, kanske symptomatiskt för
vår angliciserade tid, fastän vi har så många gemensamma namn i Norden.

Sammanfattningsvis bör Stora boken om namn läsas med urskillning. Intervjuerna gav
mig störst behållning, medan överdosen av efemära namnförteckningar fick mig att uttala
en stilla förbannelse över vår tids listhysteri.

Katharina Leibring

Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008. Redigerade av Leila Mattfolk & Terhi Ainiala. 168 s. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken 2009. (Forskningscentralen för de inhemska språken. Skrifter 5; NORNA-rapporter 85.) ISBN 978-952-5446-42-5.

Med sit 37. symposium, afholdt 22.–25. maj 2008, tog NORNA for første gang springet over Østersøen til Estland, hvor byen Hapsal var rammen om mødet mellem 31 nordiske og baltiske navneforskere (flest nordiske). Symposiets emne var navne og kulturelle kontakter, et passende valg i betragtning af lokaliseringen uden for det egentlige Norden, men i et område med gamle, til tider sørgeligt afbrudte, forbindelser til i første række Finland og Sverige.

Symposierapporten udgiver 12 af symposiets i alt 16 foredrag. Hvad der er blevet af de sidste fire, melder historien intet om, og det er måske også ubilligt at spørge efter det, man ikke ser, men på en vis måde ville det være gavnligt for den kollektive hukommelse, hvis symposierapporterne registrerede, hvem der havde deltaget, og hvilke foredrag der var blevet holdt. Sidstnævnte f.eks. med tilføjelse om planlagt udgivelse andetsteds, når de nu ikke er med i den udgivne rapport.

De tolv trykte foredrag fordeler sig med seks om stednavne, fem om personnavne og et om skibsnavne. De kommer langt omkring i Norden men har dog en vis overvægt i det østersøiske område.

Længst i nord, hvor Norge grænser til Finland, og hvor finner, samer, kvæner og nordmænd blander sig med hinanden, hentes stoffet til to af rapportens personnavnebidrag.

Gulbrand Alhaug og Minna Saarelma har sat sig for at undersøge forældrepars sproglige baggrund (finsk mor – finsk far, finsk mor – norsk far, norsk mor – finsk far) i forhold til de navne, de vælger til deres børn. Materialet er helt friskt (1990–2006), og det lykkes for forfatterparret meget overbevisende at dokumentere, at alle typer af forældrepar klart foretrækker navne, der hverken er specifikt nordiske eller specifikt finske, men må betragtes som udtryk for en bevidst valgt kompromisstrategi. Det lykkes også for de to forfattere at sandsynliggøre, at det er mødrene i de blandede forældrepar, der har den største indflydelse på navnevalget. Der er i det hele taget mange gode iagttagelser i den fornuftigt afgrænsede artikel, der kommer godt rundt om sit emne. Jeg forstår dog ikke, hvordan der på s. 85 både kan opstå et nyt navnesystem af elementer fra de gamle systemer (dvs. norsk henholdsvis finsk) og samtidig blive optaget elementer fra det nye system (hvilket? sig selv?). Det gør også en smule ondt i ens tilvante terminologi, når man på s. 90 kan læse om »appellativiske navn« – ganske vist præsenteret som en forklaring og med en forsigtighedsformel. Men det er måske en trend, for i Riitta Rajasuus artikel kan man på s. 126 finde en helt tilsvarende formulering »appellativt navn«.

Det andet nordnorske personnavnebidrag er forfattet af Bente Imerslund og har titlen *Kvenske personnavn i Nordreisa*. Det er en titel, der perfekt dækker indholdet, og det virker derfor noget overraskende, når resumeets titel taler om »nicknames« og ikke »personal names«. Godt nok spiller tilnavne en betydelig rolle i fremstillingen, men der er trods alt betydeligt mere end det. Artiklen beskriver det pionerarbejde, forfatteren har taget på sig ved at indsamle noget nær de sidste rester af områdets kvænske personnavneskik. At det er i sidste øjeblik, fremgår af, hvor meget af materialet der kun har kunnet indhentes på anden hånd.

En del af artiklen giver et indblik i feltarbejderens værksted og den videre bearbejdning af materialet. Overraskende med tendens til foruroligende er udsagnet på s. 114 om, at en-

kelte navne i bearbejdelsen er blevet anonymiseret. Baggrunden er forfatterens i og for sig sympatiske bedstemorprøve: hvad jeg ikke vil bryde mig om at høre om min bedstemor, skal andre heller ikke høre om deres. Man må opfatte afsnittet således, at der et eller andet sted ligger et primært og retvisende materiale fra før bearbejdelsen. Men hvis man synes, det er så følsomt, at det kræver anonymisering, burde det nok være blevet i skuffen en år-række. Der er noget fundamentalt utrygt og paradoksalt ved en navneundersøgelse, der bygger på delvis anonymiseret materiale. I øvrigt forstår jeg ikke det lille afsnits (stadig s. 114) to sidste sætninger. Den første fortæller, at nogle tilnavne, der går på dårlige egen-skaber eller lignende, er blevet anonymiseret, men det er vel ikke tilnavnene men hovednavnet (personens døbenavn), der har lidt den skæbne. Omvendt siger forfatteren til sidst, at når hovednavnet er meget brugte navne, er anonymisering mulig. Næh, efter sammenhængen må den da siges at være unødvendig.

Riitta Rajasuus artikel har allerede været berørt ovenfor. Det er en smagsprøve på en doktorafhandling, som er under udarbejdelse ved Joensuu universitet. Artiklen (og forventeligt afhandlingen) er anlagt som en kontrastiv undersøgelse af fornavneskikken i tre større finske byer, Uleåborg, Åbo og Kuopio, i to tyveårsperioder med hundrede års mellemrum i 1700- og 1800-tallet. Begrundelsen for valget af perioder og interval kommer der antagelig noget om i selve doktorafhandlingen, mens vi allerede nu får en karakteristik af forskellene mellem de tre købstæder. De socioonomastiske konsekvenser heraf må vi dog også vente på et stykke tid endnu. Hvad vi derimod allerede nu kan stifte nærmere bekendtskab med, er præsentationen af, hvilke navne der er hyppigst i de enkelte byer, hvordan de forholder sig til hinanden, og hvordan antallet af forskellige navne stiger fra den ældre til den yngre periode.

Materialet er stort og dermed udsagnskraftigt. Det omfatter over 31 000 løbenavne fordelt på 21 301 børn. Der er ganske vist problemer med nogle af børnene, der alle er hentet fra officielle fortegnelser over fødte og døbte (kirkebøger), for bag den officielle indførsel *Johan*, kan der i praksis gemme sig en *Juho*, *Jussi* eller *Juhani*. Dette hjertesuk udstiller et problem, som med varierende styrke er til stede i alle de nordiske lande, og som det i grunden undrer mig, at man ikke har gjort, hvad man kunne for at undgå. Man kunne nemlig interessere sig noget mere for navnestoffet i kirkebøgernes lister over afdøde personer. Her ville man alt andet lige få en mere brugsbaseret navneform, og man ville kunne sammenligne præstens/skriverens brug af navneform (varieret eller stereotyp) for en serie af individer. Bedst ville det naturligvis være, hvis der en dag blev gennemført en undersøgelse af navnebrugen fra vugge over konfirmation, vielse, soldatertjeneste og fadderskaber og folketællinger mv. til grav for et stort antal individer. Her er en oplagt opgave for fremtidige personnavneforskere. Foreløbig venter vi spændt på Riitta Rajasuus resultater, også selvom litteraturlisten lader ane, at vi er en del, der kommer til at lade os nøje med det engelske resume.

Faktisk navnebrug er emnet for en lille undersøgelse af Minna Nakari, der har studeret, hvordan 61 enker omtales og underskriver sig i forskellige dødsboskifter i Helsingfors i perioden mellem 1780 og 1928. Formålet er at belyse, om enkerne har optaget den sidst i 1700-tallet begyndende bykulturelle navneskik, hvorefter gifte kvinder antog deres mands slægtsnavn som deres eget. Det gjorde de. Kun i 1780 er fornavn + mandens slægtsnavn ikke enkerens hyppigste måde at underskrive sig på. En del af materialet har fraseform med indskud af leddet *født* (på svensk eller finsk) og/eller af titel, og da materialet i forvejen ikke er stort, er den interesserede anmelders største ønske, at en meget større del af de uudnyttede kilder alene fra Helsingfors en dag må blive bragt i spil.

Ojārs Bušs fra Letlands universitet præsenterer en forskningsoversigt over lettiske øgenavne (nicknames). Forskningen inden for dette emne er hverken stor eller gammel, og

artiklen har da derfor også i høj grad programmatisk karakter med forslag til kategorisering af forskellige typer af øgenavne, alt efter om de er pejorative, meliorative eller følelsesmæssigt neutrale. Den sidste kategori skal nok komme til at volde kvaler, for selvom eksemplet *Garais* ('den lange') nok kan være en objektivt korrekt beskrivelse, er det jo langt fra sikkert, at den bliver opfattet som neutral. Det er derfor meget velvalgt, at Ojārs Bušs opererer med en supplerende karakteristik, der skal fortælle, om øgenavnet er et såkaldt tredjepersons eller diskret tilnavn, dvs. om navnet anvendes i navnebærerens påhør eller ej. Også andre termer fremføres (på engelsk) som forsigtige forslag, men det må komme an på en større prøve, hvor dækkende og adækvat forfatteren kan få det til at fungere.

I symposierapporten støder man også på personnavne i Johanna Lehtons artikel om udenlandske indslag i stednavnebestanden i Helsingfors (*Hammarskjöldsvägen, Leninparken* bl.a.) og (måske) i Ole-Jørgen Johannessens artikel om skibsnavne hentet fra den antikke mytologi med navne som bl.a. *Diana* og *Flora*.

Og der er mere at gå på jagt efter i den foreliggende rapport. En sprogpsykologisk og sociolingvistisk vinkel anlægges i Kaisa Tikkas artikel om børn som navngivere og navnebrugere, og Maria Vidberg analyserer under en sociolingvistisk tilgang brugen af svenske over for finske stednavneformer blandt en gruppe svensksprogede helsingforsboere i bydelen Berghäll. Den nedertyske indflydelse på navne ved Norges sydvestkyst behandles af Inge Særheim, Peeter Päll eksemplificerer forholdet for svensksprogede stednavne i Estland, og Tuula Eskeland skriver ikke kun, som titlen siger, om finske stednavne i Finnskoene på grænsen mellem Norge og Sverige, men også om finske personnavne i disse områder.

Der er meget at komme efter i Namn och kulturella kontakter.

Bent Jørgensen

Norræn nöfn – Nöfn á Norðurlöndum. Hefðir og endurnýjun/Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från den fjortonde nordiska namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007. Redigerade av Guðrún Kvaran, Hallgrímur J. Ámundason, Jónína Hafsteinsdóttir & Svavar Sigmundsson. With summaries in English or German or Icelandic. XII, 533 s. Uppsala: NORNA-förlaget 2008. (NORNA-rapporter 84.) ISBN 978-91-7276-083-7.

Den fjortonde nordiska namnforskarkongressen hölls i Borgarnes den 11–14 augusti 2007. 44 av kongressens 46 föredrag föreligger nu i en imponerande volym. Knappt hälften av bidragen utgår från ett personnamnsperspektiv och det är dessa som i det följande kommer att behandlas. Kongressens tema var nordiska namn – namn i Norden, tradition och förnyelse, och volymens bidrag belyser många aspekter av namn och namngivning ur framförallt nordiskt perspektiv.

Emilia Aldrin behandlar i sitt bidrag, Finns det sociala skillnader i modern förnamngivning?, förnamn och förnamngivning under senare delen av 1900-talet samt 2000-talet relaterade till social tillhörighet. Hon anlägger ett teoretiskt perspektiv och ger en översikt, vars syfte är att beskriva utveckling och belysa tendenser. Hon resonerar kring hur begrep-

pen socialstånd och klassstillhörighet i vissa studier ersatts med begrepp som social smak eller livsstil och att dessa av vissa forskare anses bättre belysa bakomliggande orsaker till namnval och i högre grad ser namngivarna som aktiva subjekt. Även kopplingar till etnicitet och kön används i allt högre grad för att studera bakomliggande faktorer. Det hade varit intressant om författaren ytterligare utvecklat detta resonemang som här bara berörs helt kort, eftersom en så stor förändring i teoretiska utgångspunkter innebär nya analysmetoder. Bidraget är dock en översikt som inte ger utrymme för detta. Författaren påpekar vidare, helt riktigt, att teoretiska resonemang och diskussion och utvärdering av metoder ofta ges större utrymme i sociologiska studier än i språkvetenskapliga, och att socioonomastiken saknar en egen, självständig teori. Hon gör även en grundlig och pedagogisk genomgång av de resultat som framkommit av olika studier i ämnet. Det skulle vara roligt att läsa mer ämne-teoretiska inlägg av detta slag.

Tre av bokens artiklar behandlar litterär onomastik ur delvis olika perspektiv. Benedicta Windts uppsats, *Islandske navn i Sigrid Undsets verk*, handlar om hur Sigrid Undset använt personnamnsmaterial i verket *Fortællingen om Viga-Ljot og Vigdis* för att illustrera skillnader mellan personer hemmahörande på norska Østlandet respektive på Island. Windt redogör för Undsets personnamnsval och visar hur intertextualiteten i verket (som är starkt inspirerat av ättesagorna) tar sig uttryck bl.a. genom att hon använt sig av personnamnsbildning liknande den som förekommer i Njals saga. Undsets ambition var att, bl.a. genom personnamnskicket, skapa en autentisk historisk miljö. Windt diskuterar genom källkritiska resonemang, huruvida Undset uppnått att föra läsaren bakåt i historien och ge denne en uppfattning om ifall de litterära gestalterna hörde hemma i Norge eller på Island. Hon visar på det mycket intressanta fenomenet att läsarens uppfattning av vad som är ett gammalt norskt namn eller ej präglats av den nordiska namnrenässansen och menar att Undset snarare utnyttjar läsarens uppfattning om vad som är ett norskt respektive isländskt namn än utgår från historiska fakta, och att hon använder det som stilistiskt grepp.

Även Katharina Leibrings bidrag, *Ronja och Fritjof* – förnamn inspirerade av fiktionslitteratur, behandlar relationen mellan skönlitteratur och personnamn. Hon tar, till skillnad från Windt, sin utgångspunkt i litteraturen i namnen och för ett resonemang kring hur namn som tillkommit i eller förekommit i litteraturen används av namngivare i vad hon kallar den levande verkligheten. Hon betonar vikten av att hålla isär namn skapade av en författare från redan etablerade namn som uppnår ökad popularitet genom fiktionslitteraturen, eftersom hon finner det metodiskt otillfredsställande att klumpa ihop dessa båda kategorier och applicera samma analysmetod, då dessa olika typer av litterär namninspiration styrs av olika mekanismer. Hon har därför utarbetat en modell för olika typer av namninspiration, tänkt att tjäna som redskap vid analys av namninspiration och uppkallelse från skönlitteraturen. Modellen består av tre grupper. Den första gruppen innehåller namn skapade av en författare i ett litterärt verk som därefter tagits i bruk som namn på verkliga personer. Ett välkänt exempel ur denna grupp är namnet *Ronja*. Denna typ av namn har från början en stark koppling till den litterära förebilden, en koppling som dock försvagas över tid. Den andra gruppen i Leibrings analysmodell innehåller etablerade namn vilkas ställning av någon anledning försvagats men väckts till liv genom litteraturen. Den tredje gruppen består av namn som kontinuerligt har använts men som genom användning i fiktionslitteraturen fått ett markant uppsving. Denna analysmodell är, såsom författaren påpekar, ett användbart redskap i analys av namninspiration där ju även faktorer som den s.k. tregenerationsregeln och namnens fonotaktiska struktur spelar in. Jag uppfattar detta bidrag som ett intressant och viktigt inlägg i en teoretisk diskussion kring hur namngivare påverkats av olika typer av medier, såväl i nutid som i ett historiskt perspektiv.

Även Guðrún Bjarkadóttirs bidrag, *Namn på trälar och leysingjar* i de isländska sagorna,

kan räknas in i den grupp av bidrag som handlar om litterär onomastik. Författaren behandlar namn på trälar och leysingjar ('frigivna eller friköpta trälar') i de isländska sagorna och Landnáma. Hon resonerar bl.a. kring frågan huruvida trälars och leysingjars namn säger något om deras ursprung, om deras namn är unika och om det finns någon skillnad mellan de binamn som trälar, leysingjar och fria bär. Författaren framhåller att trälar och leysingjar i många fall omnämns, eller snarast uppfunnits, endast för att utgöra förklaringar till ortnamn, något som ju tangerar den modelltolkning man ofta ser exempel på i delar av den äldre ortnamnsforskningen. Guðrún Bjarkadóttir kommer fram till att man inte kan dra några direkta slutsatser om trälarnas härkomst utifrån deras namn och att fria och ofria ofta bär mycket likartade namn. Man kan inte veta om de omnämnda trälarna och leysingjarna bär sina ursprungliga namn, översättningar av dessa, binamn, helt nya namn de fick som trälar eller helt enkelt namn som författarna uppfattade som lämpliga trälnamn. Bidraget är mycket intressant och fantasieggande. Som läsare blir man nyfiken och önskar sig ibland en källkritisk diskussion, eftersom man undrar om författarens material verkligen är homogent och hur faktorer som handskriftsversioner och skrivarkonventioner spelar in.

Flera av volymens bidrag behandlar nordiska namn ur ett historiskt perspektiv. Birgit Eggert behandlar i sin uppsats, *Nordisk navnerenässans i Danmark, 1800-talets nordiska namnrenässans i Danmark*. Eggert inleder med att problematisera begreppet namnrenässans och ställer sig frågan vilka namn som uppfyller kriterierna. Enligt henne bör namnet ha varit ovanligt eller ur bruk ett bra tag före 1800-talet. Det bör även vara nordiskt, men hon betonar att det viktiga är namnbrukarnas uppfattning av namnet som nordiskt. Namnet skall alltså vara inspirerat eller hämtat från romantikens litteratur om den nordiska forntiden. Hon utgår från ett omfattande material hämtat ur Dansk Demografisk Database och ser tendenser som gör att hon kan dela in namnen i tre grupper: namn som visar en renässans, namn som redan brukas men får ett uppsving och namn som inte blir vanligare. Här diskuteras även namnens geografiska spridning. Man blir nyfiken på vad Eggert skulle kunna dra för slutsatser om hon även anlade ett socialt perspektiv på materialet, något som ju endast till viss del sammanfaller med det geografiska perspektivet. Hon visar slutligen på att man, för vissa namn, kan tala om en nordisk namnrenässans under första hälften av 1800-talet. Eggert betonar dock att det inte är alla namn från romantikens litteratur som behandlar det forntida Norden som får en renässans, och att vidare undersökningar får visa vad som avgör vilka namn som blir populära under denna tidsperiod.

En historisk koppling har även Lennart Hagåsens bidrag, *Varför rata Ratflat, Hildheim och Jan-Göran Sundlund?* Hans undersökning behandlar »tvåledingarna» bland de 3 000 vanligaste svenska efternamnen och alla kombinationer av dessas för- och efterleder. Förledernas och efterledernas inbördes förhållande studeras och materialet kategoriseras utifrån variablerna slutrim, helalliteration, helalliteration med assonans, halvalliteration och halvalliteration med assonans. Frekvensen för kombinationer med de olika kännetecknen redovisas. Hagåsen har även undersökt vilka fonotaktiska spärrar som finns för kombinationer i manliga dubbelnamn. Författaren finner bl.a. att man, precis som i forngermansk namnbildning, undviker alliteration och slutrim vid bildandet av svenska tvåledade efternamn och manliga dubbelförnamn.

Ytterligare en inblick i äldre tiders namngivning ges i Susanne Vogts bidrag, *Reskriptet af 1/11 1771* og hvordan det blev modtaget i Sønderjylland. Författaren undersöker hur en namnlag, införd 1771 och syftande till att barn skulle registreras med även efternamn i kyrkböckerna, efterlevdes och vad man kan läsa ut av de namn som registrerades. Genom sin fylliga materialredovisning ger hon läsaren en inblick i namnskicket i norra Schleswig.

Agneta Sundströms bidrag, *Rodskarl, Trynta och Spænneklo*, är en semantisk analys av binamns materialet i Arboga tänkebok mellan åren 1450 och 1500. För att kategorisera ma-

teriale delar hon in det i grupper med avseende på namngivningsgrunden. Hon visar hur vissa kategorier av binamn, t.ex. de som syftar på härstamning och släktskap, lättare kan tolkas än de namn som innehåller yrkesbeteckningar, vilka kan ha mer tvetydig syftning. Hon uppvisar metodisk medvetenhet och betonar vikten av att vara försiktig vid den namnsemantiska tolkningen, eftersom namnet kan ha sin sakliga grund i en tidigare generation. När jag läser detta bidrag slås jag av hur stora likheter dessa binamn har med de öknamn som fortfarande är i bruk och ständigt nybildas t.ex. på de bohuslänska öarna. Genom sin uppsats visar hon hur binamns materialet ger en inblick i människors liv och tankevärld i en svunnen tid som, såsom Sundström påpekar, uppvisar gemensamma drag med vår egen tid.

Lennart Rymans bidrag, Omtal av individer i Sverige under äldre tid, är en del i ett större projekt som handlar om hur personer omtalas under fornsvensk och äldre nysvensk tid. Rymans utgångspunkt är att man genom att analysera ett representativt material av namnfraser, dvs. nominalfraser som denoterar en individ, kan säga något både om samhället och om de enskilda individerna. Fokus i uppsatsen ligger på hur bönder omtalas i fastebrev från 1300-talet. Det framgår att regionala skillnader finns, dvs. att man i olika landskap lagt vikt vid olika saker vid omnämmandet av en person. Ryman diskuterar vad detta kan bero på och menar att det kan ha sin förklaring i kulturella skillnader mellan olika regioner, bebyggelsestruktur och han ser, vid en nordisk utblick, att det smäländska materialet uppvisar likheter med hur man omtalade individer i Danmark. Han påpekar att faktorer som kronologi, social variation och texttyp också kan spela in, något som vore intressant att läsa mer om.

En annan aspekt på hur personer omtalas behandlas i Leif Nilssons bidrag, Från *Nora-Anna* till *Foppa*. Han presenterar ett pågående projekt om smeknamn inom den svenska idrotten under 1900-talet. Nilsson redovisar delar av ett stort material som består av smeknamn på sportidoler. Projektets underliggande hypotes är att resultaten från denna analys dels speglar den socioekonomiska omvandling Sverige genomgått de senaste hundra åren, dels visar aspekter på Idrottssveriges utveckling. Samhället frambringar ju namnen, och Nilsson lyfter i sin uppsats fram den sociala funktion sporten fick i en föränderlig tid och menar att detta återspeglas i sportidolernas smeknamn. Han analyserar namnen dels socioonomastiskt, dels semantiskt och ger exempel på hur namnen kan grupperas.

Smeknamn behandlas även i Kendra J. Willsons bidrag, 1400 Icelandic nicknames. Författaren utgår från ett material som består av frågelistsvar och gör en fonetisk analys för att se vilka ljud som förekommer i och kännetecknar smeknamn.

En inblick i svenska efternamnsbyten från början av 1930-talet ges i Staffan Nyströms bidrag, Säningsmannen och efternamnen. Han utgår från ett urval av namnänderen i Justitiedepartementets arkiv och prövar, genom att närmare studera nio fall av namnbyten, om man kan finna bakomliggande motiv och resonemang kring dessa namnbyten. Den dominerande önskan tycks vara att byta från ett *-son*-namn till ett mer ovanligt namn för att undvika förväxling, även om andra, t.ex. familjerelaterade, skäl finns.

Flera bidrag behandlar de nordiska ländernas personnamnslagar ur olika perspektiv. Genom Anfinnur Johansens bidrag, Færøske personnavnelove og personnavnegivning, ges läsaren en inblick i färöisk personnamnslagstiftning och vad de relativt nya lagstiftningarna innebär för Färöarnas personnamnsskick.

Guðrún Kvarans bidrag, Nye tendenser i islandsk navngivning – hvorfor?, behandlar personnamnslagen på Island. I lagen är *hævd* ett nyckelord, och författaren pekar på hur lagens strävan att anpassa utländska namn till isländska mönster kan vålla problem.

Hur det mångkulturella Sverige kan avspeglas i svenskt personnamnsskick visar Eva Brylla och Sonja Entzenberg som i sitt bidrag, *Brodström*, *Melchezedec* och *Vikenstjerna*, be-

handlar godkända nybildade efternamn. Författarna ger en översikt över sådana namn och visar på olika typer av namnbildningar som förekommer. Det kanske mest intressanta i detta material är exemplen på hur nybildade namn på *-son* kan innehålla både för- och efternamn från andra namnkulturer som förled. Detta är ett belysande exempel på namnens roll som identitetsmarkör och hur man genom att kombinera ett namn från sitt ursprungsland med ett traditionellt svenskt namnbildningselement kan skapa tillhörighet i ett nytt land.

I Gulbrand Alhaugs och Minna Saarelmans bidrag, *Eva Törmänen* eller *Eva Dørmänen?*, analyseras namnskicket bland finska invandrare i Norge. Undersökningen syftar till att belysa mötet mellan det finska och det norska namnsystemet framförallt i ljuset av förnorskningens politiken under perioden 1860 till 1940. Materialet består av två undersökningsgrupper: en grupp av finnar som bosatt sig i Nordnorge (kvänerna) och en finsk grupp som bosatt sig i Finnskogarna i södra Norge. Det visar sig att namnskicket hos dessa två grupper utvecklats åt olika håll och att den grupp som bosatt sig i Finnskogarna (och bott längst tid i Norge) i högre grad utsatts för förnorskningens politiken och som en konsekvens anpassat sitt namnskick efter norskt mönster. Kvänerna i norr tycks i högre grad definiera sin identitet genom att bibehålla finska efternamn, även om norskt uttal och ortografi påverkat de finska namnen. När man läser detta bidrag blir man nyfiken på om det funnits socioekonomiska skillnader mellan dessa båda områden som påverkat hur integrerade de finska invandrarna blivit.

En rolig inblick i hur namnskicket ser ut i norska familjer där en eller båda föräldrarna är från Island ger Guro Reisæters bidrag, *Islendingar fer austover*. Det visar sig att dessa familjer gärna ger sina barn namn som skall vara lätta att använda både i Norge och på Island och att de namn som väljs ofta är nordiska. Den nya norska namnlagen har underlättat bruket av patronymikon, även om den isländska kasusböjningen ibland vållat problem.

Märit Frändéns bidrag, *Andersson, Petterson, Lundström och Nutti*, behandlar släktnamn hos den samiska befolkningen i Sverige. Vid en semantisk analys av de samiskspråkiga släktnamnen visar det sig att dessa ofta kan härledas ur ursprungliga förnamn eller ur ursprungligen karaktäriserande binamn. Det visar sig även att den samiska befolkningen i relativt stor utsträckning byter bort samiska släktnamn, något som tyvärr inte är förvånande med tanke på samernas marginaliserade roll i det svenska samhället.

Vidare innehåller volymen ett stort antal uppsatser som behandlar ortnamn och övriga namn. Sammantaget ger den en intressant och tankeväckande inblick i olika namnkategorier och namnens roll i Norden.

Maria Löfdahl

Bo J. Theutenberg: Mellan liljan och sjöbladet 1:1. Gamla släkter i Västergötland. 790 s. Skara: Skara stiftshistoriska sällskap 2008. (Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie 40.) ISBN 978-91-977365-2-7 (korr.); 1:2. Källor, bilagor, register. 514 s. Skara: Skara stiftshistoriska sällskap 2009. (Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie 49.) ISBN 978-91-977366-1-9.

Västergötland er i centrum for dette meget store genealogiske arbejde fra den tidligere ambassadør Bo J. Theutenberg, som er ekspert i folkeret. Det første bind indeholder hovedteksten, og det er meget overdådigt illustreret med farvefotos af de behandlede lokaliteter

samt gengivelser af de omhandlede slægtsvåbener. Desuden adskillige landkort med de berørte gårde. Bind 1:2 indeholder kildefortegnelse, noter, bilag, flere landkort, 31 genealogiske tabeller samt registre. En liste over de i Västergötland forekommende »lagmän« og lister over »häradshövdingar« i Kinds, Väne, Redvägs og Vedens herreder i Västergötland samt Bankekinds herred i Östergötland er meget nyttige støtter for læseren. På trods af inddelingen med bind 1, så varsler forfatteren, at man ikke skal vente et bind 2. Forfatteren har med dette sidste arbejde fortsat sine tidligere genealogiske undersøgelser i andre dele af sin slægt. Nu er turen kommet til moderens forældres slægt og ikke mindst denne slægts gårde.

Det er jo oftest fra adkomstdokumenter, at man kan hente de relevante slægtshistoriske oplysninger, og – især i bogens sidste del – citeres der i rigt mål fra tingbøger. Forfatteren er kendt med heraldik, og han betjener sig kvalificeret af denne hjælpevidenskab i sine slægtshistoriske studier. Titlen »Mellan liljan och sjöbladet« sigter til de våbenmærker, som ført af den såkaldte Vinstorp-slægt og visse medlemmer af Tysk-slægten samt af den såkaldte Forstena-slægt.

Men han bruger også navnestoffet til at understøtte sine genealogiske hypoteser. Det drejer sig om sjældne personnavne som *Ketilmod*, *Lindorm*, *Gammal*, *Elof* og *Tysk*. I situationer, hvor kilderne tier, er det ofte muligt at komme et stykke længere gennem netop navnestudier og heraldik, og forfatteren har tidligere publiceret arbejder om den svenske adels navneskik (note 199). I navneregistret har han opført de vigtigste sjældne personnavne og underkastet dem en speciel behandling.

Han forsøger med navnesammenfald at vise slægtskab i grænseområdet på begge sider af Göta elv. Det gælder fx s. 322 om navne som *Guttorm* og *Gammal*, *Anund* og *Ivar*. Tidligere (s. 257) har han fremført, denne gang på heraldisk baggrund, at de dansk-norske grænsefrelseætter også sidder på gårdene på den anden (østre) side af Göta elv, altså inde i svensk land. Og dette bringer ham til – i modstrid med såvel svenske (*Elgenstierna*) som danske (*A. Thiset*) genealoger – at antage, at den svenske slægt Oxes våben er en brisure af den danske slægt Oxes.

Og s. 328–330 og igen s. 336–338 finder han en i en dom af 1396 nævnt frälseman Bengt Gaas – der nævnes som indehaver af flere gårde i netop dette grænseområde – som værende identisk med en i 1396 hos slægtebogsforfatterinden Lisbet Bryske (ca. 1650) nævnt hr. Bengt Gaas. Denne person har ellers været antaget for fiktiv, men der har altså eksisteret en adelig af dette navn i netop 1396, om end han ikke nævnes som ridder.

S. 74 nævnes den i 1461 adlede Olof Tysk, og forfatteren mener med baggrund i ejerskabet til gårdene, at der var forbindelse med den Vinstorp-slægt, som var i slægt med Tysk-slægten, som boede i Gärdhem-området ved Göta elv. Meget ved denne hypotese er bundet op på et muligt ægteskab mellem Olof Tysk og en kvinde af Vinstorp-slægten, og denne mulighed gentages bogen igennem i forskellige sammenhænge. Der skulle være tale om Birgitta Staffansdotter, en hidtil ukendt datter af Staffan Bengtsson, der faldt 1471 ved Brunkeberg, i dennes ligeledes ukendte første ægteskab med Birgitta Olofsdatter (Has). Olof Tysks hustru skulle på sin side være i slægt med hustruen til Christen van Hafn og von Kettelhodt, og da nogle af Olof Tysks efterkommere førte et våben med tre kedelhatte som slægten van Hafn, kunne man tænke sig, at navnet *Tysk* således skulle have afløst et mere ualmindeligt tysk navn. Dette udvikles nærmere i note 71–72 om van Hafn og Tysk-ætlinge og igen s. 190 ff. En gren af Tysk-slægten argumenterer han s. 81 overbevisende for skulle have antaget navnet *Winbo* = 'Väne herredbo'.

Det er ganske rimelige betragtninger; selv langt op i 1500-tallet kan man træffe på overraskende navneskift. Faktisk er Karin Christensdatter van Hafns tredje mand selv et eksempel på dette, hvilket anmelderen kan bidrage med viden om gennem sit arbejde med Land-

bohistorisk Selskabs Adkomstregistrering 1513–50. Han (manden) besegler nemlig et originalbrev udstedt i Odense den 23. Juli 1539 med et segl, der viser et Rud-våben, men kaldes ellers altid *Peder Krabbe* og er derfor blevet henført til andre Krabbe-slægter. I brevet benævner han sig selv »Jeg Pedher Rudt i Aarsse [Århus købstad i Jylland, hvor han 1521 var byfoged og endnu levede 1551] som kallis Krabbe aff waben«, da han med sin kære hustru Karine Christen van Hafns datters samtykke skøder deres del i Vittskövle til hr. Axel Brahe. Brevet findes på Universitetsbiblioteket i Lund (uddrag hos Henry Bruun i artiklen om Vittskövles historie i festskrift til Axel Lindvald 1956, hvor gengivelsen i Thisets Danske Adelige Sigiller af hans tidligere segl med fem ruder forkastes, hvorfor man ikke kan knytte ham til Herpinggård-Krabberne). Peder Rud/Krabbes første hustru hed *Maren Petz* og var af en familie med to riddere i tre generationer, som det var gået tilbage for (ses behandlet af Knud Prange i artiklen Arme riddere i festskrift til Erik Ulsig 1986). De havde ejet Holme, det nuværende Rosenholm, som Peder Rud/Krabbe skrives til 1507–08 (Jyske samlinger 2:1 s. 236 f.). Datteren af dette ægteskab, jomfru Sophie Krabbesdatter, fik 26. April 1551 landgilden af en af kronens gårde »saa længe hendes fader Peder Krabbe lever« (Kancelliets Brevbøger). Hendes nu forsvundne ligsten i Århus Domkirke viste hendes fædrene og mødrene våbener »de Rudder« og et vildsvinehoved (Petz). Kun Karin van Hafns første ægteskab med Oluf Grubbe (Sparre i Sjælland) ses på van Hafn-stamtavlen i Danmarks Adels Aarvog (DAA) 1896. Hendes anden mand, Søren Arildsen eller Haraldsen i Grimstrup ved Næstved, der var forstander på Gavnø kloster 1515–19, og som solgte hendes ni gårde i Gårds og Villands herreder til ærkebiskop Birger i 1515 (AM Fol. nr. 293), kommer til i rettelse fra DAA 1901, og kun Peder Rud/Krabbes første ægteskab er på stamtavlen i DAA 1909 over Petz.

Forfatteren skriver s. 153, at den danske slægt Rud (Ruth) spiller en central rolle i kortlægningen af slægtsforholdene i Gärdhem by i Väne herred, og igen s. 253 er han ret sikker på, at det drejer sig om en gren af den danske slægt Rud, der under navnet *Ruth* ejer gårdene Artorp og Rustorp i Gärdhem. Han bygger det – som ovenfor nævnt – på forbindelsen med van Hafns våben med de tre kedelhatte og den omstændighed, at Christen van Hafns mor var af den danske slægt Rud. Det kan ikke afvises, at det forholder sig sådan; familien Rud kan stadig overraske. Der findes ingen forklaring på våbenets optræden som nr. 8 på fru Sidsel Friis' side af hendes og manden Henning Walkendorff til Glorups gravsten i Svinlinge kirke på Fyn, hvor hendes morfar skulle være hr. Johan Kruckow (i Norge). Men det havde nu været bedre, om man kunne opvise et eneste Rud-våben i slægten Ruth i Artorp.

Det er i bogen altid ejerforholdene til gårdene der – ledsaget af heraldiske og personnavnemæssige overvejelser – leder til slægtsskabsslutninger og omvendt. S. 420 ff. omtales klostergrundlæggeren af nonneklostret i Skänninge, den hellige Ingrid eller Ingrid Elofsdatter (af Elofssønnernes æt) død 1282, og der argumenteres for, at hendes afdøde mand var hr. Sigge og at hendes brorsøns våben, efter forfatterens mening, er en brisure af liljebalk-våbenet og derfor angiver en nær sammenhæng mellem Elofssønnernes æt og den del af Liljebalk-slægten, som kaldes Lidinward Haraldssons æt efter den ridder, der 1369 valgte sin og sin hustrus gravplads i netop dette kloster.

Det er ikke muligt at føre sandhedsbevis for alle forfatterens forbindelser mellem de berørte ætter eller for de ældste dele af selve genealogierne. Men det er i sig selv af værdi, at der søges en sådan opstilling, som andre kan tage stilling til. Forfatteren tager selv i forordet og i nogle af de genealogiske tabeller forbehold for fejl og mangler, da der er tale om et meget stort materiale, og da fremstillingen dækker et meget stort spand af tid. De omfattende slægtstavler, der findes i notebindet, kan være vanskelige at tyde på grund af den meget lille skrift, som også selve noterne er trykt med. For læsere, der ikke færdes hjemmevant i de

behandlede egne omkring Göta elv, kunne det have hjulpet med en lille ring omkring de lokaliteter, der i teksten omtales på det enkelte kort.

En par enkelte slåfejl: Slægten Dyre (nye Lunger) holder til på Tirsbæk hovedgård i Hattings herred, Jylland (ikke Teisbæk) (1:2 s. 35). Korsø skal være Korsør slot på Sjælland, ikke Korsø i Jylland (1:2 note 72). S. 39 mangler henvisningen til bild nr. 8. Men det er småting set i forhold til det meget store og fortjenstfulde værks omfang. Det er en fornøjelse at betragte de smukke illustrationer.

Susanne Vogt

Författarna i denna årgång

- Emilia Aldrin, doktorand, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. emilia.aldrin@nordiska.uu.se
- Eva Brylla, docent, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. eva.brylla@sofi.se
- Martin Hamann, adjunkt, Sankt Annæ Gymnasium, København. martin_hamann@hotmail.com
- Anfinnur Johansen, lektor, Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya, Tórshavn. anfinnurj@setur.fo
- Bent Jørgensen, professor, Afdeling for Navneforskning, Københavns Universitet. berge@hum.ku.dk
- Magnus Källström, forskare, Förvaltningsavdelningen, Riksantikvarieämbetet, Visby. magnus.kallstrom@raa.se
- Katharina Leibring, docent, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. katharina.leibring@sofi.se
- Maria Löfdahl, forskningsarkivarie, Institutet för språk och folkminnen, Göteborg. maria.lofdahl@sofi.se
- Gudlaug Nedrelid, professor, Institutt for nordisk og mediefag, Universitetet i Agder, Kristiansand. gudlaug.nedrelid@uia.no
- Lennart Ryman, forskarassistent, Institutet för språk och folkminnen, Uppsala. lennart.ryman@sofi.se
- Karin Fjellhammer Seim, førsteamanuensis, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim. karin.seim@hf.ntnu.no
- Ola Stemshaug, førsteamanuensis, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim. ola.stemshaug@hf.ntnu.no
- Geirr Wiggen, professor, Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling, Universitetet i Oslo. geirr.wiggen@ils.uio.no
- Susanne Vogt, projektmedarbejder, Afdeling for Navneforskning, Københavns Universitet. vogt@hum.ku.dk

Insänd litteratur

Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik 65 (2009). – *Beiträge zur Namenforschung*. Neue Folge 44 (2009):3–4, 45 (2010):1. – *Budkavlen* 88 (2009). – *Collegium mediaevale* 22 (2009). – *Heimen* 2009:2–4, 2010:1–2. – Kungl. *Humanistiska vetenskaps-samfundet i Uppsala. Årsbok* 2008. – *Maal og minne* 2009. – *Namn och bygd* 97 (2009). – *Namn og nemne* 26 (2009). – *Neuphilologische Mitteilungen* 110 (2009):3–4, 111 (2010):1–2. – *Nytt om namn* 49–50 (2009). – *Ortnamnsällskapet i Uppsala årsskrift* 2009. – *Proxima Thulé* 6 (2009). – *Rivista italiana di onomastica* 15 (2009), 16 (2010):1. – *Saga och sed* 2009. – *Saga-book* 33 (2009). – *Sananjalka* 51 (2009). – *Språk och stil*. Ny följd 19 (2009). – *Zu-namen/Surnames* 3–5 (2008–10).

Ainiala, T., se *Namn och kulturella kontakter*. – *Analecta septentrionalia*. Beiträge zur nordgermanischen Kultur- und Literaturgeschichte. Hrsg. von W. Heizmann, K. Böldl & H. Beck, Berlin–New York 2009 (Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 65). – *Anderson, J. M.*: The grammar of names, Oxford 2007. – *Andersson, R.*, se *Diplomatarium Suecanum/Svenskt diplomatarium*. – *Andersson, Th.*: Altgermanische Ethnika (rec. av Sitzmann, A. & Grünzweig, F. E.: Die altgermanischen Ethnonyme (2008)); Tiwdungen; rec. av Nomen et fraternitas. Festschrift für Dieter Geuenich zum 65. Geburtstag (2008) (ur: NoB 97, 2009). – *Dens.*: Germanische Personennamen vor indogermanischem Hintergrund (ur: Namen des Frühmittelalters als sprachliche Zeugnisse und als Geschichtsquellen, Berlin–New York 2009). – *Dens.*: Nytt om namn – 50 nummer (ur: Nytt om namn 50, 2009). – *Dens.*: Rec. av Kohlheim, R. & V.: Die wunderbare Welt der Namen (2009) (http://www.alliteratus.com/pdf/ns_spr_wunderbare-namen.pdf). – *Askedal, J. O.*, se *Zentrale Probleme bei der Erforschung der älteren Runen*.

Beck, H., se *Analecta septentrionalia*. – *Bianchi, M.*: Runor som resurs. Vikingatida skriftkultur i Uppland och Södermanland, Uppsala 2010 (Runrön 20). – *Björvand, H.*, se *Zentrale Probleme bei der Erforschung der älteren Runen*. – *Bochenek, Ch.*, se *Deutscher Familiennamenatlas*. – *Brylla, E.*: Female names and male names. Equality between the sexes (ur: Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact. Proceedings of the 23rd international congress of onomastic sciences, August 17–22, 2008, York University, Toronto, Canada, Toronto 2009; cd-rom). – *Dens.*: Kolloquium Familiennamengeographie, Mainz, 2–4 Oktober 2008; rec. av Duden. Familiennamen. Herkunft und Bedeutung. Bearb. von R. & V. Kohlheim (2. Aufl. 2005); rec. av Duden. Lexikon der Familiennamen. Von R. & V. Kohlheim (2. Aufl. 2008) (ur: SAS 27, 2009). – *Böldl, K.*, se *Analecta septentrionalia*.

Castritius, H., se *Die Frühzeit der Thüringer*.

Deutscher Familiennamenatlas. Hrsg. von K. Kunze & D. Nübling. 1. Graphematik/Phonologie der Familiennamen 1. Vokalismus. Von Ch. Bochenek & K. Dräger, Berlin–New York 2009. – *Dillmann, F.-X.*: Att bränna sina skepp. Om en episod i Snorres Heimskringla (ur: Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien. Årsbok 2008). – *Dens.*: Na-

vigation et croyances magico-religieuses dans la Scandinavie ancienne. Quelques observations au sujet des figures de proue (ur: Académie des inscriptions & belles-lettres. Comptes rendus des séances de l'année 2007). – *Diplomatarium Suecanum/Svenskt diplomatarium*. Utg. av Riksarkivet 11:2. 1377. Utarb. av C. Gejrot, R. Andersson & P. Ståhl, Stockholm 2009. – *Dräger, K.*, se *Deutscher Familiennamenatlas*. – *Duden. Die deutsche Rechtschreibung*. 25., völlig neu bearb. und erw. Aufl., Mannheim–Wien–Zürich 2009.

Elmevik, L.: Akademiens högtidssammanträde 6 november 2009. Hälsningsord av preses; Minnesord den 6 november 2009 (ur: Saga och sed 2009). – *Dens.*: Bynamnet Möjbro; Sjönamnet Skagern och en norsk och svensk -vin-namnsgrupp (ur: OUÅ 2009). – *Dens.*: « Il était hospitalier et éloquent ». Sur les épithètes laudatives dans les inscriptions runique de Suède à l'époque viking (ur: Proxima Thulé 6, 2009). – *Dens.*: Karl Inge Sandred 7/5 1925–25/9 2008; De uppländska bynamnen Vappa och Vavd (ur: NoB 97, 2009). – *Dens.*: Trädbenämningen no. (dial.) asal, asald 'oxel' (ur: SvLm 2009).

Falkengård, Ch.: Jag heter Serudia. En bok om folk som inte heter som andra, Stockholm 2009. – *Fest för språken*. Föredrag hållna med anledning av Språkvetenskapliga fakultetens tio år i Engelska parken. Red.: G. Ransbo, Uppsala 2009. – *Fischer, Th.*, se *Die Frühzeit der Thüringer*. – *From Ephesos to Dalecarlia*. Reflections on body, space and time in medieval and early modern Europe. Ed. by E. Regner, C. von Heijne, L. Kitzler Åhfeldt & A. Kjellström, Stockholm 2009 (Museum of national antiquities, Stockholm. Studies 11; Stockholm studies in archaeology 48). – *Die Frühzeit der Thüringer*. Archäologie, Sprache, Geschichte. Hrsg. von H. Castritius, D. Geuenich & M. Werner unter Mitarbeit von Th. Fischer, Berlin–New York 2009 (Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 63).

Gejrot, C., se *Diplomatarium Suecanum/Svenskt diplomatarium*. – *Geuenich, D.*, se *Die Frühzeit der Thüringer*. – *Gustavson, H.*: Georg Wallin, Carl von Linné och de gotländska runmonumenten (ur: Spaden och pennan. Ny humanistisk forskning i andan av Erik B. Lundberg och Bengt G. Söderberg, Stockholm 2009). – *Dens.*: Runes as a mark of status (ur: The martial society. Aspects of warriors, fortifications and social change in Scandinavia, Stockholm 2009). – *Dens.*: Särfeberbenet från Sigtuna (ur: Situne Dei 2010).

Hagåsen, L.: Restrictions on alliteration and rhyme in the Swedish system of personal names in the light of Old Germanic parallels (ur: Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact. Proceedings of the 23rd international congress of onomastic sciences, August 17–22, 2008, York University, Toronto, Canada, Toronto 2009; cd-rom). – *von Heijne, C.*, se *From Ephesos to Dalecarlia*. – *Heizmann, W.*, se *Analecta septentrionalia*. – *Herschend, F.*: Mellan tal och skrift. Essäer om runinskrifter, Uppsala 2009 (Occasional papers in archaeology 48). – *Hoel, K.*: Bustadnavn i Østfold 9. Varteig. Utg. av Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo, ved T. Schmidt, Oslo 2010.

Johannessen, O.-J.: Skipsnavn i oljevirkosomheten (ur: Norræn nöfn – Nöfn á Norðurlöndum. Hefðir og endurnýjun/Nordiska namn – Namn i Norden. Tradition och förnyelse. Handlingar från den fjortonde namnforskarkongressen i Borgarnes 11–14 augusti 2007, Uppsala 2008).

Kitzler Åhfeldt, L., se *From Ephesos to Dalecarlia*. – *Kjellström, A.*, se *From Ephesos to Dale-*

carlia. – *Klos, L.*: Runensteine in Schweden. Studien zur Aufstellungsort und Funktion, Berlin–New York 2009 (Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 64). – *Knirk, J. E.*, se *Zentrale Probleme bei der Erforschung der älteren Runen*. – *Kohlheim, R. & V.*: Duden. Die wunderbare Welt der Namen, Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich 2009. – *Kotilainen, S.*: Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle, Helsinki 2008 (Bibliotheca historica 120). – *Kunze, K.*, se *Deutscher Familiennamenatlas*. – *Källström, M.*: Lönnrunorna i Långgränd. En runinskrift och en ordlek från medeltidens Sigtuna (ur: *Situne Dei* 2010).

van Luik, C.: Stora boken om namn, Stockholm 2009.

Mattfolk, L., se *Namn och kulturella kontakter*.

Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:s 37 symposium i Hapsal den 22–25 maj 2008. Red. av L. Mattfolk & T. Ainiala, Helsingfors 2009 (Forskningscentralen för de inhemska språken. Skrifter 5; NORNA-rapporter 85). – *Naumann, H.-P.*: Die nordischen Pilgernamen von der Reichenau im Kontext der Runennamenüberlieferung (ur: *Analecta septentrionalia*, se detta). – *Nedoma, R.*: Schrift und Sprache in den ostgermanischen Runeninschriften (ur: *The Gothic language. A symposium*, Odense 2010; *NOWELE* 58/59). – *Dens.*: Text und Bild, Bild und Text: Urnordisch **undz** auf den Goldbrakteaten von Killerup-B und Gudme II-B (ur: *Analecta septentrionalia*, se detta). – *Nielsen, H. F.*: Gothic and Early Runic. Two systems compared (ur: *The Gothic language. A symposium*, Odense 2010; *NOWELE* 58/59). – *Nordgreen, O. E.*, se *Zentrale Probleme bei der Erforschung der älteren Runen*. – *Nübling, D.*, se *Deutscher Familiennamenatlas*. – *Nyman, E.*: Personnamnen i samhället. Forskningsläget idag och viktiga framtida uppgifter (ur: *SAS* 27, 2009).

Pettersson, J.: Fri översättning i det medeltida Västnorden, Stockholm 2009 (Stockholm studies in Scandinavian philology. NS 51).

Ransbo, G., se *Fest för språken*. – *Regner, E.*, se *From Ephesos to Dalecarlia*. – *Remmer, U.*, se *Stüber, K., Zehnder, Th. & Remmer, U.*

Schmidt, T., se *Hoel, K. – Schulte, M.*: Neue Überlegungen zum Aufkommen des jüngeren Fuparks. Ein Beitrag zur Schriftgeschichte »von unten« (ur: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 131, 2009). – *Dens.*: The Scandinavian runic reform. A sound notion or a research dogma? (ur: *NOWELE* 56/57, 2009). – *Schybergson, A.*: Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938, Helsingfors 2009 (*Nordica Helsingia* 17). – *Stemsbaug, O.*: Bilnamn nordafjells (ur: *NN* 25, 2008). – *Strandberg, S.*: Löppsjön och Löpsjötorp (ur: *Katrineholm-Stora Malms hembygdsförening. Årsskrift* 2010). – *Dens.*: Namnet Gyllennacka i Sankt Nikolai socken (ur: *AnKnytningen* 26, 2009:3). – *Dens.*: Narven, Stettin och Stralsund i Stora Malm (ur: *AnKnytningen* 26, 2009:4). – *Dens.*: Sjön Långhalsens namn (ur: *Bettinakrönikan* 20, 2009). – *Dens.*: Sjönamnen Vitten och Kolsnaren (ur: *V. Vingåkers hembygdsförening. Årsskrift* 2010). – *Dens.*: Sjönamnet Bjärken och gårdnamnet Bjärsätter (ur: *Björkviks hembygdsförenings årsskrift* 2010). – *Dens.*: Sjönamnet Gändeln i Kolmården. Kila hembygdsförenings årsskrift 21, 2010). – *Dens.*: Sjönamnet Viren (ur: *Vårt Östra Vingåker. Östra Vingåkers hembygdsförening. Årsskrift* 2010). – *Dens.*: Skällerö i Funbo socken; Stöckegården i Viste härad (ur: *OUÅ* 2009). – *Dens.*: Stavbäcken, Stockbäcken och Slängebäcken

(ur: Österåkers hembygdsförening. Årsskrift med verksamhetsberättelse för år 2008–2009). – *Stüber, K., Zehnder, Th. & Remmer, U.*: Indogermanische Frauennamen, Heidelberg 2009 (Indogermanische Bibliothek. 3. Reihe. Untersuchungen). – *Ståhl, P.*, se *Diplomatarium Suecanum/Svenskt diplomatarium*. – *Svanlund, J.*: Lexikal etablering. En korpusundersökning av hur nya sammansättningar konventionaliseras och får sin betydelse, Stockholm 2009 (Stockholm studies in Scandinavian philology. NS 52).

Theutenberg, B. J.: Mellan liljan och sjöbladet 1: 1. Gamla släkter i Västergötland; 1: 2. Källor, bilagor, register, Skara 2008–09.

Universitetsalmanackan för året 2010 efter vår Frälsares Kristi födelse. Utg. av Helsingfors universitet, Helsingfors 2009.

Wahlberg, M.: Landskrona, Sibirien and Jeriko. Borrowed place names in Sweden down the ages (ur: Names in multi-lingual, multi-cultural and multi-ethnic contact. Proceedings of the 23rd international congress of onomastic sciences, August 17–22, 2008, York University, Toronto, Canada, Toronto 2009; cd-rom). – *Werner, M.*, se *Die Frühzeit der Thüringer*. – *Widmark, G.*: Det nordiska u-omljudet. En dialektgeografisk undersökning 2, Uppsala 2010 (Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 81).

Zehnder, Th., se *Stüber, K., Zehnder, Th. & Remmer, U.* – *Zentrale Probleme bei der Erforschung der älteren Runen*. Akten einer internationalen Tagung an der Norwegischen Akademie der Wissenschaften. Hrsg.: J. O. Askedal, H. Bjorvand, J. E. Knirk & O. E. Nordgreen, Frankfurt am Main 2010 (Osloer Beiträge zur Germanistik 41).

Förkortningar

AN	= Afdeling for Navneforskning, Nordisk Forskningsinstitut, København	NI	= G. Kvaran & S. Jónsson, Nöfn Íslendinga (1991)
ANF	= Arkiv för nordisk filologi	NIYR	= Norges innskrifter med de yngre runer
APhS	= Acta philologica Scandinavica	NIÆR	= Norges Indskrifter med de ældre Runer
AS	= Anthroponymica Suecana	NK	= Nordisk kultur
BNF	= Beiträge zur Namenforschung	NN	= Namn og nemne
BØ	= Bustadnavn i Østfold	NO	= Norsk ordbok
DAG	= Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg, SOFI	NoB	= Namn och bygd
DAL	= Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, SOFI	NPL	= K. Kruken & O. Stemshaug, Norsk personnamnleksikon (2. utg., 1995)
DAUM	= Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå, SOFI	NRA	= Riksarkivet, Oslo
DD	= Diplomatarium Danicum	NRL	= L. Peterson, Nordiskt runnamnslexikon (5. rev. utg., 2007)
DGP	= Danmarks gamle Personnavne	NRO	= Norsk riksmålsordbok
DI	= Diplomatarium Islandicum	Nä	= Närkes runinskrifter (SRI 14:1)
DN	= Diplomatarium Norvegicum	OAU	= Ortnamnsarkivet i Uppsala, SOFI
DR	= Danmarks Runeindskrifter	ODS	= Ordbog over det danske Sprog
DRA	= Rigsarkivet, København	OGB	= Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län
DS	= Danmarks Stednavne	or.	= original
DSt	= Danske Studier	OUÅ	= Ortnamnsällskapets i Uppsala årsskrift
FMU	= Finlands medeltidsurkunder	Rep	= Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis
FRA	= Riksarkivet, Helsingfors	SAOB	= Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien
Fv	= Fornvännen	SAS	= Studia anthroponymica Scandinavica
G	= Gotlands runinskrifter (SRI 11–12)	SD	= Svenskt diplomatarium
Gs	= Gästriklands runinskrifter (SRI 15:1)	SDns	= Svenskt diplomatarium [ny serie] från och med år 1401
hd	= härad	SkO	= Skånes ortnamn
KA	= Kammararkivet (i SRA), Stockholm	Sm	= Smålands runinskrifter (SRI 4)
KL	= Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid	SMP	= Sveriges medeltida personnamn
l.	= län	SMPs	= SMP:s samlingar, Uppsala, SOFI
LB	= M. Lundgren, E. Brate & E. H. Lind, Svenska personnamn från medeltiden (1892–1934)	SMR	= Svenska medeltidsregister 1434–1441
Lind	= E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden (1905–15)	sn	= socken
Lind Bin.	= E. H. Lind, Norsk-isländska personbinamn från medeltiden (1920–21)	SNF	= Studier i nordisk filologi
Lind Suppl.	= E. H. Lind, Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. Supplementband (1931)	SOB	= Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Blekinge län
LUP	= L. Peterson, Lexikon över urnordiska personnamn (http://www.sofi.se , 2004)	SOD	= Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Dalarnas län
MM	= Maal og minne	SOFI	= Institutet för språk och folkminnen
NG	= Norske Gaardnavne	SOH	= Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Hallands län
		SOJä	= Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jämtlands län
		SOJö	= Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Jönköpings län

178 *Förkortningar*

SOKa	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kalmar län	SRA	=Riksarkivet, Stockholm
SOKo	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Kopparbergs län	SRI	=Sveriges runinskrifter
SOL	=Svenskt ortnamnslexikon. Red.: M. Wahlberg (2003)	SRP	=Svenska riks-archivets pergamentsbref
SOSk	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Skaraborgs län	SvLm	=Svenska landsmål och svenskt folkliv
SOU	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Uppsala län	Sö	=Södermanlands runinskrifter (SRI 3)
SOV	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Värmlands län	U	=Upplands runinskrifter (SRI 6–9)
SOVm	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Västmanlands län	u.d.	=utan dag
SOVn	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Västernorrlands län	u.o.	=utan ort
SOÅ	=Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift	UUB	=Uppsala universitetsbibliotek
SOÄ	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län	u.å.	=utan år
SOÖg	=Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Östergötlands län	Vg	=Västergötlands runinskrifter (SRI 5)
		vid.	=vidimation
		Vr	=Värmlands runinskrifter (SRI 14: 2)
		Vs	=Västmanlands runinskrifter (SRI 13)
		Ög	=Östergötlands runinskrifter (SRI 2)
		Öl	=Ölands runinskrifter (SRI 1)
		ÖNON	=Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Norrbottens län
		ÖNOV	=Övre Norrlands ortnamn. Ortnamnen i Västerbottens län